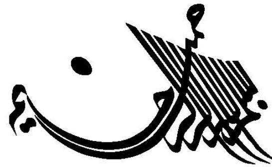
پوختەیەك دەربارەی ئیسلام

لەبەر ڕۆشنایی سورەتی فاتیحەدا

عەلی باپیر



پوختەیەک دەربارەی ئیسلام

لەبەر ڕۆشنایی سورەتی فاتیحەدا

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله محمد وعلى آله

بەندە (عەلی باپیر) ڕێگەم بە مامۆستا مخلص و

نووسینگەی تەفسیر تەخویل کرد بۆ چاپ و

بڵاوکردنەوەی کتێبەکانم، خوا بەرەکەت و پێزی زیاتر

بخاتە ئیش و کاریانەوە.

وە جگە لەوان هیچ کەسێکی تر مافی چاپ و

بڵاوکردنەوەی کتێبەکانی بەندەی نییە.

ع
عەلی باپیر

١١ ربيع الثاني ١٤٢٦هـ

٢٠٠٥/٥/١٩

هەولێر

پوختەیەک دەربارەی ئیسلام

لەبەر ڕۆشنایی سوورەتی فاتیحەدا

عەلی باپیر

تەفسیر

1427 هەولێر 2006

ناوی پەرتوک: پوختەیەک دەربارەی ئیسلام لەبەر ڕۆشنایی سورەتی فاتیحەدا

ناوی نوسەر: عەلی باپیر

بڵاوکردنەوەی: نوسینگەی تەفسیر/ هەولێر

تایتلی بەرگ: نەوزاد کۆیی

نۆرە و ساڵی چاپ: 1427ك 2006ز

تیراژ: 3000 دانە

ژمارەی سپاردن (351) لە کتێبخانەی گشتی هەولێری ساڵی 2006 دراوەتێ

تەفسیر

بۆ بڵاوکردنەوە و ڕاگەیاندن

هەولێر- شەقامی دادگا - ژێر ئوتێلی شیرین پالاس

ت : ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٣٠٩٠٨- ٢٥١٨١٣٨

مۆبایل : ٢٢ ٥١ ٤٦٠ ٠٧٥٠ - ٩١ ٧٢ ١٣٨ ٠٧٧٠

tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

چاپکردنی پێشووی کتێبەکانم بەنۆبە بەگوێرەی
توانا و هەل و مەرجی ئەو ڕۆژگارە بوو.
وە لەمێژبوو هیوام وابوو شێوە چاپکردنێکی
وایان بۆ بڕەخسێ کە چاپەی بەهرە لێوەرگرتنی زیاتری
خوێنەر ئاسان بکا. جا ئێستا سوپاسی خوای بەخشەر
دەکەم لەوەی نووسینگەی تەفسیر بەو کارە هەڵدەستێ.
خوا بەرەکەتی بخاتە ئیش و کاریانەوە و کۆمەکیان
بێت، منیش سوپاسیان دەکەم.

عەلی باپیر

پێشـکـەش بـێ

- بە نەوەی ئیسـلامی نوێ
- ئەوانەی کە تێدەکۆشن و دەیانەوێ
- سەری مرۆڤ بێجگە لە خوا (عزّ وجلَّ) بۆ هیچکەش و بۆ هیچ شتێك دانەنەوێ
- تا لە دنیا:

لە سـەوداو مامەڵەی ژیان دا براوەبێ و نەدۆڕێ و، لە ئادەمیزادیی نەشۆڕێ لە دوا ڕۆژیش :

- لەبەردەم دادگای خوادا سـەرفراز و سەر بڵند بێ، نەك ڕوو زەرد و شـەرمەزار و تك تك ئارەقەی لـێ بچۆڕێ !

پێشەکی چاپی نوێ

الحمد لله رب العالمين و صلى الله تعالى وسلّم و بارك على رسول الله محمد وآله أجمعين من الصَّحب والأزواج والقرابة و التابعين لهم بأحسانٍ إلى يوم الدين .

خوێنەری سەنگین و شیرین :

کتێبی (پوختەیەك دەربارەی ئیسلام) کە ئێستا نووسینگەی تەفسیر هەڵدەستێ بە چاپکردنەوەی وەك سەرجەم بەرهەمەکانی دیکەم . شوێن و پایەیەکی تایبەتی لە دڵی بەندەدا هەیە ، چونکە :

یەکەم : ((پوختەیەك دەربارەی ئیسلام)) یەکەمین کتێب و نووسراوو نۆبەرەی بەرهەمەکانمەو کاتی خۆی ـ واتە بیست و سێ ساڵ لەمەوبەر ـ هەوڵم داوە گوشراو و شیلەی تێگەیشتنی خۆمی لەبارەی ئیسلامەوە تێدا بخەمەڕوو .

دووەم : ((پوختەیەك دەربارەی ئیسلام)) تەفسیرو لێکدانەوەی سووڕەتی (الفاتحەیە) یەو ، سووڕەتی فاتیحەش وەك پێرست وایە، بۆ سەرجەم قورئانی بەڕێز و هێڵە گشتی و سەرەکییەکانی ئیسلامەتی گرتۆتە خۆی، هەر بۆیەش پێغەمبەری خوا ﷺ بە گەورەترین سووڕەتی قورئانی داناوە، وەك لەم فەرمایشتەدا دەبینرێ :

 عن أبي سعيد بن المُعَلَّى رضي الله عنه قال : قال لي رسول الله ﷺ : ألا أعَلِّمكَ أعظَمَ سورةٍ في القرآن قبل أنْ تخرج من المسجد ؟ : فأخذ بِيَدي فلما أردْنا

أن نخرج ، قلت : يا رسول الله إنك قلت : أعَلِّمكَ أعظَمَ سورةٍ في القرآن ! قال : ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ هي السبع المثاني والقرآن العظيم الذي أُوتيته[1] .

جا لەم رۆژنەدا کە برایانی نووسینگەی تەفسیری بەڕێز ئاگاداریان کردمەوە کە کتێبی ناوبراویان سەرلەنوێ تایپ کردۆتەوە و دەیانەوێ چاپی بکەنەوە ، سەرەڕای پرئیشیی و سەرقاڵیی زۆریشم پێیداچوومەوە و چاوم پێداگێڕایەوە ، بەڵام جگە لە چەند شوێنێکی کەم کە دەستکاری هەندێك وشەو تەعبیرم کردوە و هەندێك پەراوێزم بۆ زیاد کردوە، کتێبەکە کت و مت وەك خۆی هێڵراوەتەوە.

لێشتان ناشارمەوە کە لە کاتی پێداچوونەوەی (پوختە یەك دەر بارەی ئیسلام) دا هەستم بە تام و چێژێکی تایبەتی دەکرد و گەلێك جار کلاّفەی بیروزەینم دەیگێڕامەوە بۆ هەندێك لە رووداوو بەسەرهاتەکانی ئەو ساکە ـ واتە چارەگە سەدەیەك لەمەو بەر ـ ، جا کاتێك بەراوردم دەکرد لە نێوان واقعیی ئەوسا و ئێستای کوردستان و خەڵکی کوردستان دا ، کۆمەڵێك جیاوازی گەورە گەورەم دەهاتەوە بەرچاو، لە هەموو بوارەکان دا : فیکر یی ، سیا سیی ، نەتەوەیی، کۆمەڵایەتی، ئابووریی ...هتد ، کە دەتوانین بەگشتی بە (دەرووی خێر لێکردنەوە) تەعبیر لەو جیاوازییە گەورە گەورانەی نێوان واقعیی ئەوسا و ئێستای میللەتەکەمان بکەین ، هیواداریشم بەهەموو لایەکمانەوە ب توانین

(1) رواه البخاري و رواه إبن حبّان و الحاكم عن أنسٍ ﷺ بلفظ قريب منه ، وقال الحاكم : صحيح على شرط مُسْلِم .

سوپاسگوزاریی و وەفا بۆ خوای دادگەروبەخشەر (سبحانه و تعالی) بەجێ بێنین لەبەرانبەر چاکە و نیعمەتە لە ژمێرە نەهاتووەکانی دا .

هەروەها بوارێکی دیکەی تێدا دەرکەوتنی ئەو جیاوازییە گەورەیە لە ژیانی میللەتەکەمان دا بواری هۆشیاریی ئیسلامی و مسوڵمانەتی و دینداریی کردنی بەرچاو روونانەیە ، کە بێگومان لەوساوە تا ئێستا قۆناغی زۆر بڕاون و ئومێدیش وایە کە کاروانی بێداریی و جم و جۆڵ و چالاکی ئیسلامیی بەردەوام لەگەشەکردن و و پێش چوون دابێت تاکو گەیشتن بە دوا هەوارومەنزڵی خۆی کە هاتنەدی کۆمەڵگایەکی مسوڵمانی وایە کە بۆ هەموو کاروبارێکی ژیان و گوزەرانی شەریعەتی دادگەرانەی خوای بە بەرزەیی و کاربەجێ دەکاتە سایە و سێبەر و بەرنامە و رێبازی خۆی ، بۆ ئەوەی هەر بەختەوەریی دنیا و هەم سەرفرازیی و سەربەرزی داوڕۆژیش مسۆگەر بکەین .

کۆتایی ئەم پێشەکی یەش بەم چەند سەرنجەم دێنم :

1- خوێندنی سوورەتی فاتحە بە خێرایی و بێ حیکمەت نەکراوە بە مەرجی دروست بوونی نوێژ و بەشێکی هەرە گەورە و بنەڕەتی ، بۆیە پێویستە بەو پەڕی تێوەڕامان و لێورد بوونەوە و بیر لێکردنەوە وە بیخوێنین ، تاکو لە رووناکیی و بەرەکەتەکەی بەهرەمەندبین و پەی بەگەوهەرو مرواریە لەژمێر نەهاتووەکانی ببەین .

2- ئەو کتێبەش کە لە زیندانی ئەمریکادا نووسیومە : (الإسلام يتجلى في كتاب الله) واتە ((ئیسلام لە کتێبی خوادا دەدرەو شێتەوە)) هێڵەگشتیەکانی هەر لەبەر رۆشنایی سوورەتی فاتحەدا نووسراون . واتە

(مَتْن) ەکەی لە (الفاتحة) وەرگیراوە و (شرح) ی لە خ ستنەڕووی ـئەم مەسەلەیە ئەوەیە : کە سووڕەتی فاتحە ـ هەروەها سووڕەتەکانی دیکەش ـ دەریایەکی بێ سنوورە و هەرگیز گەواهی ڕاستیەکانی کۆتایی یان نایەت و مرواری ڕازو نهێنی یەکانی تەواو نابن .

3- ڕەنگە هەندێك وشەو تەعبیری ئەم کتێبە بۆ هەندێك لە خوێـندەواران نامۆبن، بەڵام بەهۆی ئەو (فەرهەنگیلە) یەوە کە لەکۆتایی کتێبە ـکەدا هاتووە، ئەو گرفتە چارەسەر کراوە و هیوادارم خوێنەرانی بەڕێز لەو ڕووەوە دووچاری سەر ئێشە نەبن .

4- لەکۆتاییدا هەموو لایەکتان بەو خوایە دەسپێرم کە سپاردە زایەناکات .

علی باپیر

9 صفر 1427/ 9 ئازار 2006

سلێمانی

پێشەکی چاپی یەکەم

سوپاس و شوکرانە بۆ خوای پەروەردگاری کائینات، بەزەیی و ئاشتی لە خواوە پەخش بێت بەسەر گیانی پاکی موحەممەد و خزم و برادەر و شوێن کەوتووانی دا.

زۆر جاران دیتوومانە لۆمە و سەر کۆنەی باوکێك کراوە و ڕووی ڕەخنەی تێ کراوە، چونکە منداڵەکانی خۆی پشت گوێ خستوە و بەرهەڵدای کردوون و گوێی نەداوەتە پەروەردە کردن و ئامۆژگاری کردنیان.

هۆی ئەوەش ئاشکرایە،باوك مادام خۆی بە خاوەنی منداڵەکانی دەزانێ و ئەوانیش حەوجێی پەند دادان و ڕێنمایی کردنی وین، پێویستە لەسەری خۆیان لێ بەخەبەر نەکا و مشووریان لێ بخوات.

بێ گومان پەروەردگاری باڵا دەستیش خاوەن و بەدی هێنەری مەیە و ، ئەو نەبایە نە ئێمە و نە هیچ شتێکی دیکەش ناومان لە کوولەکەی تەڕیش دا نەدەبوو لە تاریکستانی نەبوون (عدم)دا بێ سەر و سۆراغ دەماینەوە.

ئینجا شتێکی بەڵگە نەویستیشە کە ئێمە و هەر شتێکی تری ئەم بوونەوەرە حەوجێی ڕێنمایی و یارمەتی ئەو پەروەردگارە مەزنەین، وەك بۆ خۆی فەرموویەتی: ﴿يَاأَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ..﴾ ئەی خەڵکینە ئێوە گشت ئاتاجی خوان.

بەڵێ وەدی هێنراوەکان تێکڕا هەروەك چۆن بۆ وەدی هاتنیان پێویستیان بە خوا هەیە، بۆ بەڕێوە چوون و بەردەوامیشیان بە هەمان شێوە.

بۆیە دەبینین ورد و درشتی ئەم جیهانە سەر لەبەر بە گوێرەی دەستوور و بەرنامەیەك بەڕێوە دەچن، کە لە لایەن خوای بە بەزەیی و باڵا دەستەوە بۆیان دیاری کراوە و بە موو لیَ‌ی لانادەن.

سەیری گەردیلە و توخمەکان دەکەی یان خا نە و شانەکان، سەیری زیندەوەر و مەگەزان دەکەی یان پەڕەور و ئاژەڵان، سەیری گژوگیا دەکەی یان دار و درەخت سەیری زەوی و مانگ دەکەی یان ڕۆژ و ئەستێرەکان ...هتد.

سەیری هەر شتێك بکەی دەبینی پابەند و گەردن کەچی ئەو یا سا و دەستوورانەیە کە لە لایەن بەدی هێنەرەوە بۆی دانراون و توانای سەرپێچی کردنی نیە.

باشە هەیاران ئینسانیش کە یەکێکە لە دانیشتووانی ئەم بوونەوەرە، دەبێ ڕیزپەڕ بێت لەم یاسا گشتی یە؟!.

مرۆڤێك کە جێ نشینی خوا و سەرقافڵەی کاروانی بوونەوەر و سەر تۆپی کائینات و هەڵبژێردراوی خوایە، دەبێ بەرهەڵدای وڵاتی کرابێ و خەمی لێ نەخورابێ و هیچ حیسابی بۆ نەکرابێ؟!.

مرۆڤێك کە لەوی دا لە هەموو شتێك ز یاتر سیفەتەکانی خوا دەروشاونەتەوە و ڕەنگیان داوەتەوە دەگونجێ و یڵ کرا بێ و پ شت گوێ خرابێ. ؟!.

ئینسانێك كە لە نێو هەموو كائیناتی خوادا دیاری كراوە و پە سەند كراوە بۆ تاقی‌كردنەوە لەسەر شانۆی زەوی و ماقوولە هێندەی ڕووەك وپەڕەور و ئاژەڵانیش مشووری لێ نەخورابێ و نەخشەی بۆ نەكێشرابێ؟!.

نەء.....نەء........شتی وا مەحاڵە و ناكرێ و نابێ.

چونكە ئێمە لە ژیانی دنیاماندا دەبینین ئەگەر بابەیەك بە تەنگ شتێكی ئاساییەوە بێ و خەمی لێ بخوات بۆ شتێكی گرنگ و بایەخ دار گەلێك بە تەنگەوە بوو وخەم خۆرترە، ئەو كەسەی خەم لە زەوی و زار ومووڵك و ماڵەكەی دەخوات حەوجار حەوجاریش خەم لە كەس وكار و ماڵ ومنداڵەكەی دەخوات!.

خوای گەورە و كاربەجێش بۆ خۆی فەرموویەتی: ﴿ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ... ﴾[1] واتە: هەرچی لە بوونەوەردایە تێكڕا بۆ وەی مەیسەر كردوە.

دیسان فەرموویەتی : ﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنْ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً ﴾[2] واتە: بێگومان ڕێزمان لە ئادەمییان گرتوە...وە بەسەر زۆر لە دروست كراوانمان دا ئیمتیازمان داونێ.

كەوابێ خوایەك خەم لە دار وبەرد وڕووەك و ئاژەڵ و ڕۆژو مانگ و.. هتد بخوات حەوجار حەوجار خەم لە ئینسان دەخوات، چونكە ئەو شتانەی تر لە ئەسڵدا بۆ خاتری ئینسان هێنراونەدی!

---

[1] الجاثية :

[2] الإسراء : 17 .

بەڵێ.......خوێنەری بەڕێز:

مادام پەروەردگاری مەزن مشووری لەم دنیایە خواردوە و یاسا و پەیڕەوی بۆ داناوە دەبێ مشووریشی لە مرۆڤ خواردبێ و بەرنامە و پەیڕەوێکی ـبۆ دانابێ، چونکە وەك پێشتر گوتمان: شت هەتا بایەخ دارتر و گرانمایەتر بێ زیاتر شیاوی پاراستن و چاوەدێری و بە تەنگەوە بوونە.

هەر بۆیەشە کە دەبینین خوای بە بەزەیی و باڵا دەست لە بەرە ـبەیانی نیشتەجێ بوون و ژیان دەست پێ کردنی ئینسانەوە لەسەر ئەم خڕۆکەیە پەیتا پەیتا بە چەند مرۆڤێکی شایستە و لە باران دا هەبوودا ڕێنموونی و پەیڕەوی خۆی بۆ مرۆڤایەتی ڕەوانە کردوە و پێی ڕاگەیاندون و تێی گەیاندون کە :

کێ ئەم بوونەوەرەی خولقاندوە و چۆن و بۆچی؟!.

ئینسان لە کوێوە هاتوە و کێ هێناویەتی و بۆچی؟!

ئینسان پێویستە لەم سەر زەوییە چ بکا و چۆن بژیەت و پاش مردن بۆ کوێ دەچێ و چی لێ بەسەردێت؟!.

بەڵێ..کتێبەکانی خوا بریتین لە دەستوور و بەرنامەی خوا بۆ مرۆڤایەتی و پێغەمبەرانیش (ﷺ) نوێنەری نێوان خوا و مرۆڤایەتین.

هەڵبەتە هیچ کەسێکیش نیە وەك دروست کەر دروستکراوی خۆی بناسێ و لـێی بەڵەد بێ ، تەنها خوای گەورەش بەدی هێنەر و پەروەردگاری مەیە و بێجگە لەویش هیچ کەسێکی دیکە ڕێی ناکەوێ بەرنامە بۆ بەندەکان دابنێ و سەرپەرشتی یان بکات، چونکە ئەو شارەزا و پسپۆرانەی کە ئامێران دروست

دەکەن هەر بۆ خۆشیان (کەتەلۆك)ی ڕەگەڵ دەخەن و ڕوونی دەکەنەوە کە ئەو ئامێرە ئاوایە وبەم شێوە کار دەکاو ئاوا سوودی لێ وەردەگیرێ و ئاوا تێك دەچێ و...هتد.

کەواتە پێویستە بەدی هێنەری هەر شتێك کێیە، سەرپەرشتی کەریشی هەر ئەوبێ نەك یەکێکی دیکە.

بێگومان هیچ کەسێکیش نیە هەرچەند گاورایەتی و بێ باوەڕیی فرە ژووڕرا چووبێ و گەیبێتە پلەی فیرعەون بتوانێ بلێ: ئەمن مرۆڤەکانم دروست کردوون!!.

جا هەر بڕوا بوونم بەم ڕاستیەش بوو وای لێ کردم بکەومە بیری نووسینی کورتەیەك دەربارەی ئیسلام لەبەر تیشکی سوورەتی فاتیحەدا.

بەم جۆرە لە تەفسیر و توێژینەوەی ئایەتی یەکەم دا دەرمان خستوە و سەلماندووشمانە کە بڕوا بەخوا بوون شتێکی سروشتی و خواڕسکە لە دڵ و دەروونی ئینسانەکان دا، بۆ سەلماندنی ئەو ڕاستیەش سێ بەڵگەی فەلسەفی بەهێزمان هێناونەوە کە هەر کەسێك بە بێ لایەنی لێیان تێ بگات بایی ئیقناع کردنی دەکەن.

هەر لە هەمان ئایەت دا ڕاستیەکی ترمان خستۆتە ڕوو، ئەویش ئەوەیە کە زاتی خوا بەر هەست (محسوس) نیە و ناتوانین ڕاستەوخۆ لە ڕێی پێنج هەستەکانەوە بی ناسین، بەڵکو ناچارین لە ڕێی ئەو سیفەتانەیەوە بی ناسین کە لە شوێنەوارەکانیدا دەدرەوشێنەوە.

لە ئایەتی دووەمیشدا ڕوونمان کردۆتەوە کە پەروەردگاریەتی خوا یانی چی؟ وە دەرمان خستوە کە سوپاس و ستایش بە تەنێ لایقی خوایە، وە ڕ ـێژەی هەست کردنمان بە منەت باریەتی و قەرزداریەتی لە ئاقار خوادا پەیوەندییەکی ڕاستەوانە (طردي) ی هەیە لەگەڵ ڕێژەی شارەزایی و بەڵەدیمان دا بەو دیاردە سروشتیانەی کە وەك ئاوێنەیەك وان بۆتێدا درەوشانەوەی سیفەتی سۆز و بەزەیی خوادا، دیسان ڕوونمان کردۆتەوە کە لە ن ـێوان زان ـیاری و ـبڕوادا ئاشنایەتی‌یەکی بێ وێنە هەیە و ئینسان هەتا پتر زانیار و شارەزا بێت زیاتر خوا دەناسێ و سەری بەندایەتی بۆ نەوی دەکات.

لە کاتی تەفسیر کردنی ئایەتی سێیەمیش دا روونمان کردۆتەوە کە خوای بێ هاوەڵ و هاوتا لە ئەنجامی سۆز و بەزەیی و بەخشندەیی‌یەوە بوونەوەری خوڵقاندوە و ویستوویەتی چاکە لەگەڵ غەیری خۆی دا بکا و لە کانی بوون بەشیان بدات. وە ڕامان گەیاندوە کە هەر تابلۆیەکی ئەم سروشتەی خوا گیان بکەینە جێی سەرنج و ڕامان بێجگە لە دەریای سۆز و خۆشەویستی و بەزەیی خوای مەزن سەبارەت بە بەندەکانی هیچی ترمان نایەتە بەر نیگا.

وە لە تەفسیری هەمان ئایەتدا ڕوونمان کردۆتەوە کە پەیوەندی نێوان خوا و ئینسان لەسەر بنچینەی خۆشەویستی دوو سەرە ڕۆنراوە و کۆشکی خواپەرستی لەسەر بناغەی دۆستایەتی و یەکتر خۆشویستن لە نێوان خوا سبحانەوتعالی و بەندەدا بیناکراوە.

لە دەمی تەفسیر کردنی ئایەتی چوارەمیش دا باسمان کردوە کە دوا ڕۆژ چیە و چۆنە و چۆن دێ و ئەنجامی چ دەبێ، وە سەلماندوومانە کە شتێکی

پێویست و حەتمی یە و ڕوونمان کردۆتەوە کە بڕوا بە دوا ڕۆژ بوون چ کارێك دەکاتە سەر ژیانی مرۆڤ و چ تاوو تەئسیرێکی هەیە لە ژیانی تاك و کۆمەڵدا.

لە تەفسیری ئایەتی پێنجەمیش دا ئاشکرامان کردوە کە پەرستن و خوا پەرستی یانی چی و بەکێ دەگوترێ خواپەرست و بنچینەی خوا پەرستی چیەو، ڕێی خوا پەرستی چۆنە و سیما و نیشانەی تاك و کۆمەڵی خواپەرست چیە و، پەیوەندی نێوان بڕوا و کردەوە چۆنە؟!

لە ئایەتی شەشەمیش دا ئاماژەمان کردوە بۆ ئەم ڕاستییە کە بێجگە لە خوا کەس شایستەی ئەوە نیە بەرنامە بۆ ئینسان دانێ و، هەموو ئەو بەرنامەو پەیڕەوانەی ئینسان دایناون بێجگە لە ڕۆژ ڕەشی و کوێرەوەری و سەرگەردانی هیچی دیکەیان لە هەگبەیدا نیە و، بێجگە لە ئیسلام گشت ڕێچکەکان هەڵەو ناتەواوو خوار و خێچن و بە کەڵکی ژیان نایەن.

لە تەفسیری ئایەتی حەوتەمیش دا ڕامان گەیاندوە کە بەرنامە و ئایینی خوا هیچ کاتێك بە بێ هەبوونی کۆمەڵێك کە لە ڕەفتار و کردەوەکانیان دا ئەو بەرنامەیە ڕەنگ دەداتەوە و جوودی نیە و قەت قەت لە شوێنێك دا مرۆڤی موسڵمان و کۆمەڵگای موسڵمان نەبێت، ناتوانین دان بێنین بە هەبوونی ئیسلامەتی دا لەو شوێنەدا، چونکە ئیسلام بیروباوەڕێکی میسالیانە نیە کە تەنیا لە دنیای بیر کردنەوە و خەیاڵدا هەبێ و هیچی دی، بەڵکو دەستوور و بەرنامەی ژیانە و دەبێ لە کردەوە و ڕەفتار و هەڵوێستی شوێن کەوتوانیدا هەبوونی بخاتە ڕوو بی سەلمێنێ.

ئەمانەی گوتمان بڕێك بوون لەو ڕاستیانەی کە لە (پوختەیەك دەربارەی ئیسلام) دا خراونە ڕوو، ئومێدەواریشم ئەم کتێبە توانیبیەتی کەلێنێك لە کتێبخانەی کەم دەرامەتی کوردیمان دا پڕ کاتەوە و، توانیبیەتی ڕێی ڕزگاری و ژیانێکی مرۆڤانە بۆ کەسانێك ڕوون بکاتــەوە کە گەرەکیانە وەك ئینسانان بژین .

هەر کەسێکیش بە خستنە ڕووی تێبینی‌یەك یان ڕەخنەیەکی بیناکەر یادم بکات، با سوور بزانێ قەڵس نابم و گەلێك گەلێك خۆشحال دەبم و منەت بارم دەکات، خواش پشتیوانی هەموان بێت.

ئەم کتێبە و سوورەتی فاتیحە

چوومە خزمەت قورئانی قسە لە جێ و لە گوڵزاری لالەزاری شاگوڵێکی حەوت پەڕیم خواست، بە دەستی بە دەست نوێژەوە بە بن تفنکی ژێریم هەڵابردو بەربوومە هەڵمژینی بۆن و بەرامەی و بەسەرە پیتەکەی باریکی قامکی خەیاڵو بیر لە گوشینی‌ی وەخۆ کەوتم، زۆری پێ نەچوو ئەوەندە گوڵاوەم لێ وەرگرت کە لە نێو شوشەی وشەی بە گرشە و ورشەی زمانی کوردی‌دا پێش کە شتانی دەکەم.

بەشکم خوا بکا جێی ڕەزامەندی خوا و سوود لێ وەرگرتنی گەل و پڕ کەرەوەی کەلێنێك بێت لە تا تەرازووی خێراندا لەو ڕۆژەی دا کە کەس دەفریا کەس نایە و منداڵی شیرە خۆرە لە حەژمەتان سەری سپی دە بێ و با بای لامەزەب و لە ڕێ هەتڵە بوو پەنجەی پەژیوانی دەگەزێ و خۆزگە دەخوازێ هەر گڵێ بایە و ڕووحی وەبەر نەهاتبایەوە و ئەو ڕۆژەی بە چاوان نەدیبایە.

بەڵێ خوێنەرانی ئازیزم !

بۆ خاتری وەی پوختەیەك دەربارەی ئیسلام بنووسم هانام بردە بەرقورئان و سووڕەتی فاتیحەم لێ خواست، ئەو سووڕەتەی کە لە نێو دوو توێی حەوت ئایەتان دا بە کورتی مەبەست و چەمکە سەرەکی‌یەکانی قورئانی حاواندۆتەوە، وە لە ڕاستی‌دا دەتوانم بڵێم: فاتیحە وەك پێڕستێك وایە بۆ مەبە ستەکانی قورئان، واتە هەر وەك چۆن پێڕستی کتێبێك ڕێ نموونیت دەکات بۆ هەموو ئەو

مەبەست و واتایانەی لـەوێدا باسكراون، فاتیحەش سەبارەت بە قورئانی گەورە و كشكێڕ (معجز) بە هەمان شێوە.

فاتیحە ئەو سوورەتە مەزنەیە كە لە گەورەترین دروشمی ئیسلام دا و لە پتەوترین پایەی بەرنامەی خوادا (كە نوێژە) لە هەر شەوو ڕۆژێك دا پتر لە (17) كەرەتان بە سەر زاری موسڵمانان دا دێت!! وە نوێژێك ئەم سوورەتەی تێدا نەخوێنرێت وەرناگیرێ وەك پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : ((لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب))[1] ، وە فاتیحە سروودێكی ئیسلامی‌یە بە سەر زاری ملیۆنەها موسڵمانەوە لە سەرانسەری دنیادا.

ئەمن یەكەبارێ خۆم زۆر جاران ڕاماوم و دەبیر كردنەوێ ڕاچووم، خوایە دەبێ بۆچی ئیسلام ئەو هەموو گرنگی‌یەی بەو سوورەتە دابێ و هێندە موچیڕ بێ لەسەر دوو پات كردنەوەی؟!

هەڵبەتە ئەوەشم لە پێش چاو گرتوە كە ئیسلام بەرنامەی خوایە و هەموو یاسا و دەستوورەكانی لە شوێنی شیاوی خۆیاندا ڕۆنراون، چونكە هەموو شتێك لە شوێنی گونجاوی خۆیدا ڕۆنان یەكێكە لە سیفەتە بەرزەكانی خوایەتی خوای مەزن.

[1] بخاری و مسلم ریوایەتیان كردوە لە (عبادە بن صامت)ەوە.

جا بەڕێزان:

ئەم نوسراوەی بەردەستتان ئەنجامی ئەو تێوە ڕامان و بیرکردنەوەیە، کە لەو بڕوایەدام هەر کەسێك سەرنجی بدات نهێنی گرنگی دانی ئیسلامی بەم سوورەتە بۆ دەردەکەوێ و دەزانێ ئەو ماستە چ موێکی تێدایە.

هیواداریشم ئەم نووسراوە بە ئارامی و بە وردی موتالا بکرێ و ئەوەندە وەختەتان لێ وەچاو نەبێت کە لە گەڵی دا بەسەر دەبرێت، چونکە بە ڕاستی گفت و گۆو ئاخاوتنێك کە موسڵمان لە گەورەترین دروشمی ئیسلامیدا هەر شەوو ڕۆژێك چەند جار لە خزمەت پەروەردگاریدا دەیڵێ ، هەڵدەگرێ کە کتێبێکی چەند لاپەڕەیی دەربارە بخوێنێتەوە، تا بزانێ لەو گفت و گۆ و ڕاز و نیازەی دا چ دەگوترێ.

دەفەرموون خوێنەرانی موسڵمان با تاوێکی خۆش لە سێبەری یەکێك لە درەختە پڕ پیت و پێزەکانی باخی قورئان دا بەرینە سەر.

با تۆزێك گوێ بۆ ئەو دەنگە نەمرەی قورئان ڕادێرین کە پتر لە چواردە سەدەیە بانگ دەکات، بانگی مرۆڤایەتی دەکات، تا ڕێنمایی بـ کات بۆ ژیانێك....بەڵام چ ژیانێك !

ژیانێك کە لەگەڵ سروشتی ئینسان دا دەسازێ!!

ژیانێك کە ئینسان تێیدا خەلیفە (جێ نشینی)ی خوایە!!

ژیانێك کە ئینسان تێ یدا ڕێزی لێ دەگیرێ و وەك پاتاڵێکی خوێڕی و بەرهەڵدا سەیری ناکرێت!!

ژیانێك كە مرۆڤ لە سێبەری‌دا تاقە هەڵوێستی ژیرانەی ڕاست دەنوێنێ لە ئاقار خوا و خەڵك و بوونەوەردا !!

ژیانێك كە دادگەری كۆمەڵایەتی ڕاستەقینەی تێدا دەچەسپێ لە نێو كۆمەڵدا !

ژیانێك كە هەموو ئینسانێك تێیدا ئازادە و خێوی بیر و ڕاو هەست و نەست و دەربڕینی خۆیەتی!

ژیانێك كە گەل تاك و كۆمەڵی سەر بۆ هیچ هێزێك نەوی ناكا و چ بتان ناپەرستێ و بەتەنێ گەردن كەچی بەرنامەی خوادایە.

ژیانێك كە ئینسان تێیدا دوورە لە هەر چەشنە نەخۆشییەكی بیری و دەروونی و هەست بە ئاسوودەیی دڵ و ئارامی گیان و بەختیاری دەكات.

ژیانێك كە ئینسان تێ یدا دەزانێ كێ خوڵقاندوویەتی و لەبەر چی و پێویستە چ بكا و چ نەكات و چۆن بژی و چۆن نەژی.

بە كورتی و بە كوردی ژیانێك كە لە ئینسان بوەشێتەوە، ئەو ئینسانەی كە لە لایەن خواوە بە چاكی خوڵقێنراوە و ڕێزی لێ گیراوە و بە سەرقافڵەی كاروانی بوونەوەر و خەلیفەی خوادا حسێب كراوە.

بەڵێ با تۆزێك لە بن سێبەری یەكێك لە درەختە پڕ پیت و فەڕەكانی باخی تەڕ و پاراوو گەشاوەی قورئانی مەزن دا ئارام بگرین و ئیسڕاحەت بكەین، خوای بە بەزەیی و باڵا دەستیش خونچەی دڵمان بە ئاوازی سروودی هەق بیشكوێنێ و هەستی قورئان ویستی و ئینسان دۆستیمان بجووڵێنێ.

سـەرنج دانێکـی گشـتی لەم سـوورەتە

وای بە چاك دەزانم بەری توێژینەوە و لێكۆڵینەوە دەربارەی هەر یەك لە حەوت (7) ئایەتەكانی ئەم سورەتە سەرنجێكی گشتی لێ بدەین:

ڕێبازی ئیسلام بە ورد و درشتەوە بۆ ڕوون كردنەوەی دوو شتان هاتوە:

1. هەڵوێستی خوای گەورە لە ئاقار بوونەوەردا بە گشتی و ئینسان بە تایبەتی.
2. هەڵوێستی بوونەوەر بە گشتی و ئینسان بە تایبەتی لە ئاقار خوای بەخشندەدا.

بەڵێ ئیسلام كە بەرنامە و ئایینی گشت پێغەمبەران ﷺ بووە بە درێژایی مێژوو بۆ پێناسە كردنی یەك ڕاستی (حقیقە) هاتوە كە وەك سكەیەك دوو دیوی هەیە، دیوێكیان پەیوەستە بە خواداوە و ئەوی دیشیان بە ئینسانەوە ئەو ڕاستییەش بریتییە لە : (پەیوەندی بەندایەتی و خوایەتی).

ڕەنگە كەسانێك كە چاك لە چەمكی زاراوەی : (پەیوەندی بەندایەتی و خوایەتی) حاڵی نەبوون ، بێژن : جا چۆن ئایین و بەرنامەی خوا بەتەنێ بۆ ڕوون كردنەوەی ئەو ڕاستییە هاتوە؟!

بەڵام لە ڕاستیدا ئەم سەرسوڕمان و پرسیار كردنە لە مێشكی ئەوان كەسان دا سەر هەڵدەدات كە لە مەبەست و نێوەڕۆكی و شەی خوایەتی (الألوهیة) و بەندایەتی (العبودیة) تێ نەگەیون، چونكە لە ڕوانگەی

ئیسلامەوە گەورەترین ڕاستی لە بوونەوەردا دوو شتن: یەکەم : خوایەتی خوا، دووەم: بەندایەتی ئینسان.

لە ڕاستی یەکەمیان دوو یاسای گرنگ وەردەگیرێن:

أ- خوا بەتەنێ لە چاکە و بەخشندەیی خۆیەوە بوونەوەری خولقا ندوە و غەیری وی هیچ کەس لە دروست کردنی بوونەوەردا داری لەسەر بەردی دانەناوە، کەواتە خودا بە تەنێ بەدی هێنەر و پەروەردگارە.

ب- هەر خوا بەتەنێ شیاوی پەرستن و گەردن بۆ کەچ کردنە، ئا شکراتر بڵێین: هەر ئەو بەتەنێ مافی پەرستران و بەرنامە ڕێژیی و یاسا دانانی هەیە، کەواتە خوا هەر بۆ خۆی فەرمانڕەوا و گەورەیە.

لە ڕاستی دووەمیشیان دا دیسان دوو یاسای گرنگ دەبینرێن:-

أ- مرۆڤ کە لە دوو توخمی گیان و خاك پێك هاتوە هەڵبژێراوی بونەوەر و خەلیفەی خوایە.

ب- ئینسان لە سۆنگەی ئەوەوە کە بەتەنێ بەندە و خولقێنراوی خوایە، پێویستە تەنیا بەندە و مل کەچ و پابەندی بەرنامە و یاسای ویش بێت.

بەڵێ خوێنەرانی بەڕێز:

ئەم سووڕەتە دەربارەی ئەم دوو مەسەلەیە دەدوێ کە لە ڕا ستیدا هەرچەندە بە دیمەن دوو شتن بەڵام وەك دوو دیوی سکەیەك بە هەردووکیان یەك ڕاستی پێك دێنن، کە گەورەترین ڕاستی یە و لەوەتی دنیا دنیایە هەیە و هەتا هەتایەش دەمێنێتەوە و گۆڕانی بەسەردا نایەت چونکە بە ماهـیەت و

ڕاستەقینەیەکەوە بەندە گۆڕانی مەحاڵە، ئایا ڕێی تێ دەچێت ڕۆژێك لە ڕۆژان خوا لە خوایەتی بکەوێ؟! یان ئینسان لە ئینسانەتی بشۆرێ؟!

دەجا هەتا خوا خوابێت و ئینسانیش ئینسان ئەم ڕاستی‌یەش دەمێنێ.

ئێستا بۆ وەی ئەوەی لەمەوبەر گوتمان درەوشاوەتر بێ وەرن با وێ کڕا سەرنجێکی خێرا لە ئایەتەکانی ئەم سوورەتە بەرزە بدەین:

لە ئایەتی یەکەم دا ﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾ ئەوە ڕاگەیەنراوە کە بڕوا بوون بە بوونی پەروەردگار شتێکی خوارسك وسروشتی‌یەو ڕاستی‌یەکە کە سروشتی بوونەوەرو ئینسان گەواهی بۆ دەدات.

لە ئایەتی دووەم دا ﴿الحمد الله رب العالمين﴾ یەکسەر بەندەکان دەڵێین: سوپاس و شوکرانە بۆ پەروەردگاری هەموو شتێك ، لێرەدا ئەوەی جێ‌ی تێوەڕامانە ئەوەیە کە هاتنی ئایەتی دووەم بە دوای یەکەم دا زۆر شتێکی گونجاوو مەنتقی یە چونکە ناسرانی خوا لە ئایەتی یەکەم دا گەورەترین و سروشتی‌ترین ئەنجامی سوپاس کردن و هەست کردنــە بە چاکە و بەخشندایەتی یەکەی، وە هەر بابایەك خوا بناسێت بێ سێ و دوو هە ست بە ناز و نیعمەتەکانی دەکا و خۆی قەرزدار و منەت بار دێتە بەرچاو.

ئینجا لە ئایەتی سێ‌یەم دا وەك بەڵگە هێنانەوە بۆ دروستی و بەجێ‌یی سوپاس کردنەکەیان دەڵێین: ﴿الرحمن الرحيم﴾ خوا بەخشندە و خاوەن بەزەیی‌یە، دیسان باس کردنی سیفەتی ڕەحم و بەزەیی و میهرەبانی خوا لێرەدا زۆر چاك گونجاوە لەگەڵ بارودۆخی ئایەتەکان دا چونکە پەروەردگاری بوونەوەر ﴿ رب العالمين ﴾ لە ئەنجامی سیفەتی بەزەیی و بەخشندەیی‌یەوە کائیناتی لە دەریای نەبوون هێناوەتە دەر و بوونی پێ خەڵات کردوە.

ئینجا لە ئایەتی چوارەم دا بەندەکان دانیان هێناوە بە فەرمانڕەوایەتی و دەسەڵات داریێتی پەروەردگاردا لە ڕۆژی پەسلان دا ﴿مالك يوم الدين﴾ بۆ هاتنی ئەم ئایەتەش بە دوای ئایەتی پێشوی‌دا دوو هۆی گرنگ هەن:

أ- لە کاتێك دا بەندەکان زانیان خوایەك هەیە و لایق و شایستەی سوپاس و ستایشە و بەخێوکەر و پەروەردگارە و خاوەنی بەزەیی و لوتف و بەخششە، هەستیان بەوە کردوە کە خوا یەتی و پەروەردگاریێتی و بەزەیی و بەخشندەیی خوا وای لێ چاوەڕوان دەکرێ کە ئەو ماوە کورتەی دنیا تاقە هەل و دەرفەتی تێدا ژیان نەبێت، ئەوە لە لایەکەوە لە لایەکی تریشەوە هەستیان بەوە کردوە کە خوایەتی و پەروەردگاریێتی بەزەیی و میهرەبانی و دادپەروەریی خوا تێیڕا دەبینرێ کە ڕۆژێك بێتە پێش چاکان بە پاشتی چاکیان و خراپان بەسزای خراپیان بگەن و هەقی بزنێ کوڵە بەسەر بزنێ شاخ دارەوە نەهێڵرێ و زۆر لێکراوو چەوسێنراوان کە لە دنیادا بە ئاواتی هەرە گەورەیان نەگەیون کە بریتی‌یە لە تۆڵە ستاندنەوە لە زۆردار و خوێن خۆران لەو ڕۆژەدا بە ئاکام بگەن و کرمی دڵیان بمرێ و بـلێن ئۆخەی.

ب- بەندەکان هەستیان بەوە کردوە کە پەروەردگار وێڕای سیفەتی بەزەیی و بەخشندەیی خەسڵەتی توورەیی و قەهر و غەزەبیشی هەیە و نابێ کەس بە هەویا بەزەیی و میهرەبانی خوادا پشتێنیی لێ وەکا و پاڵی لێ وەدات.

ئەم چوار ئایەتەی ڕابوردن هەر چواریان پێشەکی و ڕێ خۆش کردنێك بوون بۆ ئایەتی پێنجەم ﴿إيّاك نعبد و إيّاك نستعين﴾ هەر ئەتۆ دەپەرستین و هەر لە تۆش یارمەتی دەخوازین.

ئێستا با تۆزێك بە وردی سەرنج بدەین

چوار ئایەتی پێشوو دوو ڕاستی زۆر گەورەیان خستنە ڕوو کە عەقیدەی ئیسلامی یان لێ پێك دێت، یە کەم، بڕوا بوون بە خوا یەتی خوا و پەروەردگارێتی و بەخشندەیی و بەزەیی‌ێتی وی، دووەم: بڕوا بوون بە ڕۆژی دوایی و سزا و پاداشت.

ئێستا کە بەم ئەنجامە گەیشتین دەتوانین نێوەڕۆك و کاکڵی ئەم سوورەتە لە چەند قاڵب و شێوەی جوێ جوێدا دارێژین کە لە مەبەست دا یەکن:

دەتوانین بڵێین چوار ئایەتی پێشوو بریتین لە لایەنی عەقیدە و بڕوا و سێ ئایەتی داهاتووش لایەنی یاسا و بەرنامە پێك دێنن، لە هەموانیش ئاشکرایە کە ئیسلام لە دوو بەشی سەرەکی بروا و بەرنامە (العقيدة والشريعة) پێك دێت.

وە دەتوانین بڵێین چوار ئایەتی پێشوو بریتین لە لایەنی باوەڕ (ایمان) و سێ ئایەتی دواییش لایەنی (عمل) پێك دێنن، وەك ڕوونیشە ئیسلامەتی باوەڕ و کردەوەیە (الایمان و العمل) .

وە دەتوانین بێژین چوار ئایەتی ڕابوردوو بریتین لە بڕوا (ا یمان) و سێ ئایەتی دواییش بریتین لە ئیسلامەتی (اسلام) ئەمما بە مەرجێك کە وشەی بڕوا لێرەدا قەناعەتی دەروونی پێ مەبەست بێ و وشەی (اسلام)یش گەردن کەچی ڕواڵەتی.

ئاشکراشە کە ئایین بریتی‌یە لەوە کە ئینسان بە دڵ و دەروون بڕوا و قەناعەتی پێ بێ‌و بە ئەندامەکانیشی فەرمانەکانی جێبەجێ بکا و پابەندی بێ.

وە دەشتوانین بڵێین چوار ئایەتی هەوەڵی (جیهان بینی ئیسلامی) دەخەنە ڕوو و سێ ئایەتی دواییش (ئیدۆلۆژی ئیسلامی)، دیارە کە ئیسلامەتیش لە دوو بەشان پێك دێت: یەکەم جیهان بینی ئیسلامی، یانی هەڵوێستی بیری و تیۆری مرۆڤ بەرامبەر بە خوادا و بوونەوەر و ژیان، دووەم: ئیدۆلۆژی وا تە هەڵوێستی کرداری و پڕاکتیکی مرۆڤ لەسەر بنچینەی جیهان بینی بەرامبەر بە خوا و بوونەوەر و ژیان.

بێینەوە سەر مەبەستی بنچینەیی، گوتمان چوار ئایەتی ڕابردوو پێشەکی و ڕێ خۆشکەرن بۆ ئایەتی پێنجەم، چونکە کاتێك ئینسان زانی خوایەك هەیە و زانی کە بەدیهێنەرە و پەروەردگارە و شایستەی سوپاس و ستایشە و لە چاکە و بەخشندەیی خۆی بوونی بە بوونەوەر بەخشیوە و بە تەنێ بەڕێوەبەر و گەورەی ڕۆژی سزا و پاداشتە، ئەو زانین و بڕوایە ناچاری دەکات کە گفت و پەیمانی پێ بدات کە بەتەنێ گوێ ڕایەڵی و فەرمانبەری وی بکا و یارمەتی هەر لەوی بخوازێ و جگە لەوی چاوی لە دەستی کەس نەبێت.

ئایەتی شەشەمیش ﴿اهدنا الصراط المستقيم﴾ ڕێنموونیمان بکە بۆ ڕێی ڕاست . پەیوەندی یەکی پتەوی بە ئایەتی پێنجەمەوە هەیە و توند پێکەوە جۆش دراون، چونکە گوێ ڕایەڵی و فەرمانبەری خوا و گەیشتن بە ڕەزامەندی وی ڕێ و ڕەسم و بەرنامە و دەستوورێکی گەرەکە کە بریتی‌یە لە

(ڕێی ڕاست)، بۆیە بەندەکان داوا لە پەروەردگاریان دەکەن کە ئەو ڕێیە ڕاستەیان پیشان بدات، دیارە ڕێی ڕاستی ژیانیش تەنیا ڕێباز و ئایینی خوایە.

جا لەبەر ئەوەی بەرنامە و ئاییینی خوا قەت قەت بە شێوەی تیۆری و گوفتاری ڕووت نەبووە و نابێ و وێڕای ڕاستە شەقامی خوا و کۆمەڵی چاکان و خوا پەرستان کوێرە ڕێی شەیتان و تاغووت و دەستەی بەدان و خۆپەرستانیش هەیە، بۆیە بەندەکان بەهێندێ واز نایەنن کە داوایان لە خوا کردوە ڕێی ڕاستیان پیشان بدات ، وە دەڵێین: ﴿صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين﴾ واتە: ڕێی پێڕی چاکان ئەوانەی چاکەت لەگەڵ دا کردوون، نەك ئەوانەی شایستەی قەهر و غەزەبن، وە نەك گومڕا و سەر لێ شێواوان.

ئێستا کە بەشێوەیەکی گشتی تۆزێك سەروسیمای ئەم سوورەتە مەزنەمان ناسی با ناوی خوای لێ بێنین و دەست بکەین بە ورد بوونەوە لە هەر کام لە حەوت پەلکە خنجیلانەکانی ئەم شاگوڵەی گوڵزاری گوتاری پەروەردگاری کائینات.

مانـــای دەقـــا و دەقـــی ســورەتەکـە

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ(1)الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ(2)الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ(3)مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ (4) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ(5)اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ(6)صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ.﴾

آمیـــن

واتە:

(بە ناوی خوای بە بەزەیی بەخشندە، سوپاس بۆ خوای پەروەردگاری جیهانیان بە بەزەیی بەخشندەیە، خاوەنی ڕۆژی سزا و پاداشتە، بەس ئەتۆ دەپەرستیـــن و هەر لە تۆ یارمەتی دەخوازین، ڕێنماییمان بکە بۆ ڕێی ڕاست، ڕێی ئەوانەی چاکەت لەگەڵ دا کردوون نەك ڕێی لێ تووڕە بوان و نەك گومڕا بوان) دووعامان قبوڵ بکە.

چـــەند تێبیـــنیەك دەربارەی ئەم ســـووڕەتە

یەکەم: ناوەکانی ئەم سووڕەتە:

أ- (فاتحة الکتاب) بۆیەش بەم ناوە ناونراوە چونکە قورئان بەم سووڕەتە دەست پێ دەکات.

ب- (سورە الحمد) چونکە یەکەمین وشەی لە دوای ﴿بسم الله الرحمن الرحیم﴾ (الحمد)ە.

جـ -(امّ القرآن) وشەی (ام) لە زمانی عارەبی دا یانی : ئەسڵ و ماکی شت، هەڵبەتە ئەم سوورەتەش ئەسڵی قورئان و پوختەی ئیسلامە.

د- (السبع المثاني) ، وەك خوای کاربەجێ لە یەکێك لە ئایەتەکانی کۆتایی سوورەتی (الحجر) دا دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنْ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾، هۆی ناونرانی ئەم سوورەتەش بەم ناوەوە توێژەرەوانی قورئان چەند ڕایەکی جوێ جوێ یان هەیە لەبارەیەوە:

1) چونکە لەم سوورەتەدا ئینسان سوپاس و ستایشی خوا دەکات.

2) چونکە ئەم سوورەتە لە هەموو ڕکاتێك دا دووبارە دەکرێتەوە.

3) چونکە دوو جاران نێراوەتەخوارێ لەسەر قسەی هێندێك لە زانایان.

4) چونکە لە کتێبە ئاسمانیەکانی تردا نیە و هەڵاوێرراوە.

5) چونکە ئەم سوورەتە دوو بەشە بەشێکی سوپاس و ستایشە لە بەندەوە بۆ خوا و بەشێکیشی بەخشینە لە خواوە بۆ بەندە.

هـ- الکافیە (واتە تێر و تەواو، چونکە ئەم سوورەتە دەتوانێ جێی غەیری خۆی پڕوەکات بەڵام غەیری وی جێی پڕناکاتەوە.

و- (الاساس) واتە: بنچینە ، چونکە بنەڕەتی ئیسلامەتی تێدایە.

ز- (الشفاء) شیفا و دەرمان، چونکە دەرمانی ڕوح و نەفسە.

ح- (الصلاة) واتە: نوێژ ، چونکە بەشی سەرەکی و هەرە گرنگی نوێژە.

ط- (الشکر) واتە شوکرانە، چونکە سوپاس و شوکرانەی خوای تێدا دەکرێت.

ی- (الدعاء) واتە: پاڕانەوە وسکاڵا، چونکە بریتی یە لە پاڕا نەوەی بەندە.

دووەم: چۆنیەتی هاتنە خوارەوەی ئەم سوورەتە:

لە چۆنیەتی هاتنە خواری ئەم سوورەتەدا (3) قسە هەن:

1- دەڵێن لە شاری مەککە هاتۆتە خوارێ تەنانەت هە ندێکیان دە ڵێن یەکەمین سوورەت بووە کە بۆ پێغەمبەر ﷺ هاتوە، کە شێخ (مح مد عبده) یەکێکە لەوانە و لەو بارەوە دەڵێت:

(بەڵگەی ئەوەش ئەوەیە کە دەستووری خوا چ لە بواری بەدی هێ نان (تكوین) و چ لە بواری یاسادانان (تشریع)دا وایە کە پێشەکی بە کورتی شتێك دەخاتە ڕوو دوایی پلە پلە دەست دەکات بە خستنە ڕوو و شەرح کردنی.

(....فاتیحەش هەرچی لە قورئان دا هەیە بە کورتی دەیگرێتە نێو خۆی، وە هەرچی لە قورئان دا هەیە شەرح و تەفسیری ئەو بنچینانەیە کە لە فاتیحەدا ڕۆنراون.........)[1].

2- دەڵێن لە شاری مەدینەدا هاتۆتە خوارێ، بەڵام ئەم قسەیە هەڵەیە بە دوو بەڵگـــان:

---

[1] سەیری (الاعمال الكاملة للشیخ محمد عبده) بکە بەرگی (4) لاپەڕە (24‐25).

یەکەم: سوورەتی (الحجر) کە بە ئیتیفاقی زانایان لە شاری مەککەدا هاتۆتە خوارێ باسی سوورەتی فاتیحە و هاتنە خواری دەکات وەك دەفەرموێ:
﴿ وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنْ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴾.

دووەم: زۆر دوورە کە پێغەمبەر و موسڵمانان (13) ساڵان لە مەککە بە بێ فاتیحە نوێژیان کردبێ.

3.قسەی سێیەم : دەڵێین: ئەم سوورەتە کەرەتێکی لە شاری مەککە و جارێکیش لە مەدینە هاتۆتە خوارێ، دەشڵێن بۆیە ناونراوە (المثاني) چونکە هاتنە خوارەوەکەی دووبارە کراوەتەوە.

سێیەم: حوکمی خوێندنی ئەم سوورەتە لە نوێژدا:

لە پێغەمبەرەوە ﷺ ڕیوایەت کراوە کە هەر نوێژێك ئەم سوورەتەی تێدا نەخوێنرێ قبوڵ ناکرێ و ناتەواوە.

بۆ نموونە : بخاري و مسلم لە (عبادە بن صامت)ەوە گێڕاویانەتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : ((لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب)).

ئیمامی ڕازی بێجگە لەم ڕیوایەتە دوو ڕیوایەتی تریش لە تەفسیرەکەیدا باس دەکات:

1.((كل صلاة لم يقرأ فيها بفاتحة الكتاب فهي خداج غير تمام)).

2.((لا تجزيء صلاة لا يقرأ فيها بفاتحة الكتاب)).

هەڵبەتە لە مەزهەبی(حنفی) دا بە مەرج نەگیراوە کە ئەم سوورەتە بخوێنرێ و دەڵێت ئەگەر لە سوورەتەکانی تریش بخوێنرێ هەر تەواوە، بەڵام ئەوەی ڕاستی

بێت بەڵگەی ئەوانەی کە خوێنرانی فاتیحەیان بە مەرج گرتوە لە نوێژدا بەهێزترە، ئەمما ئێرە جێی ئەو درێژە پێدانە نیە کێ مەیلی لێ یە پتر ئاگادار بێ لەو بارەوە با سەیری (التفسیر الکبیر) ی (فخرالدین الرازی) بکات، لەوێدا ئیمامی ڕازی (18) بەڵگەی هێناوونەوە بۆ سەلماندنی ئەوە کە خوێندنی فاتیحە مەرجە لە نوێژدا.

چوارەم: بەراوردێك لە نێوان ئایەتەکانی فاتیحە و کردەوەکانی نوێژدا[1]:

ئایەتەکانی فاتیحە حەوتن،کردەوەکانی نوێژیش حەوتن و پێکەوە گونجاون و بەرامبەری یەکی تەواو هەیە لە نێوان ئایەتەکانی فاتیحە و کردەوەکانی نوێژدا بەم جۆرە:

1.﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾ (القیام) ڕاوەستان بۆ خوێندنی فاتیحە.

2.﴿الحمد لله رب العالمین﴾ (الرکوع) چوونە ڕکووع و نوشتانەوە.

3.﴿الرحمن الرحیم﴾ (الرفع من الرکوع) هەستانەوە لە ڕکووع.

4.﴿ملك یوم الدین﴾ (السجدة الاولی) کڕنووش بردنی هەوەڵ.

5.﴿إیّاك نعبد و ایاك نستعین ﴾(القعود بین السجدتین) دانیشتنی نێوان دوو سەجدەکان.

6.﴿اهدنا الصراط المستقیم﴾ (السجدة الثانیة) کڕنووش بردنی دووەم.

7.﴿صراط الذین انعمت علیهم (التشهد) خوێندنی تەحیات. ﴿غیر المغضوب علیهم ولا الضالین﴾.

---

(1) ئەو بەراورد کردنەم بە دەسکاریەوە لە تەفسیری (مفاتیح الغیب) ی فخر الدین الرازی وەرگرتوە.

ئێستا با سەرنج بدەین داخوا ئەو بەراورد کردنە تا چ ڕاددە یەك لواوە:-

ئایەتی یەکەم لەگەڵ (قیام) دا دەگونجێ چونکە هەروەك چۆن ﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾ بۆ دەست پێ کردنی هەر کارێك پێویستە ڕاوەستان (قیام)یش بۆ دەست پێکردنی نوێژ پێویستە.

ئایەتی دووەمیش لەگەڵ (ركوع)دا دەگونجێ چونکە ئینسان لە وەختی سوپاس کردن دا لەیەك کات دا سەیری خوا و بوونەوەر دەکات، لەبەر ئەوەی سوپاس و ستایش و مەدح کردنی خوا بەهۆی ئەو نیعمەتانەوەیە کە بە بەندەکانی بەخشیوە مادام وابێ بەندە لە دەمی سوپاس کردن دا چاوێکی لە خاوەنی نیعمەتەوەیە و چاوێکیشی لە خودی نیعمەتەکەوە، کەواتە پێویستە حاڵەتێکی مام ناوەندی هەبێ، دیسان سوپاس کردن دەلالەت لەسەر نیعمەتی زۆر دەکات نیعمەتی زۆریش پشتی ئینسان گران دە کا و دەبێتە هۆی نوشتاندنەوە و دوولا هاتنەوەی.

ئایەتی سێیەمیش لەگەڵ (هەستانەوە لە ڕکوع)دا دەسازێ، چونکە پاش ئەوەی بەندە چووە ڕکوع وا لە ڕەحمەتی خوا چاوەڕوان دەکرێ کە لە دوای ڕکوع بیگێڕێتەوە بۆ حاڵەتی (اعتدال) ڕاست بوونەوە.

ئایەتی چوارەمیش لەگەڵ (کڕنوش بردنی یەکەم) دا دانووی دە کوڵێ، چونکە ﴿ملك يوم الدين﴾ گەورەیی و جەلالی خوای لێ دەفامرێتەوە، بێگومان

ئەوەش دەبێتە هۆی پەیدا کردنی ترس و سامێکی زۆر لە دڵی ئینسان دا و وا لە ئینسان دەکات کە لەوپەڕی بەندایەتی و گەردن کەچیدا خۆی بنوێنێ.

ئایەتی پێنجەمیش لەگەڵ (دانیشتنی نێوان دوو سەجدەکان)دا هەڵ دەکات، چونکە ﴿إيّاك نعبد﴾ هەواڵ دانە لە کڕنووش بردنی هەوەڵ و ﴿ إيّاك نستعين﴾ یش کۆمەك خواستنە لە خوا بۆ ئی دووەم.

ئایەتی شەشەمیش لەگەڵ (کڕنووش بردنی دووەم)دا دەسازێ، چونکە لەم ئایەتەدا بەندە داوای بایەخ دارترین شت دەکات لە پەروەردگار کە بریتییە لە (ڕێنمایی کردنی بۆ ڕێی ڕاست)هەڵبەتە ئەم تەکلیفە گەورەیەش گەردن کەچی و بەندایەتی یەکی گەورەی گەرەکە ئەویش کڕنووش بردنی دووەمە.

ئایەتی حەوتەمیش لەگەڵ (دانیشتنی تەحیات خوێندن)دا دەگو نجێ، چونکە پاش ئەوەی ئینسان لە سوجدەی دووەم دا ئەوپەڕی بەندایەتی خۆی دەربڕی بەرامبەر بە خوا، خواش لە بەرامبەردا ڕێزی لێ دەگرێ، بۆیە فەرمانی پێ دەکات کە لە خزمەتیدا دانیشێ بێگومان ئەوەش نیعمەتێکی گەورەیە و زۆر چاك لەگەڵ ﴿الذين انعمت عليهم﴾دا دەسازێ، بۆیەش لە کاتێك دا خوای بەخشندە پێغەمبەری ﷺ بەرز کردەوە تا گەیشتە پلەی هەرە نزیك لەو کاتەدا فەرمووی: ((التحيات المباركات والصلوات والطيبات لله)).

نوێژیش وەك پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((الصلاة معراج المؤمن)) نوێژ پەیژەی بڕواداره، بۆیە پێویستە موسڵمان لە کاتێك دا لە میعڕاجەکەیدا گەیشتە دواین پلەی ڕێز و حورمەت ئەو قسانە دووبارە بکاتەوە کە (محمد) ﷺ لە میعڕاجەکەی دەربارەی خوای مەزن گوتوونی.

دوو ئاگادار کردنەوە:

1. حوکمی گوترانی (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) و واتاکەی: ئیـمام (نووي) لە کتێبی (الأذکار) دا فەرموویەتی : (بزانە کە (استعاذة) کردن سوننەتە و فەرز نیە و ئەگەر بابای نوێژکەر تەرکی کرد بە قەستی بێ یان بە سەهوو گوناح بار نابێ، هەڵبەتە کە دەشڵێین سوننەتە مەبەستمان لە گشت کاتێکە واتە: لە نوێژدا چ فەرز بێ و چ سوننەت وە لە دەمی قورئان خوێندنی دەرەوەی نوێژیش دا)[1].

ئێستا کە حوکمی (استعاذة)مان زانی با بزانین چەمکەکەی چییە؟:

اعوذ: (ابو جعفر الطبري) کە بە (امام المفسرین) ناسراوە فەرموویەتی:

الاستعاذة : الاستجارة ، واتە: هانا وەبەربردن.

الشیطان: (ابو جعفر الطبري) دەڵێت (الشیطان في کلام العرب کل متمرد من الجن والانس والدواب وکل شيء) واتە: (شیطان) لە زمانی عارەبی دا هەریاخی بووێکە لە جند و ئینسان و ئاژەڵ و هەموو شتێك.

الرجیم: (طبري) دەڵێت: (وأمّا الرجیم ، فهو فعیل بمعنی مفعول...و تأویل الرجیم الملعون المشتوم...)واتە: (رجیم) لەسەر کێشی (فعیل)ە و بە مانای (مفعول)ە مانای (رجیم)یش نەفرین لێ کراوو جنێو پێ دراوە.

---

(1) سەیری کتێبی (الاذکار) لاپەڕە (45)، نوسراوی (النووی) بکە.

مادام وابێ دەتوانین بلێین: (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) یانی پەنا وەبەر خوای دەبەم لە شەیتانی دوور لە خوا و نەفرین لێ کراو.

ڕوون کردنەوەیەك دەربارەی (استعاذة).

خوای بەخشندە فەرمانی پێ کردوین کە بۆ دوورکەوتنەوە لە شەیتانی بەد و بۆ ڕزگار بوون لە ژێر ڕکێفی هانا بەرینە بەر وی.

ئێستا با بزانین شەیتان لە چ ڕێیەکەوە هێرش دێنێ و ئینسانیش لە چ ڕێ یەکەوە توانای بەرگری کردن و لەسەرخۆ کردنەوەی هەیە:

لە سوورەتی (اعراف) دا خوای مەزن فەرموویەتی لەسەر زمانی شەیتان ﴿قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ(16) ثُمَّ لآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ....﴾[1].

واتە: شەیتان گوتی: چونکە گومڕات کردم، دوژمنایەتی بەندەکانت دەکەم و لەسەر ڕاستە شەقامی تۆ کە ئی سلامەتی یە بۆ یان دادەنیشم، ئینجا لە پێشەوە و لە دواوە و لە لای ڕا ستەوە و لە لای چەپەوە بۆیان دەچم. کەواتە شەیتان لە چوار لاوە زەفەر بە ئینسان دەبات: پێشەوە و پاشەوە و لای ڕاست و چەپ ، بەڵام ئایا ئینسان لە چ تەرەفێکەوە توانای بەرگری کردنی هەیە؟ لە وەڵام دا دەڵێین: ئینسان بە شەش لادا دەتوانێ بجولێت و هەڵسووڕێ، پێ شەوە و دواوە، سەرێ و خوارێ، لای ڕاست و لای چەپ، کەواتە ئینسان دوو لای بە دەستەوە ماوە کە سەنگەری بەرگری کردن لە خۆی تێدا هەڵقەنێ لە ئاقار هێرشی شەیتان دا کە بریتین : لە لای سەرێ و لای خوارێ.

---

(1) الأعراف : 16، 17 .

وە ئایەتی (إيّاك نعـبد و إ يّاك ن ستعين) چۆنیەتی و ڕێ گەی دەسکردنەوەی مرۆڤ دەردەخات لەو دوو لایەوە، چونکە شەیتان هێزێکی غەیبی و نەبینراوە و ئینسان لە ئاقاری دا دەستەوسانە و بێجگە لە پەیوەندی پەیدا کردن لەگەڵ خوادا چ چارەی دیکەی نین و هیچ شتێك دادی نادات، پەیوەندی بەندەش لەگەڵ خوادا لە دوو شێوەدا خۆی دەنوێنێ:

یەکەم: گەردن کەچی و گوێ ڕایەڵی و بەجێ هێنانی فەرمانەکانی، کە ڕستەی (إيّاك نعبد) دەلالەتی لەسەر دەکات.

دووەم: دووعا و پاڕانەوە و اوای یارمەتی لێ کردن، کە ڕستەی ﴿و إيّاك نستعين﴾ دەلالەتی لەسەر دەکات.

جا بێ گومان ئەو شتەی کە لە هەموو شتێك پتر گەردن کە چی و فەرمانبەری تێدا وەدەردەکەوێ نوێژە بۆیە نوێژ بە کۆڵەکە و پایەی دین دانراوە (الصلاه عماد الدين) گرنگ ترین بەشی نوێژیش کڕنووش بردنە بۆیەش لە چاو هەموو ڕوکنەکانی تری نوێژ لەهەر ڕکاتێك دا دوو جاران بەڕێوە دەبرێ.

بێگومان کڕنووش بردنیش بەجێ ناهێنرێ بە بێ سەرخستنە سەر زەوی، سەرخستنە سەر زەویش ئەو پەڕی گەردن کەچی و بەندایەتی دەگەیەنێ بۆیە پێغەمبەری مەزن ﷺ فەرموویەتی: ((اقرب ما يكون العبد من

ربه وهو ساجد ، فاكثروا الدعاء))[1]. واتە: بەندە لە وەختی سوجدە بردن دا لە هەموو کاتێك لە خوای نزیك ترە، جا دووعایانی زۆر تێدا بکەن.

سەبارەت بە بەرگری کردنی ئینسانیش لە تەڕەفی سەریّ وە وەك گوتمان لە دووعا و پاڕانەوەدا خۆی دەنوێنیّ ، بۆیە پێغەمبەری پێ شەوا ﷺ فەرموویەتی : ((الدعاء مُخ العبادة)) یانی: پاڕانەوە کاکڵی بەندایەتی و خواپەرستی یە.

2.گوترانی (آمین) لە دوای فاتیحە:

بخاری و ابو داود ڕیوایەتیان کردوە: ((کان ﷺ اذا انتهى من قراءة الفاتحة قال: آمين يجهر و يمد بها صوته)) واتە: پێغەمبەر ﷺ کە لە خوێندنی فاتیحە دەبۆوە دەیگوت: (ئامین) دەنگی بەرز دەکردەوە و درێژی دەکردەوە.

ئیمامی (نووی) لە کتێبی: (الاذكار) دا فەرموویەتی: (گوتنی ئامین لە دوای فاتیحە سوننەتە بۆ هەر بابایەك کە دەیخوێنیّ چ لە نوێژیّ دا و چ لە غەیری نوێژیّدا).

(1) (مسلم) (ابي هريرة) وە ڕیوایەتی کردوە.

تەفسیری ئایەتی یەکەم

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ﴾ (1)

به ناوی خوای بە بەزەیی بەخشندە

پێش دەست کردن بە توێژینەوەی چەمکی گشتی ئەم ئایە تە پیرۆزە پێویستە برێك نووکی خامە بگێڕین بە دەور و بەری یەك یەکی وشەکانی دا:

(بِسْمِ): لە ئەسڵدا (باسم) بووە بەڵام لە ئەنجامی ئەوەدا کە زۆر بەکارهێنراوە هەمزە (أ) کەی لێ کراوەتەوە تاکو لەسەر زمان سووك بێ. ئاشکراشە کە (بسم) یانی: بەناوی.

الله: زانایان لە چۆنیەتی پەیدا بوون و تەفسیر کردنی ئەم وشەیەدا دوو ڕایان هەیە:

---

(1) بۆ هەرچی لێرەدا دەربارەی (بسم الله) نووسیومە سوودم لە تەفسیری (مفاتح الغیب) وەرگرتوە. نوسراوی فخرالدین الرازی.

یەکەم: کە لە نێو وان دا (سیبویە و خلیل بن احمد و فخر الدین الرازي...) هەن دەڵێن ئەم وشەیە (جامد)ەو (مشتق) نیە و لە هیچ چاوگەیەکەوە نەهاتوە و ناوی تایبەتی زاتی خوایە.

دووەم: دەڵێن: داتاشراو (مشتق)ەو لەو چاوگەش دا کە ئەم ناوەی لێوە هاتوە ڕای جوێ جوێ هەن، بۆ وێنە:

1) دەڵێن لە (ألَهَ)وە هاتوە چونکە (ألَهْتُ الى فلان) واتە: بەهۆی وی ئارامیم بۆ هات.

2) دەڵێن لە (ألَهَ الرجل يألَهُ)وەوە هاتوە، واتە: لە ئا قار بەلاً یەك دا دەستەوسان بوون و ڕزگار بوون بەهۆی یەکێکی دیکەوە.

3) دەڵێن لە (ألَهَ الرجل الى رجل)یەوە هاتوە، واتە: بەهۆی شەوق و خۆشەویستی یەوە ڕووی تێ کرد.

4) دەڵێن لە (ألَهَ الاهة والوهة)وە هاتوە یانی: پەرستی وبەندایەتی بۆ کرد.

5) بەعزێکیش دەڵێن لە (لاه يليه)وەوە هاتوە ، واتە: خۆی پەنهان کرد.

6) تاقمێکی دی دەڵێن لە (الولَه)ەوە هاتوە،"ولَه" یش یانی : سەرسامیو مات و حەیران بوون.

کەواتە (الله) ئەو زاتە پاکەیە کە:

یەکەم: ئینسان بەهۆی ویەوە دڵی ئارام دەگرێ ﴿أَلاَ بِذِكْرِ اللّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾[1].

دووەم: ئینسان لە کاتی تەنگانەدا هانای وەبەر دەبا و رزگاری دەکات ﴿أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضطَرَّ إِذَا دَعَاهُ﴾.

سێیەم : ئینسان لە ئەنجامی سۆز و خۆشەویستیەوە ڕووی تێ دەکات ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾[2].

چوارەم : ئینسان دەی پەرستێ و بەندایەتی بۆ دەکات ﴿إيّاك نعبد﴾.

پێنجەم: ئینسان ناتوانێ بی بینێ و لە پێش چاوانی شێرراوە و پەنهانە ﴿لا تدركه الابصار﴾[1].

شەشەم: ئینسان لە ئاقار ناسینی دا مات و حەیران و سەرسامە و ناتوانێ پەی بە زات و ماهیەتی بەرێ: ﴿ليس كمثله شيء﴾[2].

الرحمن الرحيم: (طبري) لە تەفسیرە مەزنەکەی دا دەڵێت: (أما الرحمن، فهو فعلان من رَحِمَ، والرحيم فعيل منه)[3]. کەواتە: (الرحمن) و (الرحيم) هەردووکیان لە یەك چاوگەوە هاتوون، بەڵام کێشەکانیان جودان ئەوە جێی مشت و مڕو دمێ و ناکۆکی نیە لە نێوان زانایان دا بەڵام ئەوەی جێی

(1) الرعد :

(2) البقرة :

[1] الأنعام :

[2] الشورى :

[3] سەیری کتێبی (الاعمال الكاملة للشيخ محمد عبده) بکە بەرگی چوارەم لاپەرە (32).

کێشەیە لەم بارەوە ئەوەیە کە ئایا جیاوازی نێوان ئەم دوو وشەیە چی‌یە لە رووی واتاوە؟

ئەوەش پوختە و ڕاپازنەراوی قسەی توێژەرەوانە لەم بارەوە:

1- (رحمن) بریتی‌یە لە ڕەحمەت و بەزەیی خوادا لە دنیادا و کافر و موسڵمان دەگرێتەوە بەڵام (رحیم) سیفەتی خوایە لە قیامەت دا و تەنیا موسڵمانان دەگرێتەوە.

2- (رحمن) سیفەتێکی تایبەتی خوایە و دروست نیە بۆ غەیری وی بەکار بێت بەڵام (رحیم) وا نیە.

3- (رحمن) ئەو زاتەیە کە جۆرە نیعمەتێك بەسەر غەیری خۆیدا بڕژێنێ کە کەسی تر لە توانایدا نەبێ، بێگومان ئەو زاتەش هەر خوایە، بەڵام (رحیم) وانیە.

4- کە ڕای (شیخ محمد عبده)یە لەم بارەوە دەڵێت[1]:

ڕێژگە (صیغە)ی (فعلان) دەلالەت لەسەر وەسفێکی کردەوەیی دەکات لەگەڵ زیادەڕەوی‌دا، وەك (فعّال)، لە بەکارهێنانی زمانیش دا بۆ ئەو چەشنە سیفەتانەیە کە بەر قەرار نین و نامێننەوە، وەك (عطشان) تێنوو، (غضبان) تووڕە، (سکران) سەرخۆش، دیارە هیچ کام لەم سیفەتانە بەر قەرار نابن، ئەمما ڕێژگەی (فعیل) دەلالەت لەسەر مانای نەگۆڕراوو جێ گرتوو دەکات وەك ڕەوشت و ئاکار و خوو خدە بۆ وێنە:

(علیم) زانا، (حکیم) کاربەجێ، (جمیل) جوان، کەواتە (رحمن) ئەو زاتەیە کە ڕەفتار و کردەوەی بەزەیی‌یانەی تێدا وەبەرچاو دێن، (رحیم)یش ئەو زاتەیە

---

[1] سەیری کتێبی (الاعمال الکاملة للشیخ محمد عبده) بکە بەرگی چوارەم لاپەرە (32).

کە سەرچاوە و چاوگی بەزەیی و چاکە و خێر خواییە..... بەم جۆرە هیچ کام لەم دوو وشەیە جێی ئەوی تر پڕ ناکاتەوە و وەك هێندێك دە لێین دووەم پالپشتی یەکەم نیە و هیچی دی.

پوختەی قسان ئەوەیە: کە مرۆڤ بە بیستنی وشەی (رحمن) بۆی دەردەکەوێ کە خوا ڕژێنەری ناز و نیعمەت و بەزەیی یە بەلام بۆی دەرناکەوێ کە ئەو ناز و نیعمەت و بەزەیی یە هەر بەردەوام دەبێت، بەلام وەختێك وشەی (رحيم)ی بیست دەزانێ کە بەردەوام دەبێت و سیفەتی بەزەیی و بەخشندەیی شتێکی بنەڕەتی یە لە خوای مەزن دا.

﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴾ یانی چی؟

بە پێویستی دەزانم بۆ وەلامی ئەم پرسیارە قسەیەکی زۆر دلگیری شێخ (محمد عبده) نەقل بکەین لەو بارەوە دەلێت:

(ئەو چەشنە تەعبیرە شتێکی ئاسایی و خووپێوە گیراوە لە کن هەموو گەلان کە عارەبیش یەکێکن لەوان.

....لە کاتیك دا یەکێك دەیەوێ کارێك بە جێ بێنێ لە پێناوی سەرۆکێك یان گەورەیەك دا بە جۆرێك کە ئەو کارە پالْ نەدرێتە لای خۆی و تەنیا بۆ سەرۆکەکەی بێت دەلێت: ئەم ئیشەم کرد بە ناوی فلان کەس و ناوی ئەو سەرۆکە دێنێ چونکە ناوی شت عینوانیەتی ، ئینسان کاتێك ئیشێك دەکات بە ناوی کەسێکەوە کە ئەگەر ئەو کەسە نەبوایە نەی دەکرد دەلێت: ئەم ئیشەم کرد بە ناوی فلان کەسەوە، واتە ئەم ئیشەم ناوونیشانی وی پێوەیە و ئەگەر ئەو نەبوایە ئیشەکەی لەمەڕ منیش نەدەبوو.

کەواتە مانای ﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾ یانی: ئەم ئیشە دەکەم بە فەرمانی خوا و بۆ خاتری خوا نەك بۆ خۆم یان کەسێکی تر)[1].

ئێستا با بێینە سەر واتا و چەمکی بەرفراوانی ئەم ئایەتە پیرۆزە و بن ئاوێك لە دەریای بێ پایانی پڕ گەوهەر و مرواریدا لێ بدەین و بزانین چی تێدایە:

گەوهـــەری یەکــــەم

خواناســی و خواپەرســتی شــتێکی خوارِســك و سروشــتی یە لــە دڵ و دەروونـــی مرۆڤـــدا

1- یەکەمین گەوهەری ئەم دەریا بێ سنوورە ئەوەیە کە:

خواناسی و خواپەرستی شتێکی خوارِسك و سرو شتی یە و لە دڵ و دەروونی هەموو ئینسانێك دا چەسپێنراوە، ئێستا بەر لەوەی بێ ینە سەر سەلماندنی ئەم قسەیەمان با بزانین ئەم یاسایە چۆن لەم ئایە تە پیرۆزە دەفامرێتەوە؟ دەتوانین لە دوو خاڵان دا ئەوە روون بکەینەوە:

یەکەم: ئەم سوورەتە خوای بە بەزەیی لەسەر زمانی بەندەکانی گوتوویەتی، دیارە ئەویش لە هەموو کەس چاکتر بەندەکانی دەناسێ کەواتە ئەم وتووێژەی لەم سوورەتەدا دەبینرێ زادە و هەڵقوڵاوی سەرچاوەی سروشتو ماهیەتی مرۆڤە، چونکە وەك گوتمان پەروەردگار لێرەدا لەسەر زمانی

[1] سەیری (الاعمال الکاملە) بکە بەرگی چوارەم لاپەڕە (294، 300).

ئینسان دواوە خۆ ئاشکراشە کە خوا شتێك بە زمانی ئینسانەوە نالێ کە لەگەڵ میزاج و سروشتی دا هەڵنەکا و نەگونجێ چونکە ئەو کاتە پەنا بە خوا بە درۆزن دێتە دەر (پاکی بۆ خوا) ! دیـ سان نا ـبێ ئەوەش لە بیر بچێ کە پەروەردگار لەم سوورەتەدا بە ناوی دەستە و تاقمێکی تایبەتیەوە نەدواوە، بەڵکو بە ناوی گشت مرۆڤایەتی یەوە دواوە، کەواتە هەر قسەیەکی کە لێرەدا کراوە هەڵقوڵاوی کانی سروشت و نەفس و ماهیەتی مرۆڤە.

دووەم: بەندەکان کە بەری هەموو قسان ناوی خوا دێنن و لەگەڵی دا دەکەونە گفتوگۆ دیارە بڕوا بوون بە خوا و ناسینی وەك یا سایەکی بەڵ گە نەویست[1] لە دڵیاندا چەسپێنراوە، بۆیە بێ هیچ چەشنە پێشەکی و پێ پیلکە دروست کردنێك لەگەڵی دا دەست دەکەن بە ئاخاوتن، دیقەتت نەگرتوە وەختێك لەگەڵ بابایەکی بیانی و نامۆدا ڕوو بە ڕوو دە ـبی ناچاری لە ناوو شۆڕەت و کەسایەتی و جێ و ڕێی بپرسی بەر لەوەی لەگەلی دا بکەویە گوتار، بەڵام لەگەڵ دۆستێکی ناسیاوو ئا شنادا ڕاستەوخۆ و بێ پێچ و پەنا و ئەم لاو لا کردن لەگەڵیدا دەست دەکەی بە گفت و گۆ، لێرەش دا کە لەگەڵ خوای مەزن دا بەو شێوازە دەدوییێ کە لەگەڵ ناسیاوو ئاشناکەت دا دوای مانای وایە خوای پەروەردگاریش وەك دۆستێکی نیزیك پێت ئاشنایە و لەلات ناسراوە.

---

(1) هەڵبەتە ئێمە نالێین بڕوا بوون بە خوا بەڵگە نەویستە چونکە ئەگەر بەڵگە نەویست بوایە پێویستی بە بەڵگە هێنانەوە نەدەکرد.

ئەوەی ڕاستی بێ هەر ئەوەش لە پەروەردگاری گەورە و بە بەزەیی ڕەچاو دەکرێ، ئایا ماقووڵە خوای میهرەبان و خاوەن سۆز بەڕێزترین خولقێنراوو جێ نشینی خۆی بە جۆرێکی وا بخولقێنێ کە نەیناسێ؟!

پێغەمبەری پێشەواش ﷺ لە فەرموودەیەکی دا لەم بارەوە فەرموویەتی: ((ما من مولود الا يولد على الفطرة فأبواه يهوِّدانه أو ينَصِّرانِهِ او يمجسانه))[2]

واتە: هەموو منداڵێك لەسەر سروشتی خوا پەرستی لە دایك دەبێت، دوایی دایك و بابی دەیکەن بە جوولەکە، یان دەیکەن بە نەصرانی، یان دەیکەن بە ئاگر پەرست. ئێستا ڕەنگە یەکێك بپرسێت باشە ئەگەر ڕاستە هەموو کەسێك بیری خوا پەرستی لە دڵیدا شتێکی سروشتی و خوارسکە بۆچی بەعزە کەسێك لارێ دەبن و وا پێشان دەدەن کە بێ بڕوا و لامەزەبن؟!

هەرچەندە ئێمە کتێبی (گەورەترین ڕاستی)[1]مان تەرخان کردوە بۆ هەموو ئەو مەسەلانەی پەیوەندی‌یان بە خوا ناسی‌یەوە هەیە و لەوێدا بە تێروتەسەلی ئەم چەشنە باسانە توێژراونەوە، بەڵام هەر چۆنێك بێت لێرەش دا وەڵامێکی کورتی ئەم پرسیارە دەدەینەوە:

بێگومان هەر کامێکمان چەندین جار دیتوویەتی خۆرهەڵاتوە و تیشکی زێڕینی لە هەموو لایەکی دنیادا بڵاو کردۆتەوە، بەڵام لە نەکاوڕا هەر هێندەی زانیوە پەڵە هەورێکی چڵکن و پیس هاتۆتە عاسمانێ و بەربینگی ـ بە ڕۆژێ گرتوە و بێ ئاسەواری کردوە.

خۆ ئاشکراشە هیچ کەس زات ناکات بڵێت وەڵڵا خۆر هەر لەو دەمەیدا کە لە چاوان ڕاون بووە لە دنیای واقعیش دا ماهیەت و خودی خۆی لە دەست

---

(2) بخاري و مسلم و ترمذي و نسائي لە (ابي هريرە) ڕیوایەتیان کردوە.

(1) دوایی لە ژێر ناونیشانی (خواناسی ، ئاین ، ئیمان) دا چاپکرا لە لایەن نووسینگەی تەفسیرەوە .

داوە و نەماوە، مەسەلەی بڕوا بە خوا بوونیش هەر بەو پێ و دانگەیە، بڕوا بە خوا بوونیش خۆرێکی پڕشنگ دارە و تیشکی ڕووناکی خۆی بەسەر دنیای سروشتی مرۆڤدا پەخش دەکات بەڵام لە سۆنگەی چەند هۆیەکی تایبەتی و لە چەند بارودۆخێکی تایبەتی‌دا پەڵە هەوری چڵکنی گومان و دوو دڵی یان سەرە خەری‌و نە سەلماندن‌و بۆ دەتانێ نەخستن تیشکی زێڕینی ئەو خۆرە دەشارێتەوە و ونی دەکات.

ئێستا کە دڵنیا بووین لەوە کە ئەم ئایەتە دەلالەت لەسەر ئەو یاسایە (یاسای خوارسك بوونی بڕوا بە خوا بوون لە سروشتی مرۆڤدا) دەکات با چەند بەڵگەیەکی ژێری بێنینەوە بۆ پتر ئاوەلا کردنەوە و ڕوون کردنەوەی ئەم مەبەستە:-

بەڵگەی یەکەم

هەموو پەیدا بوویێك ، پەیدا کەرێکی هەیە

لەو بەڵگانە کە خوارسك بوونی بڕوا بە خوا بوون دەسەلمێنن لە سروشتی ئینسان دا ئەو یاسا ژێری یەیە کە دەڵێت: هەموو پەیدا بویێك بەدیهێنەرێکی گەرەکە. لە زاراوەی فەلسەفیش دا بە (یاسای هۆکاری) "قانون السببیّە" ناسراوە. شایانی باسە کە پیتۆڵ و زانایان خڕ لەسەر ئەوەن کە ئەم یاسایە گەورەترین یاسای بەڵگە نەویستی ژێری‌یەو ئەگەر ئینسان هەر لە هەوەڵ ڕۆژی ژیانی‌یەوە بڕوای جەزم نەبوایە لەسەر ڕاستی ئەم یاسایە، ئێستا هیچ جۆرە داهێنان و ڕوخسارێکی ژیار و پێش کەوتن نەدەهاتە بەر چاوان، چونکە ئەوەی

پاڵی بە مرۆڤەوە ناوە کە بە دوای هۆی دیاردە و ڕواڵەتەکانی بوونەوەردا بگەڕێ و دنیایان لێ دەسەنگ و سووژن بنێ ئەم یاسا ژیری یە سروشتی یەیە.

کەواتە وەختێك دەبینین برێك سۆفستایی ئینکاری و لا موجوومی دەکەن لە ئاقار ئەم دەستووورە ژیری‌یەدا نابێ بڕوامان لەق بێت، ئایا هیچ کەس گوێ دەداتە و ڕێنەی بابای نەساغ و میزاج تێك چوو کاتێك بۆ خەڵکی دەتانێ ناخاو نای سەلمێنێ کە ئاوی سازگار و شیرین شیرینە چونکە زاری نەخۆشی وی پێی تاڵە؟ نەخێر، پێشینانیش لەمێژە گوتوویانە هەر کەسە لە هەمبانەی خۆیدا گوێزان دەژمێرێ. بۆ پتر ڕوون کردنەوەی ئەم یاسا بەڵگە نەویستە وێنەیەك دێنینە بەر چاوان:

ئایا بینرانی جێ پێی مرۆڤێك لە دەشتێکی کاکی بە کاکی و چۆڵدا بەڵگەیەکی ئیقناع کەر نیە بۆ تێپەڕ بوونی کەسێك بەویدا؟ دیارە با ، باشە چ شتێك ناچارمان دەکات دان بنێین بەوەدا کە کەسێك بەوێدا ڕاربوردوە لەگەڵ ئەوەشدا ئێمە بە چاوی خۆمان کابرامان نەدیوە؟ بێگومان هەبوونی ئەم یاسا ژیری‌یەیە لە سروشتی ئینسان دا.

ئێستا کە زانرا یاسای هۆکاری (قانون السببية) یاسایەکی ژیری و بەڵگە نەویستە با بگوازینەوە بۆ بازنەیەکی فراوانتر و لە گۆشە نیگایەکی ترەوە سەرنج بدەین.

ئەم بوونەوەرەی کە لە گۆشەیەکی گچکەدا لە نێو یەکێك لە خرۆکەکانی دا دەژین زانا و شارەزایان تێکرا لەسەر ئەوەن هەتا ماتریالیستەکانیش کە کاتێك بووە ئەم بوونەوەرە نە سەری سیرێ بووە نە بنی پیوازێ، کەواتە هەروەك چۆن جێ پێکان پێش دەمی ڕەت بوونی پێڕۆکە بەو شوێنەدا نەبوون،

بوونەوەریش پێش دەست بەکارکردنی بەدی هێنەر نەبووە، چونکە هەروەك چۆن پەیدا بوونی جێپێکان بەستراوە بە ڕەت بوونی بابای پیرۆ، پەیدا بوونی بوونەوەریش بەستراوەتەوە بە دەست بەکارکردن و خولقاندنی خوای بەدی هێنەر.

توخوا براله لە خۆت بپرسە و ویژدانت بکە بە دادگەر، ئایا ئەگەر هاتنە دی چەند شوێن پێیەك لەگەڵ ئەو هەموو ساکارییەی دا بێ ڕەت بوونی پیرۆیەك مەحاڵ بێ، دەبێ هاتنە دی بوونەوەرێك بەو زەبەلاحی و پڕ هونەری و وردەکارییەوە بە چ کلۆجێك بە بێ پەروەردگار و بەدی هێنەری مەزن جێی چاوەڕوان کردن بێت؟

ئێستا ڕەنگە پرسیارێك خوتخوتەی زۆر دڵان بدات:

باشە ئێمەش دانی پێدا دێنین کە بوونەوەر بەم شێوە وردە کاری و ڕێك و پێکییەی ئێستا لەسەریەتی ئەزەلی نیە و دوای نەبوون هێنراوەتە دی بەڵام ئاخر بۆچی یەکسەر پەنا بەرینە بەر خوا، ئایا هیچ شتێکی دی نیە ئەم کارەی لێ بوەشێتەوە و پێویست نەکات پەنا بەرینە بەر شتێکی نەدیتراوو هەست پێ نەکراوی وەك خوا؟

لە وەڵام دا دەڵێین نەخێر لە دروست کرانی بوونەوەردا لە خوا بەولاوە کەس پەرێزی دیار نیە و لە بینای بوونەوەردا غەیری پەروەردگار هیچ وەستایەك چەکوچی خولقاندنی نەوەشاندوە. بۆ ڕوون کردنەوەی مەبەست وێنەیەك دێنینە بەرچاوان: کاتێك لەگەڵ یەکێك لە برادەرانت لە ژوورێك دا دادەنیشی و بە ئیشێك دەچیە دەرێ و وەختێك دەگەڕێیەوە ژوورەکەتان برادەرەکەت نابینی

هیچ سەرت سوڕ نامێنێ و عاجباتیت نایەت چونکە برادەرەکەت کە مرۆڤێکی خاوەن ئیرادە و توانایە ئەوەی لە باران دا هەیە بۆ خۆی دەروژووری بکات.

بەڵام ئایا وەختێك بۆ خۆت بە تەنێ لە ژوورێك دا دادەنیشی‌ی بە ئیشێك دەچیە دەرێ و کتێبێك لە شوێنێکی تەرخان کراودا بەجێ دێڵی و لە گەڕانەوەت‌دا وەبەر چاوانت نایەت، سەرسام نابی‌و دەست ناکەی بە لێکۆڵینەوە و وردبوونەوە سەبارەت بە هۆی لە جێی خۆ لاچوونی کتێبەکە ؟! دیارە با، دەبا ئێستا بزانین هۆی جیاوازی ئەم دوو هەڵوێستەت چیە؟!

لە حاڵەتی یەکەم دا لە سۆنگەی ئەوەوە کە "لە جێی خۆ لاچوون"ە کە پەیوەندی بە کەسێکەوە هەیە کە دەشێ بۆ خۆی سەربەخۆ ئەنجامی بدات هیچ سەرگێژەکەت ناگاتێ و ناگەڕێی بە دوای هۆی بەجێ هێنانی کارەکەدا، بەڵام لە حاڵەتی دووەم دا کە "لە جێی خۆ لاچوون"ە کە بە شتێکەوە بەستراوە داری پێ لەسەر بەردی دانارێ و مێشی پێ لە خۆ دەرناکرێ ژیریت ناچارت دەکات بە شوێن هۆی بەجێ هێنرانی کارەکەدا بکەویە گەڕان و سووڕانێ، ئێ ستا پرسیارێك ئاراستەی ئەوان کەسان دەکەین کە پرسیاری هەوەڵ خوتخوتەی دڵی دەدان:

ئایا دەتوانن خۆتان ئیقناع بکەن بەوە کە پێویست ناکات بە دوای هیچ هۆیەك دا بگەڕێین کە بۆتە هۆی لابرانی کتێبەکە لە جێی خۆی و بڵێین جا چ حەوجێ بەوەی دەکات بە دوای هۆیەکی دی دا بگەڕێین و خۆ ـمان ما ـندوو بکەین، ئێمە دەڵێین: ئەوەی کتێبەکەی لە جێی خۆی ڕاگواستوە، یان هەر هێزێکی نێو خۆی کتێبەکەیە، یان دەوربەری کتێبەکەیە وەك: دار و دیوار و پەنجەرە و کورسی و ....هتد؟!!!

لەوەوە کە ڕابورد دەگەینە ئەم ئەنجامە: لەهەر کات و شوێنێك دا گۆڕان بەسەر شتێکی مادی دا بێت (واتە هەر دیاردەیەکی بێ گیان و بێ ئیرادە) جا چ ئەو گۆڕانە لە چوار چێوەیەکی چووکەڵەدا ڕوویدات وەك لاچوونی کتێبەکە لە شوێنی خۆی، یان لە بازنە و زەمینەیەکی فرت و فراوان و بە بەرەوە بوودا وەك گۆڕانی مادده لە حاڵەتی گازێکی پەرتەوازە و تێکەڵ و بێ سەرە و بەرەوە بۆ حاڵەتی ئێستای کە لە چەند کاکێشان و ئەستێرە و خرۆکەیەك دا بوونەوەرێکی ڕێك و پێك و پڕ یاسا و وردەکاری پێك هێناوە، بەڵێ لە هەر کام لەم حاڵەتانەدا دەستەوسانین لە ئاقار تەفسیر کردنی دیاردەی گۆڕان دا مەگەر بە هانا بردنە بەر هۆیەکی دیکەی دەرەکی لە خودی ماددەکە، هەڵبەتە ئەو هۆیەش کە دەڵێین لە دەرەوەی جوغزی مادده دایە دەبێ خاوەنی چەند خەسڵەت و تایبەتمەندییەك بێت کە لە ماددەدا چنگ نەکەون، وەك گیان وئیرادە وزانیاریو توانا و.... هتد، بەم ڕەنگە لە حاڵەتی یەکەم (لاچوونی کتێبەکە) دا گۆڕانەکە پاڵ دەدەینە لای ئینسان و لە حاڵەتی دووەمیش (دروست بوونی بوونەوەر) دا پاڵی دەدەینە لای خوای پەروەردگار.

ئێستا کاتی ئەوە هاتوە مەسەلەیەك بتوێژرێتەوە کە زەینی زۆرانی تێدا بە سەهوو چووەو ساتمەی بردوە:

ئێمە کە دەڵێین هەر چەشنە گۆڕانێك بەسەر مادده و دیاردەکانیدا بێت پێویستە بۆ هۆیەکەی بکەوینە گەڕان و سووڕان لە دەرەوەی جوغزی ماددەدا مەبەست لە گشت چەشنە گۆڕانێك نیە بەڵکو مەبەست لەو جۆرە گۆڕانانەیە کە لە دەرەوەی جوغزی گۆڕانە فیزیایی و کیمیاییەکان دان، بە تەعبیرێکی دی ئەو گۆڕانکارییانەی کە بە هیچ ڕەنگێك نالوێ لە سەر بنچینەیەکی

کیمیایی یان فیزیایی تەفسیر بکرێن، بۆ پتر ئاوەڵا بوونەوەی مەبەست بـا کەرەتێکی دیکەش سەرنج لەهەر کام لە دیاردەی: گواسترانەوەی کتێبەکە لە شوێنی خۆی و گواسترانەوەی مادده لە حاڵەتی گازێکی پەرتە وازەیی و بێ سەرە و بەرەیییەوە بۆ حاڵەتی یاسایی و ڕێك و پێکی بدەین:

ئایا چ کتێبەکەش و چ مادده کەرەسەی خاوی بوونەوەریش دەگونجێ بڵێین بە گۆڕانی نێو خۆی گەردیلەکان یان بەهۆی دەور و بەریانەوە ئەو گۆڕانەیان بەسەردا هاتوە؟!!

دەزانم هیچ کەس سەبارەت بە کتێبەکە ئەوەی بە بیردا نایەت کە بە هۆی کارەنجام (تفاعل)ی نێو خۆی گەردیلەکان یان بەهۆی کارتێکردنی دەوروبەر گۆڕانی بەسەردا هاتبێ. ئەمما سەبارەت بە گۆڕان وگوێزرانەوەی ماددەلە حاڵەتی هەویرە ترشی و پرژوبڵاوی یەوە بۆ نێو قاڵب و بۆتەیەکی یاسایی و ڕێك و پێك، لەوانەیە بەعزێك سەرچاوەی درۆزناوی گومانیان چۆرە بڕ نەبووبێ و وایان بە خەیاڵدا بێت کە بوونەوەر تەنیا لە ڕێی گۆڕانە کیمیایی و فیزیایییەکانەوە هاتبێتە دی!!

ئەمما ئێمە بۆ ڕەواندنەوەی تارمایی ئەم گومانە چەند ڕاستی یەکی بەڵگە نەویست دەخەینە بەرچاوی ئەوان کەسان:

یەکەم: شتێکی سەلمێنراوو لەبەرچاوە کە مادده بەر لەوەی ببێتە ئەم بوونەوەرەی ئێستا و ئێستاش خاوەنی هیچ کام لەو خەسڵەتانە نیە کە هەبوونیان شتێکی حەتمی و پێویستە بۆ بەجێهێنانی هەر جۆرە ئیشێك، وەك: ژیان و ژیری و ئیرادە و توانا.

دووەم: زۆر کەس بە مەسەلەی هەبوونی جوولآن (حرکة) لە ماددەدا هەڵ دەخەڵەتێن و وا دەزانن مادام ماددە جوولآن و بزووتنەوەی تێدایە بۆ خۆی سەربەخۆ و بێ هیچ هۆیەك لە بارانیدا هەیە کە بگۆڕێ و پەرە بستێنێ، بەلآم ئەم گومانە دەڕەوێنینەوە بەم دوو بەڵگەیەی خوارێ:-

1- جوولآن لە ماددەدا سەرەتا و دەست پێ کردنێکی هەیە و هیچ کەس ناتوانێ جوولآن بە بیری خۆیدا بێنێ بە بێ هێنانە بەرچاوی دەست پێ‌کردن و سەرەتایەك لە کتێبی "گەورەترین ڕاستی"دا ئەم مەسەلەیەمان چاك ڕوون کردۆتەوە دیارە کە جوولآنیش لە ماددەدا سەرەتای هەبوو پێویستە ماددەش سەرەتای هەبێت چونکە زانایان خڕ لەسەر ئەوەن کە ماددە و جوولآن لێکدی جوێ نابنەوە.

2- جوولآن و بزووتنی بەتەنێ نابێتە هۆی ئەنجام دانی هیچ چەشنە کارێکی ویستراوو هەدەف دار، دیقەتت لەو فیشەکە شێتەیەی نەگرتوە کە بابای ڕاوچی ڕەش کوژ دەی هاوێ، نەك هەر ئامانج ناپێکێ بەڵکو زۆر جاران ئیشێکی زیان بەخشیش ئەنجام دەدا و بابایەکی بێ خەتای پێ دەنگوێ، ئەمـــا کاتێك هەر ئەو فیشەکەی کابرای ڕاوچی دەی تەقاند، تفەنگ چی یەکی کارامە دەی تەقێنێ دەبینی کارێکی وی ستراوو با یەخ دار وەك ئەنگاوتنی نیشانە یان کوشتنی نێچیرێك بەجێ دێنێ، کەواتە جوولآنی بەتەنێ بۆ ئەنجام درانی شتێکی ویستراوو سوود بەخش، بەس نـیە و پێویستی بە کەسێك هەیە، کە ڕێنمایی بکا و ڕێڕەوێکی ڕاستی بۆ دیاری بکات.

باشە ئێمە وەختێك دەبینین ئەو گۆڕانکاری و پەرە سەندنەی بە سەر دیاردەکانی ماددەدا دێن چ بە شێوەی گۆڕانی کیمیایی، وە چ بە شێوەی گۆڕانی فیزیایی هەموویان بە پێی چەند یاسا و دەستوورێکی عیلمیانەی سەرسووڕهێنەر بەڕێوە دەچن و دەبنە هۆی هێنانە دی هەزارەها ئامانج و مەبەستی سوود بەخش و بایەخ دار، ئایا ئەگەر بڵێین ماددە و گەردیلەکانی بە هۆی جووڵانەوەوە وەك فیشەکە شێتەی کابرای ڕەش کوژ تەقێنراون و ڕەکار خراون ئایا ئەم قسەیە، لەگەڵ ئاوەز و زانیاری‌دا دانووی دەکوڵێ و پێکەوە هەڵ دەکەن؟!! ئایا ئەگەر گوللەیەك بە ناشێ‌یی و چەپلەکی و ڕەشە کوژی باویشترێ نەبێتە هۆی هاتنەدی مەبەست و زۆر جاران زیانیش ببەخشێ، دەبێ ئەگەر ئەو هەموو گەردیلانەی ماددەیان لێ پێك هاتوە سەربەخۆو بێ هیچ ڕێنمایی کەرێك وەگەڕ کەوتبن و دەستیان کردبێ بە جووڵان، ئێستا بوونەوەر نەدەبوو بە شێوێ شێتەی و دنیا وەك شاری بێ ساحێب کاول و وێران نەدەبوو؟!

بەڵێ ئەو ڕێك و پێکی و وردە کاری یەی لە بوونەوەردا بەدی دەکەین کە لە ئەنجامی جووڵانی ماددەدا هاتۆتە دی چ بە شێوەی کیمیایی و چ فیزیایی، کەسێك هەر لوێچێك لێکدانەوە و تێگەیشتنی هەبێت بە ڕەوای نابینێ کە پاڵی داتە لای ماددەی ڕەق و تەق و هیچ سەرپەرشتی کەر و پەروەردگارێك لە دوای ماددە و نەبینێ.

ئێستا کە گەیشتینە ئەو ئەنجامە، کە هەر کاتێك جووجۆڵ و بزووتنێکمان لە شتێك دا دیت‌کە دەبوو بەهۆی‌هێنانەدی مەبەستێك بێ سێ و دوو، ئاوەز و لێکدانەوە پاڵمان پێوە دەنێ کە دان بنێین بە هەبوونی جووڵێنەر و ڕێ نمایی کەرێك دا، با بۆ ڕوون بوونەوەی مەبەست وێنەیەك لە ژیانی ڕۆژانەمان دا بێنینە بەر نیگا:

ئەگەر ڕۆژێك لە ڕۆژان دوو ترومبێلت دیتن یەکێکیان بە شێوەیەکی ژیرانە و کارامانە بە ڕێ ی تایبەتی و دیاری کراوی خۆیدا دەڕۆی و لە شوێنی تایبەتی و دیاری کراودا ڕادەوەستا پێچی دەکردەوە و...هتد ئەوی دیشیان بە پێچەوانەوە هەر ملی لێ دەنا و ڕاوەستانی نەدەزانی و هەر چی هاتبایە بەرێ دەی شێلا، ئایا ڕەفتاری هەردووك ترومبێلەکەت وەك یەك دێتە بەرچاوان؟! دیارە دوو هەڵوێستی جودات دەبێ و دەزانی کە ترومبێلی یەکەم سایەقێکی کارامە و شارەزا دەی ئاژوێ و ئی دووەمیشیان کەسی تێدا نیە بی ئاژوێ یان ئەگەر هەشبێ بابایەکی نەزان و ناشێیە، لێرەدا ژیریت دیمەنە ڕێك و پێك و هەدەف دارەکەی پاڵ دایە لای ئینسانێکی پسپۆڕ و لێزان و بە بەراوە ژووەوە دیمەنە ناتەواوو بێ سەرە و بەرەکەی پاڵ دایە لای نەبوونی پ سپۆڕ و کارزان و شارەزایەك.

ئێستا با سەرنج بدەین :

باشە توخوا ئەگەر دیمەنی ترومبێلێك کە بە ڕێك و پێکی و بە وەستایی بەڕێ یەدا دەڕوا ناچارمان کات دان بێنین بە هەبوونی سەرپەرشتی کەرێك و ڕێ نمایی کەرێك دا ، ئایا دیمەنی هات و چۆی ڕۆژ و مانگ و زەوی و ئەستێرە و کەهکەشانەکان لە چەند سورگە و ڕێ و بانێکی پڕ وردەکاری و حسێب کراودا نابێتە هۆی ناچار کردنت کە بڕوا بێنی و قەناعەت پەیداکەی بەو زاتەی وەگەڕی خستوون و ڕەکاری خستوون؟!!

ئایا ئەگەر بە چەوتی ڕۆین و لە یاسا دەرچوونی تاقە ترومبێلێك چەند کارەساتی زیان بەخش و گێرە شێوێن ڕوو بدات، بەهۆی نەبوونی سەرپەرشتی کەر و ڕابەرێکی کارامە و لێزان لە نێو ئەو ترومبێلەدا، دەبێ ئەگەر وەك

بەعزە کەسێکی سادە بیر و کاڵفام و ساویلکە دەڵێین بوونەوەر بێ سەرپەرشت و پەروەردگار بوایە کار بە کوێ گەیبا و دنیا چی بەسەر هاتبا؟!

پوختەی قسان ئەوەیە کە لە ماددەدا جووڵان و گۆڕانکاری هەیە چ ئەو جووڵان و گۆڕانکاری یەی لە نێوان گەردیلەکان دا دێتە دی و دەبێتە هۆی گۆڕانی توخمەکان و کارلێك کردنیان ، وە چ ئەو جووڵانەی لە نێو تەنەکان دا ڕوودەدات، بە واتایەکی دی، چ فیزیایی، وە ئەو جووڵانەش بە وردەکاری و کارامەیی بەڕێوە دەبرێ و دەبێتە هۆی هێنانە دی چەندین ئامانج و مەبەستی ویستراوو سوود بەخشی لە ژمێرە نەهاتوو. جا ئێمە هەر وەك چۆن جووڵانی سەعات و فڕۆکە و ڕۆکێت و ترومبێل و کارگە و ئاش و ..... هتد پاڵ دەدەینە لای سەرپەرشتی کار و وەگەڕخەرێکی شارەزا و لێ وەشاوە بە هەمان شێوەش پێویستە مادام ڕێز و حورمەتی ژیری و زانیاری‌مان لە کن بێت جووڵانی ماددەش بە هەموو شێوەکانی‌یەوە بگەڕێنینەوە لای پەروەردگار و بەڕێوەبەرێك کە خوای زاناو کاربەجێ و بە بەزەیی یە.

سێیەم: تاقمێکی بیر کورت و کەم ئاوەز هەن دەڵێین: ئەو گۆڕان و پەرەسەندن (التغییر والتطور)ەی بەسەر ماددەدا دێ زادەی خودی ماددەیە واتە: ماددە خۆی خاوەنی چەند خەسڵەتێکە کە هیچ کەس تێ یدا نەخولقاندون و هەر هەیبوون وە لە سۆنگەی ئەم خەسڵەتانەوە ماددە گۆڕانی بەسەردا دێ و لە حاڵێکەوە دەچێتە حاڵێکی دی و پەرە دەستێنێ!! دەزانن کوڕینە ئەم قسەیەم چۆن دێتە بەر چاوان: وەك قسەی ئەو کەسەم دێتە بەرچاوان لە واقیع دا هەروا شە کە ئینکاری ئەوە دەکات (کۆمپیوتەر) لە ئەنجامی بیر کردنەوە و ڕامان و توێژینەوەی زانستیانەی درێژ خایەن هاتبێتە دی و دەڵێت: کوڕە بابم

ئێوە دەڵێین چی (کۆمپیوتەر) ئامێرێکە لە چەند پارچەیەك پێك هاتوە کە هەر یەك لەو پارچانە شێوە و چۆنیەتی و ئەندازەیەکی تایبەتی هەیە و لە ئەنجامی پێکەوە نووساندنیان دا بە شێوازێکی رێك‌و پێك و عیلمیانە دەتوانێ ئەو کارەی پێ‌ی دەسپێررێ ئەنجامی بدات. ئێمە چ پێویست دەکات بە ختو خۆڕایی بەولاو لایان دا بڕۆین و بە دوای هۆیەکی دەرەکی و نامۆدا بسوورێینەوە، پێویستە بۆ دیتنەوەی هۆی پەیدا بوونی هەر شتێك هەر لە خودی خۆی دا بۆی بگەڕێین و پەنا نەبەینە بەر هۆیەکی نادیار (غەیب) و پەنهان، کوردیش گووتوویەتی: (سەرت نایەشێ سێتای بۆ لێ دالێنی؟).

دڵنیام لەوەی هیچ کەس دوو دڵ نیە لە بێ بنچینەیی و قرپۆکی ئەم قسەیەی ئێستا دیتمان، چونکە دەتوانین زۆر بەسێنایی ڕەتی بکەینەوە و بڵێین: باشە براله نکوولێمان لەوە نیە کە (کۆمپیوتەر) لە چەند بەشێك پێك دێ و لە ئەنجامی لێك دان و پێکەوە چەسپ کردنیان بە شێوازێکی عیلمیانە و تایبەتی دەتوانێ ئەوئەرکەی پێ دەسپێررێ بەجێ‌ی بێنێ، بەڵام مەسەلەی تەفسیر کردن‌و شی کردنەوەی جۆر و چۆنیەتی پێك هاتن و کارکردنی (کۆمپیوتەر) بە هیچ کلۆجێك ناتوانێ ببێ بە وەڵام بۆ پرسیاری (کێ کۆمپیوتەری دروست کردوە؟).

ئێمە گەرەکمانە بزانین کێ کۆمپیوتەری ساز کردوە ، بەڵام ئەتۆ وەك ڕێوی فێڵباز قۆرتێ دەکەی و خۆت لە وەڵامی پرسیارەکە دەدزیەوە و مەسەلەیەکی دیکە دێنیە گۆڕێ، ڕاست لە ئاقار هەڵوێستێکی ئاوادا بووە کە کوردان گووتوویانە: (کەر لە کوێ کەوتوە و کوندە لە کوێ دڕاوە!)، چونکە ئە گەر هەزاران لاپەڕە دەربارەی چۆنیەتی دروست بوونی (کۆمپیوتەر) و خەسڵەتە تایبەتی یەکانی پڕ وەکەی تەنیا ئیشێك کە کردووتە تەفسیر کردن و ڕوون

کردنەوەی شێواز و چۆنیەتی کارکردنی ئەو ئامێرە و پێناسە کردن و خستنە بەرچاوی ماهیەت و سیفەتەکانیەتی، بە تەعبیرێکی دی ئەتۆ تەنیا ئەو ئیش و کار و وردەکاریەت خستۆتە ڕوو کە وەستای کۆمپیۆتەر لە دروست کراوەکەی دا بەجێی هێناوە و کەم و زۆر بە لای ئەوەدا نەچووی کە بەڵگەت چی یە لەسەر نەبوونی وەستاو کارسازێك بۆ جێبەجێ کردنی ئەو کارە.

جا هەر بەهەمان پێ و دان ئەوانەی لە تەفسیر کردن و پێناسەکردنی مادده ڕادەچن و دەڵێین ئەوە حاڵیەتی وئەوە خەسڵەتیەتی ئەو قسەیەی وان ـ بە چ مەزەبان نالوێ بکرێتە وەڵام بۆ پرسیاری :(کێ مادده و دیاردە سروشتی یەکانی خولقاندوە و بە گوێرەی چەند یاسایەکی عیلمانەی پڕ وردە ـکاری ـ بەڕێوەی دەبات؟)

بۆ پتر ئاوەڵا بوونەوەی مەبەست با گوێ لەم مشت ومڕەی خوارێ بگرین و نەختێك بە چاوی دڵ تێفکرین:

- بە هەر حاڵ دیارە هیچ کەسێك ڕێبازی خۆی پێ خراپ نیە و کەس دۆی خۆی پێ ترش نیە، ئەمما زۆر چاك بزانە لەوەتی ئینسان چاوی کراونەوە و لە بواری زانیاری یە سروشتی یەکان دا پێش کەوتوە و شەقلێکی نوێی بەخۆوە گرتوە لە چەنگ ئەفسانە و خەیاڵ پەرستی ڕزگاری بووەو بیری خواپەرستی و دینداری جێ پێی پێ لەق بووە و وەك بی سەرکەندی بە حاڵ و باڵ خۆی ڕاگرتوە.

+ چۆن؟ تکایە بێ زەحمەت تۆزێك ئەم قسەیەتم بۆ ڕوون بکەوە، چونکە ئەمن ڕاست بە پێچەوانەی تۆوە لەو مەسەلەیە حاڵی بووم و پێم وایە ـهەتا زانیاری شەقاوێك بەرەو پێشتر بڕوات ئینسان باشـــتر و زیاتر ڕاستی و بەجـێ یی بیری گەورەیی خوای بۆ دەردەکەوێ.

- لەم بارەوە بەڵگە زۆرن بەڵام ئەمن تەنیا نموونەیەکت بۆ دێنمەوە:

چەند سەدەیەك بەر لە ئێستا خەڵك لە سۆنگەی ئەوەوە کە نەیان دەزانی باران چی‌یە و چۆن دەبارێ پاڵیان دەدایە لای خوا و وایان دەزانی فیتـــی وی یە، بەڵام ئێستا کە ئینسان ئاستی زانیاری پێهەڵا چووە و بـــە نهێنی یەکانی سروشت ئاشنا بووە و دەزانێ کە باران لە ئەنجامی ئەو هەڵمەوە پەیدا دەبێت کە تیشکی خۆر لە دەریاکان دا پەیدای دەکات دوای بەرز بوونەوەی بە نێو چینەکانی هەوا و گەیشتنی بە چینێك هەوای سارد و خەست بوونەوەی هەوری لـێ دروست دەبێ و لە هەوریش ئەو بارانە دێتە خوارێ کە دەی بینین، بەڵێ ئێستا بۆی دەرکەوتوە کە لە ڕابردوودا بە هەڵەدا چوو بوو ڕاستەقینەی لێ بزر بوو بوو.

+ برادەر ئەتۆ گوتت بەڵگەت بۆ دێنمەوە لەسەر ئەفسانەییێتی دین و بیری خواپەرستی، بەڵام باسی چۆنیەتی باران بارینت بۆ کردم بە شێوەیەکی عیلمیانە، واتە تەنیا چۆنیەتی باران بارینت تەفسیر کرد، بەڵام پێت نەگوتم کە بەڵگەت چی یە لەسەر ئەوە کە باران بارین هیچ کەسێك بەڕێوەی نابا و سەرپەرشتی ناکا و نەخشەی بۆ ناکێشێ.

- کاکە ئەمن کە بۆم دەرخستی باران چۆن دەبارێ و دەرم خست کە لە دروست بوونی باران دا دەستی خوا لە کاردا نیە بەڵکو بە پێی چەند دەستوور و یاسایەکی سروشتی بەڕێوە دەچێت، مانای وایە هەر لەو کاتەش دا بۆم سەلماندوی کە خوا نیە، کاتێك سەلمێنراش خوا نیە ئەفسانەیی‌یەتی ئاینیش سەلمێنراوە چونکە وەختێك بناغەی دیوارێك ڕووخا دیوارەکەش هەرەس دێنێ.

+ برادەر لێرەدا بیری پووچی بێ بڕواییت دوو جارانی هەڵتریزاندوی :

یەکەم: کە وات زانیوە موسڵمانان کە دەڵێن خوا فلان ئیشە دەکات وەك باران بارین مەبەستیان ئەوەیە کە خوا بە بێ بەکارهێنانی هۆ و ئامراز ئەو ئیشە بەجێ دێنێ ئینجا تۆش چەمکی بەراوەژووی (مفهوم المخالفة) ی ئەم گومانە هەڵەیەی خۆتت کردوە بە بەڵگە لەسەر نەبوونی خوا و ئەفسانەیی یەتی دین، بەم شێوەیە:

موسڵمانان دەڵێن خوا هەر کارێك بکا ڕاستەوخۆ و بێ بەکارهێنانی هیچ هۆ و ئامرازێك ئەنجامی دەدات، بەڵام ئێمە دەبینین هەر شتێك لە بوونەوەردا بە گوێرەی چەند هۆیەك و بە پێی یاسا و بەرنامە بەڕێوە وەچێ، کەواتە خوا نیە.

واتە: ئەگەر مەسەلەکە بکەینە موعادەلەیەکی ماتماتیکی بەم شێوەیەی لێ دێ: بڕوای موسڵمانان سەبارەت بە چۆنیەتی ڕەفتاری خوا لە بوونەوەردا + تێوە ڕامانی عیلمیانە لە بوونەوەر = نەبوونی خوا !!

دیارە لێرەدا ئەگەر تەنیا سەرنج بدرێتە شێوەی رواڵەتی ئـــەم موعادەلەیە ڕاست و دروست دێتە بەرنیگا، بەڵام یەکێك لە یاسای بنەڕەتی یە بەڵگە نەویستەکانی ژێر بێژی (منطق) ئەوەیە کە وەختێك دەلوێ ئەنجام (نتيجة) ێکی ڕاست وەدەست بێ لەهەر (قضية)یەك دا کە پێشەکی یـ(مقدمە)ەکانی ڕاست و واقیعی بن، ئەمما وەختێك یەکێك کە پێشەکی یـ(مقدمة)ەکانی درۆ و نا واقیعی بوون ئەو ئەنجامەش کە لەوانەوە وەردەگیرێ بە هەڵە و ناتەواو حسێب دەکرێ، دەبا ئێستا لەو (قضية)یە ورد بینەوە و بزانین لە کام جۆرە: جارێ پێشەکی یەکەمیان کە دەڵێت: موسڵمانان بڕوایان وایە کە خوا هەر کارێك بکات ڕاستەوخۆ و بێ بەکار هێنانی هیچ چەشنە هۆیەك ئەنجامی دەدات، ئەم قسەیە

شتێکی نا ڕاست و درۆیە و ڕستەی (لکل شيء سبب) بۆ هەر شتێك هۆیەك هەیە تەنانەت موسڵمانە عەوام و نەخوێندەوارەکانیش بەسەر زاریانەوەیە، ئەوە لەسەرێکەوە لە سەرێکی دیشەوە کێ دەڵێت ئیسلام باوەڕی بەمە نیە کە خوا لە ڕێگەی بەکارهێنانی ئامرازانەوە ئیش و کاری گێتی بەڕێوە دەبات ، بێ منەتی دەکەین با هەر تەنیا ئایەتێك یان حەدیسێك بێنێتەوە بۆ سەلماندنی ڕاستی یەتی دەعواکەی، دیارە ئەوەش مەحاڵە.

ئێستا کە زانرا حاڵی پێشەکی یەکەم چۆنە با بچینە سەروکاری پێشەکی دووەمیان کە بریتی یە لە (تێوە ڕامانی عیلمی یانە لە بوونەوەر):

شکی تێدا نیە کە تێوەڕامانی زانستی یانە لە بوونەوەر هەتا ئێستا سەلماندوویەتی کە هەموو ئیشێکی ئەم بوونەوەرە بە پێی چەند هۆ و دەستوورێك بەڕێوە دەچێت، واتە ئەم پێشەکی یە خۆی لە خۆی دا ڕاستە بەڵام ئایا بەتەنێ ئەوەی لە باران دا هەیە کە ئەو ئەنجامەی لێ وەفامرێ کە بابای نا موسڵمان دەیەوێ؟! لە وەڵام دەڵێین: نەء چونکە مادام پێشەکی یەکەم هەڵە بوو تازە (قضية) کە بە هەڵە دەدرێتە قەڵەم با پێشەکی دووەمیش ڕاست بێت، با بۆ ڕوون کردنەوەی مەبەست وێنەیەك بێنینە بەر چاوان: ئایا ئەم (قضية) یە هەڵە نیە: هەموو گیا نداریك ئینسانە، هەموو ئینسانێکیش خاوەنی ژیری یە کەوا تە هەموو گیاندارێك خاوەنی ژیری یە؟!

دیارە هەڵەیە چونکە هەموو گیاندارێك خاوەنی ژیری نیە.

بەڵام ئایا خەتای کام لە پێشەکی یەکانە کە ئەم (قضية)یە وەدرۆ گەڕاوە؟ بێگومان فیتی پێشەکی یەکەمیانە کە شتێکی نا واقعیی لە نێو خۆ گرتوە، دەنا پێشەکی دووەمیان چ بەڵام لێ نین و ڕاست و دروستە (هەموو ئینسانێك خاوەنی ژیری یە).

دەجا ئەو مەسەلەیەی مەش کت ومت وەك ئەم وێنەیەیە بێ ز ـیادو کەم.

دووەم: هەڵتـریزاوی لەوەدا کە وات زانیوە هەر شتێك بە هۆی چەند یاسا و دەستوورێکەوە بەجێ بهێنرێ بەدی هێنەر و سەرپەرشتی کەری گەرك نیە! بەڵام ئێمە تۆزێك لەمەوبەر ڕوونمان کردەوە کە بەم چەشنە ـبیر کردنەوەیە ئینسان دەچێتە تافی منداڵی و بەم جۆرە قسانە ئینسان خۆی دەباتە ڕیزی منداڵی یەوە[1]!.

بەڵگـەی دووەم

ڕێك و پێکـی و یاسـا بێ یاسـا دانەر نابێـت

لەو بەڵگانەی کە ئیسپاتی دەکەن کە بڕوا بە خوا بوون شتێکی خواڕسك و سروشتی یە لە ئینسان دا ئەو یاسا ژیری‌یەیە کە دەڵێت: بۆ هەر ڕێك وپێکی و

(1) پوختەی مەبەست ئەمەیە: کە ئەم بوونەوەرە پەیدا بوویە دەبێ هێزێك هەبێ بوویێتە هۆی پەیدا بوونی، بۆ خۆشی ئەوەی لێ ناوەشێتەوە کەواتە دەبێ ئەو هێزەی بۆتە هۆی پەیدا بوونی بوونەوەر غەیری ماددە و غەیری بوونەوەربێ ئەویش زاتی پاکی خوایە.

یاسایەك ڕێك خەر و یاسا دانەرێك هەیە، (لكل نظام منظم). ئێ ستاش بەهێنانەوەی وێنەیەك چەمكی ئەم یاسایە ئاوەڵا دەكەینەوە:

دەنكە شخارتە كە بریتی یە لە داروچكەیەكی گ چكە و چوار پ ێنج سانتیمەتر درێژە و نزیكەی (2ملم2) ئەستورە و لە سەرێكیەوە تۆزۆكێك گۆگرد چەسپ كراوە، ئەو دەنكە شخارتەیە هەر كەسێك تۆزێك لـێی ورد بێتەوە بۆی دەردەكەوێ كە وەستایەك دروستی كردوە، با بزانین هۆی ئەوە چیە؟

لە سۆنگەی ئەوەوە كە تێ دەفكرین درێژی و ئەستووری و ئەندازەی ئەو گۆگردەی پێیەوە نووسێنراوە هەر كامیان ئەندازەیەكی تایبەتی هەیە، كە ئەگەر هەر یەكێك لەوانە ئەندازەكەی پتر یان كەمتر بایە ئەو مەبەستەی كە دەنكە شخارتەی بۆ دروست كراوە نەدەهاتە دی، دیارە ئەو شێوە و چۆنیەتی یانەش كە دەگونجا دەنكە شخارتەیان لەسەر بێت یەكجار زۆرن جا وەختێك ئینسان بەراوردی نێوان ئەو حاڵەتەی ئێستای دەن كە شخارتە و حاڵە تە لەئیمكان دا بووەكان دەكات بێ سێ و دوو دەڵێت: دەبێ دەستی كارسازێك لە دروست كردنی ئەم دەنكە شخارتەیەدا هەبوو بێت. لەوەوە كە ڕابورد دەگەینە ئەم ئەنجامە:-

هەر كاتێك لەهەر جێیەك دا ڕێك و پێكی و وردە كاری لە شتێك دا بەدی كرا ناچار دەبین وەستاو نەخشە دانەر و سەرپەرشتی كەرێك بۆ هاتنە دی ئەو شتە بڕیار بدەین.

كەواتە ئێستا با سەرنج بدەین داخوا ڕێك و پێكی و یاسا و وردەكاری یە لەم بوونەوەرەدا بەدی دەكەین؟!

دە وەرە خوێنەری بەڕێز و ئازیز با پێکەوە بە زەڕەبینی ژیری و زانست تێ فکرین و چەند ڕووپەڕێك لە کتێبی زەبەلاحی بوونەوەر هەڵ دەینەوە و لە چەند تابلۆیەکی ڕازاوە و سەرنج ڕاکێش وردبینەوە، تا بزانین چەند بەختێکی درشت و جوان لەسەر هەر کام لە تابلۆکانی بوونەوەر نوسراوە: (لا إله إلا الله) غەریری خوا چ پەرستراو نین:

تابلۆی یەکەم : پێکەوە بەسترانی کائینات [1] :

کائیناتی ئەم بوونەوەرە وەك خانە و سێلەکانی جە ستەیەك پێ کەوە بەستراون و پەیوەندی یەکی وایان لە نێوان دا هەیە ئەگەر خوانەخواستە نا گوزووری‌یەك ڕوو بکاتە یەکێکیان هەموو ئەوانی تر زیانیان پێ دە گا و وەزعیان تێك دەچێ، تەنیا یەك وێنە دێنینەوە بۆ دەرخستنی ئەم ڕاستی یە:-

ئایا ڕۆژێك لە ڕۆژان بیرت لە گرنگی پەڕ و پۆی باڵندە و پەڕەوەرەکان کردۆتەوە ودەرکی ئەوەت کردوە کە ژیانی تۆو گیانداران و شیناوردی پێوە بەستراوە؟ بڕوا ناکەم شتی وات بە بیردا هاتبێ مادام وایە تۆزێك گوێ بگرە: پەڕ و پۆی باڵندە جەستەی پەڕەوەرەکان لە گەرما وسەرما دەپارێزێ، واتە ئەگەر پەڕەوەرەکان پەڕو باڵیان نەبوایە توانای خۆ ڕاگرتن یان نەدەبوو لە ئاقار گەرما و سەرمادا و بە زوویی سەریان بەفەتارەت دەچوو، لە ئەنجامی ئەوەش دا هەموو ئەو زیندەوەر و مێروانەی کە بەشی سەرەکی خۆراکی باڵندەکان پێك دێنن

---

(1) ئەو تابلۆیەم بە دەسکاریەوە وەرگرتوە لە کتێبی (نشانەهائی از او) دفتر یکم، لاپەڕە (88)، أثر (سيد رضا صدر).

پەرەیان دەستاند و زۆر دەبوون چونکە لەبەر دەنووکی باڵندەکان قوتار دەبوون، ئەوەش سەری دەکێشا بۆ سامەرە ستووتر بوون و شوول لێ هەڵکێ شانی زیندەوەرەکان و بە ئۆرد و دەرژانە نێو کێڵگە و مەزرا و باخچەکان و قڕیان دەکشت و کاڵ و شیناورد و گیا و گوڵان دەخست، ئینجا ئاژەڵ و گیاندارە شیناورد خۆرەکان لە سۆنگەی نەبوونی تفاق و لەوەڕ و خۆراك دا سەریان دەنایەوە و کورد گوتەنی لە لەوەڕ دەبوون. بە لە نێو چوون و ماڵاوایی کردنی گیاندارە گیا خۆرەکانیش نۆرە دەگەیشتە سەر گیاندارە گۆشت خۆرەکانیش و بەم جۆرە زەوی دەبوو بە کاولاش و زیرووحی تێدا نەدەما. دیسان زۆر بوونی زیندەوەر و کرم و مێروو دەعبا وردیلەکان دەبوو بەهۆی زۆر بوونی بەکتریا و ڤایرۆسە زیان بەخشەکان و قڕیان دە ئینسانان دەخست و ئاسەواریان دەبڕین و کورد گوتەنی. فریزوویان پێ دەڕنینەوە. کەواتە: ئایا راست نیە کە بوونەوەر پڕ لە یاسایە و وردەکاری تێدا ڕەچاو کراوە و پەروەردگارێك مشووری دەخوا و بەڕێوەی دەبا؟!

تابلۆی دووەم: ئاوی زەریاکان بۆ سوێرە؟![1]:

[1] بۆ نوسرانی ئەم تابلۆیە سوودم لە کتێبی (من بگو چرا) وەرگرت بەرگی (3) لاپەڕە (463) نووسراوی زانای بەناوبانگی ئەورووپایی (ارکدی لئوکوم)، تەرجەمەی فارسی.

ڕەنگە زۆری وا هەبن بە سوێری و تفتی ئاوی زەریا ـکان ـقەڵس و ـنا سەرسەنگ بن و بڵێن بریا ئاوی زەریاکانیش وەك ئی کانیاوو چۆم و ڕووبارەکان شیرن و بەلەزەت بایە و، ڕەنگە بەعزە کەسێکیش هەبن بە دڵ ئەوە بخوازن کە توانایان بەسەر جیهان دا هەبایە کە دەسکاری بەعزە شتێکیان کردبایە ـبۆ وێنە: ئەو سوێری یەی ئاوی زەریاکان.

بەڵام با سەرنج بدەین و بزانین حیکمەتی سوێری ئاوی زەریاکان چیە؟ (ئارکدی لئوکوم) دەڵێت: زۆر جاران هێندێك ڕاستی یان دەبینین کە سەرمان گێژ دەکا و ناتوانین وەڵامێکی ئیقناع کەری بۆ بێنین، یەکێك لەو ڕاستیانە دیاردەی هەبوونی خوێیە لە ئاوی زەریاکان دا کە تا ئێستا نەزانراوە چۆن پەیدا بووە، بەڵکو سادەترین وەڵام بۆ چۆنیەتی پەیدا بوونی خوێ لە ئاوی زەریاکان دا ئەوەیە کە بڵێین: نازانین.

بەڵێ ئێستا وەك ئەو زانایە گوتی نەتوانراوە بە شێوەیەکی عیلمی یانە چۆنیەتی پەیدا بوونی خوێ لە زەریاکان دا تەفسیر بکرێ، بەڵام ـبا ـبزانین هەبوونی خوێ لە زەریاکان دا چ تەئسیرێکی سەلبی یان ئیجابی هەیە بۆ سەر ژیانی دانیشتووانی سەر زەوی:

بەری هەموو قسان پێویستە بزانین کە ئەندازەی ئەو خوێیەی لە زەریاکان هەیە ئەگەر بلوێ ئاوی زەریاکان ڕاپازنین و خوێیەکەیان لێ بگرین دەتوانین بەو خوێ یە دیوارێك دروست بکەین کە بەرزی یەکەی (180) میل بێ و ـپانی یەکەی (1) میل و بە بارێ درێژی دا دەوری زەوی بداتەوە لە سەر هێـلی یەکسانی (خط الإستواء) هەردوو سەرەکەی پێك بگەنەوە!!

بەڵام بۆ تەئسیری سوێری دەریاکان لە ژیانی دانیشتووانی سەر خڕۆکەی زەوی دا دەڵێین: کێهەمان نەی دیوە زۆر جاران لە ماڵێ خوێ یان بەو گۆشتەی وەرکردوە کە بە هەویا هەڵگرتنێی بوون؟.

بێگومان ئەو خوێ پێ وەرچاندنەش بۆ ئەوەیە کە گۆشتی تاین نەبێتە دەور و بەرێکی لە بارو گونجاو بۆ تێدا ژ یان و زاووزێ کرد نی بەکتریا و ڤایرۆسەکان، دە ئاوی زەریاکانیش بۆ هەمان مەبەست پەروەردگاری زانا و کاربەجێ خوێی پێ وەرچاندوون و بگرە کردوونی بە خوێ واوك.

ئەما پەروەردگاری کاربەجێ وەنەبێ وەك ئێمەی ئینسان بیر کورت و بێ لێکدانەوە بێ و (سبحان الله) بۆ خاتری وەدەست هێنانی بەرژەوەندییەك لە سەرێکی دیکەوە زیان بە خۆی بگەیەنێ، نەخێر خوای بەخ شندە چونکە زانیویەتی ئاوی سوێری دەریاکان بەکەڵکی خواردن و خواردنەوە نایەت، لەبەر ئەوە لە ڕێگەی چەند یاسایەکی وردی عیلمی یانەوە بە پالاوتنی ئەو ئاوە سوێرە خوێیەکەی لێ وەلابردوە و ئاوێکی شیرن و زولاڵی بۆ فەراهەم هێناوین ئەوەش لە ڕێی باران بارینەوە، لە هەمووی سەرنج ڕاکێش تر خوێنەری بەڕێز ئەوەیە کە خوای باڵا دەست هەر بە هێندێ لێ نەگەڕاوە کە لە ڕێی باران بارینەوە ئاوێکی شیرین و بەلەزەتمان بۆ بڕەخسێنێ، بەڵکو وێڕای ئەوەش لە ئەنجامی یەکگرتنی ئۆکسجین و نایترۆجین دا خوێ ی نیتراتیشی پێك هێناوە و لە ڕێگەی بارانەوە خستویە خوارێ و ناردوویەتە نێو زەوی بۆ خاتری وەی زەوییە کشتوکاڵی و لەوەڕگایی یەکانمان بۆ بە پیت و پێز بکات.

کەواتە : فەرز نیە لەسەر بەندەکان کە سوپاسی خواوەندی مەزن بکەن کە بەڕێوەبردنی ئەم جیهانەی بە ئینسانی بیر کورت و نەزان نەسپاردوە و هەر بۆ خۆی سەرپەرشتی دەکات؟!!.

تابلۆی سێیەم: هەوای دەوری زەوی:

ئەو هەوایەی دەوری زەوی داوە نزیکەی(5900)[1] ملیۆن تەن دەبێ، ئەگەر پتر یان کەمتر بوایە ژیان مەحاڵ دەبوو، چونکە ئەگەر پتر بوایە پاڵەپەستۆ و فشار لەسەر ئینسان زیاتر دەبوو کاری دەکردە سەر ئەندامەکانی و گچکە دەبۆوە و بە زەحمەتیش توانای جموجۆڵی دەبوو، خۆ ئەگەر کێشی هەوا کەمتر بایە لەو ئەندازەیەی ئێستای ئەوە فشاری هەوا لەسەر جەستەی ئینسان کەم دەبۆوە و فشار و پاڵەپەستۆی نێوەوەی جەستەی ئینسان هورووژمی دێنا و ماددە شلەکانی نێو لەشی مرۆڤ بە هەموو کون و کەلێنێکی دا فڕکەیان دەکرد و کۆئەندامەکانی لەش لەکار دەکەوتن، چونکە ئێستا لە نێوان فشاری نێوەوەی لەشمان و فشاری هەوای ژوور سەرمان هاوسەنگی و یەکسانی هەیە و هیچیان لە هیچیان پتر نین، بەڵام بە زیاد بوون یان کەم بوونی کێشی هەوا، ئەو پێکەڵ پێکی و هاوسەنگی یە تێك دەچێ و دەشێوێ.

ئەوە هەمووی لە لایەکەوە لە لایەکی دیشەوە هەوا لە چەند توخمێك پێك هاتوە کە هەر کامێکیان ئەندازەیەکی گونجاوی هەیە لەگەڵ ژیانی ئینسان و گیاندار و ڕووەك دا کە ئەگەر ئەو ئەندازەیە بگۆڕدرێ جا کەیفێ خۆیەتی بە لای کەمی دا یان بە لای زۆری یەدا ئەوە کارەکە خراپ دەبێ و شیرازەی ژیان دەپچڕێ.

وەك دەشزانین ئۆکسجین ڕێژەی لە هەوادا (21٪) و دووم ئۆکسیدی کاربۆن (0.3٪)یە واتە (1000/3) و نایترۆجین (78٪) و (1٪)ی هەواش تۆز و

---

(1) (نشانەهائی از او) دفتریکم. سید رضا صدر.

غوبار و هێندێك توخمی تر پێکی دێنن. جا وەك زانایان دەڵێن ئەگەر بێت و ڕێژەی هەر کام لەم توخمانە پتر یان کەمتر بایە لە هەوادا ئەوە ژیانی گیاندار و ڕووەك دەشێوا .

ئینجا لە هەمووش سەرنج ڕاکێش تر ئەوەیە کە لە نێوان توخمی ئۆکسجین و دووەم ئۆکسیدی کاربۆن دا چەشنە پەیوەندییەکی برایانەی سەیر هەیە، هەرچی (ئۆکسجین)ە ئینسان و باقی گیاندارەکانی دیکە هەڵی دەمژن و بە بێ وی ناژین، بەڵام دووەم ئۆکسیدی کاربۆن سەبارەت بە ئینسان وگیانداران ژەهرێکە و خۆ لێ ڕزگار کردنی سەربەسەر بە زێڕی بکڕێ ئێستا هەرزانە، ئەمما ڕووەك و شیناورد ڕاست بە بەراوە ژووەوە، واتە: دووەم ئۆکسیدی کاربۆن دە مژێ و ئۆکسجین فڕێ دەداتە دەرێ.

باشە دەبێ بۆچی پەروەردگار وای لە ڕووەك و شیناوردان کردبێ کە بە بێ ئەو ژەهرەی نەژیەت کە لە ڕاستی دا بریتی یە لە خۆڵەمێش و زبڵ و زاڵی خانەکانی جەستەی گیانداران؟! بێگومان بۆیە ئەو کارەی کردوە هەتا سەودا و مامڵەت و کڕین و فرۆشتن لە نێوان ڕووەك و گیانداران دا بەرقەرار بکات و پێکەوە بیانکاتە براو وایان لێ بکات بە بێ یەکدی نەژین،ئاخر ئەگەر ئینسانو باقی گیانداران لە لایەن ڕووەکەوە ئۆکسجینیان بۆ ساز نەکرابایە ئەو ئەندازە (ئۆکسجین)ەی هەیە لە هەوادا لەمێژ بوو دەبڕا و ئەوانیش بێ بژیو دەکەوتنە گۆڕێ، دیسان ڕووەکیش ئەگەر لە لایەن گیاندارانەوە خۆراکی بۆ دابین نەکرابا ئەویش بەمەرەدی برادەرەکەی دەچوو.

دە ئێستا خوێنەری ئازیز هەر هێندەم پێ ماوە بڵێم سەیری ئەو وردەکاریو رێك و پێکی یەی کائیناتی خوای بە بەزەیی بکە و با ویژدانت قا یل بێ بەندایەتی نەکەی!!

تابلۆی چوارەم: گرنگیی پێستی لەش:

1- پێست چەند کونێکی وردیلەی تێدایە کە بەشێك لە هەناسەدان لە ڕێی ئەوانەوە ئەنجام دەدرێ، خۆ ئەگەر ئەو کونانە گیران ئەوە ئینسان حسابی دەڕوا و دەبێ دەستانی لێ بشۆین.

2- پێست چەند لوێکی تێدایە کە ئارەق دروست دەکەن و لە لەشی وەدەر دەنێن بەهیوای کەم کردنەوەی پلەی گەرمی لەش، بۆیە دەبینین لە دەمی هاوینان و لە وەختی بەرز بوونەوەی پلەی گەرمی ئاوو هەوادا ئارەق دەردانی لەش زۆر چالاکە و بە بەراوە ژووەوە لە وەختی نزم بوونەوەی پلەی گەرمی ئاوو هەوادا ئارەق دەردانی لەشیش سست تر دەبێت، چونکە وەختێك پلەی گەرمی ئاووهەوا دادەبەزێ و هەوا سارد دەبێت لەشمان بۆ خاتری وەی تووشی زیان نەبێت پێویستی بە وزە و گەرمی هەیە بۆیە بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی کە سەرما داهات بێ ئەوەی ئێمە هەرئاگاداریش بین کونەکانی پێست دادەخرێن و مەودا نادرێت بە وزە و گەرمی نێو لەش کە لە ڕێی ئارەق کردنەوە بڕواتە دەر، هەر بۆیەشە پلەی گەرمی لەش چ لە دەمی قرچە قرچی گەرمای هاوین دا و چ لە وەختی سەرما و زوقمی زستان دا لە دەوری (37) دەمێنێتەوە، بەڵام باقی تەنەکان بە پێچەوانەوە لە دەمی گەرمادا گەرم دادێن و لە کاتی سەرماش دا سارد دەبن.

3- پێست چەند لوێکی تێدایە هەڵدەستن بە دەردانی چەوری بۆ خاتری وەی مووەکانی لەش هەمیشە نەرم و نۆڵ و تازە بن و پێ ستیش و شك هەڵنەگەڕێ و چرچ و چۆڵ نەبێ و تەڕ و پاراو بێت.

4- پێست هێڵی یەکەمی بەرگری کردنی لەشە لە ئاقار هێرشی میکرۆب و چروجانەوەری وردیلەدا و وەك دیوارێکی مەحکەم نایەڵێ پێ بنێنە نێو سنووری لەشەوە، وەختێکیش پێست بریندار دەبێ و کەلێنی تێ دەکەوێ و هێڵی یەکەمی بەرەی بەرگری کردنی لەش دەشکێنرێت گرنگی پێ ست دەردەکەوێ، کوردانیش لەمێژە گووتوویانە: قەدری مانگێ لە تاریـ کە شەوان دا دەزانرێ!!

5- پێست ئەو ماددە ژاراویانەی لە لەش دا پەیدا دەبن بەشێکیان لە ڕێی ئارەق کردنەوە لە وەڵاتی لەش دەرداوێ و بەم کارەش یارمەتی یەکی برایانەی گورچیلەکان دەدات.

6- پێست لە چوونە دەرەوەی ماددە شلەکانی لەش بەرگری دەکات کە پتر لە (4/3) ی جەستەی ئینسان پێك دێنن بۆ وێنە: خوێن.

7- پێست نێو جەرگـەی هەستی دەست لێ کوتانە (مركز حاسـة اللمـس). ئەو هەستەی کە ساردی و گەرمی و تەنکی و ئەستووری و تونـدی و شلی و ... هتدی پێ دەزانرێ.

بێگومان هەر یەکێك لەم ئەرکانەی پێست چەندین کرێکار و ئەندازیار و پسپۆری زەبر بە دەستی گەرەکە، جا نازانم خوێنەری بەڕێز هیچ جـاران کڕنووشی بەندایەتی و شوکرانە بژێریت بۆو پەروەردگارە بردوە کە ئەو هەموو

وردەکاری و دەستوور و یاسایانەی لە دروست کردنی لەشت دا ڕەچاو کردوە یان نــــا؟!![1]

تابلــۆی پێنجــەم : زەبەلاحــی بوونەوەر:

بەعزە کەسێکی بیر کورت و ساویلکە دەڵێن ئێمە وەختێك بڕوا بە خوای میهرەبان دێنین کە بتوانین بی هێنینە بەر خەیاڵ و و بزانین چۆنە!! بەڵام ئەوانە وادیارە نە خۆیان دەناسن و نە خوا و نە موڵکی خوا، دەنا ئەوانە ئەگەر بزانن مێشکی وان چەند چووکەڵەیە و موڵکی خوا چەند پان و بەرینە کە بە هیچ کلۆجێك ناتوانن تەنانەت بەشێکی موڵکی خوا بە خەیاڵی خۆیان دا بێنن چ جای هەمووی بە هیچ ڕەنگێك هێندە خۆیان لێ نەدەگۆڕا کە لافی وا لێ بدەن و ئیددیعای وا بکەن.

ئێستاش بۆ خاتری وەی بیر کورتی و بێ ئەزموونی ئەوان چەشنە کەسانەمان چاکتر بۆ دەرکەوێ کە دەیانەوێ زات و ماهیەتی خوا بناسن و بی هێننە بەر تاوێنەی خەیاڵ با برێك لە گۆشەیەکی موڵك و مەملەکەتی خوادا بکەوینە موتالاّ و تێ فکرین :(ئارکدی لئوکوم) لە کتێبی[1] (پێم بڵێ بۆچی) دا دەڵێت : ئینسان نەك هەر ناتوانێ ئەندازەی ڕاستەقینەی بوونەوەر بزانێت بەڵکو ناتوانێ هەر بیریشی لــێ بکاتـــەوە و بی هێنێتـــە بەر خەیاڵیش، ئەگەر لە زەوییەوە دەست پێ بکەین و بەرەو پێشتر بڕۆین تێ دەگەین بۆچی ئەوە وایە.

---

(1) کتێبی (نشانەهاتی از او) دفتر دوم (سید رضا صدر).

(1) ئەم کتێبە وەرگێڕراوەتە سەر زمانی فارسی بە ناوی (بمن بگو چرا) ، سەیری بەرگی (3) لاپەڕە (345، 346، 347)بکە.

زەوی یەکێکە لە خڕۆکەکانی کۆمەڵەی خۆر، بەڵام بە بە شێکی گ چکەی دادەنرێ، بەڵام ئەم بەشە گچکەی کۆمەڵەی خۆر کێشەکەی (6600) ترلیۆن تەنە، [2] واتە:

(6.600.000.000.000.000.000.000) تەنە!!

کۆمەڵەی خۆریش بە ڕۆژ و ئەو خڕۆکانە دەگوترێ کە بە دەور یدا دەخولێنەوە، ئینجا کۆمەڵەی خۆریش بەشێکی زۆر چووکەڵەیە لە کەهکەشانی کاکێشان (مجرة درب التبان)، بەڵێ لە ڕا ستیدا ڕۆژ خۆی یەکێ کە لە ئەستێرەکانی کەهکەشان کە نزی کەی دوو سەد بلـ یۆن (20×10)12 ئەستێرەی وەك خۆری خۆمان و گەورەتر یان گچکەتری تێدایە!![3].

ئەو کەهکەشانەی لە مەڕمە نزیکەی (100.000) ساڵی تیشکی هەر پانایی یەتی، بۆ ئەوەی بزانی ئەم ئەندازەیە چەند بێ ڕەزایە پێویستە بزانی ساڵی تیشکی چیە؟ ساڵی تیشکی ئەو ماوەیەیە کە تیشك لە ماوەی ساڵێکی خۆمان دا دەی بڕێت، دایان ناوە بۆ پێوانی دووری و نزیکی نێوان کەهکەشان و ئەستێرەکان ، واتە هەروەك چۆن یەکەی پێوانی گەنم تەنەکەیە و ئی کوتاڵ مەتر و یاردە و ئی ڕێ و بان میل و کیلۆمەتر و ....هتد یەکەی پێوان (الوحدة القیاسیة)ی ئەستێرە و خڕۆکەکانی ئەم بوونەوەرەش ساڵی تیشکی یە.

ئێستا با بزانین ساڵی تیشکی چەندە؟

تیـ شك لە هەر چرکەیەك دا (186000)مـ یل دەبڕ ێت وا تە (300.000)کم کەواتە بۆ خاتری وەی بزانین لە ماوەی ساڵێك دا چەند

---

(2) سەیری بەرگی (2) لاپەڕە (17)ی هەمان کتێب بکە.

(3) سەیری کتێبی ناوبراو بکە بەرگی یەکەم لاپەڕە (105).

دەبڕێت گەرەکمانە هەوەڵ جار بزانین لە (60) چرکەدا چەند دەبڕێ و ئینجا لە (60) دەقیقەدا و ئینجا لە (24) سەعات دا و ئینجا لە (365) ڕۆژدا بەم جۆرە:

11.160.000=60×186000 میل لە هەر دەقیقەیەك دا.

669.600.000=60×11.160.000 میل لەهەر سەعاتێك دا.

16.070.400.000=24×669.600.000 (شازدە میلیار و حەفتا ملیۆن و چوار سەد هەزار) میل لە ڕۆژێك دا.

5.865.696.000.000=365×16.070.400.000 (پێنج بلیۆن و هەشت سەد و شەست و پێنج ملیار و شەش سەد و نەوەد و شەش ملیۆن) میل لە هەر ساڵێك دا دەبڕێت.

واتە: نزیکەی (6) بلیۆن کە دەتوانین لە جیاتی دوازدە سفری بۆ دانێین بنووسین (6×10^{12}).

کەواتە تیشك لە ماوەی ساڵێك دا (6×10^{12}) میل دەبڕێت.

ئێستا بۆئەوەی پانایی کەهکەشانەکەی لەمەڕ خۆمان بزانین پێویستەبڵێین:

100.000×6.000.000.000.000

=600.000.000.000.000.000(600×1000^{12}) میل پانایی کەهکەشانەکەی لەمەڕ خۆمانە!!

ئێستا ڕەنگە یەکێك بپرسێ، باشە ئەگەر ڕاستە باقی ئەستێرەکانی تری کاکێشان یان وەك ڕۆژن یان گەورەتر چما هێندە گچکە خۆ دەنوێنن؟!

لە وەڵامدا دەڵێین : ڕۆژ کە قەبارەکەی (1.300.000) ملیۆنێك و سێ سەد هەزار جار هێندەی قەبارەی زەوی یە لەبەر ئەوەی(93.000.000)

ئەوەدو سێ ملیۆن میل لە ئێمەوە دوورە هێندەی سینیەک دێتە بەرچاوان، ئەمما دەزانی نزیك ترین ئەستێرەی کاکێشان لە زەوی ئێمەوە چەند دوورە کە بریتییە لە ئەستێرەی (ئالفاسنتاری): (25) بلیۆن میل ئەگەر بە نووسینی ئاسایی بی نووسین (25.000.000.000.000) میل لە ئێمەوە دوورە.

هەتا ئێرە قسە هەر لە کەشکەشانەکەی خۆمانە!!![1]

ئەمما زۆر باش بزانە کە ملیۆنەها کەهکەشانی تری وەك ئەوەی لەمەڕ مە لە بوونەوەردا هەن، کە ڕەنگە ئەگەر گشت ئەو کەهکەشانانە لەسەریێك کەڵەکە بکەین ئێستا بە هەموویان گۆشەیەکی ئەم موڵکە بەرینەی خوا پێك بێنن.

ئەوە هەمووی لە لایەکەوە و لە سەرێکی دیکەشەوە گەردوون نا سان بڕواشیان وایە کە ئەم بوونەوەرە تاو بۆ تاوێ پتر خۆی لێك دەکێشێتەوە و بەرین دەبێت، سەرسوڕهێنەرتر لێرەدا ئەوەیە کە گووتاری خواش قورئانی گەورە ئاماژەی بۆ ئەم ڕاستی یە کردوە وەك دەفەرمێ: ﴿ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْيدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴾[2]. واتە: ئاسمانمان بە هێز و توانا خوڵقاندوە و بەرینیشی دەکەین!.

پێم وایە ئێستا ساویلکەییەتی ئەوان کەسانمان بۆ دەرکەوت کە بە هیوان پەروەردگاری مەزن و باڵا دەست بێننە بەر ئاوێنەی بیر و خەیاڵ و وەك شتێکی بەرهەست هەستی پێ بکەن.

تابلۆی شەشەم: ڕۆژ و تیشك دانەکەی:

(1) تیشك کە لە چرکەیەك دا (186.000) میل دەبڕێ بە (8) دەقیقە لە خۆرەوە دەگاتە زەوی، ئەمما لە چەقی کاکێشانەوە تا دەگاتە ڕۆژ (27.000) ساڵی گەرەکە.

(2) الذاريات : 47 .

ڕۆژ وەك پێشتر گوتمان یەکێکە لە ئەستێرەکانی کاکێشان، ئەمما لە سۆنگەی ئەوەوە کە نزیك ترین ئەستێرەیە لە زەوییەوە لە باقی ئەستێرەکان گەورەتر خۆی دەنوێنێ.

ڕۆژ (1.300.000) جار هێندەی زەوییە و (93.000.000) میل لە زەوی‌یەوە دوورە.

لە ڕۆژدا پتر لە (60) توخم هەن لەو توخمانەی کە لە زەوی‌دا هەن لە نێو ئەو توخمانەدا هایدرۆجین و هیلیۆم و ئاسن و کالیسیوم هەن پلەی گەرمی ڕۆژێ لە ڕووکاری دەرێی نزیکەی (12.000) پلەی (فەهرەنهایت)ەو لە دیوی نێوەوەی‌دا نزیکەی ملیۆنێك و بگرە پتریش، بۆ خاتری وەی بزانین ملیۆنێك پلەی (فەهرەنهایت) چەندە پێویستە بزانین کە لە (2400) پلەی (فەهرەنهایت)ی بەرد و ئاسن و کانزاکان نەك هەر دەتوێتەوە بەڵکو دەبنە گازیش.

تیشك دانەوەی خۆر چۆن چۆنی یە؟!

ساڵانی پێشوو زانایان وایان دەزانی کە هۆی تیشك دانەوەی خۆر سووتانیەتی، ئەمما شکی تێدا نیە کە بە هەڵەدا چوو بوون چونکە هیچ تەنێك ناتوانێ سەدان ملیۆن ساڵ بسووتێ و بەردەوام بێت.

ئەمڕۆ زانایان بڕوایان وایە کە تیشك و گەرمی خۆر ئەنجامی دیاردەیەك وەك دیاردەی تەقاندنەوەی بۆمبای ئەتۆمی یە، واتە خۆر مادده دەگۆڕێ بۆ وزە، هەڵبەتە ئەم دیاردەیەش لەگەڵ دیاردەی سووتاندا جوێیە، چونکە سووتان بریتی یە لە گۆڕانی مادده لە شێوەیەکەوە بۆ شێوەیەکی تر بەڵام گۆڕانی مادده بۆ وزە دەبێتە هۆی پەیدا کردنی وزەیەکی زۆری نائاسایی لە

ئەندازەیەکی کەم دا، بۆ وێنە نیو کیلۆ ماددە دەتوانێ هێندە وزە بڕەخسێنێ کە پتر لە یەك ملیۆن تەن بەرد قاڵ بکاتەوە!

کەواتە ئەگەر زانیاری ئێستامان ڕاست بکات (100/1) ماددەی خۆر هێندە وزە دەڕەخسێنێ کە بەشی (150.000.000.000) سەد و پەنجا هەزار ملیۆن ساڵی دیکە دەکات!

جا نازانم کەسێك هەر لوێچێك لێکدانەوە و ئەمەگی هەبێت چۆن دەخۆی ڕادەبینێ سەری شوکرانە بژێری و بەندایەتی بۆ و پەروەردگارە بەخ شندە و خاوەن بەزەیی یە دانەنوێنێ و نازانم چۆن غیرەتی دێنێ هێندە سپڵە و پێ نەزان بێت ئینکاری هەبوونیی بکات؟!![1]

تابلۆی حەوتەم: زیندەوەری هەزار چاوە:

پێم وایە کەس نیە نەك جارێك مێشە ڕەشە جاڕزی نەکردبێ و ڕ قی هەڵنەساتد بێ بە ویزە گیزە و هەڵفڕین و دافڕینی دووبارە و سێ بارەی، بەڵام، ئایا هیچ کامێکمان ڕۆژێك لە ڕۆژان بیرمان لە زانایی و توانایی خوڵقێنەری (مێش) کردۆتەوە و لە جیهانی پڕ وردەکاری و سەرسوڕهێنەری‌دا کەوتووینە موتاڵا و تێ فکرین، لەو بڕوایەدا نیم هەتا ئێستا مەگەر چۆنەکاییی دەنا هیچمان کارێکی وامان کردبێ، بەڵام ئەمڕۆ با بەدەم بانگەوازی گوتاری خواوە بچین کە دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ﴾[2] ، "ئەوە سەیری موڵکی ئاسمانەکان و زەوییان نەکردوە و هەر

(1) سەیری کتێبی ناوبراو بەرگی سێیەم لاپەڕە (348) بکە.

(2) الاعراف: 18 .

شتێکی تر کە خوا خوڵقاندوویەتی؟ " بەڵێ با تەماشایەکی (مێش) بکەین و ڕووپەڕێکی تر لە کتێبی بوونەوەری خوا هەڵدەینەوە:

مێش درێژی‌یەکەی نزیکەی یەك سانتیمەترە، بەڵام دەزانی لە سەعاتێك دا دەتوانێ چەند ڕێگا ببڕێ؟ دەتوانێ (80) کم ببڕێت وێڕای ئەوەی هەرچی لەسەر ڕێ و دەور و بەریەتی هەستی پێ دەکات!!

ئینجا وەك لە هەمووان ڕوونە هەر کیلۆمەترێك (1000) مەترە و هەر مەترێکیش (100) سانتیمەترە کەواتە: 80×100000=8.000000سم (هەشت ملیۆن سانتیمەتر) دەبڕێت لە یەك سەعات دا، بە تەعبیرێکی تر مێش لە ماوەی یەك سەعات دا دەتوانێ هەشت ملیۆن بارتەقای جەستەی خۆی ببڕێت، مادام وابێ مێش خێراترە لە خێراترین ڕۆکێت کە تا ئێستا داهێنراوە.

زیندەوەر ناسان بە هۆی میکرۆسکۆپە بەهێزەکانەوە سەیری چاوی (مێش)یان کردوە و گەیونە ئەو ئەنجامە کە ئەو مەگەزە خاوەنی (600) تا (1000) چاوە، بە تەعبیرێکی تر خاوەنی (600) تا (1000) دوور بینی وێنە گرتنە، بەڵام چاوی ئینسان لەگەڵ ئەو هەموو وردەکاری‌یەدا تەنیا خاوەنی دوو دووربینە هەر چاوە یەکێکی تێدایە!!

مێش بەهۆی پێ‌یەکانی‌یەوە ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێ لە متوربە کردنی زۆر چەشنە گوڵ و گیاو گژدا، دیسان دەورێکی بالاْش دەگێڕێ لە گوا ستنەوەی میکرۆب و بلاْوکردنەوەی نەخۆشی جۆراو جۆردا.

ئەم شتانەی گوتران سەبارەت بەم زیندەوەرە بێ ئەمیەتە لە ڕوانگەی ئینسانەوە جێی سەرنج بوون ، ئەمما چۆنیەتی زاووزێی ئەم مەگەزە لە هەموو شتێکی سەرنج ڕاکێش ترە:

مێش هەر کەڕەتەی (100) تا (150) هێلکە دادەنێ، هەر کام لەو هێلکانەش پاش (10) ڕۆژ دەتروکێن و دەبنە مێش، ئینجا پاش (10) ڕۆژی دیکە دەست بە زاووزێ دەکەن، کەواتە هەر جووتە مێشێك لە ماوەی (20) ڕۆژاندا لە دایك دەبێت و سەر لە نوێ گەراش دادەنێتەوە، جا ئێستا با دەست دەینە قەڵەم و قاقەز و حیسابێکی وردی بۆ بکەین بزانین ئەگەر جووتە مێشێك ڕێ لە زاووزێیان نەگیرێت و هەتا (240) ڕۆژ لە ژیان دا بمێننەوە چەندەیان وەچە لێ وەپاش دەکەوێ؟:

وەك گوتمان مێش لە ماوەی (20) ڕۆژدا لە دایك دەبێ و گەورە دەبێ و زاووزێ دەست پێ دەکات ، دیسان گوتمان مێینەی مێش هەر کەرەتێك لە (100)وە تا (150) هێلکە دادەنێت، کەواتە ئەگەر ئێمە لانی کەمی بگرین و بڵێین هەر کەڕەتەی هەر (100) هێلکەی بۆ حسێب بکەین دەزانی لە ماوەی (12) سووڕی زاووزێدا واتە لە ماوەی (240) ڕۆژدا چەند هێلکە مێش پەیدا دەبـ ـێت و دەبێـ ـتە مێش؟! نزیـ ـکەی (488) ترلـ ـیۆن وا ـتە (488.281.250.000.000.000.000) . ئەوە بە مەرجێك هیچ جارێك نێر و مێی پێشوو نەهێنرێنەوە نێو حیسابان، واتە وا دابنرێ کە هەر جووتە مێشێك یەك جار زاووزێ بکەن و دوایی تەقاویت بکرێن و ئیسراحەت بکەن و جووچکەکانیان دەست بکەن بە زاووزێ ، ئەوەش قەڵەم و قا ـقەز و فەرمو حیسابی بکە:

240÷20=12 کەواتە (12) بیست ڕۆژی مان هەیە ، کە وەك گوتمان هەر (20) ڕۆژ بریتی‌یە لە سووڕی ژیانی مێشێك بە لە دایك بوون و گەورە بوون و زاووزێ کردنی یەوە،جا ئێستا باوە دوای حیسابەکەمان بکەوین بزانین‌چی لـێ‌دێ:

1- لە بیست ڕۆژی هەوەڵ دا جووتە مێشێك (100) هێلکە دادەنێن.

2- لە بیست ڕۆژی دووەم دا (100) هێلکەکە دەبنە مێش و هەر جووتێکیان (100)ی تر دادەنێن کەواتە ژمارەی مێشەکان بۆ جاری دووەم بوو بە (5000=100×50) مێش.

3- ئینجا لە بیست ڕۆژی سێیەم دا هەر جووتە مێشە لەو (5000) مێشە (100)ی تر دادەنێت کەواتە دەبن بە (250.000=100×2500) مێش.

4- لە بیست ڕۆژی چوارەم دا ژمارەی مێشەکان دەکاتە: (12.500.000=100×125.000).

5- لە بیست ڕۆژی پێنجەم دا ژمارەی مێشەکان دەکاتە: (625.000.000=100×6.250.000).

6- لە بیست ڕۆژی شەشەم دا ژمارەیان دەگاتە: (31.250.000.000=100×312.500.000) .

7- لە بیست ڕۆژی حەوتەم دا ژمارەیان دەگاتە: (1.562.500.000.000=100×15.625.000.000) .

8- لە بیست ڕۆژی هەشتەم دا ژمارەیان دەگاتە: (78.125.000.000.000=100×781.250.000.000).

9- لە بیست ڕۆژی نۆیەم دا دەگاتە:

(3.906.250.000.000.000=100×39.062.500.000.000)

.

10- لە بیست ڕۆژی دەیەم دا ژمارەی مێشەکان دەگاتە:

(100×1.953.125.000.000.000

=195.312.500.000.000.000.000)

11- لە بیست ڕۆژی یازدەم دا سەرجەمی ژمارەی مێشەکان دەگاتە:

(100×97.656.250.000.000.000

=9.765.625.000.000.000.000).

12- لە بیست ڕۆژی دوازدەم دا دەگاتە:

(488.281.250.000.000.000.000) مێش!!

جا ئێستا بۆ وەی بێ ڕەزایی ئەو ژمارەیە بزانین با ژمارەی مێ شەکان دابەش کەین بەسەر ڕووبەری زەوی‌دا تا بزانین (1 سم2) چەند مێ شی بەردەکەوێ:

(488.281.250.000.000.000.000 ÷

5.100.000.000.000.000.000سم2=95 مێش بۆ هەر (اسم2).

بەڵام ئایا کێ نایەڵێ مێش پتر لەبەرەی خۆی لینگان ڕاکێشێ؟! با سی سروشت وڕێکەوت ومێکەوتان مەکەچونکە بەزەیی وژیری و زانیاری یان نی‌یەو فەرقێ بە زەرەر و قازانجیان ناکەن؟[1]، هەڵبەتە لێرەدا چاوپۆشیمان لەوە کردوە کە ئایا ئەو سروشت و ڕێکەوتە بەو چەمك و مەبەستە کە بێ بڕوایان دە دڵی دەگرن هەن یان نا.

ئەمانە ئەم حەوت تابلۆیە چەند تابلۆیەك بوون لە گۆشەیەکی چووکەڵەی موڵکی خوادا کە ئەو پەڕی وردەکاری و ڕێك و پێکی یان تێدا دەردەکەوێ و بە

---

(1) بۆ نوسرانی ئەم تابلۆیە سوود لە کتێبی (پدیدهای اسرار امیز)وە کتێبی (من بگوچرا) بەرگی یەکەم وەرگیراوە.

ئەمە لە کاتێکدا جەستەی هەر مێشێك بە (اسم3) دابنرێ.

هیچ ڕەنگێك ڕەوا نیە لەگەڵ دەنکە شخارتەدا ببرێنە نێو تەرازووەوە و پێك هەڵسەنگێنرێن.

بەڵام نەچی ئەوەشت لە بیر بچێت کە ئەمانەی گوتران وەك لوێچێك بوون لە تەغارێك و چەند شتێکی سادە بوون لە چاو هەزارەوها و ملیۆنەها تابلۆی تری دڵ بزوێنی ئەم بوونەوەرە کە بە پشتیوانی خوا لە کتێبی (گەورەترین راستی)دا کە تەرخان دەکرێ بۆ ئەو چەشنە باسانە برێکیان لێ باس دەکەین.

ئێستاش خوێنەری ئازیز !

ژیری و ویژدانت بکە بە دادگەر و ڕامێنە و وردەکاری و ڕێك و پێکی دەنکە شخارتەیەك کە ناچاری کردی دان بێنی بە بوونی وەستا و کارسازێك دا لەگەڵ ڕێك و پێکی بوونەوەر لە بەرێك ڕاگرە و بزانە هەڵوێستت چی دەبێت!!

بەڵگەی سێیەم

هەر شتێك بوون و نەبوونی یەکسان بن پێویستی بە بەدیهێنەرێك هەیە

لەو یاسا ژیری یانەی ئیسپاتی سروشتی یەتی بڕوا بوون بە هەبوونی خوادای بەخشندە دەکەن، ئەو یاسایەیە کە دەڵێت: هەر شتێك بوون و نەبوونی یەکسان بێ بوونی بەسەر نەبوونی‌دا زاڵ نابێت بە بێ زاڵکەرێك (یستحیل ترجیح أحد طرفي الامکان بدون مرجّح).

لە پێشەوە پێویستە بزانین کە زانایان خڕ لەسەر ئەوەن کە سەردەمێك بووە ئەم بوونەوەرەی ئێستا بەم شێوەیە دەی بینین سەر و شوێنی دیار نەبووە، هەڵبەتە قورئانی قسە لەجێ و پڕ پیت و بەهرەش پشت گیری ئەم ڕایە دەکا و لە گەلێك جێ یاندا ئاماژە بۆ ئەم ڕاستی یە دەکات بۆ وێنە لە سوورەتی (فصلت)دا دەفەرمێ: ﴿ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾[1] یانی : ئینجا خوا ویستی ئاسمان دروست کات کە لەو دەمی دا دووکەڵ بوو. لێرەدا مەبەست لە دووکەڵ حاڵەتی گازی ماددەیە[2].

کەواتە هیچ کەس لاموجیمی لەوەدا ناکات کە ئەم بوونەوەرە بەم شێوە و قاڵبەی ئێستای ئەزەلی نیە و پەیدا بووە دوای ئەوەی کە نەبووە، بێ گومان ئەو ڕاستی یەش کەس لە پیاوەتی خۆی دانی پێدا نەناوە، بەڵکو شتێکی سەلمێنراوە و زانیاری پشتگیری دەکات.

دە ئێستا با سەرنج بدەین و تێ فکرین دا خوا ژیری و زانیاری حان هەڵوێستیان چۆنە سەبارەت بە گۆڕرانی ماددە لە حاڵەتی هەویرە ترشی و بێ سەرە و بەرەیی و پرژ و بلاّوی یەوە بۆ ئەم حاڵەتەی ئێستای کە لە شێوەی چەندین کەشکەشانی زەبەلاح دا خۆی دەنوێنێ هەر کەشکە شانێکیش لە ملیارەها ئەستێرە و خڕۆکە پێك دێت، هەر کام لەو کەشکەشان و ئەستێرە و خڕۆکانەش بە شێوەیەیکی عیلمی یانەی پڕ وردەکاری و بە پێی چەند یاسا و دەستوورێکی فیزیایی و کیمیایی بەڕێوە دەچێ.

---

(1) فصلت :

(2) بیردۆزەی (لاپلاس)یش هەمان قسە دەکات ، ئەم بیردۆزەیە هەتا ئێستا ڕاست ترین بیردۆزە یە سەبارەت بە چۆنیەتی دروست بوونی بوونەوەر.

بەر لەوەی وەبەر توێژینەوەی ئەم مەسەلەوە بنیشین بە پێویستی دەزانم وێنەیەك بێنینە بەر چاوان:

تەرازووێكمان هەیە هەردوو تای بارتەقای یەكن و شتاقیان لەوی تر گرانتر نیە، ئایا ئەگەر بێت و ئەو تەرازووە لە هەوادا ڕابگرین ڕێی تێ دەچی بێ هیچ هۆیەك لایەكیان دابكەوێ لە ڕێكاری ئەوی تریان نزم تر بێتەوە، بێگومان ئەوە شتێكی مەحاڵ و چاوەڕوان نەكراوە.

دە ئێستا با بادەینەوە سەر توێژینەوەی مەسەلەی دروست بوونی جیهان : سەردەمێك بووە كە ئەم كەهكەشان و ئەستێرە و مانگ و خرۆكانە ناویان لە كوولەكەی تەرِیش دا نەبووە و ماددەی بوونەوەر بە شێوەی تۆپەڵە گازێكی تێك چرژاوو بێ سەرە و بەرەو نارێك و پێك بووە. كەواتە چۆن چۆنی ئەو گازە پرژ و بڵاوو بێ سەرە و بەرەو تێك چرژاوە گۆڕرا بۆ ئەم بوونەوەرە تێر و تەواوو پڕ وردەكاری و دڵگیر و ڕازاوەیە، بە تەعبیرێكی تر چۆن چۆنی ئەو هەویرە ترش و كەرەسە خاوە ئەو كۆشكە خۆش و پڕ عەیش و نۆشەی لێ پێك هاتوە و ئارایش دراوە؟!

هەڵبەتە هەر كەسێك لوێچێك ژیری و لێك دانەوەی هەبێ و لە ئا قار ڕاستی دا چاوان لە قووچ نەنێ دەڵێت: هۆیەكی دەرەكی ئەو كارەی بەجێ هێناوە و زاتێك بەو كارە هەستاوە كە خوای خاوەن سۆز و توانا و زانیاری بێ سنووری ناوە. چونكە ژیری پێمان دەڵێت: هەر شتێك بوون و نەبوونی یەكسان بن شتاق لەو بوون و نەبوونەی بەسەر ئەوی دیكەیان دا زاڵ نابێت بە بێ هۆیەكی زاڵكەر، ماددەی بوونەوەریش بەر لەوەی كۆشكی پڕ وردە كاری بوونەوەری لێ ئارایش بدرێ دوو حاڵەتی گونجاوو وەك یەكی دە باران دا

هەبووە، واتە دەبارانیدا هەبووە هەر بە شێوەی گازی و وەك كەرەسەیەكی خاو بمێنێتەوە، وە دەبارانیشی دا هەبووە كە گۆڕانی بەسەردا بێت، هەڵبەتە چاو پۆشی لەوە بكەین ئایا ئەو گۆڕانكاری یە دەبێتە هۆی پێك هاتنی بوونەوەرێكی رێك و پێك و پڕ وردەكاری یان دەبێتە هۆی گۆڕانی مادده بۆ حاڵەتێكی دیكەی بێ سەرە و بەرەتر و شل و شێواوتر لە حاڵەتە گازی یەكەی.

بەڵام ئێستا حاڵەتی گۆڕرانی مادده گازییەكە بەسەر حاڵەتی نەگۆڕرانیدا زاڵ بووە، ئەمما نەك هەر گۆڕرانی سادە و هیچی دی بەڵكو گۆڕانێكی وا كە بۆتە هۆی ساز كردنی بوونەوەرێكی بەرێوە برا و لە رێی ملیۆنەها یاسا و دەستووری عیلمییانەوە، كەواتە پێویستە هۆیەكی زاڵكەر هەبێت لە ئارادا هەر تەنیا بۆ تەفسیر كردنی ئەو گۆڕانكارییەی مادده، ئینجا وەختێك دەشبینین ئەو گۆڕانكارییە بۆتە هۆی بوونەوەرێكی پڕ یاسا و وردەكاری دەزانین كە ئەو زاتەی بۆتە هۆی هێنانە دی گۆڕانكاری لە بوونەوەردا زاتێكی زانا و بە بەزەیی و باڵا دەستە.

هەر كەسێكیش بڵێ نەخێر لە مەسەلەی هاتنی گۆڕانكاری بەسەر ماددەی بوونەوەردا دەستی پەروەردگارێك لە ئارادا نەبووە، وەك ئەو بابایەیە كە دەڵێت یەكێك لە دووتای تەرازوویەك سەربەخۆ بێ هیچ هۆیەك نەوی دەبێت و دادەكەوێ و لە ئاستی ئەویدی نزمتر دەبێت!

بەڵكو لە ڕاستیدا ئێستا هەر ئەو بابایەی كە دەڵێ: تەرازوو تایەكی لەوی تر نزمتر دەبێ بەبێ كار تێكردنی عامیلێكی دەرەكی، حاڵی چاكترە لەوەی كە دەڵێ ماددەی بوونەوەر حاڵەتی بوون بە بوونەوەری زاڵ بووە بەسەر حاڵەتی مانەوەی لە دۆخی پێشوویدا بە بێ هەبوونی بەدی هێنەر و سەرپەر شتی

کەرێك، چونکە لە مەسەلەی تەرازوو و دوو پێیەکانیدا تەنیا نزم بوونەوەی پێ تەرازوویێك لە گۆڕێ دایە، ئەمما لە مەسەلەی مادده و گۆڕان و نەگۆڕانیدا وانیە، چونکە مەسەلەکە لێرەدا تەنیا گۆڕانێکی سادە و ڕۆتینی نیە بەڵکو هاتنە دی و خوڵقێنرانی بوونەوەرێکی سەیر و سەمەرە و سەرسوورهێنەرە، کەواتە ئەگەر گوتمان ئەو بابایەی دەڵێ تەرازوو یەکێك لە دوو تاکانی بە بێ هیچ عامیلێك لە ئاستی ئەوی تریان نزمتر دەبێ ئینسانێکی نا تێ گەیشتوو بیر کورتە ئەوە پێویستە دەرهەق بەو بابایەی کە دەڵێت: کەرەسەی خاوی بوونەوەر لە خۆوە و بە بێ سەرپەرشتی کردن‌وبەسەر ڕاگەینی خواوەندی مەزن و باڵا دەست ئەم بوونەوەرە سەرنج ڕاکێش ودڵگیرەی لێ پێك هاتوە بڵێین: ئەو کابرایە حاڵی زۆر خراپە و لەوەیدا نەماوە هەر بە نا تێ گەیشتوو بیر کورت حسێب بکرێت بەڵکو پێویستە پێناسەیەکی تایبەتی بۆ دابنرێت، شکیشی تێدا نیە کە گوتاری خوادا لە هەموان چاکتر توانای پێناسە کردنی هەیە دەبا بزانین قورئانی پیرۆز قسە لەجێ ئەوان چەشنە کەسان چۆن تاریف دەکات: ﴿...لَهُمْ قُلُوبٌ لاَ يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لاَ يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لاَ يَسْمَعُونَ بِهَا أُوْلَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُوْلَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾[1]. واتە: (... ئەوانە ژیری یان هەیە پێی دەشت نافکرن، وە گوێیان هەیە شتی پێ نایبەن، وە چاویان هەیە پێی نابینن، ئەوانە چەشنی ئاژەڵن بگرە گومڕاتریش، ئەوانەن گەوج و بێ ئاگا.

ئێستا وەختی ئەوە هاتوە کە قسەیەکی منداڵانەی بێ سەر و پێی زۆر کەرەتان گوتراوە ڕەد لێ دراوەی لامەزەبەکان بدەینە بەر نشتەری یەکالا

(1) اعراف : 179 .

کردنەوەوە: ماتریالیست و بێ دینەکان فێرن هەر کاتێك تەنگت پێ هەڵچنین و ڕێت لێ بڕینەوە وەك ئەو ڕێوی‌یەی کە لە پێش سواران دا دەوەستێ و بڕستی لێ دەبڕێ و چیدی توانای ڕاکردنێی نامێنێ قۆرتێکی بۆ دەکەن و خۆ ـیان دەرباز دەکەن، بۆ وێنە لێرەدا دوای ئەوەی هیچیان بە دەستەوە نەما ناوی لێنێن بەڵگە!! پەنا دەبەنە بەر دوو سێ زاراوەی زریق و بریق و بە دیمەن جوان و نێوەڕۆك بەتاڵ و ڕووت و ڕەجال وەك: سروشت و ڕێکەوت ، ئەمما ئایا ڕێوی بەستەزمان بە فیسق کردنێی ڕزگار دەبێ؟! نەخێر ئەوانەش قورئان گوتەنی: ﴿كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾(1) ، واتە وەك ئەو جاڵجاڵۆکەیەی وان کە ماڵێکی پێکەوە دەنێ بەڵام بێ هێزترین ماڵ ماڵی جاڵجاڵۆکەیە ئەگەر بزانن!!

بەڵێ بە هێنانە نێوەوەی سروشت وڕێکەوت ومێکەوتان هیچ لەو ڕاستی یە ناگۆڕێ کە بە بەڵگەی ژیری و ژیربێژی سەلمێنراو ڕانوێنرا چونکە، ئایا هیچ کەس لە مەسەلەی تەفسیر کردنی دیاردەی داکەوتنی یەکێك لە تاتەرازووەکان دا ڕێکەوت و سروشتی بە خەیاڵ دا دێت و تێیان ڕادەبینێ کە لەو گرفتەی ڕزگار کەن؟! دیارە نەء، ئەوە هەمووی لەسەرێکەوە و لە حاڵێك دا کە ئێمە ئیعتراف بکەین بە هەبوونی سروشت و ڕێکەوت واتە سروشت و ڕێکەوتێك کە لامەزەب وبێ دینەکان لە دڵی دەگرن بەڵام ئێمە بۆمان هەیە پرسیار بکەین و هەڵوەستەیەك لە ئاقار ئەم چەشنە زاراوانەدا بکەین: شکی تێدا نیە کە چ سروشت و چ ڕێکەوت وە چ هەر هێزێکی تر کە دروست کرانی بوونەوەری وەپاڵ دەدرێ لە دوو حاڵان بەدەر نین: یان هەر خودی ماددەن، یان شتێکن

---

(1) عنکبوت : .

غەیری ماددە، جا ئەگەر هەر بریتی بن لە خودی ماددە کەواتە ماددە هەر بۆ خۆی سەربەخۆ گۆڕانی بەسەر خۆی‌دا هێناوە بە بێ تەئسیری هیچ چە شنە عامیلێك!!

ئەما وەك گوتمان دروست بوون و دروست نەبوونی بوونەوەر وەك مەسەلەی نزم بوون و نزم نەبوونی پێ تەرازووەکان وایە، جا نازانم ئایا هیچ کەس لە ئاقار دیاردەی نەوی بوونی تا تەرازووەکەدا بە خۆی ڕەوا دەبینێ باسی سروشت و ڕێکەوت و مێکەوتان بکات یان نا؟! ئەوە لە حالێك دا کە لا مەزەب و بێ دینەکان بڵێن ئەو ڕێکەوت و سروشتە شتێکی ماددین خۆ ئەگەر بڵێن ماددی نین ئەو دەمی توند مەچەکیان دەگرین و دەڵێین: ئەدی ڕاکردنی ئێوە لەبەر ناوی (خوا) هەر لەبەر هێندێ نەبوو کە شتێکی ماددی و بەرهەست نەبوو نەدەهاتە نێو هەگبەی خەیاڵەوە و بە چرا و شەداوی پێنج هەستەکان نەدەگیرا ؟! جا مادام ئێستا ئێوەش هەر بگەڕێنەوە سەر شتێکی غەیرە ماددی و نابەرهەست پێتان دەڵێین:

بێگومان ئێوە هیچ چەشنە سیفەتێك بۆ ڕێکەوت و سروشت بڕیار نادەن لە زانایی وتوانا وئیرادە وبەزەیی و... هتد بەڵام ئێمەی بڕوادار دەڵێین پەروەردگاری مەزن خاوەنی هەموو سیفەتێکی چاکە وەك زانایی و توانایی و بەزە یی و ئیرادە و... هتد جا ئێستا لێتان دەپرسین: ئایا بڕوا هێنان بە خوایەکی زانا و توانا و بە بەزەیی و خاوەن ئیرادە ماقووڵ تر و وێ چووترە یان بڕوا هێنان بە ڕێکەوت یان سروشتێکی ڕەق و تەق و بێ گیان و بێ ئیرادە و نەزان و کەڕ و لاڵ؟![1]

---

(1) وەك گوتمان لە کتێبی (گەورەترین راستی)دا ئەم مەسەلانە بە تێر و تەسەلی دەتوێژینەوە، بە تایبەتی ئەم سروشت و ڕێکەوتە ئەفسانەیی یانە!.

خوێنەری بەڕێز ئەم سێ بەڵگەیە بەسن بۆ هەر کەسێك چاوان لە ئاقار ڕاستی‌یاندا لە قووچ نەنێ بۆ قەناعەت هێنان بەوە کە پەروەردگاری مەزن سروشتی ئینسان بە سێنایی هەست پێ دەکات و بڕوای پێ دێنێت، بەڵێ بڕوا بە پەروەردگار بوون شتێکی سروشتی و خوارِسکە لە دڵ و دەروونی ئینسان دا، بەڵام بەعزە جارێك لە سۆنگەی چەند هۆیەکی ئابووری وسیاسی وکۆمەڵایەتی یەوە هەوری چلکنی گومان و دوو دڵی ئاوێنەی دڵی مرۆڤ تاریك دەکەن و نایەڵن خۆری پڕشنگداری خواناسی تێدا دەرکەوێ و لەبەر غەورو تارمایی ئەو چلکە هەورە ئاوێنەی دڵ حەشتەبای تێدا دەرناکەوێ و وەك چاوی بابای کوێر هیچ شتێك بەدی ناکات.

گـەوهـەری دووەم

﴿ بســم الله ﴾ کردن لە دەمی دەسـت پێکردنـی هەرکارێکـدا

2- دووەمین گەوهەری ئەم دەریایە ئەوەیە کە:

ڕەوشتێکی ئیسلامی بەرز و جوانە کە ئینسانی موسڵمان بەر لە دەست کردن بەهەر ئیشێك ناوی خوا بێنێت و خودای لە یاد بێت وەك پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ فەرموویەتی: ﴿کل امر ذي بال لم يبدأ ببسم الله فهو ابتر﴾ واتە: هەر شتێکی گرنگ بە ناوی خوا دەستی پێ نەکرێت ناتەواوە.

هەڵبەتە ئەوەش بۆ ئەوەیە کە ئینسانی موسڵمان هەمیشە خوای لە یاد بێت و هەست بە چاودێری و بەسەر ڕاگەیشتنی بکات، شکی تێدا نـیە بابایەکیش هەمیشە خوای لە بیر بێ و ناوی وی لەسەر زاری بێ و وا بزانێ کە لە هەموو هەستان ودانیشتنێکی‌دا پەروەردگار ئاگای لـێ یە و چاودێری

دەکات، ناتوانێ لاملی و سەرپێچی لە بەرنامە و ڕێ و شوێنەکەی بکات، هەڵبەتە ئێمە لە دەمی توێژینەوەی وشەکانی ئەم ئایەتە بە پیت و پێزەدا دەرمان خست کە مەبەست لە (بسم الله) کردن چیە.

گەوهـەری سـێیەم

سـیفەتە بەرزەکانی خـودا سـبحانە و تعالـی

3- سێیەمین گەوهەری دەریای بێ سنووری ئەم ئایەتە ئەوەیەکە:

خوای مەزن و باڵا دەست خێوی هەموو سیفەتێکی بەرز و جوانە وەك : دەسەڵات و زانیاری و بەزەیی و میهرەبانی و ئیرادە و دیتن و بیـ ستن و ئاخاوتن و ...هتد ، ئەمما لێرەدا تەنیا سیفەتی بەزەیی و بەخشندەیی باس کراوە چونکە شوێنەکە شوێنی ئاخاوتن و دوانە لەگەڵ پەروەردگاردا و داوا کردنی فەزڵ و بەخششیەتی، لەبەر ئەوە پێویستە خوا بە سیفەتێك ستایش بکرێ کە لەگەڵ ئەو پایە و مەقامەدا بلوێ وەك گوتراوە: (لکل مـ قام مقال) بۆ هەر کات وجێیەك وتووێژێکی تایبەتی هەیە.

لێرەدا سەبارەت بەسیفەتەکانی خودای باڵا دەست چەندین باسی فەلسەفی و قووڵ هەن کە زانا و پێتۆڵانی موسڵمان و غەیرە موسڵمان چەندین کتێبی زل زلیان دەربارە نووسیون، ئەمما لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئەم نووسراوە بۆ وان چەشنە باسانە تەرخان نەکراوە بە کورتی شتێکی دەربارە دەدوێین و کورد گوتەنی: کاڵە ڕووشێنی دەکەین:-

ئاشکرایە کە زاتی خوا شتێکی بەرهەست نیە و بە چرا و شەداوی پێنج هەستەکان ناگیرێ بەڵام خودی هەر شتێك ـلە سیفەت و ئاکارە ـکانی دا دەردەکەوێ، ئەمما سیفەت و ئاکاریش دیسان شتێکی مەعنەوی و نابەرهەستن ،

کەواتە لە چ ڕێ یەکەوە دەتوانین دەرکی سیفەتەکانی خوا بکەین و لە ڕێگەی سیفەتەکانیشەوە دەرکی زاتی بکەین؟!

بۆ ڕوون کردنەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە وێنەیەك دێنینەوە: ئایا ئەگەر بمانەوێ (ئیفلاتوون)ی پیتۆڵ و دانا بناسین ناچار نابین بکەوینە گەڕان و سووڕان بە دوای ئەو شوێنەوارانەدا کە لـێی بەجێ ماون؟ دیارە با، چونکە ئێ ستا (ئیفلاتوون) لەبەر دەستان نیە تا تێیەوە ڕامێنین و بی نرخێنین، مادام وابێ چارمان ناچارە بە شوێن ئەو ئاسەوارانەدا بگەڕێین کە لە دوای خۆی بەجێی هێشتوون بۆ نموونە: کتێبی (کۆماری ئیفلاتوون) چونکە سیفەت و ئاکاری هەر بابایەك لەسەر ڕوو پەڕی شوێنەوارەکانی تۆمار کراون.

سەبارەت بە ناسـینی پەروەردگـاریش هەر بە هەمان شـێوە، زا تی پەروەردگار پێنج هەستەکانی مە لە بارانیان دا نیە دەرکی بکەن بەڵام دەتوانن شوێنەواری خودا هەست پێ بکەن کەدوو کتێبی بینراوو گۆیای ئەون واتە کتێبی بوونەوەر و کتێبی قورئان، ئینجا ژیریش لەم دوو کتێبەدا سیفەتەکانی خودا دەبینێ لە زانیاری و بەزەیی دا حیکمەت و دەسەڵات و بەخشندەیی و... هتد داواییش لە ڕێی سیفەتەکانەوە دەگات بە پەی بردن بە زاتی خودا چونکە هیچ سیفەتێك هەبوونی ماقووڵ نیە بە بێ زاتێك، بەڵێ بە تەعبیری فەیلەسووفەکان سیفەتەکان (عرض) و (عرض)یش بە بێ (جوهر) هەبوونی مەحاڵە. ئێستا بۆ وەی پتر مەبەست ئاوەڵا بێ دوو وێنان دێنینەوە:

یەکەم: ئێمە وەختێك سەرنجی زەوی دەدەین و دەبینین بە دەوری خۆی و ڕۆژدا دەخولێتەوە و لە ئەنجامی ئەو خولا نەوەش دا شەوو ڕۆژ و چوار فەسڵەکانی ساڵ دێنە دی، وە دەبینین کە زەوی وەك تاوڵی کوێستان چیان بە چەند گوڵمیخێکی گەورە و مەحکەم بەستراوەتەوە و قایم

کراوە[1]، وە بە هــۆی هێزی کێشندە (جاذبیـــة) وە هـەوا و ئـــاو و باقی گیاندار و شتەکانی دیکە لەسەر پشـتی بەنـد دەبن و ناکەونـە خوار و... هتد ئەمانە و چەندین دیاردەی تری سەرنج ڕاکێشەر لە زەوی دا دەبینین کە بە جۆرێکی عیلمی یانەی زۆر وردەکاری بەڕێوە دەچن، ئێمە یەکسەر بێ سێو دوو بڕیار دەدەین کە لە دروست بوون و ڕەخسانی زەوی‌دا زانیاری زانایەك و بەزەیی و سۆزی خاوەن بەزەیی یەك و گەورەیی و بالاَ دەستی زاتێك وبە کورتی بەسەر ڕاگەینی پەروەردگارێك بەدی دەکەین و دەزانین کە دنیا شاری بێ ساحێب نیە و لەو دیوی پەردەوە شتێك هەیە.

دووەم: کاتێك لە قورئانێ دەفکرین و سەرنج دەگرین دەبینین ئەو قورئانە هەزارەها ڕاستی کۆمەلاَیەتی و سیاسی و ئابووری و زانیاری و مێژوویی و مەعنەوی خستۆتە ڕوو کە نەك هەر بە پێوەر و تەرازووی سەردەمی هاتنە خوارەوەی قورئان شتێکی سەرسوڕهێنەر و نائاسایی بوون بەلَکو بە پێوەر و تەرازووی سەدەی بیستەم و دوای بیستەمیش!!

ئێستا تەنیا بۆ نموونە چەند ڕاستی یەکی زانیاری دەخەینە بەر نیگا کە قورئانی بە پیت و پێز بەر لە چواردە سەدە گوتوونی:

1- بوونەوەر پێش دروست بوونی تۆپەلَە گازێك بووە پێکەوە جۆش دراوە ﴿أَوَلَمْ يَرَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا...﴾[1].

2- بوونەوەر بە هۆی هێزی کێشندەوە ڕاوەستاوە ﴿رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا﴾[2].

---

[1] مەبەست لە شاخەکانە.

(1) الأنبياء:30.

3- زەوی شتی بۆ لای خۆی ڕادەکێشێ ﴿أَلَمْ نَجْعَلْ الأَرْضَ كِفَاتًا(25)أَحْيَاءً وَ أَمْوَاتًا (26)﴾[3] .

4- زەوی لەسەر شێوەی هێلکەیە ﴿وَالأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾[1] .

5- لە چینەکانی ژوورووی هەوادا (ئۆکسجین) کەم دەبێتەوە ﴿ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ﴾[2] .

6- زەوی هەموو کاتێك نیوەی ڕۆژە و نیوەی شەوە ﴿أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلاً أَوْ نَهَارًا﴾[3] .

ئەمانە دوو نموونە بوون لە دوو کتێبی پەروەردگار، کتێبی (بوونەوەر) وە کتێبی (قورئان) شکیشی تێدا نیە کە لە هەر کام لەم دوو کتێبا نەدا سیفەتەکانی خوا بەدی دەکرێن و هەر کەسێکیش بە چاوی دڵ تێ فکرێ و لە خۆی نەگۆڕێ دەزانێت کە چ کتێبی بوونەوەر و چ کتێبی قورئان بێجگە لە خوای مەزن و باڵا دەست پەرێزی کەسی دیکەیان پێوە دیار نیە.

هەر بۆیەشە دەبینین پەروەردگار فەرمانمان پێ دەکات کە لە هەر کام لەم دوو کتێبە وردبینەوە و دیقەت بگرین، دیسان پەروەردگار هەروەك چۆن ڕستە و دێڕەکانی قورئان ناو دەنێ (آیة) واتە نیشانە، دیاردەکانی بوونەوەریش وەك : مانگ و ئەستێرە و باران و شاخ و ڕووەك و گیاندار و .... هتدیش ناو دەنێ (آیة) چونکە هەر کام لەم ئایەتانە چ ئی کتێبی بوونەوەر بن چ ئی کتێبی قورئان نیشانەن لەسەر زاتی خوا و ئینسان ڕێ نمایی دەکەن بۆ ناسینی خوا،

---

(2) الرعد : 2 .

(3) المرسلات 25-26 .

(1) النازعات : 30 .

(2) الأنعام : 125.

(3) یونس : 24 .

چونکە وەك گوتمان هەر کام لەم دوو کتێبە شوێنی تێیدا دەر کەوتنی سیفەتەکانی خوای پەروەردگارە سبحانە و تعالی .

ئەوە کورتەیەك بوو لە تەفسیر و ڕاڤە کردنی ئایەتی یەکەمی سوورەتی فاتیحە، ئێستاش نۆرەی ئایەتی دووەمە.

تەفسیری ئایەتی دووەم

﴿ الحمدلله رب العالمين ﴾

سوپاس بۆ خوای پەروەردگاری جیهانیان

بەر لەوەی مەبەست و چەمکی ئەم ئایەتە پیرۆزە بخەینە ڕوو پێویستە بە واتای یەك یەکی وشەکانیدا بێینە خوار:

الحمدلله: ئەلف و لامی سەر وشەی (حمد) بۆ جینسە، واتە هەموو تاکێك لە تاکەکانی (حمد) بۆ خوادا. لامی سەر وشەی (الله)ش لامی (الملك)ی پێ دەبێژرێ واتە خاوەنایەتی، کە واتە مانای (الحمد لله) ئاوای لێ دێ: هەرچی سوپاس و شوکرانە هەیە ئی خوایە.

رب: وشە (رب) لە زمانی عارەبیدا چەند مانایەك هەڵدەگرێ[1]:

1- گەورە و قسە ڕۆیشتوو (السيد المطاع).

2- بابایەك کە هەستێ بە چاك کردن و ئیسلاحی شتێك (المصلح).

3- سەر پەرشتی کەر و خاوەن (المالك).

العالمين: وشەی (العالمين) کۆی (عالم)ە و (عالم)یش کۆمەڵە شتێکن کە لە یەك جۆر بن وەك: عالەمی ئینسان، عالەمی پەری (جن)، عالەمی فریشتە، عالەمی ئاژەڵ، عالەمی ڕووەك...هتد.

(1) تەفسیری (جامع البيان) طبري بەرگی یەکەم لاپەڕە (47، 48) .

کەواتە وشەی (عالمین) لێرەدا بوونەوەر و هەرچی تێیدایە دەگرێتەوە[1].
ئەمجار بێینە سەر چەمك و مەبەستی گشتی ئەم ئایەتە پیرۆزە:-
ئەم ئایەتە پیرۆزە دەریایەكی بێ سنووری پڕ لە نووره بیروزەینی كەم و كورتم تەنیا پێنج گەوهەری گرانبای لێ وەگیر كەوت:-

گەوهەری یەكەم

پەروەردگاریتی خوا

پێشتر زانیمان كە وشەی (رب) لە زمانی عارەبی‌دا بە چەند واتا یەك بەكارهێنراوە، ئەمما ئێستا گەرەكمانە بزانین پەروەردگاریتی (ربوبية)ی خوادا لە روانگەی قورئانەوە یانی چی؟!

ئەوەندەی ئەمن بۆم وەدەركەوتوە (ربوبية)ی خوا لە قورئان دا بە دوو مانا بەكارهێنراوە:

یەكەم: بە مانا حاكم و فەرمانڕەوا و بەرنامە ڕێژ.

دووەم: بە مانا بەدی هێنەر و پەروەردەكەر .

ئێستاش چەند نموونەیەك دێنینەوە لە قورئانی قسە لەجێ بۆ خ ستنە رووی ئەم ڕاستی یە:

سەبارەت بە مانای یەكەمی وشەی (رب) قورئان دەفەرموێ: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَ رُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَ مَا أُ مِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا...﴾[2].واتە: (نەصرانیەكان) زانا و پیاوە ئاینی یەكانی خۆیان كردوە بە فەرمانڕەوای خۆیان لەباتی خوا، دیسان (عیسی)ی كوڕی

(1) هەمان تەفسیر و بەرگ ل48.

(2) التوبة : 31 .

(مریم)یش، لەگەڵ ئەوەش دا فەرمانیان پێ نەکراوە کە جگە لە خوا کەس بپەرستــن.

ئەم ئایەتە پیرۆزە لێی دەفامرێتەوە کە هەر کەسێك غەیری خوای کرد بە حاکم و فەرمانڕەوا و بەرنامە ڕێژی خۆی مانای وایە پەرستوویەتی و بە خوای خۆی حسێب کردوە.

لە جێیەکی دیدا فەرموویەتی: ﴿فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الأَعْلَى﴾[1] .واتە (فیرعەون) گوتی: ئەمن پەروەردگاری هەرە بەرزتانم، خۆ شکی تێدا نیە کە فیرعەون لافی ئەوەی لێ نەداوە کە ئەو میللەتەی خولقاندوە، کەواتە لێرەدا مەبەستی ئەوە بووە کە هەر ئەمن بۆم هەیە یاساو دەستورتان بۆ دانێم و بۆم گەردن کەچ بن.

سەبارەت بە مانای دووەمی وشەی (رب)یش قورئان فەرموویەتی: ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾[2] . واتە: (موسى) فەرمووی: پەروەردگارمان ئەوەیە کە هەموو شتێکی خولقاندوە و ئینجا ڕێ و شوێنی بۆ داناوە.

کەواتە پوختەی قسان ئەوەیە: خوا ئەو زاتەیە هەموو شتێکی خولقاندوە وێرای ئەوەش بەرنامە و ڕێ و ڕەسمی ژیان و بەڕێوە چوو نیشی بۆ داناوە، مادام وایە کەسێك بە تەواوی بڕوای بە خوا هەیە و بە بەندەی وی حسێب دەکرێ و بە موسڵمان دادەنرێ کە بڕوای بە حاکمایەتی و فەرمانڕەوایەتی خوا هەبێت،

---

[1] النازعات : 24 .

[2] طـه :50 .

هەروەك چۆن بڕوای بە خالیقیەتی هەیە، بە پشتیوانی خوادا لە دە می توێژینەوەی ئایەتی پێنجەم دا چاکتر ئەم باسە ئاوەلاّ دەکەینەوە.

گەوهەری دووەم

سوپاس و ستایش بەتەنێ لایقی خوایە

لە ڕاستی دا واقیعی بوونەوەر و ژیانی ئینسانیش هەر ئەوەی تێدا بەدی دەکرێ چونکە هەر کەسێك کە سوپاسی دەکرێ یان لەبەر هەردووك یان یەکێك لەم دوو هۆیانەیە:

یەکەم: ئەو کەسە خاوەنی سیفەت و ڕەشت و ئاکاری بەرز بێ و دەوروبەرەکەی لێ ی بەهرەمەند بێت هەرچەند ئەو بەهرەمەند بوونەش ئێمە نەگرێتەوە.

دووەم: کە لەو کەسەوە سوود و قازانج مان پێ بگات، هەڵبەتە خوای مەزنیش هەر کام لەم دوو خەسڵەتەی تێدان، هەم خاوەنی سیفەتی بەرز و ئاکاری چاکە و هەم ئێمە و گشت بوونەوەریش لە نیعمەت و بەهرەکانی سوود مەند دەبین.

ئێستاش باسەرنجێکی خێرا بدەینە بڕێك لە نیعمەتەکانی خوا لە ژیانماندا:

1- ئایا ئەو ژیری یەی کە مرۆڤی پێ بۆتە سەر تۆپی کائینات و هەڵبژاردەی بوونەوەر و هیچ ئینسانێك تنۆکە ئارەقێکی لە پێناوی وەدەست هێنانی دا نەڕشتوە نیعمەتێکی زێدە گرانبایی نیە؟!

2- ئایا ئەو پێنج هەستانەی کە لە ڕێی ئەوانەوە توانای بەستنی پەیوەندیمان هەیە لەگەڵ جیهانی دەرەوە و دیاردە سروشتی یەکان دا و وەك پێنج دەلاقە

ژیری لێ یانەوە سەیری جیهانی ماددە دەکات نیعمەتێك نین فرە بە قیمەت؟!

3- ئایا هەبوونی جومگەکان لە لەش دا و هەبوونی ماددەیەکی لینج لە نێو ئەو جومگانەدا کە ڕۆڵێکی زێدە گرنگ دەگێڕن لە نووشتانەوە و جووڵان و سووڕانی ئەندامەکانی لەش دا و تەنانەت ئەگەر خوانە خواستە لە جەستەی ئینساندا جومگەکان نەبوونایە یان هەبوونایە بەڵام ماددەیەکی لینج یان لە نێودا نەبوایە ئینسان نەك هەرنەی دەتوانی سەر وپشت و شان و پیل ولاق ودەست وپێی بجووڵێنێ بەڵکو نەی دەتوانی هەر تاقە قامکێکیشی ببزێوێ، نیعمەتێکی شایانی سوپاس نین؟!

4- ئایا تاڵی ئاوی نێو گوێ کە بەرگری لە چوونە ژوورەوەی دەع با و زیندەوەران دەکا و، سوێری ئاوی چاو کە هەڵدەستێ بە شتن و پاك کردنەوەی چاو لە ڕێی فرمێسك ڕشتن و ڕیپۆق کردنەوە و هەموو ئەو شتانەی لە برۆ و بژوێڵك برژانگ و پێڵووەکان قوتار دەبن و دەچنە نێو چاو وەدەرێیان دەنێ و، شیرینی ئاوی زار کە یاریدەی گەدە و ڕیخۆڵەکان دەدات لە هەرس کردنی بەشێکی خواردەمەنی دا و وێڕای ئەوەش هاوکارییەکی برایانەی زارو زمانان دەکات لە جوین و ڕۆهێشتنی پاروودا، نیعمەت نین؟!!

5- ئایا تیژی و تاڵی و تفتی لینجاوەکانی جگەر و پەنکریاس و لووەکانی نێو گەدە، کە دەورێکی بنەڕەتی دەبینن لە هەرس کردن و تەفر و توونا کردنی خواردەمەنی دا نیعمەت نین؟!

6- ئایا ڕیز بوونی دانەکان بەم شێوەی کە دەی بینین و بڕەرەکان (القواطع) لە لای پێشەوەی زارن و کەڵپەکان (الانیاب) لە نێوە ڕاست دا و خرێنەکان لە

کۆتایی دا، چونکە یەکەمین کار کە لەگەڵ پارووداپێویستە ئەنجام بدرێ بڕینی یەتی و ئەوەش بە بڕەرەکان نەبێ نایەتە دی و دووەم ئیش لەت لەت کردنی ئەو روەیە و ئەوەش ئەرکی شیاوی کەڵپەکانە و سێیەمین ئیشیش هاڕینی یەتی هاڕینیش ئەرکی پڕ بە پێستی خرێنەکانە و لە کەسی دی ناوەشێتەوە: بەڵێ ئایا ڕیز بوونی دانەکانی هەموو ئینسانەکان ئاوا نیعمەت نیە؟!

7- ئایا نەبوونی توانای بیستنی کەمتر لە (20) لەرینەوە (ذبذبة) لە گوێی ئینسان دا، کە ئەگەر خوانە خواستە هەی بایە ئینسان ژیانی لێ تاڵ دەبوو لەبەر گڕە و هاڕە و تەقە و ڕەقەی ئیش کردنی ئامێر و کارگەکانی لەش وەك: دڵ و گەدە و سییەکان و... هتد نیعمەتێکی مەزن نیە؟!

8- ئایا دروست بوونی گەدە (المعدة) بەو شێوەی ئێستای، کە بریتییە لە قابلەمە (مەنجەڵ)ێکی مەحکەم و هەڵدەستێ بە کوڵاندن و هەرس کردنی ئەو خۆراکەی دەچێتە نێوی جێی سەرنج نیە! وە ئایا پتر شیاوی سەرسوڕمان نیە کە زانیمان ئەو مەنجەڵە لە گۆشت دروست کراوە: بەڵام لەگەڵ ئەوەش دا توانای کوڵاندنی هەموو جۆرە گۆشتێکی هەیە بێجگە لە خۆی؟!

ئەمانە و هەزارەها نیعمەتی تر هەر لە نەفسی خۆمان دا هەن کە هەر کامێکیان ئینسانی پێ منەتبار و قەرزدارە لە ئاقار پەروەردگاردا و بابایەك هەست بە بەندایەتی وشوکرانە بژێری نەکات دەرهەق بە خوا هەتا بڵێی سپڵە و بێ نمەك و پێ نەزانە.

ئێستاش با برێك لە نیعمەت و بەهرەكانی خوا لە دەوروبەری خۆمان دا بكەینە جێی سەرنج و تێوەڕامان دوای ئەوەی برێك لە نیعمەتەكانی خودای گەورەمان لە نەفسی خۆمان دا كردە جێی سەرنج و دیقەت گرتن:-

1- دابەش كردنی پێداویستی یەكانی ژیان بە ئەندازە و بە گوێرەی پێویست: ئەگەر چاوێكی ژیرانە بە دەورو بەرمان دا بگێڕین دەبینین ناز و نیعمەتەكانی ژیان هەتا زەرووری تر بن پتر ن و هەتا كەمتر جێی نیاز بن كەمترن، هەوا لە سۆنگەی ئەوەوە كە هیچ كەسێك پتر لە سێ چوار دەقیقە بە بێ ناژیەت لە هەموو كون و كەلێنێكی سەر زەوی دا چنگ دەكەوێ تیشكی ڕۆژیش هەر بەو پێ و دانە، بەڵام ئاو چونكە ئینسان دەتوانێ چەند ڕۆژێك بە بێ مەداركات بە ئەندازەی هەوا نیە و لە هەموو جێیان دا چنگ ناكەوێ. گڵ (تربة)یش چونكە ژیانی ئینسانی پێوە بەندە دەبینین دەستی بەزەیی و سۆزی پەروەردگار بە هەموو لایەكی دنیایەدا بڵاوی كردۆتەوە، ئێستا با تێ فكرین، باشە ئەگەر لەباتی گڵ كە شتێكی بێ بایەخ و كەم قیمەت دێتە بەرچاوان گرانباترین كانزا كە زێڕە لە دنیادا هەبایە چ دەقەوما! شكی تێدا نیە ئینسان و زیندەوەران قڕەواریان تێ دەكەوت و دوا بڕاوو بێ پاشەوار دەبوو!! چونكە زێڕ هەرچەندە گرانباشە ناتوانێ دەنكە گەنمێك دەنێوە خۆی دا وەشێرێ و ڕێگەی ڕوان و چەقەرە كردنی بدات.

2- گەورە بوونی قەبارەی ئاوو كەم بوونەوەی كێشی لە دەمی بەستنی دا:- ئاو بە پێچەوانەی هەموو ماددە شلەكانی ترەوە لە دەمی بەستن و گۆڕانی دا بۆ حاڵەتی وشكی (الجمود) قەبارەكەی زیاد دەكا و كێشی كەم دەبێتەوە وەك بۆ زانایان دەركەوتوە ئاو لە وەختی بەستنی دا قەبارەكەی 9/1 زیادە

دەکات[1]، بەڵام ئێستا با بزانین بۆچی پەروەردگار ئاوی ئاوا خولقاندوە ئایا ئەو حاڵەتە ڕیزپەڕیەی ئاو تەئسیرێکی هەیە سەبارەت بە ژیان؟!

دەڵێین بەڵێ، دە گوێ شل کەو دڵت بێدار تا لەم نهێنییە ببی ئاگادار، شکی تێدا نیە کە زیندەوەرانی نێو ئاوێ هەر لە کۆنەوە و ئێستاش بەشی سەرەکی و بنەڕەتی خواردن و خوراکی ئادەمی یانی دابین کردوە، بەڵام ئایا ئەو زیندەوەرانەی لە دەمی بەستنی ئەو ئاوانەدا کە تێ یدا دەژین ڕوو لە کوێ دەکەن و هانا وەبەر کێ دەبەن؟! بێ گومان ڕوو لە ڕەحمەتی خوا دەکەن و هاناش هەر وەبەر وی دەبەن، بەڵێ پەروەردگار ئاوی وا خولقاندوە کە لە وەختێك دا دەی بەستێ و دەبێتە بەستەڵەك و سەهۆڵ قەبارەکەی زل بێ و کێشـی سووك بێ بۆ خاتری وەی ئەو سـەهۆڵ و بەستەڵەکە نەچێتە بارێ بنەوە و بەڵکو سەرا و بێ و دەم بۆ دەمێ لە ئاستی ڕووی ئاوێ بڵندتر بێتەوە و پتر لە بەرەی خۆی لینگـان ڕانەکێشـێ و جـێ و ڕێ بە زیندەوەرانی نێو ئاوێ تەنگ نەکا و ئیسراحەتیان لێ تێك نەدات.

3- درەوشانەوەی سۆز و بەزەیی خوا لە ئاگر پژێن (براکین)ەکان دا:

بەر لەوەی سوودی ئاگر پژێنەکان بخەینە ڕوو با بزانین چۆن دروست دەبن:- هەتا بە ناخی زەوی دا برۆینە خوارێ پلەی گەرمی ژوورڕا تر دە چێت تەنانەت ئەگەر (20) میل بە زەوی‌دا بچینە خوارێ پلەی گەرمی بە ڕاددەیەك پێهەڵا دەچێ کە بەشی تواندنەوەی بەردان دەکات[1].

جا وەختێك ئەو کانزا و بەرد و مەردەی لەنێو چەقی زەوی دا هەن توانەوە قەبارەیان زۆر دەبێ هەوڵی پێهەڵا چوون و ڕۆیشتنە دەرێ دەدات،

(1) بڕوانە کتێبی : بێ بگو چرا ؟

(1) سەرچاوەی پێشوو بەرگی (2) لاپەڕە (96–97).

ئینجا لە نێوان ئەو درز و کەلێن و کونانەدا کە لە پێستی زەویدا هەن خۆی قوتار دەکات ، بەڵام هەڵبەتە مەرج نیە ئەو تەوژم و فشارە ئەگەر درز و کەلێنی دەست نەکەوێ توانای چوونە دەری نەبێ، بەڵکو هەر کاتێك تەوژم و فشاری نێو زەوی پتر بێت و بەهێزتر بێت لە توێڵی زەوی توێکڵەکە دەشکێنێ وخۆی قوتار دەکا.

ئێستا ڕەنگە دەرکی ئەوەت کردبێ کە بۆچی ئاگر پژێنەکان نەك هەر خراپ نین بگرە فرە گرنگ و پێویستیشن بۆ دانیشتوانی سەر ڕووی عەرزێ، ئاگر پژێنەکان وەك هەناسە دانێك وان بۆ تەوژم و فشار و تین و تاوی نێو عەرزێ و پەروەردگار لەو ڕێیەوە لانکۆڵەکەمان لە تەقینەوەیەکی گەورە و ماڵ کاول کەر و حەتمی دەپارێزێ، چونکە کورد گوتەنی: ئەگەر جام پڕ بوو دەسەری‌یەوە دەڕژێ. ئەویش ئەگەر جار و بار هەناسەیەکی بۆ نەدابا وەك بابای ڕقە ستوور و دڵ پڕ لە قین و غەزەب دەتەقی‌یەوە و هەلا هەلا دەبوو!!

4- گرنگی تۆز و خۆڵ و غوبار لە ژیانی ئێمەدا:

زۆر جاران لە ئاقار ژمارەیەك لە دیاردە سروشتی‌یەکاندا دەستەوستان ڕادەوەستین و هیچ سەرە دەری لێ ناکەین و لەوانەیە ئەگەر ئینسان موسڵمانێکی ژیر و تێگەیشتوو نەبێت بەشتێکی خراپی لێك داتەوە و مۆری (هیچ و پووچی) پێوە بنێ[1]، یەکێك لەو دیاردانە تۆز و

(1) چونکە موسڵمانی ژیر و تێگەیشتوو ئاسۆی بیری بەرین و فراوانە و ئەگەر بەعزە جارێك حیکمەتی برێك لە دیاردە سروشتی‌یەکانیشی بۆ دەرنەکەوت ناڵێت هیچ حیکمەتیان تێدا نیە و بێ سوودن، لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئەو دەزانێ خوای گەورە کاربەجێ یە و هیچ کام لە دروست کراوەکانی پووچ و بێ سوود نین.

غوباری نێو هەوایە، دەبا بزانین تۆز و غوبار چ ڕۆڵێك دەگێڕێ و سوودی چیـــە:

سوودێکی گەورەی تۆز و غوبار ئەوەیە: کە گەردیلەکانی تۆز و غوبار هەڵدەستن بە عەکس کردنەوەی تیشکی ڕۆژ کە ڕێ بە دیتنی ڕووناکی ڕۆژ دەدات هەتا سەعاتێك تا دوو سەعات دوای ئاوا بوونی ڕۆژ، وە بۆ هەموان ڕوونە کە تاوێکی زۆر پێش هەڵهاتنی ڕۆژ و پاش ئاوا بوونی ئاسۆی زەوی دیمەنێکی زێدە قەشەنگ و دڵگیر بە خۆوە دەگرێ و ئینسان لە تێ فکرینی تێر نابێت، هەڵبەتە ئەگەر خوا نەکردە ئەو تۆز و غوبارە لە نێو هەوادا نەبایە لەم دیمەنە جوان و دڵگیرەی ئێوارە و بەیانیان بێ بەش دەبووین.

سوودێکی دیکەی تۆز و غوبار پەیوەندی بە باران بارینەوە هە یە، هەڵمی ئاوی نێو هەوا ئەگەر تۆز و غوباری نێو هەوا نەبایە نەی دەتوانی وا بە سێنایی پێکەوە بنووسێ و خڕ بێتەوە و دڵۆپە ئاوان پێك بێ نێ، چونکە هەر دڵۆپە بارانێك کە پێك دێ بریتییە لە چەند گەردێکی هەڵمی ئاو کە لە دەوری گەردێکی غوباری تاین کۆ دەبێتەوە واتە ئەگەر خوا نەکردە ئەو تۆز و غوبارە نەبایە هەڵمی ئاوی نێو هەوا نێو جەرگە و چەقێکی وەچەنگ نەدەکەوت کە لە دەوری کۆ بێتەوە و لە ئاکامی ئەوەش دا دڵۆپە باران دروست نەدەبوون.

کەواتە تۆز و غوباریش بە پێچەوانەی بیر کردنەوەی گەلێك کەسەوە یەکێکی دیکەیە لە سەربازە نەناسراوە خز ـمەت گوزارە ـکانی ـخوا و نیعمەتێکی شایانی سوپاسە[1].

5- گرنگی شیر و چۆنیەتی پێك هاتنی:

شیر یەکێکە لە خۆراکە تەواوەکان و هەموو ئەو ماددانەی تێدان کە جەستەی ئینسان حەوجێیانە، یەکێکی دیکەیە لە بەهرە بایەخ دارەکانی پەروەردگار، دە ئێستا با بزانین شیر چی تێدایە و لە چی پێك دێت:

أ- ئەو پرۆتینەی کە بۆ دروست کردن و نوێ کردنەوەی خانەکانی لەش پێوستە لە شیردا چنگ دەکەوێ.

ب- سەر توێی شیر بەشێکی سەرەکی شیرە و ئەندازەیەکی زۆری چەوری تێدایە.

ج- لە شیردا (شەکر)یش هەیە، ئەو شەکرەی لە شیردا هەیە شەکری (لاکتۆز)ی پێ دەگوترێ کە یەکێکە لە (کاربۆهـ ـیدرات)ەکان و ـلە هەموو جۆرە شەکر و شیرینی یەکانی تر سێنایی تر لەش دەتوانێ وەری گرێ و لە کەلێنێکی باوێ.

د- شیر ژمارەیەکیش لە مادده کانزایی یەکان بە لەش دەبەخشێ کە لە دروست کردنی ئێسقان و خوێن دا بەکار دەهێـ ـنرێن، کالیـ سیۆم و فۆسفۆر بەشێکی سەرەکی مادده کانزایییەکانی شیرن.

هـ - مادده کانزایییەکانی تریش لە شیردا هەن وەك: ئا ـسن، ـمس، مەنگەنیز پۆتاسیۆم، کلۆز، کۆبالت، مەنزیم و ...هتد.

و - لە شیردا ئەم ڤیتامینانە هەن: ڤیتامین : A,B1,B2,D,C

---

(1) ئەم باسەم بە دەسکاریەوە لە کتێبی (بن بگو چرا) وەرگرت بەرگی (2) ل 263-264.

ز - وێڕای هەموو ئەو شتانەی گوتران لە شیردا ئاوو چەند خۆراکێکی ئیشکیش هەن[1].

ئایا خڕ کرانەوەی هەموو ئەو ماددانە که لەش پێویستی پێن لە شیردا یەکی دی نیە لە نیعمەتە لە ئەژمار نەهاتوەکانی پەروەردگار؟!!

خوێنەری ئازیز :

ئەمانەی گوتران لوێچێك بوون لە تەغارێك سەبارەت بە ناز و نیعمەتە نەژمێراوو بێ پایانەکانی خوا، بەڵام قەت وا نەزانی ئینسان هیچ ئینسانێك توانای ژماردنی نیعمەتەکانی خوای هەبێت، نا نا قەت شتی وات بە بیردا نەیەت ئەدی پەروەردگار نەی فەرمووە: ﴿وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لاَ تُحْصُوهَا﴾[2] واتە: ئەگەر نیعمەتەکانی خوا بژمێرن بۆتان حسێب ناکرێ.

ئەمما کورد لە مێژە گوتوویەتی: کەسێك کەسە حەرفێکی بەسە.

گەوهەری سـێیەم

بـەرزی پلـەی پەروەردەکـەران لـە تەرازووی ئیسـلامدا

لەم ئایەتە بە پیت و پێزە دەفامرێتەوە کە ئامۆژگاری کەران و پەروەردەکەران ئەرکێکی زێدە گران داوێنە سەر شانی ئەوانەی پەروەردەیان

(1) (نشانه هائى از او) دفتر يكم لاپەرە (239) اپر: سيد رچا حيدر.

(2) النحل :

دەکەن، چونکە پەروەردگاری بێ هاوتا پاش ئەوەی فەرمووی ﴿الحمد لله﴾ سوپاس و ستایش گشتی موڵکی خوایە، فەرمووی ﴿رب العالمین﴾ پەروەردگاری بوونەوەر، هەر وەك بیەوێ بە ﴿رب العالمین﴾ وەڵامی پرسیارێك بداتەوە کە لەسەر ڕستەی ﴿الحمد لله﴾ هەڵدەستێ ، چونکە دوای ئەوەی گوترا ﴿الحمد لله﴾ یەکێك بۆی هەیە پرسیار بکات بۆچی سوپاس هەمووی هی خوایە؟ بۆیە دوای ئەو ڕستەیە یەکسەر فەرموویەتی ﴿رب العالمین﴾ واتە بۆیە شایستەی هەموو سوپاسێکە چونکە بەدی هێنەر و پەروەردگاری بوونەوەرە، کەوا تە خوای بەخشندە سیفەتی پەروەردگارێت (ربوبیة)ی لەنێو هەموو سیفەتەکانی تردا هەڵبژاردوە بۆ خاتری وەی بیکاتە بەڵگەی ئەوە کە تەنیا خوا شیاوی سوپاس‌و ستایشە، مادام وا بێ سیفەتی پەروەردگارێتی گەورەترین سیفەتی خوایە و هەر بەندەیەکیش سیفەتی پەروەردەکردنی تێدا بێتە دی جێی ئەوەیە کە سوپاسی بکرێ و ڕێزی لێ بگیرێ هەر بۆیەشە کە دەبینین پێغەمبەران ﷺ بەسەر تۆیی مرۆڤایەتی دادەنرێن و هەموو مرۆڤایەتی قەرزدار و منەت باریانە.

دیسان هۆی بەرز کردنەوەی پلە و پایەی زانایان و دایك و بابانیش پێویستە هەر بە هەمان تەرازوو هەڵسەنگێنرێ ، زانایان چونکە هەڵدەستن بە پەروەردە کردنی گەل و دایك و بابیش هەڵدەستن بە بەخێو کردنی کۆرپەکانیان ئیسلام لەسەر ئینسانی فەرز کردوە کە ڕێزیان لێ بگرێ و ئیمتیازیان بداتێ بەسەر باقی خەڵکی دیکەدا.

کەواتە ئەوانەی هەڵدەستن بە پەروەردە کردن و ئامۆژگاری خەڵك لە مەکتەبی ئیسلام دا بە چاکترین خەڵکی خوا سەیر کراون و قورئانی بە پیت و

پێزیش لەم بارەو فەرموویەتی : ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنْ الْمُسْلِمِينَ﴾[1] ، واتە: گوفتاری کێ چاکترە لە ئی ئەو کەسەی بانگەوازیی دەکات بۆ لای خوا و ڕەفتاری چاك بە جێ دێنێ و دەشڵێ من لە موسڵمانانم؟!

خۆشەویستیش ﷺ فەرموویەتی: ((ان الله و ملائكته و اهل السماوات واهل الارض حتى النملة في جحرها وحتى الحوت في البحر ليصلّون على معلّم الناس الخير))[2]. یانی : خوا و فریشتەکانی و خەڵکی ئاسمانەکان و خەڵکی عەرزێ هەتا مێروو لە قوولە مێرووەکەی دا و نەهەنگ لە دەریایەدا دووعا دەکەن بۆ ئەوەی چاکە فێری هەردوم دە کات. دی سان پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی ((على خلفائي رحمة الله ، قيل ومَن خلفائك؟ قال الذين يحيون سنتي و يعلّمونها عباد الله)) واتە: ڕەحمەتی خوا لەسەر جێ نشینەکانم، گوترا: جێ نشینەکانت کێن؟ گوتی : ئەوانەن کە ڕێ و شوێنی من دەژێننەوە و لە بەندەکانی خوای دەگەیەنن.

شـێوازی پەروەردە و خـەڵك بانـگ کردن بۆ ئیسـلام

ئێستاش وای بە چاك دەزانم چەند خاڵێك بنووسین سەبارەت بە پەروەردە کردن و شێوازی خەڵك بانگ کردن بۆ ئیسلام:

یەکەم: بەری هەموو شتێك پێویستە ئەو کەسەی بەم کارە مەزنە هەڵدەستێ دەربارەی بیر و باوەڕەکەی شارەزا و پسپۆڕ بێ بۆ خاتری وەی سەر لە

---

[1] فصلت : 23 .

(2) ترمذی لە (أبي امامة)وە ڕیوایەتی کردوە.

خۆشی و لە خەڵکیش تێك نەدات، بەڵێ کورد لەمێژە لە کاتێك دا کارێك بە بابایەکی ناشایستە دەسپێرێ گوتوویەتی : فیتۆی بە براڵەی بێ لێو دەسپێرن. هەڵبەتە کەسێك لێوی نەبن ناتوانێ فیتوێ لێ بدات، هەر ئاواش کەسێك دەربارەی بە ئیسلامەتی شارەزا نەبێت دروست نیە خۆی بکات بە چاوساغی خەڵکی، بەڵێ بابای کوێر بۆ خۆی بە ڕێیە نازانێ چ جای ڕێ بە خەڵکی نیشان بدات، بەعزە لاوێ کی تازە پێگەیشتوو هەن پێیان وایە تەنیا حەماسەت و خوێن گەرمی بەسە بۆ خزمەتی کردن بە ئیسلام، ئەمما شکی تێدا نیە کە خراپ حاڵی بوون چونکە ئیسلام وەك بەرنامە و ڕێچکە دەسکردەکان نیە کە پڕوپاگەندە و وروژاندنی خەڵکی بەس بێت بۆ وەدواکەوتنی، وە ئەوانەش کە خۆیان بە خاوەنی دەزانن هیچ پێیان نەنگ و کەسری نەبێت کە سەد شاخ و باڵ و کلکی زیادە و دەسکرد بۆ بەرنامەکەیان بکەن و هەر دەمەش بە کاڵا و بەرگێك بیپۆشن و ناوێکی نوێی بۆ داتاشن کە لەگەڵ ئارەزووی خەڵکیدا بگونجێت و سەرنجیان ڕابکێشێ، وە دەربەستیش نەبن کە هەر چەشنە شێوازێکی دزێو ناقۆڵا بەکار بێنن بۆ وەی بیرۆچکەکەیان بەرقەرار بێت.

ئیسلام ڕێباز و بەرنامەی خوایە و چەند بنچینەیەکی ژیری و زانستیانەی نەگۆڕاوی هەیە چونکە پەیوەستن بە چەند یاسا و بنەمایەکی نەگۆڕاوەوە لە سروشتی بوونەوەر و ئینسان دا. موسڵمانی تێکۆشەر بۆی ناکرێت و ڕێی نادرێ شێوازی خراپ بەکار بێنێ بۆ گەیشتن بە ئامانجی ، واتە (میکیافیلیەتی) لە ئیسلام دا نیە، بەڵێ ئینسانی موسڵمان وەك شوێن کەوتووی ڕێچکە پووچە دەسکردەکان بۆی نیە درۆ و دەلەسە بۆ

خەڵکی هەڵڕێژێ و چاو بە ستەکێیان لێ بکات بەڵکو پێویستە پێغەمبەرانە بڵێت: ﴿أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنْ اتَّبَعَنِي...﴾[1] واتە: بانگەوازی دەکەم بۆ ڕێی خوا لەبەر ڕۆشنایی‌دا ئەمن و ئەوانەی شوێنم کەوتوون.

پوختەی قسان ئەوەیە کە موسڵمان کوێرانە وەڕێ ناکەوێ و تفەنگێ بەتاریکایی‌یەوە نانێ بەڵکو هەوڵ دەدات بەر لە هەموو شتێك بە بنج و بنەوانی بیر و باوەڕەکەی‌دا بچێتە خوار و لێی حاڵی بێت و بزانێ ئیسلامەتی چیە و چۆنە و چۆن خەڵکی بۆ بانگ دەکات.

دووەم: پێویستە ڕەفتار و ئاکاری بە پێی ئەو ڕێبازە بێت کە خەڵکی بۆ بانگ دەکا وە نابێ بە هۆی کردەوە و رەفتاری دزێو و نە گونجاوی لە گەڵ بەرنامەکەی‌دا مەردوم لە خۆی دڕدۆنگ و دڵ کرمێ بکات، چونکە ئەوانەی کردارەکانیان شایەتی ڕاستی قسەکانیان نین هەر قسەیەکی دەیکەن دەعوایەکی بێ ئەساسە و وەك پارەی قەڵب بە سەریان‌دا دەدرێتەوە کورد گوتەنی: ماڵی قەڵب سەر وە ساحەبیەتی. قورئانی قسە لە جێ و بە پیت و پێزیش فەرموویەتی: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لاَ تَفْعَلُونَ(2) كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لاَ تَفْعَلُونَ﴾[1] ، واتە: ئەی بڕواداران چما بەوەی دەیڵێن ڕەفتار ناکەن، گەورەترین تاوان لەلای خوا ئەوەیە: شتێك بڵێی بەزار بەڵام ڕەفتاری پێ نەکەی. دیسان گوتراوە:

---

(1) یوسف : 108 .

(1) صف : 3،2 .

(عمل رجل في الف رجل ابلغ من قول الف رجل في رجل) یانی: کردەوەی پیاوێك لە هەزار پیاودا بەکارترە لە قسەی هەزار پیاو لە پیاوێك دا.

سێیەم: دەبێ دڵسۆز بێ و تاقە هیوا و ئاواتی وەدەست هێنانی ڕەزامەندی خوا و گەیشتن بە بەهەشت و ڕزگار بوون لە جەهەندەم بێت.

بەڵێ بەرێزان (دڵسۆزی) و بەس خوا مەبەست بوون (ا خلاص) سەرەکی ترین مەرجی سەرکەوتنی ئینسانی بانگەواز کەرە لە کارەکەیدا چونکە ئینسان هەتا بەدڵسۆزی بۆ خوای گەورە کار نەکات خۆشی ناوێ و نای کاتە دۆستی خۆی، کەسێکیش خوا خۆشی نەویست هەر بە تەنێ دەبێ لە کارەکەی دا و خوای لەگەڵ نابێت، کەسێکیش خوای لەگەڵ دا نەبوو دڵی بەندەکانی لە ئاقاردا دادەخرێ و ناتوانێ تەئسیریان تێ بکات پێغەمبەری پێشەوا فەرموویەتی: ((اذا احب الله العبد نادى جبريل: ان الله تعالى يحب فلانا فاحبّه، فيحبّه جبريل فينادي في اهل السماء: ان الله يحب فلاناً فاحبوه فيحبه اهل السماء ثم يوضع له القبول في الارض))[2].

یانی: کاتێك خوای گەورە بەندەی خۆش ویست بانگی جوبرائیل دەکات خوای بەرز فلان کەسی خۆش دەوێ تۆش خۆشت بوێ، ئینجا جوبرائیل خۆشی دەوێت دوایی جوبرائیل بانگی خەڵکی ئاسمانێ دەکات: خوا فلان کەسی خۆش دەوێ ئێوەش خۆشتان بوێ، ئینجا خەڵکی ئاسمانێ خۆشیان دەوێ. دوایی خۆشەویستیشی دەخرێتە نێو دڵی خەڵکی سەر عەرزێ.

(2) (بخاری) و (مسلم) ڕیوایەتیان کردوە.

ئەوە لەسەرێکەوە لە سەرێکی دیشەوە لەئاکامی خۆشەویستی خواو خوا لەگەڵ بوون دا بابای موسڵمان قسە و گوتاری تاوو تین و تەئسیرێکی زۆری دەبێ و چەشنە موگناتیسیەتێکی تایبەتی تێدا دەخوڵقێ کە دەبێتە هۆی کەمەند کێش کردنی دڵان و کلیلی کردنەوەی دەرگای گاڵە دراویان، دەتوانم بڵێم قسەیەك کە لە دەروونی بابایەکی خوا دۆست و دڵ پڕ لە خۆشەویستی یەوە دەردەچێت لەگەڵ قسەیەك دا کەلام سەللایی دەکرێ و خاوەنەکەی خۆشەویستی خوا نیە و دڵی ڕوون نەبۆتەوە بە خۆشەویستی دڕێژی خوا و پێغەمبەر ﷺ زۆر لێك دوورن و کاریگەریشیان زۆر جیاوازە !!

خوای باڵا دەست و بە بەزەیی سەر و دڵی هەلا و هەل لە خۆشەویستی خۆی و پێغەمبەرەکەی و دۆستانی مان پێ ببەخشێ، ئامین.

چوارەم: پێویستە پلە پلەیی یەتی ڕەچاو بکات لە ڕاگەیاندنی بەرنامەی خوادا:

بۆ وێنە:- دەبێ هەتا لە چەسپاندنی عەقیدە نەبێتەوە نەچێتە سەر لایەنی دەستوور و یاسایان، چونکە بابایەك بڕوای بە خوای نەبێت هیچ سوودی نیە خۆت ماندووکەی لە باس کردنی ئەو یاسا و دەستوورانەی ئەو خوایە دای ناون کە ئەو بڕوای پێ نیە! چونکە کەسێك دان نەنێ بە بوونی خوادا حەوجار دان نایەنێ بە بەرنامە و ڕێبازەکەیدا، زۆر جارانیشم دیتوە کە موسڵمان خۆی تووشی وتووێژی دوور و درێژ کردوە سەبارەت بە لایەنە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری یەکانی ئیسلام لەگەڵ کابرایەکی بێ دین و بێ باوەڕدا ئەمما لە ئاکام دا دەم لە پووش بووە و لە ماندوو بوونێ پتر چیدی پێ نەبڕاوە.

بەڵێ کەسێك دەیەوێ یەکێك بانگ کات بۆ دینی خوا با بەر لە هەر شتێك نەمامی عەقیدە و بڕوای لە زەوی دڵ دا بنێژێ، با پێش ئەوەی داوای نوێژ و ڕۆژوو باقی ئەرکە ئیسلامی یەکانی تری لێ بکات خۆشەویستی خوا و پێغەمبەر و خۆشی بەهەشت و تووشی دۆزەخ و سزا و جەزرەبەی سەختی تاوان و سەرپێچی و پادا شتی بەرزی چاکە و فەرمانبەری و... هتدی لە دڵیدا بچەسپێنێ، جا ئەو دەمی مولتەزیم بوونی بە فەرمانەکانی خوا و پێغەمبەری لێ دەبێتە شتێکی سروشتی و لاملی و سەرپێچی کردنیشی لەکن دەبێتە شتێکی دزێو و ناقۆلا، واتە دوای ئەوەی درەختی بڕوا لە زەمینی دڵی‌دا ڕوا بەری ئیلتیزام و فەرمانبەری دەگرێ و بێ ئەوەی داوای لێ بکرێ سەربەخۆ هەڵدەستێ بە بەڕێوەبەردنی ئەرکی بەندایەتی خۆی و وەك پێشتر گوتم بە بارێکی گران و شتێکی نائاسایی سەیری ناکاو زۆری لە قالبی خۆش دێ.

ئیسلام درەختێکە لە دوو بەشان پێك دێ: یەکەمیان ڕەگ و ڕیشە و دووەمیان قەد و لق و پۆپ و گەڵا، جا هەروەك چۆن درەخت چ قەد و لق و پۆپ و گەڵای دیار نین هەتا ڕەگ و ڕیشەکانی بە عەرزێ دا نەچنە خوار و تام و خوێ و چێژێك لە زەوی دەسگیر نەکەن کە دواتر بەشی دووەمی دەرختەکە پێك دێنن. هەر بە هەمان دەستوور ناگونجێ چاوەڕوانی ڕەفتار و کرداری ئیسلامی‌یانە بی لە بابایەك کە ڕەگ و ڕیشەی بڕوا و عەقیدە لە دڵ و دەروونی دا خۆیان دا نەکوتاوە چونکە وەك گوترا ڕەگ و ڕیشەن کە بژێوو خۆراك حەواڵە دەکەن بۆ لق و پۆپی دەرختی ئیسلام، لێرەدا لووت و بزووت گەیشتینە ئەنجامێکی دیکەی سروشتی ئەویش ئەوە یە کە هەروەك چۆن مەحاڵە نە ڕەگ و ڕیشە بە بێ لق و پۆپ و نە لق و پۆپ

بە بێ ڕیشە و ڕەگ وجوودیان ببێ هەر بەو تەرزەش نە بیروبڕوا بە بێ کردار و نە کردار و ڕەفتار بێ بیر و بڕوا نایەنە دی، (لە ئایەتەکانی تردا چاکتر ئەم مەسەلەیە دەتوێژینەوە).

پێنجەم: پێویستە کادیری ئیسلامی سەرەڕای شارەزایی و ڕۆشنبیری دەربارەی ئیسلام دەربارەی ڕێچکە و کوێرە ڕێکانیش واتە گشت ئیدۆلۆژی یەکان غەیری ئیسلام پسپۆر و شارەزا بێت و بە بنج و بنەوانیان دا بچێتە خوار و بزانێ چۆن پووچەڵی و قرێۆکی یان دەخاتە بەر چاوی مەردوم و دەیان داتە بەر لێزمەی ڕەخنەی ژیرانە و عیلمیانە و بێ نموودیان دەکات، ئاگاداری لە ڕێچکە دەسکردەکان بۆ ئینسانێك گەرەکیەتی خەڵك بە ئیسلام ئاشنا کات فرە پێویستە، چونکە موسڵمانی تێکۆشەر و شۆڕش گێر دەبێ پێغەمبەرانە بە دەستێکی سەرگەرمی دروست کردنی قەڵای ئیسلام بێ و بە دەستێکی تریش کۆنە قەڵای ڕزیوی ڕێچکە دەسکردەکان بداتە بەرپاچی ژیری و زانیاری و لە بەرێکی هەڵقەنێ و داری بەسەر بەردی یەوە نەیەڵێ و کورد گوتەنی: کارێکی پێ بکات با بە دەواری شڕی نەکردبێ.

شەشەم: پێویستە موسڵمانی شۆڕشگێر لە هەموو یان لانی کەم بەشی زۆری لقە زانستی یەکان سەرە دەری یەك بکات و شتێکان لێ هەڵکرێنێ بە گوێرەی توانا و بۆ لوان، بە تایبەتی: مێژوو، زانیاری یە سروشتی یەکان (فیزیا وکیمیا و زیندەوەرزانیوجیۆلۆجیا و جۆگرافیا) و ئەو زانیاری یانەی دەربارەی ئینسان دەدوێن وەك سیکۆلۆجیا (دەرون ناسی) فسیۆلۆجیا (کارئەندامی) و توێ کاری (تشریح) و سوسیۆلوجیا (کۆمەڵ ناسی)، وە

گەردون گەری، خۆ ئەگەر بشتوانێ تەقە تەقێك لەگەڵ فەلسەفە و ژیری بیژیش دا بکات ئەوە کارەکەی زۆر رێك و پێك دەبێت.

سەرە دەری کادیری ئیسلامی لەم زانیاری‌یانەدا بۆ یە پێویـ ستە چونکە ئیسلامەتی بەرنامەیەکی گشتی سەرتاپای ژیانە بە هەموو لایەنەکانی‌یەوە، کەواتە مرۆڤ هەتا ئاسۆی بیر و زەینی پتری بە بەرەوە هەبێت چاکتر توانای ڕاگەیاندنی ئیسلامی دەبێ و باشتر دەتوانێ لەگەڵ زۆربەی کۆمەڵ دا یان هەمووی بدوێ و قەناعەتیان پێ بێنێ و چ عوزر و بەهانانیان بە چەنگەوە نەیەڵێ.

حەوتەم: کادیری ئیسلامی پێویستە بزانێ ئیسلامەتی جیاوازی‌یەکی سەرەکی لەگەڵ ڕێچکە دەسکردەکان دا هەیە ئەویش ئەوەیە کە ئیسلام بەرنامە و ڕێنموونی خودایە بۆ بەندەکان و شیفا و دەرمانە بۆ دەردە دەروونی و کۆمەڵایەتی یەکانیان، کەواتە بابای کادیر دەبێ خۆی وەك دکتۆر ـێك حسێب بکات کە دەیەوێ چارەسەری نەخۆشەکان بـ کات، هەڵبەـ تە بنەڕەتی ترین خەسڵەتی دکتۆریش ئەوەیە کە نەرم و نیان ـبێ و دڵ و دەروونی کە لە ڕێژی یە بکات لە عاتیفە و سۆز و پەرۆش لە ئا ـقار نەخۆشەکانی‌دا، کەواتە کادیری ئیسلامی پێویستە زۆر دڵ نەرم و هێدی و لەسەرخۆ و بە پەرۆش بێ و، هەست بە بەزەیی و دڵ سووتان بـ کات دەرهەق بە خەڵکی، دەقی ئیسلامیش لەم بارەوە یەکجار زۆرن بۆ وێنە: کاتێك خوای گەورە (موسی) و (هارون)ی برای ناردە کن فیرعەون پێی فەرموون: ﴿فَقُولاَ لَهُ قَوْلاً لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى﴾[1] یانی: قسێکی

(1) طه : 44 .

نەرم و هێدی پێ بێژن بەشکم خوای وەبیر بێتەوە، یان بترسێ، جا ئەگەر پێغەمبەرێکی پایە بەرزی وەك (موسی) فەرمانی پێ کرابێ کە لەگەڵ گەورەترین تاغووت و دیکتاتۆری مێژوودا کە فیرعەونە بە هێواشیی و نەرم و نیانی قسە بکات ئێمەی موسڵمان حەوجار حەوجار لەسەرمان فەرزە ئەو ڕچەیە ڕەچاو بکەین.

دیسان خوای باڵا دەست ڕوو بە پێغەمبەرمان دەفەرموێ: ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنْ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ...﴾[1] واتە: بەهۆی سۆز و بەزەیی خواوە بۆیان نەرم بووی، ئەگەر ڕەوشت دزێو و تووڕە و تۆسن و دڵ ڕەق بای لە دەورەت دەتەکینەوە و لێت دەپرینگانەوە. فەرمایشتی خۆشەویستیش لەم بارەوە یەکجار زۆرن بۆ وێنە فەرموویەتی: ((ان الله رفيق يحب الرفق و يعطي على الرفق ما لا يعطي على العنف وما لا يعطي على سواه))[2]. واتە: خـــوا نەرم و هێدی یە و نەرم و نیانی خۆش دەوێ، وە ئەوەی لە ئەنجامی هێدی و هێواشیدا دەی بەخشێ نە لە ئەنجامی توند و تیژی دا و نە لە ئەنجامی هیچ شتێکی تردا نای بەخشێت، دیسان پێغەمبەری پێشەوا ﷺ فەرموویەتی : ((يَسّروا ولا تُعَسِّروا و بَشّروا ولا تُنَفِّروا))[3] یانی: شتی وەسێنایی بخەن و گرانی مەکەن و دڵ خۆشکەر بن و ڕەوێنەرەوە مەبن.

---

(1) آل عمران : 159 .

(2) (مسلم) لە (عائشة) وە ڕیوایەتی کردوە.

(3) (بخاری و مسلم) لە (انس)ەوە ڕیوایەتیان کردوە.

هەروەها فەرموویەتی: ((مَن يُحرَمُ الرِّفْقَ يُحرَم الخير كله))[4] واتە: هەر کەسێك لە نەرم و نیانی سادە و ڕەوانی بێ بەش بوویێت لە هەموو خێرێك بێ بەش بووە، دیسان فەرموویەتی: ((ألا أخبركم بِمَنْ يَحْرُمُ على النار أو بمن تَحْرُمُ عليه النار، تحرم على كل قريب هَيِّنٍ لين سهل))[1] یانی: ئەرێ پێتان بڵێم کێ لە ئاگر حەرامە، یان ئاوری لێ حەرامە، ئاور ی دۆزەخ حەرامە لەسەر هەموو ئینسانێکی موسڵمان نیزیك لە مەردوم و ئاسان و هێدی و سادە.

وەك پێشتر گوتمان کادیری ئیسلامی پێویستە هەتا بۆی دە کرێ هێدی و لەسەرخۆ و زار شیرین و ڕووخۆش و سینگ فراوان بێت، هەڵبەتە وەدەست هێنانی ئەم خەسڵەتانەش زاڵ بوونی بابای تێکۆشەری گەرەکە بەسەر نەفس و شەیتان دا و زاڵ بوونیش بەسەر نەفس و شەیتان دا یەکەمین قۆناغ و گەورەترین جۆری تێکۆشان (جهاد)ە.

هەشتەم: پێویستە لەگەڵ هەر کەسێك دا بە شێوازێك بدوێ کە لەگەڵ بارو دۆخ و ئاستی ڕۆشنبیری و جۆری بیرکردنەوەی دا بلوێ، دەنا ڕەنگە زۆر جاران زەرەری پتر بێت لە قازانجێ و کورد گوتەنی: بنەتۆوەکەی ناکاتەوە، ئاخر ئەتۆ بچی لایەنە ڕامیاری و ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی ئیسلام بۆ بابایەکی تازە پێ گەیشتوو وەك خوێندکاری سەرەتایی و هەڵکشیو تریش[2] باس بکەی وەك ئەوە وایە کە قاورمە و پلاوو گۆشتێ بدەی بە

(4) (مسلم) لە (جرير بن عبدالله)ەوە ڕیوایەتی کردوە.

(1) (ترمذي) گێڕاویەتەوە.

(2) لێرەدا حاڵەتی گشتی ڕەچاو کراوە، دەنا ڕەنگە هەبێ لە پلەی نێوەندیدا بێ و ئاسۆی بیری بەقەدەر خوێندکارێکی زانکۆ یان ئامادەیی فراوان بێت.

منداڵە شیرە خۆرەی ساوا، هەڵبەتە شتاقیان نە خوێندکارەکە و نە منداڵەکەش ئەو خۆراکەیان بۆ هەرس ناکرێ و لانی کەمیش تووشی زگ چوونێکیان دەکات. دیسان بە بەراوەژووەوەش ماقوڵ نیە لە گەڵ ئینسانێکی تێ گەیشتوو و زیرەك دا بە شێوەیەك بدوێی کە دە ست دەدات بۆ بابایەکی سادە و نەخوێندەوار چونکە منداڵی چووکەڵە و مەمك مژ بەشیری مەداردەکات، ئەمما بابایەکی گەورە و تەواوو بەسەر و سمێڵ نـــا.

پەروەردگاری باڵا دەست و کاربەجێش لەو بارەوە فەرموویەتی ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَ سَنَةِ وَ جَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...﴾(1) یانی: بانگەوازی بکە بۆ ڕێی پەروەردگارت بە کارامەیی و ئامۆژگاری باش و موناقەشەیان لەگەڵ دا بکە بە چاکترین شێواز.

نۆیەم: پێویستە موسڵمانی خەبات گێڕ خێوی پوخت ترین ئاکارو ڕەفتارو خووخدە بێت کە بریتی‌یە لەو ئاکار و خوو خدەیەی ئیسلام فەرمانی پێ کردوە ولە شەخسیەتی پێغەمبەرو برادەرانی‌دا بە کردەوە ڕانوێنراوە، وە دەبێ دوورە پەرێزی بکات لە هەر شتێك کە کەسایەتی پێی عەیب دار دەبێ، بەڵێ موسڵمانی تێکۆشەر پێویستە تەرجە مەی کردەوە یی و واقیعی ئیسلام بێ و نموونەی دادپەروەری و دڵ نەرمی و ڕاست گۆیی و بێ فیزی و زار شیرینی و فیداکاری و ڕووخۆشی و شۆرش گ ێڕی و خۆبەخت کردن بێ، بەڵێ پێویستە مەردوم ئیسلامەتی لە ڕەفتارو ئاکار و

(1) نحل : 125 .

هەڵس و کەوت و ڕەوشتی کادیری ئیسلامی دا ببینن بەر لەوەی لە زاری ببیستــن.

دەیەم: زۆربەی هەرە زۆری ئەوانەی لە خواپەرستی و ئیسلامەتی دوورە پەرێزن و پشت پەل بوون لە ئاکامی بێ بڕوایی یانەوە نیە کە ئەو هەڵوێستەیان گرتۆتە بەر بەڵکو بە شێوەیەکی گ شتی لە سۆنگەی حاڵی نەبوونیانەوەیە، لەبەر ئەوە جاری وا دەبێ کردنەوەی ئەو گرێ کوێرەیەی لەسەر دڵی بابای دوێنراو بۆتە گرفت دە بێ بکرێ تە دەستە چیلە و سەرەتای قسان، کە واتە ئێمە کە لە خاڵی چوارەم دا گوتمان پێویستە بەر لە هەر شتێك دەست بە چەسپاندنی بڕوا و عەقیدە بکرێ نابێ ئەوەی لێ وەفامرێ کە پێویستە هەموو دەمێ هەر وابێ، نەء چونکە لەوانە یە بابای دوێنراو هەتا گرێ کوێرەی دڵی نەکەیەوە ئامادە نەبێ هەر قسانیشت لەگەڵدا بکا هەتا وەسەلماندنێ ڕادەگا، ئەوە لە لایەکەوە لە لایەکی تریشەوە پێشینان گووتوویانە: سەرت نایەشێ سێتای بۆ لێ داڵێنی ؟! مادام بابای دوێنراو بیرو بڕوای ساغ و سەلیم بێت چ پێویست دەکات بەبەلاش خۆتی پێوە ماندوو بکەی !

ئەو گرێ کوێرانەش کە لەسەر دڵێ میللەتی مە بوونە گرفت گرنگ ترینیان ئەمانەن: مەسەلەی نەتەوایەتی، مەسەلەی چینایەتی، مەسەلەی لوانی ئیسلام لەگەڵ زانیاری و پێش کەوتن و پیشەسازیدا ، مەسەلەی هۆی دواکەوتوویێتی موسڵمانان، مەسەلەی مافی ئافرەت ، مەسەلەی پەیوەندی نێوان دین و سیاسەت، مەسەلەی هەبوونی ژمارە گەلێك ئەفسانەی و پڕووپووچ لە نێو موسڵمانان دا و هەڵوێستی ئیسلام لە ئاقار

ئەو دیاردەیەدا، مەسەلەی گونجانی ئیسلام لەگەڵ گشت کات وجیٚیەكدا، مەسەلەی پێکەوە حەوانەوەی دین و دنیا[1].

ئەمانە چەند قوچکەیەك بوون کە دەبنە هۆی ڕێنـ ـمایی کرد ـنی موسڵمانی شۆڕشگێڕ بۆ چۆنیەتی بانگەوازی کردن، هەڵبەتە ئەم باسە زۆری بە بەرەوەیە و کورد گوتەنی: ئەم هەویرە ئاوی زۆر پێ دەوێ، بەڵام لێرە هەر ئەوەندە دەرفەت بوو .

گــەوهــەری چــوارەم

هــەتا زانیــار تر بیــن خــوانــاس تر دەبیــن

لەم ئایەتە بە پیت و پێزە دەفامرێتەوە، کە هەتا ئینسان پتر زانـ ـیاری هەبێت دەربارەی بوونەوەر چاکتر توانای ناسینی پەروەردگاری هەیە، چونکە لێرەدا وشەی (رب) پەروەردگار پاڵ دراوەتە لای وشەی (العالمين) کائینات، کەواتە ئینسان هەتا زیاتر بە (العالمين) کائینات ئاشنا بێت چاکتر (رب) پەروەردگار دەناسێت، بەڵێ وەك لەمەوبەر گوتمان بوونەوەر شانۆی تـ ـێدا درەوشانەوە (تجلّی)ی زاتی خواوەندە، هەروەك چۆن کتێبەکانی ئیمام غەزالی شوێنی تێدا وەدەرکەوتنی شەخسیەتی وین و ئینسان هەتا پتر مو ـتالای

(1) لە چەند نوسراوێك دا کە جارێ هیچیان بەخت و ئیقباڵیان نەی گەیاندووتە چاپخانان ـئەم مەسەلانەمان توێژیوەتەوە بە تایبەتی زنجیرەی : (دەبە بەرێك ڕاچوونی ئیسلام و ڕێچکان) کە کۆمەڵە موناقەشەیەکە کە تا ئێستا چوار پێنج ئەڵقەی لێ پاك نووس کراوە.
تێبینی : دواتر ئاڵقەکانی (4.3.2.1) چاپکران .

کتێبەکانی بکا و لـێیان سەر ڕاست تر و پێیان ئاشنا بێت چاکتر ئیـ ـمام غەزالی دەناسێ هەتا پتریش لە کتێبی خوادا کائینات ورد بێتەوە باشتر توانای ناسینی خوای دەبێت. هەر بۆیەشە خوای مەزن دنەی ئیـ ـسانەکان دەدات کە لە نیشانەکانی بوونەوەر (الآيات الكونية) ورد بنەوە و تێ فکرن بۆ وێنە دەفەرموێ : ﴿سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ...﴾[1] یانی: نیشانەکانمانیان پێشان دەدەین لە ئاسۆیەکان و لە نەفسی خۆیان دا تاکو بۆیان دەرکەوێ کە خوا هەقە.

وە دەفەرموێ: ﴿وَفِي الأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ(20)وَ فِي أَنفُ سِكُمْ أَ فَلاَ تُبْصِرُونَ﴾[2] یانی: لە زەوی‌دا نیشانە گەلێك هەن بۆ بڕواداران وە لە نەفسی خۆشتان دا بۆچی تێ نافکرن؟!

وە دەفەرموێ: ﴿فَلْيَنْظُرْ الإنسَانُ إِلَى طَعَامِهِ....﴾[3] .

واتا: با ئینسان سەیری خواردنەکەی بکات.

وە دەفەرموێ : (فَلْيَنظُرْ الإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾[4] .

واتە: با ئینسان دیقەت بگرێ لە چ خولقێنراوە !

وە فەرموویەتی: ﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ﴾[1] .

---

(1) فصلت : 53 .

(2) ذاريات :20،21 .

(3) عبس : 24 .

(4) طارق : 5 .

(1) ق : 6 .

یانی: ئەوە تەماشای عاسمانیان نەکردوە لە سەروویانەوە چۆنمان بیـنا کردوە و ڕازاندوومانەتەوە و چ کەم و کەسری نین!؟ هەڵبەتە ئەم باسە گەلێك گەلێکی بە بەرەوەیە و مەیدانێکی یەکجار بەرینە بۆ ڕمبازێنی قەڵەم، بەڵام ئێمە لە کورتی دەی بڕینەوە و بە دوو ئایەتی پڕ لە دەلالەت و واتا کۆتایی پێ دێنین.

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ(27)وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ﴾[2] .

واتە: (ئایا نابینی کە خوا لە عاسمانـێ ڕا ئاوی ناردۆتە خوارێ، میوەجاتی ڕەنگ جوێ جوێمان پێ وەدەر ناوە لە زەوی وە، لە شاخەکان دا خەت وخاڵی سپی و سوور و ڕەنگ جوێ جوێ و ڕەشێکی تۆخ، وە ئینسانەکان و ئاژەڵ و مەڕ و ماڵات دیسان ڕەنگیان جوێ جوێیە، بە ڕاستی بە تەنێ بەندە زاناکان لە خوادا دەترسێن، خوا زۆر بە دەسەڵات و لێ خۆش بوویە) لێرەدا دەبینین لوتکەی هەرە بڵندی خواناسی کە ترسانە لە خوا تایبەت کراوە بە وان کەسانەوە کە زانیاری شك دەبەن، بەڵام چ جۆرە زانیاری یەك؟ وەك لێرەدا دەردەکەوێ مەبەست لە زانیاری لێرەدا زانستە سروشتییەکانە ، واتە ئەو زانیاری یەی کە ئینسان کائیناتی خوای پێ دەناسێ، چونکە لێرەدا چەند دیاردەیەکی سروشتی ڕانوێنراون وەك : باران بارین و ڕوواـنی شیناورد و جیاوازی ڕەنگی میوەجات و جیاوازی ڕەنگی مەردوم و ئاژەڵ و مەڕ و ماڵات،

---

(2) فاطر : 27،28 .

هەڵبەتە هیچ کام لەم دیاردانەش توانای توێژرانەوەیان نیە بە بێ شارەزایی دەربارەی زانیاری‌یە سروشتی‌یەکان (العلوم الطبیعیة).

جا خوای بـــاڵا دەست و میهرەبـــان چاوی دڵمان بکاتەوە لە ئاقار نیشـــانەکانی داو وامان لێ بکـات کە لە هەموو دیاردەیەکـی سروشـتی‌دا گەورەیی وی بەدی بکەین.

گـەوهەری پێـنجـەم

پەیوەنـــدی نێـوان خـواو ئینســان لە ڕوانگـەی بەرنامـەی خـــواوە

پێنجەمین گەوهەر کە لە دەریای دەوڵەمەندی ئەم ئایەتە دەسگیر دەبێت، ئەوەیە: کە ڕێبازی ئیسلام دەیەوێ پەیوەندی نێوان خوا و بەندە پەیوەندی‌یەکی وابێت کە کار بکاتە سەر ژیانی ئینسان، بە واتایەکی دی ئیسلام بەو چەشنە ئیمان و بڕوایە ڕازی نابێت کە دەچێتە کەلـەی ئینـ سانەوە و لـە نـ ێوان چوارچێوەی تەسکی فەلسەفی و ژیری‌دا کورت هەڵدێ و هیچ تەئسیرێك لە ژیانی ئینسان ناکات، چۆنیەتی فامرانەوەی ئەم یاسایەش لەم ئایەتە پیرۆزە بەم جۆرەیە: وەك گوتمان وشەی (رب) دوو مانایان هەڵدەگرێ :

یەکەم: پەروەردە کەر .

دووەم: بەرنامە دانان .

بێگومان بەرنامە دانانیش هەر بەشێکە لە پەروەردە کردن، ئینـ سان پەروەردە کردنیش پێویستی بەوە هەیە کە خوای باڵا دەست و بە بەزەیی

بەردەوام ئاگاداری بێ و چاوی سۆز و بەزەیی و میهرەبانی تێیەوە بێ، کەواتە وەختێك ئینسان ئەم وشەیەی بە بیردا دێ هەست بەوە دەکات کە هەموو کاتێك خوا چاوی لوتف و بەزەیی لە بەندەکانی یەوەیە و هیچ تاوێك لێیان غافڵ نیە، دایکێکی دڵسۆز و بەخشندە چەندە بە خەمی کۆرپەکەیەوەیە خوای مەزن و زانا چەند قاتی ئەوە، وەك پێغەمبەری پێشەوا ﷺ لە فەرمایشتێکی دا فەرموویەتی.

هەڵبەتە ئەگەر لە باتی وشەی (رب) وشەیەکی تر بەکار هاتبا وەك (خالق) بەدی هێنەر، (ملك) سەرۆك، (مالك) خاوەن، (اله) پەرستراو، ئەو چەمك و واتایانە کە لە وشەی (رب) دەفامرێنەوە لێی نەدەفامرانەوە، بەڵکو تەنیا بەدی هێنەریەتی، یان سەرۆکایەتی، یان خاوەنایەتی، یان پەرستراوێتی ، خوای لێ دەفامرایەوە، بەڵام ئێستا هەموو ئەم چەمك و واتایانەی وێکڕا لێ دەفامرێنەوە.

پوختەی قسان ئەوەیە: ئیسلام دەیەوێ ئینسانی موسڵمان بەردەوام لە هەموو هەڵس وکەوتێکی دا خوای لە بیر بێت و هەست بە چاودێری و ئاگاداری بکات، لە شەوێدا و لە ڕۆژێدا، لە دەمی خەوێ و لە دەمی بەخەبەرییەدا، لە دەمی توورەیی و لە دەمی ئاشتی یەدا، لە مزگەوتێ و لە بازاڕی دا و ... هتد ئیمان و بڕوایەکیش ئاوا نەبێ چ نیە چونکە هیچ تاوو تەئسیرێکی نابێ لە ژیانی ئینساندا.

ئەمانە چەند گەوهەرێك بوون کە بەندە بە چەند بن ئاو لێدانێك لە دەریای پڕ بەهرە و بێ ئامانی ئەم ئایەتەدا وەدەستی هێنان، ئێستاش نۆرە گەیشتە سەر ئایەتی سێیەم.

تەفسیری ئایەتی سێیەم

﴿الرحمن الرحيم﴾

((بە بەزەیی بەخشندەیە))

لە دەمی تەفسیر کردنی ئایەتی یەکەم دا مانای ﴿الرحمن الرحيم﴾ مان لێك دایەوە بە پێویستی نازانم لێرەدا دووبارەی بکەینەوە، ئەمما ئەوەی لێرەدا پێویستی بە باسکردن هەیە، هۆی دووبارە کرانەوەی ئەم ئایەتەیە زانایان لە ئاقار هۆی دووبارە کردنەوەی ئەم ئایەتەدا لێرەدا چەند ڕا یەکان هە یە، پوختەیان ئەمانەی خوارێن:

1- برێك دەڵێین هۆی دووبارە کرا نەوەی ئەم ئایە تە چە سپاندنی زۆر و زەوەندەیی سیفەتی ڕەحمەت و بەزەیی خوایە و هیچی دی.

2- تاقمێکی دی دەڵێین بۆیە لە پاش ڕستەی ﴿الحمد لله رب العالمين﴾ەوە ﴿الرحمن الرحيم﴾ هاتوە تا بزانرێ کە خوای گەورە تەنیا لە ئەنجامی سۆز و بەزەیی خۆیەوە کائیناتی خوڵقاندوە، نەك بۆ وەدەست هێنانی سوود و بەرژەوندی یەك یان دوور خستنەوەی زەرەر و زیانێك، چونکە لە ئایەتی دووەم دا ﴿الحمد لله رب العالمين﴾ ڕەنگە پرسیارێك سەرەتاتکەی بکات، باشە چما خوا خۆی کردوە بە پەروەردگار و کائیناتی خوڵقاندوە؟! بە ئایەتی

سێیەم ﴿الرحمن الرحيم﴾ وەڵامی ئەم پرسیارە دەدرێتەوە، کە خوا تەنیا لە ئەنجامی سۆز و لوتفی خوایەتی خۆیەوە کائیناتی خوڵقاندوە ـ نەك ـ بە مەبەستێکی تر.

3- پێڕێکی دی ئاوا وەڵام دەدەنەوە، دەڵێن: لە وشەی (رب) مانای گەورەیی و قەهر و هەیبەت دەفامرێتەوە و جۆرە ترس و لەرزێك دڵی ئینسان دادەگرێ بۆیە لە ئایەتی سێیەم دا گوتراوە: ﴿الرحمن الرحيم﴾ بۆ خاتری وەی بزانن کە خوا لەگەڵ دەسەڵات و گەورەیی دا ڕەحمەت و بەزەیی و لوتفیشی هەیە.

ئێستاش با بێینە سەر دەرهێنانی بڕێك لە گەوهەرە گرانبایی یەکانی دەریای ئەم ئایەتە:

گەوهەری یەکەم

درەوشانەوەی سۆز و بەزەیی خودا لە کائینات دا

دیاردەی یەکەم: زاووزێی زیندەوەران[1]

زیندەوەر هەتا گچکەتر و بێهێزتر بێت و کەمتر توانای خۆپاراستن و بەرگری کردنی هەبێت لە جوجکەکانی، زاووزێی خێراتر و ڕێژەی زۆر بوونی هەڵکشیوترە ، بۆ وێنە : زاووزێ لە نێو گیاندارە یەك خانەیی یەکان دا لە ماوەی چەند ڕۆژێك دا دەگاتە چەندەها ملیۆن ، شاژنی مۆریانە کە پێویستە بۆ خۆی بەتەنێ زاووزێ و زۆر بوونی وەچە ئەنجام بدات ڕۆژی (36000) هێلکە دادەنێ، شاژنی مێشەنگوینە ڕۆژێ لە (1000) وە هەتا (2000)

(1) (نشانه هائی از او) دفتر یکم لاپەرە (5) اثر: سید رضا صدر.

هێلکە دادەنێ، مشکی بیابان هەر ساڵی (17) کەڕەتان دەزێ هەر کەڕەتەی (4) جوچکەی دەبێت، چونکە نا حەز و دوژمنی لە کایە بەهارێ پترن، بەلآم بە بەراوەژووەوە هەتا گیاندار زلتر و بەهێزتر بێ و زیاتر توانای خۆڕاگری و پارێزگاری هەبێ لە بێچووەکانی زاووزێ زۆربوونی سست تر وکەمترە، بۆ وێنە : نەهەنگ بە دوو ساڵان جارێکی دەزێ و یەك بێچووی دەبێت، فیل کە تەمەنی خۆدەبەر (70) ساڵی هەڵ دەکات، بە درێژایی تەمەنی چوار پێنج بێچووی دەبێ.

هەڵبەتە لێرەدا ڕەحمەت و سۆزی خوا وەك مانگی چواردە دەدرەوشێتەوە، گیانداری گچکە و بێ هێز چونکە هەموو دەمێ مەترسی لەنێو چوونی هەیە پێویستە لەسەرێکی دیکەوە بۆی تێهەڵ بێتەوە، دەنا لە ماوەیەکی کەم دا خڕاییان لێ دەبڕێ و ئاسەواریان نامێنێ، ئەمما گیانداری بەهێز و زەبەلاح چونکە پتر دەتوانێ بمێنێتەوە پێویستی بە وەچەی زۆر نیە و ئە گەر خوا نەخواستە گیاندارە زل و زەبەلاحەکانیش وەك گیاندارە وردیلە و چووکەڵەکان زۆر بوویان هەم ژیانی ئینسانیش دەکەوتە مەتر سی یەوە و هەم ژ یانی گیاندارانیش.

دیاردەی دووەم : شەمشەمە کوێرە و ڕادار[1]

زۆر کەس پێیان وایە شەمشەمە کوێرە بۆیە تەنیا بە شەوێ دە گەڕێ چونکە لە شەوێدا چاکتر توانای دیتنێی هەیە، ئەمما لە ڕاستی دا وا نیە لە شەویش دا حاڵی لە ڕۆژێ باشتر نیە و هیچ بەری پێی خۆی نابینێ بەڵکو هۆی

[1] سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (7، 8).

گەڕان و سووڕانی بەشەوێ ئەوەیە کە دوژمنەکانی زەفەری پێ نەبەن، چونکە ئەو بەستەزمانە فرووزاییی‌یە نابینێ و ڕەنگە دوژمنانی نەیەڵن بە بست بڕوات.

بەڵام ئێستا با بزانین پەروەردگار چۆن گیروگرفتی ئەو باڵندە قوڕ بە سەرەی چارەسەر کردوە:

کوردان لە مێژە گووتوویانە : خوا هەتا دەرگایەکی نەکاتـەوە یەکی داناخات، لێرەش دا خوای زانا و توانا کە شەمشەمە کوێرەی لە بەهرەی دیتن بێ بەش کردوە لە لایەکی دیکەوە بۆی پڕ کردۆتـەوە و(ڕادار) ی پێ بەخشیوە. ئەمما دەزانی ڕادار چیە؟ : ئەو ئامێرەیە کە بە یەکێك لە مەزنترین داهێنراوەکانی ئینسان حیساب دەکرێت، ئەو ئامێرە دووری و نیزیکی کەشتی یەکان لە یەکتر ڕادەگەیەنێ و هەواڵی دووری و نیزیکی قەراغی دەریاکان دەدا و کەشتی یەوانەکان لە هەواڵی کێوە بەستەڵەکەکان خەبەردار دەکا وهەواڵی وەنیزیك کەوتنی فڕۆکەکان لە سنووری وەلات ڕادەگەیەنێ هەموو ئەم کارانەش لە ڕێی شەپۆلە سەروو دەنگی‌یەکانەوە ئەنجام دەدات.

ئێستا با بێ ینە سەر ڕاداری شەمشەمە کوێرە: ئەو باڵندەیە لە هەر چرکەیەك دا (30) تا (60) جار شەپۆلی سەرووی دەنگ (الا مواج فوق الصوتية) لە گەروویەوە لە چەند کونێکی وردیلەی نێو لووتی‌یەوە ڕەوانەی دەرێ دەکات لە ڕێی گوێ‌یەکانی‌یەوە کە زێدە پڕ وردەکاری و ڕێك و پێك خولقێنراون، شەپۆلە گەڕاوەکان پاش تێك هەڵەنگوتنیان لەگەڵ ئەو تەنانەی لە پێشیەوە هەن وەردەگرێ و دەزانێ لە پێشیەوە چ هەیە و چ نیە.

ئەرێ خوێنەری ئازیز !

بەدێڕی درشت لەسەر نێوچاوانی شەمشەمەکوێرە و ڕادارەکەی نە نووسراوە: لە فابریقەی سۆز و بەزەیی خوادا داهێنراوە؟!!

دیاردەی سێیەم : خۆراکی گیاندارانی نێو دەریا[1]

لە نێو دەریادا هەزاران جۆرە گیاندار هەن کە ژمارەی تاکەکانی هەر جۆرێك لە ملیۆنەها تێپەڕ دەکات، باشە دەبێ ئەو گیاندارە دەریایی‌یانە لە کوێ و چۆن چۆنی خۆراکیان دابین بکەن؟، ئایا ئەو خوایەی کە فەرموویەتی: ﴿وَ رَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾ (بەزەیی من هەموو شتێکی گرتۆتەوە) دەبێ ئەو گیاندارە دەریایی یانەش نەکەونە بەر ڕێژنەی بارانی ڕەحمەت و سۆزی؟! با، دەوەرە تێ فکرە، هەر (صدف)ێك ساڵی (9.000.000) نۆ ملیۆن هێلکە دەکات، جۆرە ماسی‌یەك هەیە پێی دەبێژن (خاویار) ساڵی (3) تا (4) ملیۆن هێلکە دەکات، جشکی ئاوی ساڵی (20) ملیۆن، کەروێشکی ئاوی لە هەر دەقیقەیەك دا (40000) چل هەزار هێلکە دەکات و تا چەند حەوتوو درێژە بەو کارەی دەدات، زاووزێی گیاندارە یەك خانەیی‌یەکان لە دەریادا لە ماوەی ڕۆژێك دا خۆی لە چەند ملیۆن دەدات، بە جۆرێك کە دەتوانن لە ماوەی چەند حەوتوێك دا هێندەی قەبارەی زەوی زۆر بن!! ئەمما ڕەحمەت و سۆزی پەروەردگار بە بەردێکی دوو کێلی شکاندوون، لە سەرێکەوە لە ڕێی ئەو هەموو گەرا زۆرەی گیاندارانەوە بژیوێکی زۆر بەلەزەت بۆ گیانداران دا بین

(1) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (11).

دەکات لە سەرێکی تریشەوە هاوسەنگی (تعادل) پێك دێنێ لە نێو دنـیای گیانداران دا.

دیاردەی چوارەم : ماسی یە چرا دارەکان[1]

قووڵی زەریاکان لە هەزارەها مەتر پترە ئەمما تیشکی ڕۆژێ زـیاتر لـە (400) مەتر بە ئاوێدا ناچێتە خوارێ، ئەدی ئەو ماسی یانەی لە قووڵایی زەریاکان دا دەژین تەگبیریان چیە؟!

"زانیاری" وەڵام دەداتەوە و دەڵێت: کوڕە برالە چۆن تەگبیریان چیە پێت وایە دنیا شاری بێ ساحێبە؟ مەگەر ئەو پەروەردگارەی سەرپەرشتی بوونەوەر دەکا و زانیاری و ڕەحمەتی وە هەموو شتێك ڕادەگات و ئاگای لـە هار و مێرووی هەیە گیروگرفتی ئەوان ماسی یانەی لـێ عا سێ دەبـێت؟! نا، پەروەردگاری باڵا دەست و خاوەن ســۆز چرا و گڵۆپی جۆرا و جۆری بۆ وان جۆرە ماسی یان خولقاندوە کە پەردەی تاریکی و شەوە زەنگی ئەنگوستە چاوی ژێر دەریای پێ دەدڕن، هەڵبەتە ئەو چرا و گڵۆپانەش جۆرا و جۆرن هەیا نە شۆقەکەی بنەوشەیی یە هەیانە سەوزە و هەشیانە زەردە و سوورە و ... هتد سەرسوڕهێنەرتر لە هەمووی ئەوەیە کە بەعزێك لەو ماسی یانە نەك هەر یەك و دوو بەڵکو چەندین چرای تیشك دەریان هەیە، ئی وایان هەیە لە تەپڵی سەریەوە هەتا سەری کلکێ ی دوگمەیە و ڕووناکی پەخش دەکــەن، بەڵێ خوێنەری بەڕێز

(1) (نشانه هائی از او) دفتر یکم لاپەرە (73، 74).

دنیا شاری بێ ساحێب نیە وکوردانیش زۆر ڕاستیان گوتوە: خوا کـلاوی بۆ بەڕوویش کـردوە!

دیاردەی پێنجەم : دەزگای پەیام نێری لە لەش دا[1]

ئینسان کاتێك چاوی بە کۆمەڵـە تەلێکی هاڵۆز و بڵۆز و لێك هاڵاوی تەلەفۆن دەکەوێ سەرگێژەکەی دەگاتێ کە چۆن چۆنی لە یەك کات دا هەزارەها تەلەفۆن قسان پێکەوە دەکەن بێ ئەوەی هیچیان لەگەڵ هیچیان تێکەڵ بن. لە سۆنگەی ئەوەوە ئینسان لە ئاقار ئەو ئەندازیار و شارەزایانەدا کە تەلەفۆنیان داهێناوە هەست بە سوپاس گوزاری و منەت باری دەکات، بەڵام ئایا دەزانی کە دەزگای تەلەفۆن و (برید)ی لەشی هەر مرۆڤێك هەزارەها کەڕەت هاڵۆزتر و لێك هاڵاوتر و ڕێك و پێك ترە لە دەزگای تەلەفۆنی شارێکی گەورە؟!

دەزگای مێشك شەوو ڕۆژ ملیۆنەها پەیام بەنێو ملیۆنەها خانەدا تێپەڕ دەکات و سەربارەش ئیش کردن و جووڵانـی دڵ و جەرگ و سـی یەکان و گورچیلەکان و پەنکریاس و گەدە و سەر و دەست و لاق و پشت و...هتد بەڕێوە دەبات!!

ئایا دەزانی کە زمانت خـاوەنی (3000) خانـەی چێشتنە و هەر کام لەو خانانەش بەهۆی تاڵێکی باریکی نەدیتراوەوە بە مێشکەوە بەستراوە؟!

(1) (نشانه هائی از او) دفتر یکم لاپەرە (134، 135).

ئایا دەزانی کە هەر گوێیەکت خاوەنی (1.000.000) (یەك ملیۆن) خانەی بیستنەوهەر خانەیەکیش بەهۆی تاڵێکی یەکجار باریکەوە گەیەندراوە بە مێشك؟!

ئایا دەزانی کە هەر چاوێکت خێوی (130.000.000) (سەد و سی ملیۆن) خانەیە کە ئەرکیان وەرگرتنی وێنەی شتەکانە لە ڕێ و شەپۆلەکانی تیشکەوە و گەیاندنی بە مێشك؟!

ئایا دەزانی کە پێستی لەشت خاوەنی (30000) خانەی هەست کردنە بە گەرمی و (50000) خانەی هەست کردنە بە ساردی و (500000) خانەی هەستی دەست لێ کوتان (لمس)ە ؟! هاتووچۆی نێوان خانەکانی لەش و مێکیش لەهەر سەعاتێك دا زیاتر لە (3000)کلم ڕێ دەبڕێ !!

ئایا خوێنەری ئازیز چ جاران بیرت لەو ئەندازیار و شارەزایە کردۆتەوە کە دەزگای تەلەفۆنی مێشکتی خولْقاندوە و هەستت بەوە کردوە کە لێزمەی سۆز و بەزەیی وی هەموو جێی پڕ کردوون؟!

وە ئایا پەروەردگارێکی هێندە بەخشندە و خاوەن سۆز شایانی ئەوە نیە خۆش بویسترێ و سەری بەندایەتی بۆ بخرێتە سەر عەرزێ؟!!

دیاردەی شەشەم : ئایا زەوی لانکێکی ئارام نیە؟[1]

لەگەڵ هەبوونی چەند عامیلی بەهێزدا بۆ تەفر و توونا کردنی زەوی ، گۆی زەویهەزارەها ساڵە وەك خۆیماوەتەوە وهووی لـێ نەلەخشاوە ولەنێو نەچووە ، ئاوی دەریاکان بەردەوام بەهۆی تیشکی ڕۆژێ وە دەبێتە هەڵم و بەرەو سەرێ

(1) (نشانەهائی از او) دفتر دوّم، لاپەڕە (14-15).

دەڕوا و لە کات و شوێنی گونجاودا لە شێوەی باران و بەفرو تەرزەدا دەگەڕێتەوە نێو زەوی و لە عەمبارە سروشتی یە ئامادە کراوەکان دا جێ گیر دەبێت، ئاوی خڕبۆوەی بن زەوی جێی پێ تەنگ دەبێ و لە زۆر جێیان دا بە شێوەی کانی و سەرچاوان سەرووەدەر دەنێ، بەشێکیش لە ئاوی پەزمەندەی ژێر زەوی لە ئەنجامی پلەی گەرمی نێو زەوی دا دەبێتە هەڵم وگازوقەبارەیەکی زلی لێ پێك دێ و مەترسی تەقینەوەیەکی بێ ئامان بۆ خڕۆکەی زەوی دێنێتە پێش .

دیسان زەوی لە سەعاتێكدا (180.000)کلم بە دەوری ڕۆژێ دا هەڵ دەسووڕێ و لەهەر سەعاتێکیش دا (680) کلم وەك فرفرۆکە بە دەوری خۆی دا دەخولێتەوە، سەربارەش زۆر لە ماددە ڕەق و شلەکانی نێو زەوی لە سۆنگەی گەرمایی زۆری نێو زەوی یەوە دەبنە گاز و هەڵم و فشار و پاڵەپەستۆیەکی گەورە دەخەنە سەر توێکڵی زەوی ، ئێستا کە ئەمانەمان زانی با پرسیارێك لە خۆمان بکەین : باشە بۆچی زەوی لەگەڵ ئەو هەموو بەزم و ڕەزم و پەت پەتێنە و بێنەر بەرەیەدا کە پێی دەکرێ هیچی لێ نەهاتوە و کورد گوتەنی: دەڵێی نە بای دیوە و نە باران ؟!!

(زانیاری) وەڵام دەداتەوە و دەڵێت : - بەزەیی و میهرەبانی پەروەردگار دوو سێ عامیلی بنچینەیی ڕەخساندوە بۆ پاراستنی زەوی:

یەکەم: زەوی سەرەڕای ئەوە کە بۆ خۆی هێزی کێشندەی هەیە و هەرچی لەسەر پشتی یەتی بە خۆیەوە دەگوشێ و سوێندت پێ دەخورێ کە بە پەتکی لێ یان شەتەك داوە، بەڵێ سەربارەی ئەوەش بە چینێکی هەوایی زۆر قەبە و ئەستوور دەورە دراوە و پێچراوە کە عامیلێکی فرە کاریگەرە بۆ هێنانە دی ئارامی بۆ دانیشتووانی سەر خڕۆکەی زەوی.

دووەم: زنجیرە چیاکان بە پێی قسەی شارەزایانی زەوی ناسی (جیۆلۆجیا) چەندەیان بە دەرەوەیە و دەبینرێ شەش حەوت ئەوەندەشیان بە ناخی عەرزیدا چۆتە خوار و بۆ زەوی وەك پەیکەری ئێسکی وان لە لەشی ئینســـان دا و لە لێك پچڕان و پەرەم بە پەرەم بوون دەی پارێزن، قورئانی گەورە و قسە لەجێش لە زۆر جێیان دا زنجیرە شاخەکان وەسینگ و گوڵمیخان دەچوێنێ: وەك دەفەرموێ: ﴿وَالْجِبَالَ أَوْتَاداً﴾(1) .

سێیەم: ئاگر پژێنەکان وەك هەناسەدان وان بۆ زەوی و لە پلەی گەرمی نێو زەوی کەم دەکەونەوە ئەو ماددە شل و گازییانەی کەلە ئەنجامی گەرمی نێو زەوی‌یەوە قاڵ بوونەوە و پاڵەپەستۆ و فشارێکی زۆریان خستۆتە سەر توێکڵی زەوی دەریان داوێن و زەوی لە تەقینەوە (انفجار)ێکی حەتمی هەمە لایەنە دەپارێزن.

کە وابێ خوێنەری خۆشەویستم قەدری ئەو خوایە بگرە کە لانکۆڵەکەمانی بە سۆز و بەزەیی خۆی دەورە داوە و گونجاندوویەتی بۆ ژیان و تێدا حەوانەوە و تێدا مەدار کردنی ئێمە، سوورا و سووریش بزانە ئەگەر قەدری ئەو پەروەردگارە نەگری بە بەندایەتی و پابەندیت بە ڕێباز و دەستوورەکانی‌یەوە بێ نمەك و پێ نەزانی.

دیاردەی حەوتەم : خڕۆکەکانی خوێن (1)

لە خوێنی هەر کامێکمان دا دوو تاقمە خڕۆکە هەن کە بە چاوی ڕووت نابینرێن:

یەکەم: خڕۆکە سوورەکان:

(1) النبأ : 7 .

(1) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (25، 26).

کە لە هەر (ملم3)دا نزیکەی (5) ملیۆن هەن ئیشی ئەم خرۆ کە سوورانەش گوا ستنەوە و گەیا ندنی ئاوو ئۆک سجینە بە هەموو سیکلّدانۆچکەکانی سی یەکان و وەرگرتنی خۆراکی هەرس کراوە لە ریخۆڵەکان و ئۆکسجینە لە سی یەکان و گەیاندنیەتی لە کورت ترین ماوەدا[2] بە دوورترین وەڵاتی لەش، ویّرای ئەوەش ئەم خرۆکانە ئەو پاشەرۆك و ژەهرانە كۆ دەكەنەوە كە لە ئەنجامی سەرف كردن و سووتانی خواردن دا پەیدا بووە لە نێو خانەكانی لەش دا، بەڵێ ئەو خۆڵەمێش و زبڵ و زاڵە بە چالاكی خڕ دەكەنەوە و دەی گەیەننەوە بە دڵ و لەوێشەوە دەچێتە نێو سیيەكان و لە ڕێی هەناسەدانەوە فڕێ دەدرێتە دەرێ.
ئەوە بە كورتی چۆنیەتی بەسەرهات و حاڵ و باڵی خڕۆكە سوورەكان بوو.

دووەم : خرۆكە سپی یەكان :

ئەما خڕۆكە سپیيەكان كە تاقمی دووەمن ڕێژەیان لە خوێن دا كەمترە لە چاو ڕێژەی خڕۆكە سوورەكان چونكە لە هەر (مـلم3)دا (7000) هەیە، ئێستا با بزانین سەرپەرشتی كەری بوونەوەر چ ئەركێكی بەوان خڕۆكە ژیكەڵانە سپاردوە: -
ئەركی ئەو خڕۆكانە بەرگری كردنە لە لەش و پاسەوانی كردنیەتی، چونكە چ لە ڕێی خواردن و خواردنەوە وە چ لە ڕێی هەناسە هەڵمژینەوە و چ لە ڕێی بریندار بوونی سووچێكی پێستی لە شەوە ژمارە یەكی زۆر

(2) سەیری (افریدگار جهان) بکە لاپەڕە (174) نووسراوی: علی حجتی کرمانی، عباسعلی عمید زنجانی، سید حسن طاهری.

بەکتریای زیان بەخش (میکرۆب) هورروژم دێننە نێو وەڵاتی لەش و دەست دەکەن بە کاری نارەوا و بەر بینگ بە خانەکانی جەستەی ئینسان دەگرن.

لەو دەمەی دا خرۆکە سپی یەکان دەست دەکەن بە فیداکاری و خۆ بەخت کردن لە پێناوی نیشتمان دا و ئەو کێم زووخاوەی کە لە برین و شوێنە نەخۆشەکانی لەش دا دەبینرێ لاشەی خرۆکە سپی یەکانە لە سەنگەری خەبات داو لە پێناوی پاراستنی لەش دا بە پلەی شەهیدی گەیون.

جا ئێستاش نازانم داخوا کەس هەیە سۆز و بەزەیی خوا لە تابلۆی خرۆکە سوور وسپی یەکانی خوێن دا نەبینێ ؟! بەڵام هەڵبەتە بەشی هەندێ ناکەس بەچە هەردەبن ئەدی کوردان نەیان گوتوە: چەم بێ چەقەڵ نابێ؟!

خوێنەرانی ئازیز !

لە نێو هەزارەها دیاردەی ئەم بوونەوەرەدا کە لە هەموویان دا سۆز و بەزەیی خوای میهرەبان وەك مانگی چواردە دەدرەوشێتەوە تەنیا حەوت دیاردەم باس کردن چونکە لە مێژە کوردان گوتوویانە: کەسێك بە کەمی نەزانێ بە زۆریش نازانێ.

گـەوهـەری دووەم

دروسـت کرانی بوونەوەر ئەنجامی سـۆزو بەزەیی خودایـە

دووەمین گەوهەری پڕ تیشکی ئەم ئایەتە کە هاتۆتە بەر نیگای نەقوستانی بەندە ئەوەیە: کە پەروەردگار ئەم کائینا تەی لە ئەنجامی میهرەبانی و بەخشندەیی و سۆزی بێ پایانی خۆی خوڵقاندوە و بۆیە بەندەکانی دروست کردوە تاکو چاکەیان لەگەڵ دا بکات و لە دەریای بێ سنووری بەزەیی و چاکەی خۆی بەهرەمەندیان بکات، چۆنیەتی فامرانەوەی ئەم واتایەش لەم ئایەتە ئاوایە: پاش ئەوەی خوا ڕوونی کردەوە کە بەدی هێنەر و سەپەرشتی کەری بوونەوەرە، خستیە ڕوو کە زۆر بە بەزەیی و بەخشندەیە.

لە ڕاستی‌دا هەر واشە چونکە خوای مەزن حەوجێی غەیری خۆی نیە تاکو بۆیە دروستیان بکات کە سوودی پێ بگەیەنن. دیسان خواوەند لە خۆڕا ڕقی لە کەسیش هەڵناستێ تا سزا و جەزرەبەی بدات و بۆیە دروستی بکات تا لە کۆتایی‌دا بەرەو ئاگری جەهەندەم پاڵەستۆی دات.

کەواتە: پوختەی قسان ئەوەیە کە ئینسان بۆیە خوڵقێنراوە تاکو چاکەی لەگەڵ دا بکرێ و لە ناز و نیعمەتەکانی خوادا خاوەن پشك بێت.

لێرەدا لووت و بزووت لە پرسیارێکی فەلسەفی ڕەش بینانە هەڵ دەنگووین کە بە درێژایی ڕۆژگار بۆتە گرێ کوێرە و دێوە زمەی سەر دڵ و مێشکی پێرێك ئینسانی چارە ڕەش و فزەی لێ بڕیون و زیندەگی لێ کردوونە ژاری مار، پرسیارەکە ئاوایە:

ئەگەر ڕاستە خوا بوونەوەر و ژیانی بە مەبەستی سوود گەیاندن بە غەیر و بە دافیعی بەزەیی و بەخشندەیی خوڵقاندوە چما چەندین گێروگرفت و ئاستەنگ لە ژیان دا دەبینین کە لەمپەرن لە ڕێی بە ئاکام گەیشتنی ئینسان داو چەپەر و تانەن لە پێش ڕەوتی بەرەو بەختەوەری چوونی دا، ئایا وێڕای هەبوونی سەدان جۆرە نەخۆشی دەروونی و جەستەیی و جەنگ و شەڕ و شۆڵ و خەم و خەفەت و

پەژارە و بوومەلەرزە و ئاگر پژێنەکان و تۆفان و هەورە تریشقە و گەرما و سەرما و باو گێژەڵووکە و ... سەربارەی هەموانیش شەیتان و دارو دەستەکەی لە جیهان دا ماقووڵە بگوترێ ئەم ژیانە پڕە لە ناز و نیعمەتی نەژمێراوو خوا لە ئەنجامی ڕەحمەت و سۆزی خۆیەوە ڕەخساندوویەتی؟!!

لەم خاڵانەی خوارێدا هەوڵی وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارە دەدەین:

1- کەسێك بڕوایەکی پتەوو تەواوی هەبێت بە خوای مەزن و سیفەتەکانی ئەم پرسیارە خوتخوتەی دڵی نادات چونکە نێوەڕۆکی ئەم پرسیارە لەگەڵ کاکڵ و نێوەڕۆکی بڕوا بوون دا ناسازێ، ئایا کەسێك بڕوای هەبێت بەوە کە خوای بەخشندە خاوەنی هەموو سیفەتێکی چاکە و پاك و بێ خەوشە لە هەموو سیفەتێکی بەد و خراپ ، چۆن شەیتان دەتوانێ زەفەری پێ بەرێ کە گوایە خوا بوونەوەری بە نارێکی خوڵقاندوە و ئینسانی بە مەبەستی ئازار و ئەشکەنجە و چەرمەسەرێ هێناوەتە دی؟!

2- ئەو کەسانەی ئەم پرسیارە لە دڵ و دەروونیان دا دەڕسقێ وەك گومان یان هەر بڕوایان نیە، یان بڕوایەکی قرپۆك و بێ خێریان هەیە، لە سۆنگەی ئەوەشەوە لە ڕوانگەی هەڵە و ناتەواوەوە سەرنجی ژیان دەدەن. چونکە ئەوانە وا دەزانن ژیان هەر ئەم قۆناغەی ژیانی دنیایە و هیچی دی، هەڵبەتە ئەم تێڕوانینە هەڵەیەش ئەنجامێکی ژیر بێژییانەی هەڵە دەخوازێ، کە دەتوانین ئاوا تەعبیری لێ بدەینەوە :- مادام ژیان هەر ئەم ژیانەیە و خواش بە مەبەستی چاکە لەگەڵ کردن و بەزەیی و سۆز نواندن سەبارەت بە بەندەکانی ڕەخساندوویەتی، کەواتە: پێویستە ئەم ژیانە خاڵی بێت لە هەموو جۆرە نیگەرانی و کۆسپ و تەگەرەیەك کە دەبێتە تاڵ کەری.

کەواتە ئێمە بەر لەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە پێویستە بی خەینە ڕوو کە ئەم پرسیارە وەك کوانێك وایە کە لە جەستەیەکی نەساغ دا پەیدا دەبێ، بەڵێ ئەم پرسیارە لە ئەنجامی تێڕوانین و بیرکردنەوەیەکی هەڵە و ناتەواودا هاتۆتە دی.

بەڵێ بۆ وەڵام دانەوەی ئەم جۆرە پرسیارانە بەر لە هەموو شتێك پێویستە ئەو بنەما و بنچینە فیکری یەی کە پرسیارەکەی لەسەر بەندە بدەینە بەر نشتەری یە کاڵا کردنەوە و توێژینەوەوە، چونکە هەموو دەمێ پێشەکی (مقدمة)ی هەڵە هەر ئەنجام (نتیجة)ی هەڵەی بە دوادا دێت، بۆ وێنە: یەکێك دەڵێت: ئەم بیورە لە ئاسن و پۆڵا دروست کراوە، هەرچی لە ئاسن و پۆڵاش دروست کرابێ سەراوە، کەواتە ئەم بیورە سەراوە و لە ئاوی‌دا قم نابێت. هەڵبەتە ڕستەی (ئەم بیورە سەراوە و لە ئاوی‌دا قم نابێت) ئەنجامێکی سروشتی و ژێر بێژی یانەی ڕستەی پێشوویەتی: (هەرچی لە ئاسن و پۆڵاش دروست کرابێ سەراوە). ئەمما شکی تێدا نیە کە ڕستەی (ئەم بیورە سەراوە و لە ئاوی‌دا قم نابێت) هەڵەیە و هەڵەیی یەتی یەکەشی لە ڕستەی پێشوویەوە پێوە نووساوە. کەواتە بەر لەوەی بێ‌یە سەر پووچ کردنەوەی ڕستەی، کۆتایی پێویستە بچیە سەروکاری ڕستەی پێشووی کە پێشەکی یەتی.

لەم مەسەلەی مەش دا بە هەمان شێوە پێویستە بە خاوەنی پرسیارەکە بێژین: ئەو ڕوانگەی کە تۆلی‌یەوە لە ژیان و بوونەوەر دەفکری هەڵە و ناتەواوە، چونکە ئەم ژیانەی ئێستامان بریتی نیە لە هەموو ژیان، بەڵکو قۆناغێکە لە سەفەری دوور و درێژی کاروانی ژیانی ئینسان دا، ئەم ژیانە پەروەردگار دەڵێت قۆناغی تێدا تاقی کرانەوەیە و هیچ چی دی، بەڵێ

دەفەرموێ: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً﴾[1] واتە: ئەو زاتەی مردن و ژیانی خولّقاندوە تا تاقی‌تان بکاتەوە کێهەتان ڕەفتاری چاکترە.

جا مادام ئەم ژیانە شوێنی تاقی کرانەوە و لێك هەڵاوێررانی ڕەش و سپی و بەد وچاکان بێت نەك هەر ماقووڵ نیە خاڵی بێت لە هەمووچەشنە نیگەرانی و تەنگ و چەڵەمەیەك، بەڵکو هەبوونی ئەو جۆرە شتانە زۆر شتێکی زەرووری و حەتمی‌یە، ئاخر پێم ناڵێ‌ی ئینسان ئەگەر تاڵی و سوێری یان نەچێژێ و بەردی سارد و گەرمی وەبەر پێ‌یان نەیەت چۆن دەناسرێ و دەردەکەوێ داخوا ئینسانێکی بە ورە و خۆڕاگرە یان نا!!

جا خوێنەری خۆشەویستم :

ئەوەی کە لەم دوو سێ دێڕەی ئێستا ڕابوردن بنەڕەتی ـترین جوێ کەرەوەی ئیسلامە لە ڕێچکەکان و گەورەترین ئیمتیازی ئیسلامە.

پیاو هەقێش بڵێت تێڕوانینێکی ئاوا لە ژیان وا ـتە تێڕوانینێ ـکی ئیسلامی سەرەرای ئەوەی کە شتێکی ڕاست و واقیـعی ـیە ـگەلێك گەلێکیش پێویست و زەرووری‌یە بۆ ئینسان، چونکە ئینسانێك کە ـلەم ڕوانگەیەوە لە ژیان دەفکرێ سەر لەبەری دنیای لە پێش چاوان دەبێ ـتە شانۆی تێدا تاقی کرانەوە و سەرتاپای ژیانی بەهەموو لایەنەکانی‌یەوە دەبێتە تێکۆشـان (جهاد) خەبات و تەقەللا لە پێناوی وەدەست هێنانی ڕەزامەندی خوا و ژیانی نەبڕاوەی بەهەشت دا، بابایەکی ئاواش وشەی: بێ

(1) ملك : 2 .

هیوایی، بەزین، ڕەش بینی، نا ئومێدی، ترس، پاشە کشێ کردن، ن ـێو چاوان گرژی و ...هتد لە فەرهەنگی مێشکی دا نابینرێن. بابایەکی ئاوا مادام دەزانێ بۆچی خولقێنراوە و چی لێ داوا کراوە لە کاتێك دا نیگەرانی و تەنگ و چەڵەمەیەك بەربینگێی پێ دەگرێ و لە ڕا ستی ڕا دێ سەری دنیایەی لـێ وێك نایەتەوە و عەزم و ئیرادەی کول نابێ و چرای هـ یوا و ئومێدی وەپڵتە پڵت ناکەوێ و خەفە نابێت، بەڵکو هەڵوێستێکی گەش بینانە لە ئاقار نیگەرانی و تەنگ و چەڵەمەکانی دا دەنوێنێ و هیچ وەسەر خۆی نایەنێ و بە دڵێکی هێدی و ئارامەوە لە گەڵیان دا ڕوو بەڕوو دەبێت و بەشێنەیی لێیان وەخۆ دەکەوێ و دەبەریان ڕادەچێ، چونکە ئەو دەزانێ کە ژیانی دنیا جێی ئەوەی نیە ئینسان دڵی خۆی پێ خۆش بکا و بە هەویا وەی بێ تێ یدا وەمێنێ، ئەدی ئەوە نیە قورئانەکەی پێی گو تـوە: بـە مەبەستی تاقی کردنەوێ لەسەر شانۆی زەوی دام ناون ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً..﴾[1] ، یان ئەوە نیە پێغەمبەرەکەی پێی دەڵێت : ((الدنيا مزرعة الاخرة)) دنیا کێڵگەی دوا ڕۆژە.

بێگومان لە وەرزی (چاندن)ێش دا دروێنە و خڕ کردنەوەی بەروبووم شتێکی چاوەڕوان نەکراوە، کەواتە ئینسانی موسڵمان دەڵێت با لەم ژیانەدا ڕەنجێ بدەم تا لەو دنیا بە گەنجێ بگەم، هەڵبەتە بابایەکیش سوورا و سوور بزانێت پێویستە لەسەری ڕەنج بدات و خۆی ماندوو بکات لە وەختێك دا ماندوو بوو ئارەقی دەردا و لەپە دەستانی خوێنیان تێ چڕژا هیچ پێی تێك ناچێ و ورەی بەر نادا و زراوی ناچێ.

(1) البقرة :30 .

ئەمما بە خوا بابایەك پێی وابێ بۆیە خولقێنراوە بێ کەیفی‌یە دڵی خۆی نەکاو وەك پاتاڵێکی بەرهەڵدا و بێ ساحێب کار و پیشەی گەڕان و سووڕان و لەوەڕان بێ هەر کاتێك نیگەرانی و کۆسپ و تەگەرە یەکی بێ تە ڕێ نائومێد دەبێ و چاوی دەچنە تۆقێ سەری و کێچی دەکەوێ تە کەولی، چونکە وا دەزانێ کە لەم ژیانەی‌دا ڕەنج بەخەسار و دەردەدار بوو ئیدی بۆی دەردەچێ و تروسکایی ژیانی دەکوژێتەوە و گەلێك گەلێك خۆی بێ بەخت و ئیقبالّ و نەگبەت و چارە ڕەش و سەر بەهەش دێتە بەرچاوان.

بە ڕاستی ئینسانێکی ئاواش کە لە ڕوانگەیەکی واوە سەیری ژیان دەکات زۆر جێی خۆیەتی تووشی تەنگە نەفەسی و هەناسە بڕکێ ببێ و قەڵای عەزم و ئیرادەی بڕووخێ ، لە کاتێك دا شتێکی ناکەوێتە بەر دڵی و نیگەرانی‌یەك یەخەی پێ دەگرێ، چونکە ئەو ئینسانە وا هەست دەکات کە هەموو ئەو ڕەنج و تێکۆشانەی خەرجی دەکات لە وەختی بەرەنگار بوونی لەگەڵ گێرە و کێشەکان دا بە فیـرۆ دەڕوا و کەس بۆی نانووسێ.

پوختەی قسان ئەوەیە کە لە سۆنگەی تێوە ڕامانێکی نا ئیسلامی‌یانەی هەڵەوە لە ژیان‌وبوونەوەر، مرۆڤە ڕەش بینەکان دووچاری ڕەش بینی دەبن و دنیایان لە پێش چاوان تاریك دەبێ، واتە هەر وەك چۆن بابای میزاج تێك چوو ئاوێ شیرن و زولاڵی بەزاری تاڵە، بابای بیر و بڕوا تێك چووش بە هۆی لاملی لە ئیسلام ژیانی دنیای کە گەورەترین بەهرەی خوایە لەبەر نیگا دەبێتە دێوەزمە و بە جارێکی سەری دنیایەی لێ وێك دێتەوە.

3- ئەو شتانەی ڕەش بینەکان (المتشائمون) بە نموونە دەی هێننەوە بۆ پاڵپشتی دەعواکەیان نەزانی خۆیان بووە کە تووشی ئەو چۆرتمەی کردوون و هەقیان بە ناهەق هاتۆتە بەر چاوان . ئێستاش با بچینە سەروکاری ئەو

دیاردانەی دڵی ژەنگ گرتوو و چاوی تەم بەسەر داهاتووی ئەوان ڕەش بینان بە عەیب و ناتەواوی حسێب کردوە.

بەڵام پێش ئەوەی یەك بە یەك پێیان دا بچینە خوار پێویستە چەند خاڵێك لەبەرچاو بگرین:-

یەکەم: خوای مەزن خاوەنی هەموو سیفەتێکی چاکە و پاك و بێ خەوشە لە هەموو سیفەتێکی خراپ ، کاربەجێیی (حکیم)یش یەکێکە لە سیفەتە چاکەکانی خوا ، سادەترین شتیش لە بابای کاربەجێ (حکیم)دا ئەوەیە کە ئیشی بێ هوودە و بێ سوود نەکات، کەواتە نابێ لە نێو کائیناتی خوادا تاقە شتێکی بێ ئامانج هەبێت.

دووەم: مەرج نیە هەرچی ئینسان حیکمەت و سوود و قازانجەکەی دەرك نەکرد ئەو پێ نەزانینەی وی بەڵگە بێ لەسەر نەبوونی چونکە یا سایەکی ژیربێژی (منطقي)یە کە (عدم العلم لا یستلزم علم العدم) نەبوونی زانیاری بە شتێك نەبوونی ئەو شتەی لێ نافامرێتەوە.

بەڵێ ئینسان هەروەك چۆن لە لایەنی جەستە و قەبارە و تەمەنەوە سنوور دارە، لە لایەنی ژیری و زانیاریشەوە دیسان سنوردارە، وەك قورئان فەرموویەتی: ﴿وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً...﴾[1] ، هەر هێندێکتان زانیاری پێ دراوە، ئینجا هەروەك چۆن بە قولاپی گچکە ماسی گچکە دەگیرێ ، بە زانیاری کەمیش شتێکی کەم و کورت دەزانرێ، هیچ کەسیش نیە لە بێ ڕێ و جێیی جنێوو نارەزایی دەربڕینی

---

[1] اسراء : 85 .

منداڵێکی نەزان سەبارەت بەو پزیشکەی دەیەوێ چارەسەری بکا وحەبو دەرمانی تاڵ و تفتی دەداتێ دوو دڵ بێ.

سێیەم: مادام ئەم ژیانە قۆناغی تاقی کرانەوە و لێك جوێ کرانەوە و هەڵاویرانی ڕەش و سپیان بێ حەتمەن دەبێ وێڕای ساغی و نەخۆشی و وێڕای تێری برسییەتی و، وێڕای گەرما سەرما و، وێڕای کەیف خۆشی دڵ تەنگی و، وێڕای سەرکەوتن ژێرکەوتن و، وێڕای ئاشتی شەڕ و ئاژاوە و، وێڕای جوان دزێوو، وێڕای شیرین تاڵ و، وێڕای هێمنی و ئاسایش ترس و لەرز و... بە کورتی وێڕای ئەرێتی (إيجابي) نەرێتی (سلبي) هەبێت، تاکو ڕوون بێتەوە کە سەبارەت بەو شتانەی پێیان قایلە و چێی ڕەزامەندی وین چۆن ڕەفتار دەکات، ئایا خۆی لێ بایی دەبێ و هەر خۆی لەبیر دەبێ یان مافی خەڵکی دیکەشی تێدا ڕەچاو دەکا و سوپاسی خوادا دەکات.

وە هەتا دەرکەوێ کە سەبارەت بەو شتانەی پێیان ناڕازی یە و خۆشی ناوێن هەڵوێستی چ دەبێ، ئایا دنیای لێ وەتەنگ دێ و بێ هیوایی ڕووی تێ دەکا و دەست دەکات بە ڕەخنە گرتن لە کار سازی بوونەوەر، یان بە بەراوەژووەوە ئارام دەگرێ و ڕووی بەندایەتی دەکاتە خوا و پێی دەڵێت: ئەمن بەندەی تۆم و هەر چۆنێکی تاقیم بکەیەوە ڕازیم و شوکرانە بژێرم.

چوارەم: هەموو ئەو دیاردانەش کە بەشتێکی سەلبی و خراپ وەبەرچاو دێن ئەگەر لە گۆشە نیگایەکی گچکەوە و لە ڕوانگەی بەرژەوەندی کەس (شخص)ی یەوە سەیریان کەین سەلبی و خراپن، ئەمما ئەگەر لە ڕوانگەی بەرژەوەندی گشتییەوە تێیانەوە ڕامێنین نەك هەر شتێکی بەد

و خراپ نین بەڵکو گەلێك گەلێك شتێکی پێویست و چاکیشن، بۆ وێنە: تۆفان و باران و بەفر بۆ بابایەك کە لەشی تەڕ دەبێ و سەرمای دەبێت شتێکی خراپ و سەلبی‌یە بەڵام ئەگەر لە ڕوانگەی بەرژەوەندی گشتی یەوە سەیری بکەین شتێکی زۆر باشە و گەلێك زەرووری‌یە و ژیانی مەردومی پێوە بەندە بە خواردن و خواردنەوە و پاك و خاوێنی و کشت و کاڵ و ماڵات بەخێو کردنەوە.

دیسان کوێری و کەڕی و لاڵی و کەچەڵی و شەلی و گۆجی و دەردەداری ، سەبارەت بەو کەسەی کە کوێرە یان کەڕە یان لاڵە یان کەچەڵە یان شەلە یان گۆجە یان دەردەدارە ، شتێکی خراپن ئەمما سەبارەت بە بەرژەوەندی گشتی زۆر چاکن و گەلێك پێویستن دەزانیٚ، بۆچی؟!

بۆ خاتری وەی مەردوم کە چاویان بە بابای کوێر کەوت قەدری نیعمەتی چاوو، کە چاویان بە کەڕ کەوت قەدری نیعمەتی گوێ و، کە لاڵیان دیت گەورەیی نیعمەتی گۆیایی و، کە کەچەڵیان دی قەدری تووکی سەر و، کە شەل یان دی قەدری لاق و لەتەری ساغ و، کە گۆجیان هاتە بەچاوان قەدری نیعمەتی دەست و پەل و، کە دەردە داریان دی قەدری لەش ساغی بزانن، کە قەدری ئەو نیعمەتانەشیان زانی قەدری پەروەردگاریان دەزانن و لەش ساغی بزانن، کە قەدری ئەو نیعمەتانەشیان زانی قەدری پەروەردگاریان دەزانن و کە قەدری ویشیان زانی لە تاقی کردنەوەیەکەیان دا نمرەیەکی چاك وەردەگرن .

هەر ئاواش بەو پێ و دانە هەموو ئەو دیاردانەش کە ئێ ـمە ـبە ڕواڵەت بە شتێکی سەلبی و بەد دێنە بەرنیگامان گ شتیان ئە ـگەر بەرژەوەندی گشتی ڕەچاو بکەین زۆر شتی باش و پێویستن بۆ ژیان.

جا ئێستا دوای خستنە ڕووی ئەم چوار خاڵە دەتوانین بچینە سەروکاری ئەو شتانەی کە ڕەش بینەکان بە عەیب و ناتەواوی و کەم و کەسری لە قە ـڵەم دەدەن لە بوونەوەردا:

- **سەبارەت بە هەبوونی جۆرەها نەخۆشی دەروونی و جەستەیی دەڵێین :**

هەبوونی نەساغی و نەخۆشی لە چەند لاوە شتێکی زەرووری یەو دەبێ هەبێت:

1- پێشینان گوتوویانە: لە تاریکە شەوان دا قەدری مانگێ دەزانرێ، بەڵێ هەموو ناز و نیعمەتەکانی ژیان وەختێك قەدریان دەزانرێ و پەی بە بایەخ داری‌یان دەبرێ کەپەکیان لەسەر کەوت، ئەگەر گریمان نەساغی‌و نەخۆشیش نەبوایە ئینسان هەستی بە بایەخ و گرنگی تەندروستی و لەش ساغی نەدەکرد بۆیە گوتراوە: تەندروستی تاجێ ـکە لە سەری هەموو ئینسانێکی ساغ ئەما دەردەدار و نەخۆشەکان نەبێ نای بینن.

جا ڕەنگە لێرەدا یەکێك بڵێت: جا قەیدێ چ دەکا با بابای تەندروست هەست بە نیعمەتی ساغی نەکات چما چ دەقەومێ؟!

دەڵێین: نەء زۆر دەقەومێ چونکە ژیانی دنیا جێی تاقی کرانەوەیە و ئینسانیش هەتا پتر هەست بە گەورەیی بەهرە و نیعمەتەکانی خوا

بکات چاکتر لە خوای وەنزیك دەکەوێ و زیاتر هەست بە منەت باری دەکات.

دیارە ئەو گۆڕانکاری و پێش کەوتن و پەرەسەندنەی لە ژیان دا دەی بینین ئەنجامی مل ملانێ و دەبەرێك ڕاچوونی ئینسانە لەگەڵ ئەو کۆسپ و تەگەرە و مەینەتی یانەی ڕێی پێ دەگرن کە لە نێو وان دا (نەخۆشی) ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێ، جا ئەگەر ئینسان ئەو کۆسپ و تەگەرە و چەرمەسەری یانەی لە ڕێدا نەبوایە دەبوو دەگەڵ چ ملانەی گرتبایە و دەبەرێك ڕاچووبایە؟!

ئایا ئەگەر ئەو سەدان نەساغی یانە نەبوونایە کە تووشی ئینسان و ئاژەڵ و ڕووەك دێن ئینسان چ حەوجێی ئەوە بوو کە هەزارەها کتێب و نوسراو بڕەخسێنێ کە دەربارەی ئەوان نەخۆ شی یان و شێوازی چارەسەرکردنیان دەدوێن؟!

2- هەڵبەتە نەخۆشی یەکان بەهۆی میکرۆبەوە بلاو دەبنەوە، بەلام ئایا دەزانی کە زانایان دەڵێن هەبوونی میکرۆب بۆ ژیانی ئینسان شتێکی پێویست و بایەخ دارە؟ شارەزایان دەڵێن چوونە ژوورەوەی میکرۆب لە جەستەی ئینسان دەبێتە هۆی دروست بوونی ناکۆکی و دە گژێك ڕاچوون لە نێوان میکرۆب و خڕۆکە سپی یەکانی خوێن دا، خڕۆکە سپی یەکانی خوێن لە ئەنجامی مل ملانێیان دا لەگەڵ دوژمنە سنوور شکێنەکان دا پێویستی یان بە بژیوو تفاقی پتر دەکات لە سۆنگەی سەرف کردنی بژیوو تفاقی زۆریش لە لایەن خڕۆکە سپی یەکانەوە لەشی ئینسان بەرەو فراژوو بوون و نەش و نما کردن دەچێت، تەنانەت

شارەزایان دەڵێن: ئەگەر میکرۆب نەبوایە قەد و باڵای هیچ ئینسانێك لە (80) سانتیمەتر تێ نەدەپەڕی.

• سەبارەت بە جەنگ و شەڕ و شۆڵیش دەڵێین:

1و 2 هەرچی لە خاڵی یەکەم و دووەم دا گوتمان دەربارەی نەخۆ شی و نەساغی لێرەش دا بی هێنەوە بەر نیگات و تەنیا وشەی (نەخۆشی) بکە بە (شەڕوشۆڵ) و وشەی (تەندروستی) بکە بە (هێمنی و ئاسایش).

3- شەڕوشۆڵ و هەرا ئەنجامێکی سروشتی ژیانی ئینسانەکانە، چونکە خوای بەخشندە لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئینسانی بۆ خاتری تاقی کردنەوە خولقاندوە وای دروست کردوە کە:

یەکەم: ئازاد بێ و بە پێی ویست و هەڵبژاردنی خۆی بەرێیەدا بڕوات.

دووەم: لەگەڵ پاڵنەری خێر و چاکەدا پاڵنەری شەڕ و خراپەش هەبێت لە ژیانی دا، جا لە ئاکامی کۆبوونەوەی ئەم دوو عامیلەدا ئینسانەکان تێك هەڵ دەپڕژێن و لە ڕاستێکرا دێن و جەنگ و هەرا بەرپا دەبێت.

کەواتە هەبوونی شەڕوشۆڵ ئەنجامێکی حەتمی و سروشتی ژیانی ئینسانە و عامیلێکی بنەڕەتی یە لە پێك هێ نەرەکانی سرو شت و سەر و سیمای کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

خۆ ئەگەر یەکێکیش بڵێت: جا چ دەبوو ئەگەر ئەو دوو عامیلەی کە لە ئەنجامی وان دا شەڕ و هەرا بەرپا دەبێت نەبوونایە؟

دەڵێین : ئەو دەمی ئینسان لە ئینسانەتی دەشۆرا و بە کەڵکی تاقی کرانەوە و جێ نشینایەتیش نەدەهات، چ فەرقی نەدەبوو لەگەڵ ئەو دار و بەردەدا

کە ئەستۆکەچی یاسا فیزیایی و کیمیاییەکانی سروشتە و داری پێ لەسەر بەردی دانانرێ و مێشی پێ لە ئاو ناکرێ.

- **دەربارەی هەبوونی خەم و خەفەت و پەژارەش دەبێژین :**

خەم و خەفەت خواردن بۆ ملانە گرتنی ئینسان لە گەڵ کۆسپ و تەگەرەکانی ژیانیدا وەك تین و گەرمی وایە بۆ ئاگر، واتە ئەگەر بڵێین: بۆچی خەم و خەفەت و دڵ تەنگی و کەسەر هەیە لە ژیانی دنیادا ؟ لەگەڵ ئیعتراف کردنمان دا بە هەبوونی تەنگ و چەڵەمە و گێرە کێشەی نەبڕاوەدا وەك ئەوە وایە بڵێین : لەبەرچی تین و گەرماییمان بۆ دێت لە کاتێك دا لە بەر ئاوروچکەیەکی دانیشتووین؟!

- **سەبارەت بە بوومەلەرزە و ئاگر پژێنەکانیش :**

لە تەفسیری ئایەتی دووەم دا شتێکمان لێ ڕاگەیاندوە کە بایی قەناعەت پێ هێنان دەکات.

- **ئەمما مەسەلەی دیاردەی تۆفان :**

زانایان دەربارەی دەڵێین:

ئەو هەڵکشین و داکشین و تۆفانانەی کە لە زەریاکان دا ڕوو دەدەن جۆراو جۆرن: هەیانە لە ناوچە ساردەکانەوە دێ و هەیانە لە ناوچە گەرمەکانەوە، هەیانە توێخی سەرەوەی ئاوێ دەگرێتەوە و هەشیانە بارێ بنەوەی ، سوودی ئەو هەڵکیش و داکشین و تۆفانانەش وێڕای هاوسەنگ کردنی پلەی گەرمی نزمی ناوچە ساردەکان بەهۆی تۆفانی گەرمەوە و پلەی گەرمی بەرزی ناو چە گەرمەکان بەهۆی تۆفانی ساردەوە، دەبێتە هۆی شڵقاندن و تێکەوە ڕاشەقاندنی

زەریاکان و نایەڵێ بۆگەن بن و ببنە کانگای زاووزێی بەکتریا و مێش و مێشوولە و زیندەوەرە زیان بەخشەکانی تر.

- **سەبارەت بە لافاوی ڕووبارەکان :**

بێ گومان ئەگەر لە ڕوانگەی بەرژەوەندی گشتی‌یەوە سەیری کەین زۆر بەسوودە چونکە نیشانە و دروشمی زۆر بوونی ئاوی چۆم و ڕووبارەکانە و ئەوەش شتێکە شوکری خوای دەوێ و شایانی پێ قەڵس بوونێ نیە، مەسەلەی وەپێش خستنی بەرژەوەندی گشتیش لەسەر ئی تاك شتێکی سەلمێنراوە و پێی ناوێ زۆری وەدوا کەوین.

- **بۆ هەورە تریشقەش دەڵێین :**

وێڕای ئەوەی کە ئەنجامی پێکەوە متوربە بوونی هەورە سارد و گەرمەکانە دووەمین ڕێگەشە بۆ دروست کردنی (نایترۆجین) لە زەوی دا چونکە هەر جارێك هەورە تریشقە بریقەی هات ئەندازەیەك لە (ئۆکسجین) و (نایترۆجین) پێکەوە ئاوێتە دەکا و بارانیش وەك (نایترۆجین) ێکی ئاوێتە دەی هێنێتە خوارێ بۆ نێو زەوی[1].

- **دیاردەی سەرما و گەرما و باو گێژەڵووکەش :**

پێی ناوێ یەك بە یەك وەدوایان کەوین و سەری خوێنەری ئازیزیان پێوە بێشێنین چونکە حیکمەت و سوودیان شتێکی هەست پێ کراوە و لە کەس شێرراوە نیە ئەمما بە مەرجێك بەرژەوەندی تایبەتی نەکەینە سەنگی مەحەك و خۆپەرستانە دەدنیایە نەفکرین.

(1) سەیری کتێبی (العلم یدعو للایمان)ی کرسی موریسون بکە لاپەڕە (78، 79).

ئێستا مایەوە مەسەلەی هۆ و حیکمەتی هەبوونی شەیتان و پیڕ و دار و دەستەکەی، بەڵام چونکە کەسێك بە وردی لەوەی ڕابورد ورد بوویێتەوە و لێی حاڵی بووبێ بە سێنایی حیکمەتی هەبوونی شەیتانیش دەزانێ، بە پێویستی نازانم لە بنی کولەکەی بدەم و درێژ دادڕی‌یە بکەم بۆیە بە کورتی دەڵێم:

وەك گوتمان ئینسان جێ نشینی خوایە و بۆ تاقی کرد ـنەوێ خولّ ـقاوە، کەسێکیش دەکرێ تاقی وەکرێ کە توانای بەسەر دەرچوون و دەرنەچوونی‌دا هەبێت، ئەگەر نا بە زۆر لێ کراو (مُجْبَرْ) حسێب دەکرێ، کەواتە دەبێ وێڕای پاڵنەری چاکە کە ژیری و فریشتە و پێغەمبەرانن ﷺ پاڵنەری خراپەش هەبێ کە هەوا و نەفس و شەیتان و بەدانن.

لەوەوە کە ڕابورد زانیمان کە ڕەخنەی ڕەش بینان سەبارەت بە بوونەوەر وەك بلّقێ سەر ئاوێ وایە و هەر لە خۆوە پووچ دەبێتەوە، چونکە هەموو ئەو شتانەی ئەوان بە عەیب و ناتەواوی لە قەڵەم دەدەن شتێکە نارێك و پێکی و خوار و خێچی تێوە ڕامان و بیر کردنەوەی خۆیان هێناویەتە دی و هیچی دی.

لە کۆتاییدا دەڵێم: ئەو ڕەش بینانەم وەك بابایەك دێنە پێش چاوان کە لە پشت پەردەیەکی ڕەشەوە سەیری جیهان دەکات و دواییش دەڵێت: ـئەم دنیایە هەمووی هەر تاریکی و شەوە زەنگە و هیچ جوانی‌یەکی تێدا نیە !

گەوهەری سێیەم

جۆری پەیوەندی نێوان خوا و بەندە لە ڕێبازی ئیسلام دا

پەیوەندی نێوان خوادا و ئینسان لە ئیسلام دا بریتی‌یە لە خۆشەویستی و ڕێزی دووسەرە، واتە خۆشەویستی و ڕێزی خودا تبارك و تعالى بۆ ئینسان و ئی

ئینسان بۆ وی، هەڵبەتە کە دەڵێین پەیوەندی نێوان خوا و ئینسان لە ئیسلام دا ئاوایە واتە لە دنیای واقیع دا وایە چونکە (ئیسلام) بەرنامەی ڕاستەقینەی خوایە ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الإِسْلاَمُ﴾[1] .

دیارە کە بەرنامەی ڕاستەقینەی خواش شتێکی واقیعی یە و لەگەڵ واقیع دا ناکۆکی نیە، لەوەوە دەگەینە ئەم ئەنجامە:

هەر بیروباوەڕێك پەیوەندی نێوان خوا و ئینسان بە غەیری ئەو شێوەیە دیاری بکات کە ئیسلام دەیلێ بیروباوەڕێکی پووچ و هەڵەیە و لەگەڵ واقیع دا ناسازێ، جا ئەو پووچی و هەڵەیی و لەگەڵ واقیع دا نەسازانەش بەڵگەی ئەوەیە کە خوا نەی ناردوە با لە نێو خەڵکیش دا بە ناوی ئایینی خواوە ناسرابێ[2].

ئێستاش چەند دەقێك لە قورئانی قسە لەجێ و فەرمایشتی پێغەمبەری پێشەوامانﷺ دەخەینە بەرچاوان کە ئیسپاتی ئەم قسەیەی ئێستامان دەکەن و جۆر و چۆنیەتی پەیوەندی نێوان خوا و ئینسانمان بۆ ڕوون دەکەنەوە:

1- لە ئایەتی ﴿الرحمن الرحيم﴾ بە دوای ﴿رب العالمين﴾دا ئەوە دەفامرێتەوە کە پەروەردگاری کائینات ﴿رب العالمين﴾ بە سۆز و بەزەیی و بەخشندەیە ﴿الرحمن الرحيم﴾ە لە ئاقار وەدی هێنراوەکانی دا.

2- ﴿وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾[1] یانی : هێندێ کەس هاوەڵان بۆ خوای پەیدا دەکەن، هێندەی خۆشەویستی یە خوای خۆشیان دەوێن، ئەمما بڕواداران لەوان پتر

---

(1) آل عمران : 19 .

(2) لێرەدا مەبەستم لەو ئاین و مەزەبانەیە کە ئینسان دەسکاری کردوون و شێواندوونی و وای لێ کردوون کە لەگەڵ واقیع دا نەسازێن وەك: جوولەکایەتی و مەسیحایەتی.

(1) البقرة : 165 .

خوایان خۆش دەوێ، واتە خۆشەویستی بڕواداران بۆ خوا یان پترە لە خۆشەویستی وان بۆ پەرستراوەکانیان.

3- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ...﴾[2] ، یانی: ئەی بڕواداران هەر کامێك لە ئێوە لە دینەکەی هەڵگەڕێتەوە خوا میللەتێك دەرەخسێنێ خۆشی دەوێن و خۆشیان دەوێ.

4- ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ...﴾[2] ، واتە: بڵێ ‌بە ئینسانەکان‌ ئەگەر خواتان خۆش دەوێ وەدوای من کەون خواش خۆشی دەوێن.

5- خوای بەخشندە لە فەرموودەیەکی قودسی (حديث قدسي)دا دەفەرموێ: ((اذا تقرب اليَّ العبد شبراً تقربت اليه ذراعاً واذا تقرب الي ذراعاً تقربت منه باعاً واذا اتى الي مشياً أتيته هرولة))[3] واتە: ئەگەر بەندە بستێك لێم وەنیزیك کەوێ باسکێك لەی نزیك دەبمەوە، وە ئەگەر باسکێك لێم نزیك بێتەوە باڵێك لەی نیزیك دەبمەوە، ئەگەر بە ڕۆین بۆ لام بێت بە راکردن بۆ لای دەچم!!

6- دیسان خوای گەورە لەسەر زمانی پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((عبدي ما عبدتنى و رجوتنى فأني غافر لك على ما كان فيك، ويا عبدي ان لقيتنى بقراب الارض خطيئة مالم تشرك بي لقيتك بقرابها مغفرة))[4] واتە: ئەی بەندەم هەتا بم پەرستی و تکام لێ بکەی لێت خۆش دەبم هەرچەندە

(2) المائدة : 55 .

(3) آل عمران : 32 .

(3) (بخاری) لە (انس و ابى هريره)ەوەو (طبري) لە (سلمان الفارسى)یەوە ڕیوایەتیان کردوە.

(4) (احمد) لە (ابو ذر)ەوە ڕیوایەتی کردوە.

تاوانیشت هەبن، وە ئەی بەندەم ئەگەر بە پڕاوپڕی زەوی لە تاوان بێیە لام هاوەڵم بۆ دانەنێی ئەمنیش بە پڕاو پڕی زەوی بەزەیی و چاوپۆشی و لێ خۆش بوونت بۆ دێنم !!

7- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : ((لله أشدُ فرحاً بتوبة عبده حين يتوب اليه من احدكم كان على راحلته بارض فلاة فانفلتت منه راحلته وعليها طعامه و شرابه فأيس منها فأتى شجرة واضطجع في ظلها وقد أيس منها، فبينما هو كذلك اذا هو بها قائمة عنده فأخذ بخطامها ثم قال من شدة الفرح اللهم انت عبدي وانا ربك، اخطأ من شدة الفرح))[1].

یانی : خوا شاد و خۆشحاڵترە بە تۆبە و گەڕانەوەی بەندەی لە بابایەك كە ولاخێكی پێیە لە دەشتێكی چۆڵ و هۆڵ، ئینجا ولاخەكەی لێ بەرهەڵدا دەبێت و خواردن و خواردنەوەكەشی لەسەر پشتی یەتی، دوایی لێی نائومێد دەبێ و دەچێتە كن درەختێك و لە بن سێبەری دا دەنوێ هەڵبەتە بە چاكی لێی بێ هیواو تەمابڕاو بووە، جا لە كاتێك دا لەو حاڵەی دایە سەیر دەكات هاتۆتە بەردەمی ڕاوەستاوە، ئەویش جڵەوی دەگرێ و لە خۆشیان دەڵێت: ئەی خوایە ئەتۆ بەندەمی و من پەروەردگارتم، لە خۆشیان لێی تێك دەچێ!!

8- خوای بەرزومەزن لەسەر زمانی پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((عبدي المؤمن احب الي من بعض ملائكتي))[1].

واتە: بەندەی بڕوادارم لا خۆشەویست ترە لە بڕێك لە فریشتەكانم!!

---

(1) (مسلم) ڕیوایەتی كردوە لە انس بن مالك ەوە.

(1) (مسلم) ڕیوایەتی كردوە لە انس بن مالك ەوە.

9- دیسان خوای میهرەبان فەرموویەتی: ((حقت محبتي للمتحابين فـيَّ، و حقّت محبتي للمتواصلين فـيّ، و حقت محبتي للمتناصحين فـيَّ، و حقت محبتي للمتزاورين فـيّ, وحقّت محبتي للمتباذلين فـيَّ، المتحابون فـيَّ على منابر من نور يغبطهم بمكانهم النبيون والصديقون والشهداء))[2] .

یانی : خۆشەویستیم فەرز بووە بۆ ئەوانەی لە پێناوی مندا یەکتریان خۆش دەوێ، وە خۆشەویستیم فەرز بووە بۆ ئەوانەی لەبەر خاتری من پێکەوە پەیوەستن، وە خۆشەویستیم پێویست بووە بۆ ئەوانەی لە ڕێی مندا ئامۆژگاری یەکتر دەکەن، وە خۆشەویستیم فەرز بووە بۆ ئەوانەی لەبەر من هاموشۆی یەکدی دەکەن، وە خۆشەویستیم پێویست بووە بۆ ئەوانەی لەبەر خاتری من شت بە یەکتر دەبەخشن، ئەوانەی پێکەوە دۆستن لە ڕێی من دا لەبەرهەشت دا لەسەر چەند دوانگە (منبر)ێکی نورینن پێغەمبەران و باوەڕپێتەوان و شەهیدان ئێرەیی یان پێ دەبەن لەبەر بەرزی پایە و پلەیان.

10- خوای بەخشندە لە فەرمایشتێکی تری قودسیدا فەرموویەتی : ((من آذى لي وليا فقد استحلَّ محاربتي وما تقرب الي عبدي بمثل اداء الفرائض، وما يزال عبدي يتقرب اليَّ بالنوافل حتى احبه، فاذا احببته كنت عينه التي يبصر بها و اذنه التي يسمع بها و رجله التي يمشي بها و فؤاده الذي يعقل به و لسانه الذي يتكلم به ان سألني اعطيته و ان دعاني اجبته، وما ترددت عن شيء انا فاعله ترددي عن وفاته لانه يكره الموت وانا اكره مساءته))[1].

---

(2) (الطبري) لە (ابو هريرة) وە ڕیوایەتی کردوە.

(1) (بخاری) ڕیوایەتی کردوە.

یانی : هەر کەسێك دۆستێکم ئازار بدات شەڕی لەگەڵ دا بەرپا کردووم، وە بەندەم بە هیچ شتێك وەك بەجێ هێنانی ئەو شتانەی لە سەرم فەرز کردوون لە من وەنیزیك ناکەوێ، وە بەندەم دەم بۆ دەمێ لێم وەنیزیك دەکەوێ بەهۆی بەجێ هێنانی سوننەتانەوە هەتا خۆشم دەوێ، کە خۆشم ویست دەبمە ئەو چاوەی پێی دەبینێ و ئەو گوێیەی پێی دەبیستێ و ئەو لاقەی پێی دەڕوا و ئەو ژیرییەی شتی پێ دەزانێ و ئەو زمانەی قسانی پێ دەکات، ئەگەر داوای لێ کردم پێی دەبەخشم و ئەگەر بانگی کردم بە دەنگییەوە دەچم، وە لە هیچ شتێك دا کە دەیکەم دوو دڵ نەبووم وەك دوو دڵیم لەمراندنی دا چونکە ئەو بەندەیە مردنی پێ ناخۆشە و ئەمنیش پێ ناخۆش بوونی ویم پێ ناخۆشە!!

خوێنەری ئازیز !

ئەم دە نموونەیە لویچێك بون لە تەغارێك لەو دەقە ئیسلامییانەی دەری دەخەن کە پەیوەندی نێوان خوا و ئینسان بریتییە لە دۆستایەتی و ڕێز و خۆشەویستی لە ئاقار یەك دا.

ئەما لێرەدا شتێك ماوە پێویستە بگوترێ، کە دەڵێین پەیوەندی نێوان خوا و بەندەکانی بریتییە لە خۆشەویستی و سۆز و دۆستایەتی نابێ ئەوەی لێ وەفامرێ کە نەفی هەبوونی ترسان لە خوا دەکەین، نا چونکە لە خوا ترسان خەسڵەتێکی بنەڕەتی ئینسانی ژیر و خواناسە ومرۆڤ تا پتر خوا بناسێ زیاتری

لـێ دەترسێت، بەڵێ مەبەستمان ئەوە نیە بەڵکو مەبە ست ئەوە یە کە خۆشەویستی و سۆز لە نێوان خوا و ئینسان دا زەمینە و بنچینەی پەیوەندی نێوانیانە، ئەوەش کە گوتمان ڕاستی‌یەکە وەك مانگی چواردە لە نێو بەرنامەی خوادا خۆی دەنوێنێ و لە دەیان دەق دا خراوەتە ڕوو.

بەڵێ پەیوەندی خوای بە بەزەیی و باڵا دەست لەگەڵ ئینسان دا ئاوایە نەك وەك فەیلەسووفەکانی یۆنانی دەیان گوت، کە گوایە خوا هەر هێندە پەیوەندی لەگەڵ مرۆڤ دا هەیە کە وەدی هێنەریەتی و هیچی دی، چونکە ئەوان دەڵێن: خوا بوونەوەری وەك ئاشێکی زەبەلاح وەگەڕ خستوە و وازی لێ هێناوە و پشتی تێ کردوە و ئینسانی تێدا هەڵوەدا کردوە. وە نەك وەك ئەفسانەکانی کڵێسایی (الخرافیات الکنسیە) دەڵێت: کە گوایە خوا بەندەکانی دەبوغزێنێ و پێی خۆش نیە شت فێر بن و لە دنیایە تێ بگەن و هیچ شتێکیان لە زانیاری خۆی بەش نادات و هیچ کام لە نهێنی‌یەکانی خۆیان بۆ ئاشکرا ناکات ئەڵلاهومە مەگەر لە ڕێی دزی و فزی و تەڵەکە بازی‌یەوە، دە نا ئینـ سان هیـ چی دە سگیر نابێت(1)!!

وە نەك وەك ئەفسانەی جوولەکایەتی دەڵێت: کە خوا ئێمە گەلی جووی کردوە بە وەکیل و جێ نشینی خۆی و ئێمە گەلی خوای هەڵبژێرراو (شعب الله المختار) ین و ئێمە فرزەند و خۆشەویستی خواین (نحن ابناء الله واحباؤه) و پێویستە هەموو گەلانی تر غەیری جوو دیل و ژێر دەستی مەبن و ئێمە سوودیان لێ وەرگرین چونکە خوا هەر وەك چۆن ئاژەڵی لەبەر خاتری ئینسان خولقاندوە غەیری ئێمەشی لەبەر مە خولقاندوە!!

(1) وەك لە (تەورات) دا هاتوە کە نەصرانیەکان بە (العهد القدیم) ی خۆیان دەزانن .

وە نەك وەك ئەفسانەی بت پەرستی بە هەموو شێوەكانی‌یەوە دەڵێت: پێویستە بۆ وەی بگەینە خوا هۆ و وەسیلەیەك هەبێت لە نێوان دا[1]، جا كەیفێ خۆیەتی ئەو هۆ و وەسیلەیە دارە، خورمایە، مانگایە، ڕووەكە، ئینسانە یان هەر شتێكی ترە.

جا ئێستاش خوێنەری بەڕێز!

وەرە ڕێبازی خوا و ڕێچكەكانی تر لە بەرێك ڕاگرە و ڕامێنە هەتا بەرزی و گەورەیی بەرنامە و ئایینی خوا و نزمی و قرپۆكی ڕێچكە دەسكردەكانت بۆ دەركەوێ.

تەفسیری ئایەتی چوارەم
﴿ ملك يوم الدين ﴾ خاوەنی ڕۆژی سزا و پاداشتە

مانای وشەكان:

ملك: واتە خاوەن، بڕێكیش بە (مَلِك) یان خوێندۆتەوە واتە سەرۆك و خاوەن دەسەڵات.

يوم الدين: واتە ڕۆژی پاداشت و سزا، چونكە (الدّين) لە زمانی عارەبی‌دا سێ واتایان هەڵ دەگرێ .

(1) هەڵبەتە ئێمەی موسڵمانیش ئینكاری ناكەین كە هەبوونی هۆ و وەسیلە پێویستە بۆ گەیشتن بە خودا وەك پێغەمبەر ﷺ یان كەسێك كە جێ گری وی‌یە و لە شوێنی دادەنیشێ، بەڵام ئێمە دەڵێین ئەو هۆ و وەسیلەیە ناتوانێ هیچ زەرەر و قازانجێكمان پێ بگەیەنێ بە بێ ویستی خودا كەواتە نابێ ئینسان ئەوان بپەرستێ و لێ یان وەپاڕێ چونكە ئەوە هەر لایقی خوایە.

یەکەم : ئاین و ڕێباز ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الإِسْلاَمُ﴾ .

دووەم: سزا و پاداش وەك لەم ئایەتەدا هاتوە.

سێیەم : گەردن کەچی .

لەم ئایەتە پیرۆزەدا بابای موسڵمان دان دێنێ بەوەدا کە خوای دادگەر خاوەن و گەورەی ڕۆژی قیامەتە، کە ڕۆژێکە چاکان پاداشتیان وێ دەدرێتەوە و، بەدان بە سزا و تۆڵەیان دەگەن.

جا ئێستا با بناوێك لە دەریای دەوڵەمەندی ئەم ئایەتەدا لێ بدەین و بە قەدەر توانا و بۆ لوان برێك لە گەوهەرە گرانبایی یەکانی بێ نینە دەر:

گەوهەری یەکەم

ڕۆژی قیامەتێ چیە و چۆن دێتە پێش ؟

لەبەر ڕۆشنایی چەند دەقێکی قورئان و فەرمایشتی پێغەمبەردا ﷺ وەڵامی ئەم پرسیارە دەدەینەوە:

1- پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ(1) وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ(2) وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ(3) وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ..﴾[1] .

---

(1) الأنفطار : 1-4

واتە: بە ناوی خوای بە بەزەیی بەخشندە، کاتێك ئاسمان شەق و پەق بوو ، وە کاتێك خڕۆکەکان پرژو بلاو بوون، وە کاتێك دەریاکان تەقینەوە، وە کاتێك گۆڕەکان هەڵقەندرانەوە...

2- دیسان فەرموویەتی: ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ(1) وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ(2) وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ(3) وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ(4) وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ(5) وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ(6) وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ(7) وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ(8) بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ(9) وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ(10) وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ(11) وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ(12) وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ....﴾[2] .

یانی : کاتێ ڕۆژ پێچرایەوە، وە کاتێك ئەستێرەکان کوژانەوە، وە کاتێك شاخەکان بزوێنران، وە کاتێك حوشتری ئاوس پشت گوێ خرا، وە کاتێك جانەوەران خڕ کرانەوە، وە کاتێك دەریاکان داگیرسان، وە کاتێك ئینسانەکان زیندوو کرانەوە، وە کاتێك (کچی) زیندە بە چاڵ کراو پرسیاری لێ کرا: بە چ تاوانێك کوژراوە، وە کاتێك نامەکان بەشرانەوە، وە کاتێك ئاسمان کەوڵ کرا ئەو گومبەزە شینە ڕازاوەی ئێستا دەی بینین نەما وە کاتێك دۆزەخ بڵێسەدار کرا، وە کاتێك بەهەشت ڕازێنراوە...

3- لە جێیەکی دیدا دەفەرموێ: ﴿الْقَارِعَةُ (1) مَا الْقَارِعَةُ (2) وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ (3) يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ (4) وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ(5) ﴾[1] .

---

(2) التكوير : 1-13 .

(1) القارعة :1-5 .

واتە: داچڵەکێنەر، چووزانی داچڵەکێنەر چی یە ؟ ڕۆژێکە مەردوم وەك پەپوولەی پرژ و بڵاویان لێ دێت، وە شاخەکان وەك خۆری ڕەن گاو ڕەنگی شکنراوە.

4- هەروەها فەرموویەتی: ﴿ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الأَرْضِ إِلاَّ مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ (68) وَأَشْرَقَتْ الأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ.. ﴾[2] .

واتە: وە کەڕەنا (صور) فووی پیّدا کرا، دەسبەجێ هەرچی لە ئاسمانەکان و زەوی‌دا هەیە بێ هۆش بوون، مەگەر ئەوە نەبێ کە خوا بیەوێ بێ هۆش نەبێ ئینجا فووێکی دیکەی پیّدا کرا، یەکسەر هەموویان هەستانەوە و چاوەڕوان بوون، وە زەوی بە ڕۆشنایی پەروەردگاری ڕووناك بۆوە و کتێبی تاوانان ڕۆنرا و پێغەمبەران و شاهیدان هێنران و بە هەق و ڕاستی حوکمیان لە نێوان دا کرا، بێ ئەوەی زوڵمیان لێ بکرێت.

5- لە شوێنێکی تردا فەرموویەتی: ﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ.. ﴾[1] .

واتە: ڕۆژی قیامەتێ نە زەوی وەك خۆی دەمێنێ و نە ئاسمانەکان و بەندەکان ڕادەنوێنرێن بۆ خوای تەنیای باڵا دەست.

(2) الزمر 68، 69 .

[1] ابراهيم : 48 .

ئێستا لە تێکڕای ئەو ئایەتانەدا بۆمان دەرکەوت کە ڕۆژی قیامەتێ چۆن دێتە پێش، زانیمان کە ڕۆژی دوایی وەختێك دێتــە پێشێ کە ئەم ژیانەی سەر زەوی کۆتایی پێ دێت و ئەم بوونەوەرە تێك دەچێ، بەڵێ زانیمـــان کە ئاسـمانەکان و ئەستێرە و خرۆکە و شاخ و دەریا و...هتد سەر لەبەر هەلا هەلا دەبن و لە بەرێك هەڵدەوەشێن، واتە هەروەك چۆن بەنکە موورووویەك لە وەختی پچڕانی دەزووەکەی‌دا پرژ و بڵاو دەبێ و هەر دەنکەی بۆ جێیەکی دەچێ، ئەم بوونەوەرەش هێزی کێشندەی دەنێودا نامێنێ و پارچە پارچە دەبێ، زانیشمان کە هۆی ئەم تێك چوون و خەرا بوونەی بوونەوەر دەگەڕێتەوە بۆ فوو پێدا کرانی کەڕەنا (الصور) لە لایەن فریشتەیەکەوە بە فەرمانی خوا بە ناوی (ئیسرافیل). کەواتە زانیمان ڕۆژی قیامەتێ چۆن دەقەومێ بەوەش وەڵامی بەش دووەمی پرسیارەکەمان دایەوە، مادام وایە با ئەمجار بچینە سەروکاری بەشی یەکەمی پرسیارەکە و بزانین ڕۆژی قیامەتێ چیە و چۆنە؟!

1- خوای زانا فەرموویەتی : ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ (1) يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴾[1].

واتە: ئەی مەردوم لە پەروەردگارتان پارێز بکەن بوومەلەرزەی قیامەتێ شتێکی گەورەیە. ڕۆژێکە دەبینن هیچ شیردەرێك ئاگای لە کۆرپەی نامێنێ و هەموو ئاوسێك کۆرپەکەی لەبەر دەچێت و خەڵکی دەبینی وەك سەرخۆشان، ئەمما سەرخۆش نین بەڵام سزای خودا توند و تیژە.

(1) الحج : 1 .

2- دیسان فەرموویەتی: ﴿ وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ (19) حَتَّى إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (20) وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾(2) .

یانی: ئەو رۆژەی دوژمنانی خوا بەرەو ئاگر راپێچەك دەدرێن و هەموو خڕ دەكرێنەوە سەریەك. جا كاتێك هاتن و گوێ و چاوو پێستیان شایەتی لێدان لەوەی كە دەیان كرد. وە بە پێستیانیان گوت چما شایەتیمان لێ دەدەن؟! گوتیان ئەو خوایەی هەموو شتێكی هێناوە ـتە گۆ ئێمەشی هێناوەتە گۆ، وە هەر ئەویش هەوەڵ جار هێناوینیە دی و هەر بۆ كن ویش دەگەڕێنەوە.

3- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : ((تُدنى الشمس يوم القيامة من الخلق حتى تكون كمقدار ميل، فيكون الناس على قدر اعمالهم في العرق، فمنهم من يكون الى كعبيه ومنهم من يكون الى ركبتيه، ومنهم من يـ كون الى حقويه، ومنهم من يلجمه العرق الجاما و اشار رسول الله ﷺ بيده الى فيه.))(1) .

یانی : رۆژی قیامەتێ رۆژ لە خەڵكی وەنیزیك دەخرێ هەتا دەگاتە ئەندازەی یەك میل (1606) مەتر !! جا خەڵك بە پێی كردەوەكانیان دە ئارەقیێدا دەبن، هەیانە هەتا گوێزینگانی دێ، وە هەیانە تا ئەژنۆیانی، وە هەیانە هەتا كەلەكەی دێت، وە هەیانە ئارەق جڵەوی دەكات تا چەناگەی دێ وە پێغەمبەر ﷺ بە دەستی ئاماژەی كرد بۆ زاری.

(2) فصلت : 19-21 .

(1) (مسلم) ڕیوایەتی كردوە.

4- خوای بەخشندە دەفەرموێ: ﴿ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لاَ تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ (18) فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ (19) إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلاَقٍ حِسَابِيَهْ (20) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ (21) فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ (22) قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ (23) كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الأَيَّامِ الْخَالِيَةِ (24) وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَالَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ (25) وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ (26) يَالَيْتَهَا كَانَتْ الْقَاضِيَةَ (27) مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ (28) هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ (29) خُذُوهُ فَغُلُّوهُ (30) ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ (31) ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ (32) إِنَّهُ كَانَ لاَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ (33) وَلاَ يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ (34) فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ (35) وَلاَ طَعَامٌ إِلاَّ مِنْ غِسْلِينٍ (36) لاَ يَأْكُلُهُ إِلاَّ الْخَاطِئُونَ (37) ﴾[2] .

واتە: ڕۆژی قیامەتێ ڕادەنوێنرێن هیچتان لێ شێراوە نابێ ئینجا ئەوەی کتێبەکەی بە ڕاستەدا وێ درێتەوە، دەڵێت، ها کتێبی من بخوێننەوە، ئەمن دەم زانی تووشی حسیابێ دەبم، وە ئەو کەسە لە ژیانێکی پڕ ڕەزامەندی دایە، لە باغێکی بەرزدا، میوە و بەرەکەی نیزیکە، پێیان دەگوترێ بخۆن و بخۆنەوە نەوشی گیانتان بێ بەوەی لە ژیانی ڕابوردوودا کردووتانە، ئەما ئەوەی بەلای چەپ دا کتێبەکەی وێ درێتەوە ، دەڵێت: بریا کتێبەکەم هەر نەدرابایەوە، وە حیسابی خۆمم نەدیبا، کاشکی زیندوو نەبووبامەوە، سامانەکەم چ سوودی پێ نەگەیاندم، دەسەڵاتەکەم فەوتا، پێی دەگوترێ بی گرن کۆت و زنجیری بخەنە مل، دوایی بی خەنە نێو دۆزەخ ، ئینجا زنجیرێکی تێ وەرپێچن حەفتا باسك درێژە، ئەو لە دنیادا

(2) الحاقە : 18 -37 .

بڕوای بە خوای گەورە نەبوو ، وە خەڵکی هان نەدەدا لەسەر یارمەتی دانی هەژار و نەداران[1] ئەمڕۆ چ خزم و نزیکی نینە و خۆراکیشی پێ نادرێ لە کێم و زوخا و بەولاوە ئەو کێم و زوخاوەش تەنیا تاوانباران دەی خۆن.

ئێستاش زانیمان ڕۆژی قیامەتێ چی یە و چۆنە، زانیمان کە ڕۆژێکە هەتا بڵێی پڕ مەترسی و توشە و ئینسان لە حەژمەتانی ئاگای لە خۆی نامێنێ و چاوی ئەبڵەق دەبن و وەك بابای سەرخۆش بەولاو لایان دا دەکەوێ و ڕەنگی زەرد دەبێ و خەڵکی بە گوێرەی ڕێژەی تاوانەکانیان ڕێژەی ئارەقی لەشیان بەرز دەبێتەوە، ڕۆژێکە هیچ کەس توانای حاشایی کردن و بڕو بیانوانی نیە و هەر کەسە چاك یان خراپ بە پاداش و سزای کردارەکانی دەگات و یان ڕووە و بەهەشتی بەرین و پڕ ناز و نیعمەت یان دۆزەخی زەبەلاح و پڕ سزا و ئەشکەنجە و خەم و پەژارە وەڕێ دەکەوێ، خوایە بمان گێڕی لە وانەی ڕووەو بەهەشت وەڕێ دەکەون و نەچینە پێڕی ئەوانەی بەرەو دۆزەخ پاڵەستۆ دەدرێن.

ئێستا کە زانیمان ڕۆژی قیامەتێ چی یە و چۆن دێتە دی کۆتایی بە تێوە ڕامانمان دێنین لە گەوهەری یەکەمی ئەم ئایەتە و دەچینە خزمەتی گەوهەری دووەمی و هەڵوەستەیەکی لە ئاقاردا دەکەین.

گەوهەری دووەم

ئەنجامی ڕۆژی قیامەتێ چی یە؟!

ڕۆژی قیامەتێ ئینسانەکان دەکرێنە چوار دەستە:

---

(1) لێرەدا جێی سەرنج ئەوەیە کە هەر لە دوای بڕوا بە خوا نەبوون یارمەتی نەدانی هەژاران باس کراوە، هەڵبەتە لێرەدا و لە چەندین شوێنی تردا بە تەنگەوە بوونی ئیسلام دەردەکەوێ سەبارەت بە هەژار و نەداران.

دەستەی یەکەم: کە موسڵمانانن واتە ئەوانەی کە ڕێبازی خوایان کردۆتە بەرنامەی ژیانیان بەرەو ڕەزامەندی خوا و بەهەشتی بەرین و نەبڕاوە وەڕێ دەکەون.

دەستەی دووەم: کە نا موسڵمان و بێ دینانن واتە ئەوانەی گەردن کەچی شەریعەتی خودا نەبوون بەرەو تۆڵەی خوا و دۆزەخی پڕ ئێش و ئازار و بێ کۆتایی پاڵەستۆ دەدرێن.

دەستەی سێیەم: کە ئەوانەن چاکە و خراپەکانیان یەکسان و هاوسەنگن ، بەرەو ناوچەی (اعراف)[1] بەڕێ دەکرێن کە شوێنێکە دەکەوێتە نێوان بەهەشت و دۆزەخەوە.

دەستەی چوارەم: کە ئەو موسڵمانانەن ڕەفتار و کردەوە بەدەکانیان پترن لە ڕەفتار و کردەوە چاکەکانیان ، ڕووە و دۆزەخ دەکەونە ڕێ و هەتا بە ئەندازەی تاوانەکانیان دەسووتێنرێن تێیدا دەمێننەوە دوایی ڕزگاریان دەبێت.

کەواتە با لەبەر ڕۆشنایی چەند دەقێکی ئیسلامیدا سەرنجێکی حاڵ و باڵو گوزەرانی هەر کام لەم چوار تاقمانە بدەین:

تاقمی یەکەم: دانیشتووانی بەهەشتی بەرین:

(1) وشەی (أعراف) کۆی (عُرْف) ە کە بە مووی پشتە ملی وڵاخە بەرزە دەگوترێ و بەکەنار و قەراغی شتیش دەگوترێ . بەڵام بە عورف وشەی ئەعراف بۆتە ناو بۆ ئەو نێوانەی کە دەکەوێتە بەینی بەهەشت و دۆزەخەوە وەك خۆای بەرزو مەزن سبحانە وتعالی فەرمووتی : ﴿وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ﴾ الأعراف: 46 .

1- پەروەردگار لە وەسفی بەهەشت دا فەرموویەتی: ﴿مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ...﴾[1] .

یانی: سیفەتی ئەو بەهەشتەی کە گفت دراوە بە موسڵمانان ئاوایە: چەندین رووباری تێدان لە ئاوی نەگۆڕاو، وە چەندین رووبار لە شیرێك تام و چێژی تێك نەچووە، وە چەندین رووبار لە شەڕابی بە لەزەت بۆ خۆرەوانی، وە رووبار گەلێك لە هەنگوینی پاڵاوتە، وە بۆ وان لەو بەهەشتەی هەیە گشت میوەجاتێك، سەربارەش لێ خۆش بوون لە پەروەردگاریانەوە.

2- لە جێیەکی دیدا فەرموویەتی: ﴿ يَاعِبَادِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ وَلاَ أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ (68) الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ (69) ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ (70) يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الأَنفُسُ وَتَلَذُّ الأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (71)...﴾[2] .

واتە: ئەی بەندەکانم ئەمڕۆ رۆژی قیامەتێ نە ترستان لە سەرەو نە غەمگین دەبن، ئەوانەی بڕوایان بە ئایەتەکانی ئێمە هەبوو گەردن کەچیش بوون لە ژیانی دنیادا، هەروونە بەهەشتێ ئێوە و ژنانتان دڵخۆش دەبن، لەوێدا چەند خزمەت چییەك بەسەریانەوە دەگەڕێن بە قاپی زێڕینەوە و بە پەرداخەوە، وە لەو بەهەشتە دایە هەرچی دڵ وازی

(1) محمد : 15 .

(2) الزخرف 68-71 .

لێ بێت و کەیفی بچێتێ و چاو لەزەتی لێ بکات، وە هەتا هەتایەش تێ یدا دەمێننەوە.

3- دیسان دەفەرموێ: ﴿ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ (33) وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ (34) الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لاَ يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلاَ يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ (35)﴾[1] .

یانی: دەچنە نێو باغێکی نەبڕاوە، تێ یدا دەڕازێنرێنەوە بە بازنەی زێڕ و مرواری و پۆشاکیان لەوێدا ئاوریشمە، وە دەڵێن: سوپاس بۆ خوایەی غەم و پەژارەی نەهێشتین بە ڕاستی پەروەردگارمان لێ خۆش بوو و بە ئەمەگە. ئەوەی نیشتەجێی کردین لە خانووی نەبڕاوەدا لە چاکەی خۆی، نە تێیدا ماندوو دەبین وە نە وەڕەز دەبین.

4- لە شوێنێکی تردا دەفەرموێ: ﴿عَلَى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ (15) مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ (16) يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ (17) بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ (18) لاَ يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلاَ يُنْزِفُونَ (19) وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ (20) وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ (21) وَحُورٌ عِينٌ (22) كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ (23) جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (24) لاَ يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلاَ تَأْثِيمًا (25) إِلاَّ قِيلاً سَلاَمًا سَلاَمًا (26)﴾[1] .

یانی: بەهەشتی یەکان لەسەر چەند کورسی و قەنەفەیەکی بەزێر چنراو دانیشتوون ڕوو بە ڕووی یەکتر، چەند مێر منداڵێکیان بە سەرەوە دەگەڕێن بۆ خزمەت کردن کە هەر بە منداڵی دەمێننەوە، بە

(1) الفاطر : 33-35 .

(1) الواقعة : 15-26 .

پەرداخی خاڵی و گۆزە و پێکی خواردنەوەوە، نەژانە سەری پێ دەگرن وە نە پێی سەرخۆش دەبن وەك شەڕابی دنیا وە لەوێدا هەیانە هەر چەشنە میوەیەك ئیشتیای بکەن، وە هەر جۆرە گۆشتێکی پەڕەور کە دڵیان بی خوازێ، وە لەبەهەشت دا هەیە ئافرەتی سپی و چاو گەورە و قەشەنگ، هەر دەڵێی مرواری نێو سەدەفن، ئەوە پاداشتی ئەو ڕەفتار و کردارانەیان بوو کە لە دنیادا دەیان کرد، بەهەشتیەیەکان لەوێدا قسەی پڕ و پووچ و بێ بایەخ و ناشیرین نایستن، بێجگە لە سەلام کردنی پەیتا پەیتا.

5- پێغەمبەر ﷺ لە وەسفی بەهەشتیدا گوتوویەتی: ((فيها ما لاعين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر على قلب بشر))(2) واتە : لە بەهەشتیدا هەیە نیعمەت گەلێك کە نەهیچ چاوێك دیتوویەتی وە نە هیچ گوێ یەك بیستوویەتی، نە بەسەر دڵی هیچ ئینسانێك دا هاتوە.

6- خوای بەخشندە دەفەرموێ: ﴿يَاأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ(27) ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً(28)فَادْخُلِي فِي عِبَادِي(29)وَادْخُلِي جَنَّتِي..﴾(3) .
یانی: ئەی نەفسی هێدی و ئارام گرتوو بە یادی خوا بگەڕێوە لای پەروەردگارت تۆش لەو ڕازی و ئەویش لە تۆ ڕازییە، دەبچۆ نێو بەندە ڕاستەقینەکانم و بچۆ نێو بەهەشتەکەمەوە.

7- هەڵبەتە ئێمەی ئینسانی کەم و کەسر ناتوانین تەعبیر لە ناز و نیعمەتەکانی بەهەشتی بەرین بدەینەوە و کۆتایی بە باس کردنی بێنین ئەما بەهەرحاڵ بە ناچاری وازی لێ دێنین دوای ئەوەی سەرتۆپی ناز و

(2) متفق عليه .
(3) الفجر : 27 تا کۆتایی .

نیعمەتەکانی بەهەشتی ڕازاوە باس دەکەین کە بریتی‌یە لە : بە دیداری خوادا شاد بوون!

بەڵێ پەروەردگار فەرموویەتی: ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ (22) إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴾(1).

واتە: لەو ڕۆژەیدا ڕۆژی دوایی چەند ڕوویێکی پرشنگدار و گەشاوە هەن سەیری پەروەردگاریان دەکەن!

ئێستا کە تا ئەندازەیەك زانیمان تاقمی یەکەم ژیانیان چۆنە و گوزەرانیان چی‌یە با سەرێکی تاقمی دووەمیش بدەین .

تاقمی دووەم دانیشتووانی دۆزەخی پڕ ئێش و ژان:

1- خوای دادگەر فەرموویەتی: ﴿ هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمْ الْحَمِيمُ (19) يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ(20) وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ (21) كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غم أعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (22) ﴾(2) .

واتە : ئەمانە دوو تاقمن لە ئاقار پەروەردگاریان دا دژایەتی‌یان هەیە، هەرچی کافرەکانن جل و بەرگیان لەئاور بۆ بڕاوە، کانزا و ئاوی گەرم و کوڵیویان بەسەر سەردا دەڕژێنرێ، پێست و هەناویان پێ‌ی دەتوێتەوە ، سەر بارەش قەمچی ئاسنین یان هەیە، هەر کە ویستیان لێ‌ی بچنە

(1) القيامة : 22-23 .

(2) الحج : 19 - 22 .

دەرێ بەداخ و پەژارەوە دەگەڕێنرێنەوە نێوی و پێیان دەگوترێ بیچێژن سزای سووتێنەر.

2- لە جێیەکی دی دا دەفەرموێ: ﴿ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ (41) فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ (42) وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ (43) لاَ بَارِدٍ وَلاَ كَرِيمٍ (44) إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ (45) وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ (46) وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ (47) أَوَ آبَاؤُنَا الأَوَّلُونَ (48) قُلْ إِنَّ الأَوَّلِينَ وَالآخِرِينَ (49) لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ (50) ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ (51) لآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ (52) فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ (53) فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ (54) فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ (55) هَذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ (56) ﴾[1].

واتە: برادەرانی چەپە، برادەرانی چەپە چین ؟! لە نێو گڕە بایەکی سووتێنەر و ئاوی کوڵاوو داغ و سێبەری دووکەڵێ دان، نە فێنکە و نە سوودی هەیە ئەوانە لە پێش دا واتە لە دنیادا لە ژیانی پڕ لەزەت و ڕابواردن دا بوون، وە موچیڕ بوون لەسەر تاوانی گەورە بێ بڕوایی وە دەیان گوت ئایا ئەگەر مردین و بووینە خۆڵ و ئێسك و پرووسك ئایا زیندوو دەکرێینەوە؟ ئایا باب و باپیرانیشمان ؟! پێیان بڵێ ئەوانەی هەوەڵی و ئەوانەی دوایی تێکڕا کۆ دەکرێنەوە بۆ کاتێکی دیاری کراو لە ڕۆژێکی تەرخان کراودا، ئینجا ئێوە ئەی سەر لێ شێواوە بێ

(1) الواقعة : 41 - 56 .

بڕواکان، لە درەختی زەقووم[1] دەخۆن و ورگی لێ داخنن، ئینجا ئاوی داغی لەسەر دەخۆنەوە، وەك خواردنەوەی ئەو حو شترانەی توو شی نەخۆشی (هیام)[2] بوون، ئەوەیە میوانداری لـێ کرانیـــان لە ڕۆژی دوایی‌دا !

3- پێغەمبەر ﷺ دەفەرمێ: ((لو أن دلواً من غسّاقٍ أحريق في الدنيا لأنتنّ اهل الدنيا))[3]. یانی ئەگەر دۆلکەیەك لە کێم و زووخاو کە خۆراکی دۆزەخی‌یەکانە بڕژێنرێتە نێو دنیاوە هەموو خەڵکی دنیا بۆگەن دەبن و دەڕزن.

1- دیسان خوای باڵا دەست فەرموویەتی: ﴿ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا (21) لِلْطَّاغِينَ مَآبًا(22) لاَبِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا(23) لاَ يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلاَ شَرَابًا(24) إِلاَّ حَمِيمًا وَغَسَّاقًا (25) جَزَاءً وِفَاقًا (26) إِنَّهُمْ كَانُوا لاَ يَرْجُونَ حِسَابًا(27) وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا(28) وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْ صَيْنَاهُ كِتَابًا (29) فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلاَّ عَذَابًا (30)﴾[4] .

یانی: دۆزەخ خۆی مەڵاس داوە، بۆ یاخی بوان شوێن و ماوایە، هەتا هەتایە تێیدا دەمێننەوە، تێیدا ناچێژن هیچ چەشنە فێنکی و خواردنەوەیەك، بێجگە لە ئاوی داغ و کێم و زووخاو، ئەوە سزایەکی پڕ بە پێستە، چونکە ئەوان بڕوایان بە لێ پر سینەوە نەبوو، وە

(1) درەختی زەقووم بەرەکەی زۆر تاڵ و ناخۆشە و ئاو خوازە و سووتێنەریشە.

(2) (هیام) جۆرە نەخۆشیەکە تووشی حوشتر دەبێت، کە بە هیچ شتێك تێراو نابێ و دایم دەرەم تینوویە ، (هیم) یش کۆی (هیماء) ە .

(3) (احمد) و (ترمذي) ڕیوایەتیان کردوە.

(4) النبـأ : 21-30 .

بڕوایان بە ئایەتەکانی مە نەدەکرد ئێ حەش هەموو شتێکمان ژماردوە و نووسیومانە لەو کردار و ڕەفتارانەیان کە لە دن یادا کردوویانە، دەبچێژن بۆتان زیاد ناکەین مەگەر سزا و ئەشکەنجە!!

2- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((ان اهون اهل النار عذاباً يوم القيامة لرجل يوضع في أَخْمصَ قدميه جَمْرتان يغلي منهما دماغه، ما يرى ان احدا شر منه عذاباً، وانه لأهونهم عذاباً))[1] .

واتە: ئەو کەسەی کە بە سووك ترین سزای خەڵکی نێو ئاگری دۆزەخ ئازار دەدرێت لە ڕۆژی قیامەت دا پیاوێکە دوو پشکۆی دەخرێنە بن هەردوو پێ‌ی مێشکی پێ یان دەکوڵێ، ئەو کابرایە پێ‌ی وایە هیچ کەسێك سزای لەو بەدتر و بەتین تر نیە، بەڵام ئەو لە هەموویان ئەشکەنجەی سادەتر و کەمترە.

ئەوەش بەر کوڵێك بوو لە حاڵ و باڵ و گوزەرانی خەڵکی دۆزەخ بەڵام وانەزانن کە لە بنی کدوومان داوە و هەموو شتێکمان لەم بارەوە خستۆتە ڕوو.

تاقمی سێیەم : دانیشتووانی (أعراف)ن

ئێستاش با سۆراغێکی دەستەی سێیەم بکەین کە دانیشتووانی (اعراف)ن، خوای دادگەر لە سوورەتی (اعراف)دا بە درێژی باسی ئەم دەستەیەمان بۆ دەکات دەفەرموێ: ﴿ وَ نَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ (44) الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ يَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالآخِرَةِ كَافِرُونَ (45) وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الأَعْرَافِ رِجَالٌ

(1) (بخاري) و (مسلم) ڕیوایەتیان کردوە.

يَعْرِفُونَ كُلاًّ بِسِيمَاهُمْ وَنَادَوْاْ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلاَمٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ (46) وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (47) وَنَادَى أَصْحَابُ الأَعْرَافِ رِجَالاً يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ (48) أَهَؤُلاَءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لاَ يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لاَ خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلاَ أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ (49)﴾[1] .

یانی: دانیشتووانی بەهەشتێ دانیشتووانی دۆزەخیان بانگ کرد، کە ئێمە ئەوەی پەروەردگارمان گفتی پێ دابووین دەستمان کەوت بە ڕاستی، جا ئایا ئێوەش ئەوەتان دیت کە خوا گفتی پێ دابوون بە تەواوی؟! گوتیان بەڵێ، ئینجا بانگ کەرێك بانگی کرد لە نێویان دا کە نەفرینی خوا لەسەر زاڵمانە، ئەوانەی ڕێ لە ڕێبازی خوا دەگرن و دەیانەوێ بی شێوێنن و بڕواشیان بە ڕۆژی دوایی نیە. وە لە نێوانیان نێوان بەهەشتیان و دۆزەخی یان دا بەربەستێك هەیە کە لێکی جوێ کردوونەوە لەسەر ئەعرافیش کە بریتی‌یە لە کەنارەکانی ئەو بەربەستەی نێوان بەهەشت و جەهەندەم پیاوانێك هەن هەموویان دەنا سن چ بەهەشتی بن چ دۆزەخی بەهۆی سەرو سیمایانەوە، وە ئەو تاقمەی سەر (اعراف) بانگی بەهەشتی‌یەکان دەکەن دەڵێین: سەلامتان لێ بێت ئێستا ئەوانەی سەر (اعراف) نەچوونە بەهەشتێ ئەما بەتەمانە بچن. بەڵام وەختێك چاویان پێ وەردەگێڕرێتە لای دانیشتووانی دۆزەخ دەڵێین: پەروەردگارمان مەمان گێڕە لە پیڕی زاڵمان، وە دانیشتووانی (اعراف) بانگی چەند پیاوێکیان کرد کە بەسەر و سیما دەیان ناسین گوتیان: کوا دارایی و خۆ بە زل زانینتان چ

(1) الأعراف 44-49 .

دادێکی دان؟! ئایا ئەوانە بوون ئەو بڕوادارانە که سوێندتان دەخوارد خوا هیچیان ناداتێ و ڕەحمیان پێ ناکات، ئینجا بەهەشتییەکان دەڵێن بچنە نێو بەهەشتێ نەترستان لەسەرە و نە خەم و خەفەت تان هەیە !!

ئەوەش گوزەرانی تاقمی سێیەمە کە توێژەرەوانی قورئان زۆربەیان ڕایان وایە لە دواییدا دەچنە نێو بەهەشتێ.ئینجا نۆرە گەیشتە سەر تاقمی چوارەم.

تاقمی چوارەم : موسڵمانانی تاوانبار:

وەك پێشتر گوتمان موسڵمانان دەکرێنە دوو دەستە لە ڕۆژی دواییدا، دەستەیەکیان بێ دەردی سەر دەچنە نێو بەهەشتی بەرینەوە و هەر کەسە بە پێی تێکۆشان و هەوڵ دانی خۆی پلەیەکی دیاری کراوی خۆی دەدرێتێ، دەستەی دووەمیان ئەوانەن کە تاوان و سەرپێچی یەکانیان زیاترن لە کردەوە و ڕەفتارە ئیسلامی یەکانیان و دەبرێنە نێو دۆزەخ و هەر کەسە بە گوێرەی کەمی و زۆری تاوانەکانی سزا دەدرێ و دوایی ڕزگاری دەبێت جا یان درەنگ یان زوو.
پێغەمبەر ﷺ لەو بارەوە فەرموویەتی : ((أتدرون من المفلس ؟ قالوا: المفلس فينا من لا درهم له ولا متاع، فقال: ان المفلس من امتي من يأتي بصلاة و صيام وزكاة، و يأتي وقد شتم هذا وقذف هذا، وأكل مال هذا وسفك دم هذا، و ضرب هذا، فيُعْطى هذا من حسناته، وهذا من حسناته، فان فنيت حسناته قبل أن يُقضى ما عليه أخِذَ من خطاياهم فطرحت عليه ثم طرح في النار))[1].
یانی: دەزانن مایە پووچ کێیە؟ گوتیان ئەی پێغەمبەری خوای مایە پووچ لە نێو مەدا کەسێکە ماڵ و دارایی نیە، گوتی : مایە پووچ لە ئۆمەتی من ئەو کەسەیە کە ڕۆژی قیامەتێ دێت نوێژ و ڕۆژوو زەکاتی پێیە بەڵام

(1) (مسلم) ڕیوایەتی کردوە.

جنێوی بەم داوە و بوختانی بەوەوە کردوە و ماڵی وی خواردوەو خوێنی وی ڕشتوە و لەوی داوە، ئینجا لە چاکە و خێرەکانی دەدرێت بەم و بەو هەتا ئەگەر چاکە و خێرەکانی تیایان هەڵنەهێناو بەر لەوەی مافەکانی لەسەر لابچن تەواو بوون، لە تاوانی وان (خاوەن مافەکان) وەردەگیرێ و فڕێ دەدرێنە سەر کابرای تاوانبار ئینجا بە تاوانەوە فڕێ دەدرێتە نێو ئاگری دۆزەخ .

کەواتە ئەگەر بێت و ئینسان نوێژ و ڕۆژوو زەکات و ئاکاری ئیسلامیانەی نەبێت ئەوە بە موسڵمان حسێب ناکرێ و نابێ وابزانرێ کە ئەویش هەر وەك بابای موسڵمانی مایە پووچ (مفلس) حسابی بۆ دەکرێت و دوای تێهەڵدان و پێ دادانێکی زۆر یان کەم ڕزگاری دەبێت، نەء چونکە وەك گوترا ئەو کەسە موسڵمان نەبووە و وەك موسڵمانانیش مامەڵەی لەگەڵدا ناکرێت . لە کاتی تەفسیر کردنی ئایەتی پێنجەم دا باشتر ئەم باسە دەتوێژینەوە.

بەڵێ خوێنەری ئازیزم !

ئەوەیە ئەنجامی ڕۆژی دوایی جا لە خوای بەخشەر دەپاڕێمەوە کە بمان گێڕێ لەوانەی لە کێڵگەی ژیانی دنیایان دا تۆوی کردار و ڕەفتاری دڵگیری ئیسلامیانە و خواپەرستانە دەچێنن و لە ڕۆژی دوایی دا بە بەروبوومی درەختی ئاکار و ڕەفتاری خوا پەرستانەیان شاد دەبن و دەڵێن: ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلاَ أَنْ هَدَانَا اللَّهُ.. ﴾(1) سوپاس بۆ ئەو خوایەی ڕێنمایی کردین بۆ ئەوە و ئەگەر ڕێنمایی نەکردباین بە ئاکام نەدەگەیشتین.

گەوهەری سێیەم

چۆن دەی سەلمێنین کە ڕۆژی دوایی شتێکی حەتمی و پێویستە ؟!

(1) الاعراف : 44 .

لە دوو گەوهەری پێشوودا ڕوون بۆوە کە ئەم ژیانەی دنیا دوایین قۆناغی ژیان نیە و قۆناغی تریشی بەدوادا دێن، بەڵێ ئەم ژیانەی ئێستامان پەردەیەکە لە شانۆگەری‌یەك کە دوای مردن و تێك چوونی دنیا پەردەکانی دیکەشی یەك یەك بە دوادا دێن، لەم گەوهەرەش دا سووڕێك بە خامە دەدەین بە دەوری سەلماندنی دیاردەی (قیامەت)دا.

پێشەکی با بچینە خزمەت گوتاری خوا بزانین لەم بارەوە چ دەفەرموێ:

1- پەروەردگار لە سوورەتی (النحل) دا فەرموویەتی: ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لاَ يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ (38) لِيُبَيِّنَ لَهُمْ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ (39) إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (40)﴾[1]

یانی: گاورەکان سوێندێکی گەورەیان بە خوا خوارد کە ئەوانەی دەمرن زیندوویان ناکاتەوە، با چونکە گفتی ڕاستەقینەی داوە ئەمما زۆربەی خەڵکی نازانن، زیندوویان دەکاتەوە بۆوەی ئەو شتەی تێیدا ڕای جوێ جوێ یان هەبوو بۆیان ڕوون کاتەوە، وە بۆوەی گاورەکان بزانن کە لە دنیادا درۆیان دەکرد، هەر شتێکیش بمانەوێ پێی دەڵێین: (ببە) ئەویش دەبێت.

لێرەدا پەروەردگار چوار بەڵگەی بەهێزی هێناونەوە بۆ پووچ کردنەوەی ئیددیعای گاورەکان کە گوایە زیندوو ناکرێنەوە:-

---

(1) النحل: 38-40 .

1□ ﴿ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا ﴾ خوا گفتی داوە و پێویستە گفت و پەیمانەکەی بەرێتە سەر، چونکە ئەو بۆ خۆی فەرمانمان پێ دەکات کە گـفت و پەیمانمان بپارێزین ﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولاً﴾[1]، پەیمانتان بەجێ بێنن چونکە لێ پرسینەوەی هەیە، جا چۆن شتێك بە ئێمەی بڵێ بیکەن بۆ خۆی پشـــت گوێی دەخات؟ نەخێر فەرمانی خوا بەجێ یەو بەڵێنی خۆی دێنێتــە دی .

2- ﴿لِيُبَيِّنَ لَهُمْ الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ..﴾ بۆ وەی بۆیان □بۆ موسڵمانان□ ڕوون کاتەوە ئەوەی کە تێیدا ناکۆکی‌یان هەیە و ڕایان جوێ جوێ‌یە دەربارەی. بەڵێ زۆر جاران موسڵمانان دە نێو خۆیان دا بۆچوونی جوێ جوێ‌یان دەبێ و لەسەر هێندێك مەسەلان ڕێك ناکەون و ناکۆکی‌یان دەکەوێتە نێوانەوە □هەڵبەتە ناکۆکی بیر و ڕاو بۆچوون لە قاڵبێکی برایانەدا □ئەوەش دەبێتە هۆی دروست کردنی گرفت و کرێ کوێرە لە دڵیاندا، بەڵام لە ڕۆژی دوایی دا خوا هەموو شتێکیان بۆ ڕوون دەکاتەوە و گرفت و گرێ کوێرەکانی دڵیان نامێنن[2] .

3- ﴿وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ﴾ وە بۆوەی گاورەکان بزانن کە لە دنیادا درۆیان دەکرد □کە دەیان گوت خوا نیەو ئیسلامەتی ڕاست نیە و زیندوو ناکرێینەوە و....هتد □. بە واتایەکی تر بۆ وەی گاور و لامەزەبەکان بە سزای تاوانەکانیان بگەن.

(1) الإسراء : 36 .

(2) دەشگونجێ کە مەبەست لەوانەی کەوتوونەتە ڕاجیایی یەوە کافران بن کە لەگەڵ مسوڵمانان دا کێشەو مشت و مڕیان هەبوو دەربارەی ڕۆژی دوایی و ..هتد .

4- ﴿ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ..﴾ ئێمە هەر کاتێك شتێکمان ویست پێمان گوت: ببە دەبێت.

لە سێ خاڵی پێشوودا دەرکەوت کە پاڵنەر (دافع) هەیە بۆ هاتنە دی ڕۆژی دوایی کە دەتوانین بڵێین ئەو پاڵنەرە بریتی‌یە لە چەسپاندنی دادگەری "العداله" لەم خاڵەش دا دەردەکەوێ کە ویڕای هەبوونی پاڵنەر بەربەست (مانع)یش نیە لە ڕێی هاتنە دی ڕۆژی دوایی‌دا، شتێکی بەڵگە نەویستیشە کە هەر شتێك پاڵنەری هەبێ و چ بەربەستیشی لە ڕێدا نەبێ هاتنە دی حەتمی و فەڕزە.

2- لە سوورەتی (نبأ)دا دەفەرموێ: ﴿ عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ (1) عَنْ النَّبَإِ الْعَظِيمِ (2) الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ (3) كَلاَ سَيَعْلَمُونَ (4) ثُمَّ كَلاَ سَيَعْلَمُونَ (5) أَلَمْ نَجْعَلْ الأَرْضَ مِهَادًا(6) وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا (7) وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا (8) وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا(9) وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا(10) وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا(11) وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا(12) وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا (13) وَأَنزَلْنَا مِنْ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا(14) لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا(15) وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا(16) إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴾[1] .

یانی: لە چ پرسیار لە یەکتر دەکەن، لە کارەساتی گەورە (قیامەت)، کە تێیدا جوێ جوێن، با واز بێنن دوایی دەزانن، کورە با واز بێنن دوایی دەزانن! ئایا زەوی‌مان نەکردوە بە لانك ؟ وە شاخەکانمان نەکردوە بە گوڵمیخ، وە لە نێر و مێیان نەمان خوڵقاندوون؟ وە نوستن تانمان نەکردۆتە هۆی سانەوە؟ وە شەو گارمان نەکردۆتە پۆشاك؟ وە ڕۆژگارمان نەکردۆتە تافی کار و کاسبی؟ وە حەوت ئاسمانی

(1) النبأ : 1-17 .

پتەومان لە سەرووتانەوە دروست نەکردوون؟ وە چرایەکی فرە تیشك دەرمان نەهێناوەتە دی؟ وە لە هەورە (متوربە بووە) گو شراوەکان ئاوی زۆر و بەرێژنەمان نەناردۆتە خوارێ؟ تا وەکو دانەوێڵە و ڕووەك و باغی چڕ و پڕی پێ بڕوێنین؟ ....بە ڕاستی ڕۆژی لێك هەڵاوێردنێ چاك و خراپان کاتێکی دیاری کراوی هەیە.

ئێستا کە کاڵە ڕووشێنێکی مانای ئەم ئایەتانەمان کرد با جارێکی دی ئەمما بە وردی تێیان بفکرین:

خوای مەزن لە پێنج ئایەتی هەوەڵی دا دوای ئەوەی بە سەرسوڕمانەوە پرسیاری لەو شتە کرد کە گاورەکان دەنێو خۆیان دا قسە و باسی لـێ دەکەن کە بریتی‌یە لە کارەساتی گەورە (قیامەت) و خـــستیە ڕوو کە بۆچوونی جوێ جوێیان هەیە لە ئاقاری‌دا و، ئینجا دوو جار لەسەر یەك هەڕەشەی لێ کردن و پێی ڕاگەیاندن کە لە دوایی دا هەموو شتێکیان بۆ دەردەکەوێ، بەڵێ دوای ئەوانە یەکسەر وازی لە مەسەلەکە هێنا و چۆ نێو مەسەلەیەکی دیکەوە کە بە ڕواڵەت چ خزمایەتی لەگەڵ ئەوەی پێشووی‌دا نین ئەمما لە ڕاستی‌دا وا نی‌یە و ئەو باسەی کە یازدە ئایەتی دوایی بۆ تەرخان کردوە هەر هەمان مەسەلەیە کە پێنج ئایەتی هەوەڵی لـێی دەدوێن. ڕەنگە بپرسی چۆن؟!

ئەگەر دەتەوێ بزانی گوێ بگرە: پەروەردگاری مەزن دوای ئەوەی هەڵوێستی بێ بڕوایانی خستە ڕوو سەبارەت بە ڕۆژی دوایی و دەری خست تا چ ڕاددەیەك چێرە گرتوو و لاملن وای بە باش زانی دەستی ئەوان بێ بڕوایان بگرێ و نەختێك بە نێو بڕێك لە تابلۆ دڵبزوێنەکانی بوونەوەردا بیان گێڕێ، بەشکم خوا بکا تۆزێك سەر لە قەپێلکی خۆیان بێننە دەرێ و نەختێك سەر بلند کەن و

ئاسۆی زەینیان خۆی لێك وەكێشێ و بەشكم ئەوە خوایە لە كەرێ شەیتانی بێنە خوارێ و شتێك بەشتێك بكەن.

بەڵێ خوای مەزن دەیەوێ بە كافرەكان بڵێت هەڵبەتە بە پێی بۆچوونی ئێمە كە گومان كردنتان لە مەسەلەی ژیانەوەدا شتێكی نا ماقووڵ و بێ جێیە چونكە سەیری هەر كام لە دیاردە سروشتی‌یەكانی بوونەوەر بكەن بێجگە لە وردەكاری و ڕێك و پێكی و كارامەیی چیدی بەدی ناكەن، چا كەیفێ خۆتانە، سەیری زەوی دەكەن سەیری شاخەكان دەكەن، لە د یاردەی ن ێر و مێیەتی ورد دەبنەوە، دیقەت لە دیاردەی نوستن دە گرن، دە شەوگارەوە ڕادەمێنن، لە ڕۆژگار دەفكرن، ئاسمانەكان دەكەنە جێی سەرنج، لە دیمەنی هەور و باران بارین ورد دەبنەوە، لە ئاقار خۆردا هەڵوەستە دەكەن، یان لە ئاقار دانەوێڵە و ڕووەك و باغ و باغات دا...لە هەر كام لەمانەدا بێجگە لە وردەكاری و دەست ڕەنگینی و كاربەجێیی چیدی بە چاو نابینن، جا با شە هەیاران مادام بوونەوەری خوا سەر لەبەری ڕ ێك و پێ كی و وردە كاری و شارەزایی تێدا ڕەنگ داتەوە چۆن دەبێ ژیانی ئینسانەكان كە بەشێكن لەم بوونەوەرە ، ناڕێك و پێك و بێ سەرەو بەرە بێت؟!

چۆن دەبێ ئەوانەی لە ژیانیان دا سەرگەرمی چاكە كردن و خزمەت كردن بوون بە خوا و خەڵك ، وەك ئەوانە كۆتایی بە ژیانیان بێ كە بە بەراوە ژووی وانەوە ژیاون و دایم و دەرەم دڵیان پڕ بووە لە فێڵ و تەڵە كە و جام بازی بەرامبەر بە خەڵك و ئەوەی بە خەونیش نەیان دیوە چاكە و خزمەت بووە؟!

ئاخر چ خوا بەرداره ئەو موسڵمانانەی لە پێ ناوی ڕازی كرد نی خوادا و پاراستنی بەرژەوەندی میللەت دا لەگەڵ نەفس و ئارەزووە كانی خۆ یان دا بەردەوام سەرگەرمی كێشە و ملانە گرتن و دەبەرێك ڕاچوون بوون وەك ئەوانە

حیسابیان بۆ بکرێ کە نەفس وئارەزووەکانیان وەك گورگی هار بەرهەڵدا کردوەو چیان پێ خۆش بوویێت کردبێتیان و بێ دڵی یە خۆیان نەکردبێ و گوێ یان نەدابێتە فەرمانی خوا وپێغەمبەرﷺ و بەرژەوەندی خەڵك و بنچینە ڕەوشتو ئەخلاقی یە بەرزەکان؟!

کەواتە هەروەك چۆن لە بوونەوەردا نارێك و پێکی و بێ سەرەو بەرەیی نابینرێ نابێ و مەحاڵە لە ژیانی ئینسانیش دا ببینرێ، لە هەموانیش ڕوونە کە ژیانی ئینسان نارێك و پێکی تێدایە لە دنیادا چونکە وەك گوتمان ڕەش و سپی و چاك و خراپ وەك یەك دەمرن و کۆچ و کۆچبار تێك دەنێن، مادام وایە پێویستە قۆناغێکی تر هەبێت لە ژیانی ئینسان دا کە ئەم ناتەواوی یەی تێدا پڕ بکرێتەوە و دادگەری تێدا بچەسپێ و چاکان (خواپەرستان) بە پادا شی چاکی یان و بەدان (دوور لە خوایان) بە سزای خراپی خۆیان بگەن.

هەر بۆیەش یەکسەر دوا بە دوای خستنە ڕووی ئەو یازدە تابلۆیە لە کتێبی سروشت، دەفەرموێ: ﴿إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا﴾[1] بە ڕاستی ڕۆژی لێك هەڵاویردنێ (چاك و خراپان) کاتێکی دیاری کراوی هەیە.

ئێستا کە لە باغی والای قورئان ئەم دوو گوڵەمان چنی و کردماننە بەڵگە بۆ سەلماندنی ڕاستی یەتی زیندوو بوونەوە با سەیرێکی باخچەی ژیریش بکەین و بزانین لەوێش شتێکمان دەسگیر نابێت !

خوێنەری بەڕێز !

ژیری و ویژدانت بکە بە دادگەر و تێ فکرە:

ئایا ماقوڵە ئەو هەموو ڕەحمەت و سۆز و بەخشندەیی یەی کە خوا هەیەتی

(1) النبـأ : 17 .

هەر هێندەی لێ هەڵوەڕێ کە لە ژیانی دنیادا دەبینرێت؟!

ئێمە کە دەڵێین سیفەتەکانی خوا سنووریان نیەو ژێری ناتوانێ سنوورێکیان بۆ دانێت، بۆ وێنە سیفەتی بەخشندەیی و بەزەیی، دەنگونجێ بڵێین ژیان تەنیا ئەم ژیانەیە و هیچی تر؟!

نەء دەزانی بۆچی؟ چونکە مادام خودا خاوەنی سۆز و بەزەیی و توانا و دەسەڵاتێکی بێ سنوور بێت غەیری خۆشی هەمووی حەوجێی بن، دەبێ ئەو ناز و نیعمەتانەی بە غەیری خۆی دەیان بەخشێ دیسان بێ سنوور بن، چونکە ئەگەر وا نەبێت پاکی بۆوی ناچارین بڵێین: یان دڵ ڕەقی و بێ سۆزی پێشان داوە، یان ڕژدی !! شکی تێدا نیە هەر کامێکیشیان بڵێی لە پەروەردگاری مەزن ناوەشێتەوە، (ولله المثل الأعلى في السموات والأرض).

کەواتە دەبێ لە دوای ئەم ژیانە ژیانێکی تریش هەبێت کە دا بارین و هەڵڕژانی سۆز و بەزەیی و نیعمەتەکانی خوای تێدا بەردەوام دەبێت، چونکە ژیانی دنیا ناگونجێ بڵێین خوا هەموو ڕەحمەت و سۆز و میهرەبانی خۆی تێدا ڕەکار خستوە، بە تەعبیرێکی دی ڕەحمەت و میهرەبانی خوا هەر هێندەی لێ چاوەڕوان ناکرێ کە لەم ژیانەدا دێتە بەر چاوان و پێویستە ژیانێکی تریش هەبێت ئەوەندە ناز و نیعمەتەی تێدا بن کە لە ڕەحمەت و بەخشندەیی خوا بوەشێتەوە، پێغەمبەری خۆشەویستیش لەم بارەوە فەرموویەتی: ((ان الله تعالى خلق يوم خلق السماوات والارض مئة رحمة، كل رحمة طباق ما بين السماء و الارض، فجعل منها في الارض رحمة فَبِها تعطف الوالدة على ولدها والوحش و الطير بعضها على بعض، فاذا كان يوم القيامة اكملها بهذه الرحمة))[1].

---

(1) (مسلم) ڕیوایەتی کردوە.

یانی: خوای بەرز لەو دەمەیدا کە بوونەوەری خوڵقاند سەد بەزەیی‌شی هێنایە دی، هەر یەکێکیان پڕ بە پڕی نێوان ئا سمان و زەوی یە، لەو سەدە یەکێکیانی لەسەر زەوی دانا، بەویان دایك بەزەیی بە کۆرپەکەیدا دێتەوە و جانەوەر و پەڕەور سۆز بەرامبەر یەکتر دەنوێنن، کاتێك قیامەت هات هەر سەدی دەخاتە کار.

جا خوایە بمان گێری لەوانەی چ لە دنیا و چ لە دوارۆژدا پشکیان لە زۆربەی بەزەیی و سۆزت دەکەوێ.

خوێنەری ئازیزم !

ئەوە بەرچاییەك بوو سەبارەت بە سەلماندنی ڕاستیەتی ڕۆژی دوا یی هیوادارم بایی قەناعەت پێ هێنان و ڕەواندنەوەی تەم و مژی شك و گومانانی کردبێت.

گەوهەری چوارەم

ئاو و تەئسیری بڕوا بوون بە پاشەڕۆژ لە ژیانی ئینسان دا

دەتوانین لە چەند خاڵێك دا کاریگەریەتی بڕوا بە پاشەڕۆژ بوون بخەینە ڕوو:

یەکەم: پەیدا بوونی ئۆخژن و ئارامی لە دڵ دا : ئینسانێك بڕوای بە زیندوو بوونەوە ودوا ڕۆژ نەبێت، ناتوانێ هەست بە ئارامی وئۆخژن بکات لە دڵ و دەروونیدا، چونکە دیاردەی مردن لانی کەم هەر بە چەند ڕۆژێك کەڕەتێك وەك دێوە زمەیەك سواری سینگی دەبێ و دەستە و یە خەی دە بێ و

خوتخوتەی مێشکی دەدات و پێی دەڵێت: وا مەزانە لەبەر دەستانم قوتار دەبی، دەم بۆ دەمێ پتر لەمن وەنیزیك دەكەوی و تاو بۆ تاوێ شەقاوێك بەرەو گۆڕی تاریك و ترووك دەنێی و ئەگەر چەنگ بگەیەنیە كەشكەشانی فەلەك ڕۆژێك هەر دێت گیانت لێ دەستێنم دەعەرزیت دێخم و سەربازە چالاكەكانم لە مار و مێروو و مشك و كرم و دووپشك و .... هتد ـ لە جەستەی تەڕ و تازەت بەر دەبن و هەر پچكەی بۆ لایەكی دەبەن و پەرەم پەرەم دەبی !!

بەڵێ دیاردەی مردن بۆ ئینسانی بێ بڕوا و لا مەزەب جەزرەبە و سزایەكی دەروونی زۆر سامناكە و ژین لە ئادەمی تاڵ دەكات چونكە بە ڕاستی شتێكی ناخۆشە ئینسان تەنیا ئەوەندە ژیانەی سەر زەوی بژیەت و نەتوانێ دەقیقەیەكی لێ زیاد كات و هەر كاتێك مردن هات تێكەوە بپێچرێ و بچێتە بن گڵی و ئیدی جارێكی دی هەرگیزا و هەرگیز چاوی گەشی بە ژیان هەڵ نەهێنێ !

بەڵام بابای خاوەن بڕوا و ئیمان بە گوێرەی ڕێژەی پتەوی بڕواكەی ترس و سامی مردنی لە كن كەم دەبێت، تەنانەت بڕواداری ڕاستەقینە لەوەی وەولای كەوێ كە لە مردنێ ناترسێت ، بگرە زۆریشی كەیف پێ دێ و بە زەردەخەنەوە باوەشی بۆ دەگرێتەوە و وەك میوانێكی لە دووڕا هاتوو و ئازیز بەخێر هاتنێی لێ دەكا.[1]

---

(1) محمد اقبال لەو بارەوە گوتوویەتی :

نشانەء مرد مؤمن باتو گویم   كە چۆن مرگش رسید خندان بمیرد

واتە: نیشانەی پیاوی بڕوادارت پێ بڵێم: ئەو كەسەیە كە كاتی مردنی هات بە پێكەنینەوە بمرێ.

ئاخر بڕوادارێك بزانێت ژیانی دنیای لە ئاقار ژیانی بەهەشتیدا وەك گرتووخانەوایە ((الدنیا سجن المؤمن))[1] چۆن و بۆدەبێ بە مردنێ قەلس و نا سەرسەنگ بێت؟! ئەرێ کێهەتان دیتوویەتی قوتابی زیرەك و ڕەنج دەر لە وەختی تەواو کردنی تاقی کردنەوەدا ماتەمی و دڵتەنگی دایگرتبێ ؟! ئەمما قوتابی تەمبەڵ و تەوەزەل و سەعی نەکەر ئەشهەدوبیللا زۆر جێی خۆیەتی کە لە کۆتایی تاقی کردنەوەدا نێو چاوانی تێك نێ و عەرزێ بە چاوان نەبینێ و لەداخ وخەفەتان نانی پێ نەخۆرێ و خەوی لێ نەکەوێ، دەوەڵلا قوتابی زیرەك بابای موسڵمان و بڕوادارە و قوتابی تەمبەڵ و بلحیش بابای بێ بڕوا و بێ دینە.

لێرەدا قوڵە نەزیلەیەکم هاتەوە یاد کە نازانم لە چ کتێبێك دا خوێندوومەتەوە: دەگێڕنەوە کاتێك خوای بە بەزەیی و کاربەجێ ویستی گیانی ئیبڕاهیم پێغەمبەر ﷺ بکێشێ فریشتەی تەرخان کراوی نارد بوو مەبەستە کە (عزرائیل)ە (علیه السلام) پاش ئەوەی ئیبڕاهیم لە مەبەستی هاتنی (عزرائیل) حاڵی بوو پێی گوت: بە پەروەردگارم بڵێ: چ خۆشەویستێکت دیتوە گیانی خۆشەویستەکەی بکێشێ ؟ دوای ئەوەی (عزرائیل) قسەکەی ئیبڕاهیمی گەیاند بە خوای زانا هەڵبەتە خوای گەورە پێش ئەوەی ئیبڕاهیمیش قسە بکات زانیویەتی چی لە دڵ دایە ، خوای باڵادەست و میهرەبان فەرمووی: پێی بڵێ ئەدی ئەی ئیبڕاهیم[2] تۆ چ خۆشەویستێکت دیوە حەز بە چوونە لای خۆشەویستەکەی نەکات؟!

---

(1) رواه مسلم .

(2) حەزرەتی ئیبراهیم پێغەمبەر (علیه الصلاة والسلام) بە (خلیل الله) خۆشەویستی خودا ناو بانگی دەرکردوە.

هەڵبەتە ئیبراهیم (علیه الصلاه والسلام) قسەی نەما و عزرائیل ئەو فەرمانەی پێی سپێررا بوو بەجێی هێنا.

بەڵێ بە ڕاستی پەروەردگار ڕاست دەکات کەسێك خوای خۆی خۆش بوێ و پەرێزی خاوێن بێ و بڕوای بە بەهەشت هەبێت و خۆی بۆ ئامادە کردبێت ، مردن و کۆچ کردنی لە کن دەبێتە شتێکی ئا سایی و وەك گەشتێکی خۆشی لە قەڵەم دەدات.

لێرەدا وەڵام دانەوەی پرسیارێك بە پێویست دەزانم کە ڕەنگە خوتخوتەی زۆر دڵان بدات: باشە ئەگەر وایە بۆچی ئینسانی موسڵمان بە زووترین کات خۆی ناکوژێ یان لانی کەم خۆی بە کوشت نادات بەشکم زوو تر بچێتە نێو ژیانێکی خۆشترەوە؟!.

دەڵێین: مرۆڤی موسڵمان نیعمەتی ژیان و تەمەن بە گرانبایی ترین نیعمەتی خوا دەزانێ و ژیانی دنیا بە کێڵگەیدوا ڕۆژ دادەنێ، کەواتە فەرزە لەسەری بە پێی توانای ئەو نیعمەتە بپارێزێ و لەو کێڵگەیەدا شتان بچێنێ چونکە پەروەردگار فەرموویەتی: ﴿ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنْ النَّعِيمِ ﴾[1] دوایی لە قیامەتی پرسیارتان لێ دەکرێ دەربارەی نیعمەتەکان. مادام وابێ کەسێك بە خرتوخۆڕایی گەورەترین نیعمەتی خوا زایەکا و بە فیڕۆ بدات ، سەربارەی ئەوەی کە شتێکی بێ ئاقڵانەی کردوە خواشی لە خۆی ز یز کردوە و دووچاری سزاش دەبێ.

ئەوە لە سەرێکەوە لە سەرێکی تریشەوە، خۆ ئینسانی موسڵمان وەك بابای بێ دین و لامەزەب و بەرهەڵدا و بێ بەند و بار نیە هەر چی

(1) التكاثـر : 8 .

ئارەزووی کرد بیکات، نا چونکە موسڵمان بەندەی خوایە و پەیمانی لەگەڵ خوا و پێغەمبەردا ﷺ بەستوە کە بە فەرمان و دەستوورەکانیانەوە پابەند بێت، دە یەکێك لە یاساکانی خوا و پێغەمبەر ﷺ ئەوەیە کە ئینسان بۆ خۆی، خۆی لە نێو نەبات، وە بە فیڕۆ و بێ هوودە خۆی لە قیس نەدات : ﴿ وَلاَ تَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴾[1] ، واتە : خۆتان مەکوژن خوا لە گەڵتان بە بەزەیی‌یە. ﴿وَلاَ تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾[2] واتە : بە دەستی خۆتان خۆ مەفەوتێنن.

بەڵێ موسڵمان هەموو شتێکی بۆ دیاری کراوە و بۆی ڕوون کراوەتەوە کە لە چ کاتێك دا بۆی هەیە لە پێناوی خوادا خۆی بە کوشت دا و لە چ کاتێك دا خۆ بە کوشت دان لە ڕێی ئیسلام دا فەرزە و...هتد.

پوختەی قسان ئەوەیە کە بڕوا بوون بە دوا ڕۆژ وزە و هێزێکی بێ پایان لە دەروونی ئادەمی‌دا دەڕەخسێنێ و دڵی پڕ دەکات لە تیشکی هیوا و ئاوات و بڕوا بە خۆ بوویی و مەردی و پیاوەتی و ئازایەتی و....هتد و هەوری ڕەش و دزێوی ترس و لەرز و نائومێدی و بێ هیوایی لەسەر شاری دڵی ئاوەدانی بە یادی خوا و دوا ڕۆژێکی خۆش و پڕ لە شادی و بەختەوەری دەڕەوێنێتەوە.

دووەم : بڕوا بە دوارۆژ بوون ئاور و مەشخەڵی شۆڕشی ئازادیخوازانەیە دژی هەر چەشنە زوڵم و زۆر و بێ دادی و مل هوڕی و دیکتاتۆری یەك دەزانن ، بۆ ؟! .

(1) النساء : 29.

(2) البقرة : 195 .

چونکە میللەتێك ئیمانی هەبێت بەوە کە ئەم ژیانەی دنیا شوێنی تێدا تاقی کرانەوەیە و شانۆی تێدا نواندنی شانۆگەری ژیانی ئینسانەکانە و بۆ وەی نەڕەخسێنراوە بە هەتا هەتایە بەرقەرار بێ و دوای بەسەر چوونی کاتی دیاری کراو (اجل مسمی) تەختە و مەختە و پەردە وکورسی وکەل و پەلەکانی تری ئەو شانۆیە تێکڕا تێکەوە دەپێچرێن و هەڵدەگیرێن و سەر لە نوێ شانۆیەکی تریان پێ دروست دەکرێ، بەڵێ ئینسانێك یان میللەتێك بڕوای وابێت ئەستەمە مەودا بە چ زاڵم و تاغوتان بدات خۆیان لەسەر بکاتە نۆ و نیوو بە دڵخوازی خۆی بیان ئاژوێ، نەتەوە و گەلێك بە ڕاستی بڕوا بە دوا ڕۆژیان لە دڵ دا چەسپا بێت و بزانن کە ((ما الدنيا في الآخرة الا مثل ما يجعل احدكم اصبعه في اليم فلينظر بم يرجع))[1] ! واتە: دنیا لە چاو (بەهەشت) دوارۆژدا وەك ئەوە وایە یەکێکتان قامکی بخاتە نێو دەریا دەبا سەیری کات ئەندازەی ئەو ئاوەی بە پەنجەیەوە هاتوە چەندە لە چاو ئاوی دەریا. (ژیانی دنیاش لە چاو بەهەشتێ ئاوایە) میللەتێك ئەوە بزانێت چۆن لە پێناوی چوار پارووە نانی چەور و نەرم و سێ شەو جێگای خۆش و گەرم خۆیان ڕوو زەرد و شەرمەزاری لای خوا دەکەن و ئەستۆ بۆ زۆردار و فیرعەونان کەچ دەکەن و ژیانی بەهەشتێ لە قیس خۆ دەدەن؟!!

ئەمما ئینسانێك یان میللەتێك پێی وابێ کە ئەم ژیانەی دنیا تا ـقە دەرفەتە هەڵکەوتوە و قەت جارێکی دی وای بۆ ڕێ نا ـکەوێت و ڕێی دەژینێ ناکەوێ، پێم وابێ گەلێك گەلێك جێی خۆیەتی کە بە هەر نرخێك بووە و بەهەر جۆرێك بووە چەنگیان لەم ژیانە کەمە قایم کردوە و نەیان هێشتوە بە خۆڕایی بڕوات و لە دەستیان بچێ.

(1) (مسلم) ڕیوایەتی کردوە.

ئینجا، شکی تێدا نیە کە واقیعی ژیانی ئەم جۆرە ئینسان و میللەتانە هەر ئاوا بووە و مەگەر چۆنەکایی دەنا ڕووی نەداوە لەسەر زوڵم و زۆرداری بێدادی چەوساندنەوە وەدەنگ هاتبن و خۆیان فیدا کردبێت.

بەڵێ هەر گەل و نەتەوەیەك بڕوا بە قیامەت و زیندوو بوونەوەی لە نێودا نەبوو وەك زەوی‌یەکی شۆرەك و سوێر و بێ تام هیچ جۆرە درەختێکی ڕەوشت بەرزی و پیاوەتی و فیداکاری و خزمەت کردن و ....هتدی تێدا ناڕوێ چونکە ئەم خەسڵەتە مەعنەوی‌یە بەرزانە گوژاڵك نین لە سەر زەوی بڕوێن و زەمینەیەکی پاك و پڕ تام و چیژیان گەرەکە، ئەویش بڕوا بە خوا بوون و بڕوا بە دوا ڕۆژ و هەست کردنە بە پرسیاری.

بەڵێ خوێنەری بەڕێز !

درەختی خەسڵەتە مەعنەوی‌یە بەرزەکان مەحاڵە لە سەر زەمینەی بەرژەوەندی‌یە ماددی‌یەکان بڕۆین و ڕەگان داکوتن چونکە گۆزە چی تێدا بێت هەر ئەوەی لێ دەڕژێت و لەسەر سەرانگۆیلکیش دار مێو ناڕوێ.

هەر بۆیەش (ستالین) لە جەنگی جیهانی دووەم‌دا ناچار بوو سەرلە نوێ کڵێساو مزگەوت و پەرستگاکان ئاوەدان بکاتەوە و پەرە بە خواپەرستی و ئایین پەروەری بدات بۆ خاتری وەی هەست و نەستی ئایینی و خواپەرستی لە دڵی سوپاکەی دا بجووڵێنێ و ئەو هەست و نەستە خوایی‌یە ببێتە پاڵنەرێکی کاریگەر بۆ هاندانی سەربازەکانی کە خۆیان بەخت کەن و ببنە بەلاگێڕی دەوڵەت و گەل، ئەمما نەك بە دافیعی ئابووری و بەرژەوەندی ماددی وەك مارکس و باقی ڕیش سپیانی بیردۆزەی مارکسیزم دەیان گوت بەڵکو بە

دافیعی ڕازی کردنی خوا و وەدەست هێنانی ژیانی هەتا هەتایی بەهەشتی بەرین.

ئاخر براله بلێی یان نەڵێی هەر ئینسانێك بیگری خۆویست و بەرژەوەند دۆستە، بێگومان ئینسان كە بەرژەوەندیيە ماددیيەكانیشی دەوێ و هەوڵیان بۆ دەدات بۆ تێر كردنی ئەو (خۆ) یە یەتی و بۆ پارێزگاری كردنیەتی، دەی باشە پێم ناڵێی ئەو ئینسانە تاك یان كۆمەڵ چۆن دەست بەردار دەبێت لەو (خۆ) یەی كە هەموو بەرژەوەندیيە ماددیيەكانی دەكاتە بەلاَ گێڕ، لە پێناوی بەرژەوەندی ماددیدا كە بريتیيە لە پاراستنی دەوڵەت ئاخر چۆن ئینسان شتێك بكاتە بەلاَ گێڕی خۆی دوايی دیسان خۆی دەكاتەوە بەلاَ گێڕی؟!!

هەر لەم هەڵوێستەدا كە ڕێچكە نا ئیسلامیيەكان زاريان دەبێتە تەڵەی تەقیو و هیچ وەلاَمیان پێ نادرێتەوە بەرزی ئیسلام و گونجانی لەگەڵ سروشتی ئینسان دا دەردەكەوێ، چونكە ئیسلام دەڵێت: وەرە ئەی گەل خۆت بەخت كە لە ڕێی پاراستنی گەل و میللەت دا بۆ وەی خوا لێت ڕازی بێ و هیچ بە خەم ئەم ژیانە شتەوە مەبە كە لە دەستت دەچێ چونكە خوای بالاَ دەست و بە بەزەیی بەهەشتێكی ڕازاندۆتەوە بۆ ئەوانەی لە قسە و فەرمانی دەرنا چن هێندەی ئاسمان و زەوی بەرینەو ژیانی دنیا لە چاو وی وەك دڵۆپە ئاوێك وایە لە ئاقار زەريايەك دا.

كەواتە ئیسلام هەر لەو دەمەیدا كە داوای شتێك لە ئینسان دە كات بريكار (بدل) ێكیشی لە جێیدا دەداتێ كە هەزاران جار چاكترە لەوەی دەی بەخشێ كەواتە خوا گوتەنی ئینسان سەودايەكی لەگەڵ دا دەكرێ فرە قازانج دەكات ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنْ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمْ الْجَنَّةَ﴾[١] خوا ماڵ و نەفسی لە بڕواداران كڕیوە و بەهەشتیان دەداتێ.

---

(1) التوبة : 111 .

لێرەدا ئیسلامەتی ڕاست وەك ئەو بابایەی کردوە کە دەیەوێ لە بازاڕی شتێك بکڕێ و کە دەچێتە کن کابرای دوکاندار مامەڵەی لەگەڵ دا دەکات بەر لەوەی شتە کڕاوەکەی لـێ وەرگرێ هەقەکەی دەداتێ، ئەمما ئەو ڕێچکە و بیردۆزانەی کە دەیانەوێ ئینسان هەڵنێن بۆ خۆبەخت کردن و خزمەت و فیداکاری بێ ئامادە کردنی زەمینە و پاڵنەرێکی گونجاو و ڕاست وەك ئەو کەسانەم دێنە بەر نیگا کە دەیانەوێ بچنە بازاڕی شمەکی بکڕن ئەمما حەشیای خوایان دە باخەڵێدا نیە کە دوایی لە بەرامبەردا بی دەن بە بابای شمەك فرۆش !! شکی تێدا نیە کە بە دەستی خاڵی دەگەڕێنەوە و کەس ناڵێ لە کوێ ڕا هاتوون!!

پیرەمێردی شاعیریش ڕەحمەتی خوای لێ بێ زۆر ڕاستی گوتوە:

پیاوت نارد بۆ ئیش قووەتی بەرێ
سەعات قوڕمیشی نەکەی ناگەڕێ

سێیەم: گرنگی بڕوا بە دواڕۆژ بوون لە پێکەوە بەسترانی کۆمەڵگا و پاراستنی بەرژەوەندییەکانی دا:

ئایا ئەو خەڵکەی لە کۆمەڵگایەك دا دەژیەن کە ئەندا مەکانی بڕوایان بە زیندوو بوونەوە و سزا و پاداش و بەرپرسیاری نیە و لەسەر ڕەوشت و ئاکاری بڕوادارانە بارنەهێنراون و فرچکیان بە خۆشی و لەزەتی ژیانی بەهەشت و سام و هەیبەتی نێو دۆزەخەوە نەگرتوە ، چ شتێك بەرگرییان لێ دەکات کە بە کاری بەد و ناڕەوا هەستن ؟!

ئایا میللەتێك بڕوای بە سزا و جەزرەبەی ئاوری جەهەندەم نەبێ و بە هەویای ناز و نیعمەتەکانی بەهەشتێ نەبێت چ شتێك بەرهەڵستی دەکات لە تاوان و سەرپێچی و زیان بە خەڵك گەیاندن؟!

ئایا میللەتێك هەست بە چاودێری خوا نەکات و پێی وا بێ وەك پاتاڵێکی بێ ساحێب خوێڕی کراوە و بەرهەڵدای وەڵاتی کراوە و ڕێشمەی لەسەر داماڵراوە، هەر کام لە ئەندامەکانی چ شتێك ڕێی لێ دەگرێ کە بکەوێتە دووی نەفس و ئارەزووەکانی و بێجگە لە بەرژەوەندی یە شەخسی یەکانی خۆی هیچ شتێکی دی بە بیردا نەیەت ؟!!..

ڕەنگە بەعزە کەسێکی سادە زەین و بێ ئەزموون بێژن: چۆن چ شتێك بەرگری لێ دەکات ؟! قانوونی سزادان !! بەڵام پێویستە لە وەڵامی ئەم قسە سادەیەدا بگوترێ:

1- قانوونی سزادان نە دەستی وەهەموو جێیان ڕادەگات وە نە توانای بەسەر هەموو کەس دا ڕادەشکێ، بەڵکو وەك گوتراوە: یاسا و دەستوورەکان وەك تەونی جاڵجاڵۆکە وان ئەوانەی وەك مێش و مەگەز و مێشوولە و پەپوولە هێدی و مەند و هێواشن دەیان گرێ و ئەوانەش کە وەك زەردەوا ڵە و ژەنگەسوورە وریا و بێ عار و بەهەڵێمن قوتاریان دەبێت !

2- ئەگەر گریمان قانوونەکان توانیان هەموو میللەت بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیانەوە خۆ ناتوانن ئەوانەی کە ئەوانیان داناوە بیانخەنە بەر تەوژمی خۆیانەوە، نەخێر دەسەڵات و تەوژمی قانوون و دەستوورەکان بەتەنێ ناتوانن وا لە هەموو خەڵکی بکات کە پابەند بن بە ڕژێمی وڵاتەوە و شیرازەی کۆمەڵگا نەپچڕێنن، چونکە ئینسان هەر هێندە لە دەستوور و قانوونان دەرەوێتەوە و لێیان دەترسێت کە مەترسی سزا درانی لەبەر بێ و بە کوردی چاوی لە قەمچی و کوتەك بێت ، بەڵام ئاخر هەموو دەمێ ئەو کوتەکە لە کوێ بوو هەتا بابای تاوانباری پێ چاوترسێن بکرێ و پێی لە خراپەکاری وەڕەوێنرێ ؟!!

بەڵام کە ئیمان و بڕوا هەبوو ئینسان مەگەر چۆنەکایی دەنا حەوجێی بە قانوون و سزادان ناکات چونکە ئەو ئیمان و بڕوایەکەی بە سەریەوە چاودێرە و نایەڵێ پێ خوار دانێت کە ئاگاداری دەکاتەوە، لە مێژووی ئیـ سلامیش دا ئەوەندەمان نموونە هەیە لەم بارەوە کە لەژمێژە نایەن بەڵام کورد گو ـتەنی: (لوێچیك نموونەی تەغارێکە) ئێمەش یەکێك لەو ڕووداوانە بە نموونە دێنینەوە:

شەوێکی عومەری کوڕی خەتتاب خەلیفەی موسڵمانان خوای لێ ڕازی بێت بە کۆڵانەکانی شاری مەدینەدا دەگەڕا بۆ وەی بزانێ هەست و خوستی نێو شار چیە لە یەکێك لە ماڵەکان دا گوێی لەم وتووێژە بوو:

دایك: دە هەستە کچم نەختێك ئاوێ بکە نێو شیرەکەوە با زۆر بێ.

کچ : ئاخر دایە عومەر (گەورەی موسڵمانان) نەهی کردوە لەوە.

دایك: دە بڕۆ کچم بڕۆ خۆ عومەر ئاگای لێ نیە.

کچ : جا خۆ دایە ئەگەر عومەر ئاگای لێ نیە خوای عومەر ئاگای لێیە!!.

بەڵێ لە کۆمەڵگای ئیسلامی دا لەو دەمەدا کە دەستی قانوون چیدی بڕ ناکا دەستی بڕوا و ئیمان دێتە کایەوە و ترس و حەژمەت لە دڵی ئینسان دا دەڕەخسێنێ و نایەڵێ شیرازەی کۆمەڵ بپچڕێنێ، ئەما لە کۆمەڵگای کوفردا ئەو دەستە نیە.

ئەوە لە سەرێکەوە ، لە سەرێکی دیشەوە لە کۆمەڵگای ئیسلامی دا هەر کام لە ئەندامانی کۆمەڵگا خوا خوایەتی ئیشێکی خێری بۆ هەڵکەوێ کە هێنانەدی سوود و بەرژەوەندی یەکی خەڵکی تێدا بێت بەشکم بە هۆی ئەوەوە پاداشێکی بۆ بنوسرێ و تا تەرازووی خێرانی پێی گران بێت لە ڕۆژی دوایی دا،

کە ڕۆژێکە کەس دە فریا کەس نایە و منداڵی شیرە خۆرە لە حەژمەتان سەری سپی دەبێ و ئینسانی ئازا و بە جەرگ لە خۆ دەچێ.

بەڵێ کۆمەڵگای ئیسلامی دەزانن کە پێغەمبەر ﷺ فەرموو یەتی : ((اتقوا الله ولو بشق تمرة))[1] خۆتان لە سزای خوا بپارێزن ئەگەر بە لەتکە دەنکە خورمایەکیش بێ!! کەواتە هەر خوا خوایانە ئیشێکی چاکیان بۆ هەڵکەوێ تا هەڵی کەنە سەرێ و بە ئومێدی خزمەت کردن بە خەڵك و ڕازی کردنی خوا جێبەجێی کەن.

ئەما ئەم جۆرە پاڵنەرە لە کۆمەڵگای بێ دین و بێ بڕوادا بەدی ناکرێ و لە سۆنگەی ئەوەشەوە لە باتی کۆمەڵگایەکی خێر خواز و کۆمەڵ دۆست و خواپەرست ، کۆمەڵگایەکی شەڕخواز و خەڵك نەویست و خۆپەرست بەچاو دەنگێوین.

خوێنەری ئازیزم !

ئەوە کورتەیەك بوو لە تەفسیری ئایەتی چوارەمی ئەم سووڕەتە مەزنە، ئەما نابێ وا بزانی کە لێفەم بۆ لەسەر هەتیوان هەڵدایەوە و هیچ نەماوە بیلێم دەربارەی ئەم ئایەتە پیرۆزە پڕ پیت و پێزە، ئێستاش نۆرەی ئایەتی پێنجەمە.

---

(1) بخاری و مسلم ریوایەتیان کردوە.

تەفسیری ئایەتی پێنجەم

﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾

بەس تۆ دەپەرستین و هەر لە تۆش یارمەتی دەخوازین.

ماناى وشەكان :

إياك: بەس تۆ، لێرەدا وشەی (اياك) بەركار (مفعول)ە و پێش كار و كاراكەی كەوتوە.

نعبد: دەپەرستین، لێرەدا (نعبد) كە كاروكارا (فعل و فاعل)یە كەوتۆتە دوای بەركارەكەیەوە، ئەم شێوازەش كاتێك بەكار دێنرێ لە زمانی عارەبیدا كە بابای قسە بیێژ بیەوێ كارەكە، یان وەسفەكە لە بەركارەكەدا كورت كاتەوە و بەوەوە تایبەتی كات. كەواتە لێرەدا پەرستن (عبادە)ە كە كورت كراوەتەوە لە دوێنراو (مخاطب)دا كە پەروەردگاری مەزنە.

ئێستاش نۆرەی دەرهێنانی برێك لە گەوهەرە گرانبایی‌یەكانی دەریای بێ پایانی ئەم ئایەتە پڕ پیت و پیزەیە:

گەوهەری یەكەم

خواپەرستی (عبادة)

خواپەرستی (عبادة) یانی چی و بە كێ دەگوترێ خواپەرست (عابد)؟!
(راغب الاصفهانی) لە مانای (عبادة)دا دەڵێ: (العبودية: اظهار التذلل،

والعبادة ابلغ منه لانه غاية التذلل ولا يستحقها الا من له غاية الافضال وهو الله تعالى ولهذا قال (الا تعبدوا الا اياه).

یانی: بەندایەتی واتە: پێشان دانی گەردن کەچی، بەڵام خواپەرستی (عبادة) لە بەندایەتی پڕ ماناترە چونکە (عبادة) ئەو پەڕی گەردین کەچی‌یە و ئەوەش کەس شایانی نیە ئەوە نەبێ کە ئەو پەڕی چاکە و منەتی هەیە بەسەرمانەوە کە خوای بێ هاوتایە، جا بۆیەش فەرموویەتی (بێجگە لەوی کەس مەپەرستن).

هەروەها دەڵێت: (والناس في هذا ضربان عبد لله مخلصاً وهو المقصود بقوله: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾، وعبد للدنيا واغراضها...واياه قصد النبي ﷺ بقوله: ((تَعِسَ عبدالدرهم، تَعِسَ عبدالدينار) وعلى هذا النحو يصح ان يقال: ليس كل انسان عبداً لله فان العبد بهذا المعنى بمعنى العابد....)) .

واتە: خەڵك لە بەندایەتی دا دوو جۆرن، هەیانە بەتەنێ بەندەی خوایە لەم ئایەتەش دا ئەم جۆرە (بەندە)یە مەبەست بووە: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ بەندەکانی من تۆ دەسەڵاتت بەسەردا ناشکێن. هەشیانە بەندەی دنیا و شتەکانیەتی....پێغەمبەریش ﷺ ئەم جۆرەی مەبەست بووە کە فەرموویەتی: (نەگبەتی و بێ خێری بۆ بەندەی درەم، نەگبەتی و بێ خێری بۆ بەندەی دینار). بەم پێیە ڕاستە بگوترێ، هەموو ئینسانێك بەندەی خوا نیە، چونکە بەندە بەم مانایە واتە گەردن کەچ و پەرستار[1].

(کەواتە ئینسان چی ئەوپەڕی خۆش بوێ و گەردن کەچی بۆ بکات ئەو شتەی پەرستووە و بە خوای خۆی حسێب کردوە).

(1) ئەوەی نێوان دوو کەوانەکە بۆ خۆم نووسیومە.

دیسان (راغب) دەڵێ:

(ویقال طریق معبد أي مذلل بالوطء، و بعیر معبد أي مذلّل بالقطران و عبَّدت فلاناً اذا ذلَّلته واذا اتخذته عبداً قال تعالى ﴿أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ واتە: وە دەگوترێ ڕێیەکی (مُعبَّد) واتە گەردن کەچ و خۆش کراو بەهۆی پێدا ڕۆیشتن، وە حوشترێکی (معبد)یانی مل پێ کەچ کراو و ژێر دەست کراو بە قەتران[1]، وە دەڵێی(عبدت فلاناً) ئەگەر ملت پێ کەچ کردبێ و بارت هێنابێ یان کردبێت بە کۆیلە (عبد)، خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ یانی (بنی اسرائیل)ت کردوە بە ژێر دەستە و فەرمانبەری خۆت ئەی فیرعەون.

مامۆستای خوا لێ خۆش بوو (ابو الاعلى المودودي) یش لەم بارەوە دەڵێت: (مانای (عبودة، عبودیة، عبدیة) لە گۆشە نیگای زمانەوە بریتییە لە: ئەستۆ کەچی و خۆ بە کەم پێشان دان، یانی ئینسان لە ئاقار یەکێك دا گەردن کەچ بێ وبە ئیرادە و ویستی وی بەڕێوە بچێ وهیچ جۆرە لاموجوومی و سەرەخەری وبەرهەڵستی یەك نەکات لە ئاقار ئەمرو فەرمانەکانی دا ،لە هەڵس و کەوت و ڕەفتار و کرداری دا تەنیا ڕەزامەندی وی ڕەچاو بکا و بە پێی ویست و خواستی وی بژیەت)[2].

باقی سەرچاوەکانی تریش لە تەفسیر و کتێبە زمانەوانییەکان، هەمان مەبەست دووبارە دەکەنەوە لەگەڵ جیاوازی شێوازی دەربڕیندا.

---

(1) (قطران) ماددەیەکی شلە و چەورە لە هێندێك درەخت وەردەگیرێ وەك سنەوبەر (کاژ). سەیری (المنجد) کە لاپەڕە (638) پیتی (ق) چاپی (22).

(2) سەیری (المصطلحات الاربعة) تەرجەمەی فارسی، لاپەڕە (167) بکە، چاپی سێیەم.

کەواتە ئێستا لەبەر تیشکی قسەی زمان زانان دا دەتوانین بڵێین:

(عبادة) خواپەرستی واتە گەردن کەچی و فەرمانبەری کردن تەنیا بۆ خوا، واتە هەڵس و کەوت کردن و بەڕێوە چوون لە هەموو لایەنەکانی ژیان دا بە پێی ڕێنموونی‌یەکانی خوا و پێغەمبەر ﷺ ، بەڵێ خواپەرستی یانی پابەند بوون بە بەرنامە و ڕێبازی وی‌یەوە و فڕێدانی هەر ڕێچکە و کوێرە ڕێ‌یەکی تر کە غەیری خوا دایناوە و نەخشەی کێشاوە، وە خواپەرستی واتە گوێ شل نەکردن و بە هیچ حسێب کردنی قسەی هەر کاربەدەست و ڕدێن سپی‌یەك کە قسەکانی لە کانیاوی ڕوونی ڕێباز و دەستووری خوا هەڵنەهێنجاوە و دەیەوێ خۆی لە مەردوم بکاتە پەرستراوو تەمایەتی فیرعەونایەتی‌یان بەسەردا بکا و دەستوور و یاسایان بۆ دانێ.

ئێستاش بۆ خاتری وەی چاکتر مەسەلەکە ڕوون بێتەوە و هیچ کەس لەم بارەوە گرێ کوێرەی لە دڵی‌دا نەمێنێ با سەرنجێکی قورئانی قسەلەجێ بدەین و بزانین لەو بارەوە ڕای چۆنە:

1- لە سوورەتی (مؤمنون) دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَى وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ (45) إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ (46) فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ !﴾.

یانی: دوایی (موسى) و (هارون)ی برای ـمان ـبە نیـ شانە ـگەلێك و بەڵگەیەکی ئاشکراوە ڕەوانەی لای فیرعەون و دارو دەستەکەی کرد، ئەمما ئەوان خۆیان بە زل گرت و میللەتێکی سەرکەش بوون، گوتیان چۆن ـبڕوا ـبە دوو ئیـنـسانی وەك خۆ ـمان دـێنین، سەربارەش میللەتەکەیان گەردن کەچ ـمانن و دەمـان پەرستن؟!

لێرەدا فیرعەون و دارو دەستەکەی بێ پەردە دەڵێن میللەتی (موسى) کە (بنی اسرائیل)ە ئێمە دەپەرستن، شکیشی تێدا نیە کە مەبەست لە و شەی (عابدون) لێرەدا نوێژ و ڕۆژوو بۆ کردن نیە بەڵکو مەبەست گەردن کەچی و پابەندی ئەو میللەتەیە بە ئەمر و نەهی و دەستوور و بەرنامەی فیرعەونەوە.

2- هەروەها خوای پەروەردگار تبارك وتعالى لە سەر زمانی مووسا (علیه السلام) فەرموویەتی: ﴿وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾[1] .

واتە: ئەوەش کە منەتێکە بەسەرم دا دەکەی لە ئەنجامی ئەوەوە بوو کە تۆ ئەی فیرعەون (بنی اسرائیل)ت کردبوو بە بەندەی خۆت.[2]

3- دیسان فەرموویەتی: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولاً أَنْ اُعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾[3] .

واتە: وە لە هەموو کۆمەڵێك دا پێغەمبەرێکمان ڕەوانەکردوە کە پێیان ڕابگەیەنێ : خوا بپەرستن و خۆتان لە طاغووت دوور بگرن .

4- لە جێیەکی تر فەرموویەتی: ﴿وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى﴾[4] .

---

(1) الشعراء : 22 .

(2) ئەم ئایەتە: ﴿وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ قسەی (موسى)یە (علیه السلام) لە وەلامی فیرعەون دا کە پێی گوت: ﴿أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا ؟﴾ ئایا ئێمە بە منداڵی بەخێومان نەکردی؟ (موسى) لێرەدا دەیەوێ پێی بڵێ: بۆیە ئەمن لە ماڵێ تۆدا بەخێو کرام چونکە نەتەوەی من (بني اسرائیل) ژێر دەستەی تۆ بوون.

(3) النحل : 36 .

(4) الزمر : 17 .

یانی: وە ئەوانەی خۆیان لە پەرستنی تاغووت پاراستوە و بۆ کن خوا گەڕاونەوە موژدەیان پێ دەدرێ.

5- لە شوێنێکی دی فەرموویەتی: ﴿أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَابَنِي آدَمَ أَنْ لاَ تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ؟﴾[1] .

یانی: ئەی وەچەی ئادەم ئەدی ڕام نەسپاردن کە شەیتان نەپەرستن چونکە ئەو دوژمنێکی ئاشکرایە بۆ ئێوە؟!

6- دیسان فەرموویەتی: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا..﴾[2] .

یانی: قەشە و پاپاکانیان و (عیسی)ی کوڕی مەریەمیان کردنە پەروەردگار و فەرمانڕەوا لەباتی خوا، فەرمانیشیان پێ نەکرابوو کە غەیری خوا کەسی‌تر بپەرستن.

7- لە سورەتی (الأعراف)دا خوای بالاّ دەست و بە بەزەیی دەربارەی هەر کام لە نوح و هود و شعیب کە هەرسێکیان پێغەمبەری خوا بوون دەفەرموێ:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ....﴾، ﴿والى عاد أخاهم هوداً قال ياقوم أعبدوا الله مالكم من الهٍ غيره﴾، ﴿وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ..﴾ دەبینین هەر کام لەم پێغەمبەرانە ﷺ فەرموویەتی: (گەلۆ خوا بپەرستن چ پەرستراوی دیکەتان نین) !!

[1] یس : 60 .

[2] التوبة : 31 .

خوێنەری ئازیز !

لەوەوە کە ڕابورد وەك مانگی چواردە دەرکەوت کە وشەی (عبادة) چەمك و واتایەکی یەکجار بەرین و بەرفراوانی هەیە و کورت کرانەوەی لە چوار چێوەی بەجێ هێنانی دروشمەکان دا وەك زۆربەی موسڵمانانی ئێستا دەیکەن بە هیچ کلۆجێك لەگەڵ دەقەکانی قورئانی قسە لەجێدا ناسازێ.

بەڵێ (عبادة) لە ڕوانگەی مەکتەبی یەکتاپەرستی ئیسلامەوە واتـــە: تەنیا و تەنیا ئەستۆ کەچ کردن و فەرمان بەری کردن بۆ خوا و فڕێ دا نی هەموو چەشنە کۆیلایەتی و بت پەرستی یەك، جا کەیفێ خۆیەتی ئەو بتە کە دەیپەرستێ لەباتی خوا یان وێڕای خوا، دارو بەردە، ڕووەکە، ئاژەڵە، شەیتانە، ئینسانە، ئینجا ئەو ئینسانەش کەیفێ خۆیەتی ڕەشە، سوورە، سپی‌یە، زەردە، فەڕەنگی‌یە، روسیایی‌یە، عارەبە، کوردە، ..هتد هەرچی هەیە با ببێ، مادام لەباتی خوا یان وێڕای خوا پەرستراو فەرمانبەری لە قسە و فەرمان و یاسا و دەستوورەکانی کرا ئەو قسە و فەرمان و یاسا و دەستوورانەی کە لە سەرچاوەی ڕوونی ئیسلامەوە هەڵی نەهێنجاون و بە پێی هەوا و ئارەزووی خۆی دایناون ئەوە کراوە بە پەرستراوێکی ساختە و لە جێی پەر ستراوی ڕاستەقینەدا دانراوە.

بەڵێ خوێنەری خۆشەویستم !

لەوەوە کە ڕابورد دەرکەوت کە مەرج نیە هەتا نوێژ بۆ یەکێك نەکەی و ڕۆژووی بۆ نەگری و کڕنووشی بۆ نەبەی بە پەرستراوت نەژمێررێ با لە هەموو کاروبار و هەستان و دانیشتنێکی ژیانیشت دا پابەندی بەرنامە و گوێ لە مستی قسە و ڕێ نموونی‌یەکانی بی !!

جا ئێستا ئەگەر خوێنەری ئازیزم پڕ بە زاری پێ بکەنێ بە وانەی دەڵێین: باشە چ دەبێ ئەگەر ئێمە وێڕای موسڵمانێتی و خواپەرستی سوودیش لە بیروباوەڕ و بەرنامەکانی دیکەش وەرگرین لە بواری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و ... هتد دا، هیچ خەتای ناگرم و چ گلەیی‌یانی لێ ناکەم.

چونکە ئەو زەین کورت و لە خوا بێ خەبەرانە نازانن کە خوا فەرموویەتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾(1) .

یانی: خوا نابوورێ و چاوپۆشی ناکات کە هاوتا و شەریکی بۆ دابنرێ ئەمما غەیری ئەو تاوانە لە هەموو تاوانێکی تر کە بیەوێ دەبوورێ !!

بەڵێ ئەو لە ئیسلام بێ خەبەرانە نازانن!! ئەدی خوای کاربەجێ نافەرموێ: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ...﴾(2) واتە : ئەمڕۆ ڕێبازەکەتانم بۆ تەواو کردن . ؟! ...خوای کاربەجێ و زانا دەفەرموێ ڕێبازی خوا (دینی ئیسلامەتی) تەواوە و هیچ کەم و کەسری تێدا نیە بەڵام ئەو لە خوا بێ خەبەرانە دەڵێین: جا چ دەبێت ئەگەر لە بیردۆزە دەسکردەکان سوود وەرگرین لە لایەنەکانی سیاسی‌و ئابووری و کۆمەڵایەتی‌دا !!

گوایە خوای باڵا دەست، ئەو پەروەردگارەی ئەم بوونەوەرە زەبەلاحەی ڕەخساندوە و ڕێك خستوە تەنیا لە لایەنی مەعنەوی و ڕووحی‌دا پسپۆڕە و سیاسەت و میاسەت و باقی شتەکانی تر نازانێ ؟!

(سبحان الله عما يقول الظالمون علوا كبيراً) پاکی و بێ خەوشی‌یەکی بێ وێنە بۆ خوا لەوەی کە ستەم کاران دەی بێژن، ﴿كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ

---

(1) النساء : 48 .

(2) المائدة : 3 .

إِنْ يَقُولُونَ إِلاَّ كَذِبًا ﴾[1] واتە : وشەیەکی فرە زل لەزاریان دێتە دەرێ، بێجگە لە درۆ هیچی تر نیە.

ئێستا کە پێم وابێ تا ئەندازەیەك واتا و چەمکی وشەی (عبادة) مان ئاوەڵا کردەوە با دەست کەین بە تێوەڕامانی گەوهەری دووەم.

گـەوهــەری دووەم

خواپەرستی لە ئیسلام دا لەسەر بنەمای خۆشەویستی ڕۆنراوە[2] :

چۆنیەتی دەرهێنرانی ئەم گەوهەرەش لە دەریای پڕ خەزێنەی ئەم ئایەتەدا ئاوایە:

دوای ئەوەی بابای بڕوادار خوای خۆی ناسی و سوپاس و ستایشی کرد و بڕوای کرد بە ژیانێکی دی دوای مردن ، کە هەر کام لەمانە بزوێنەری هەستی خۆشەویستی و ڕێزن بەرامبەر بە خوا، دوای ئەوە یەکسەر گوتی: (ا یاك نعبد...) هەر ئەتۆ دەپەرستین، کەواتە خوا پەرستی‌یەکە ئەنجامی وتووێژەکەی پێشەوەیە هەروەك چۆن ئەو مەڕدارانەی هاوینان دەچن بۆ کوێستانەکانی شاخی (قەندیل) ئەگەر لێیان بپرسی بۆ چی دە چن بۆ وێ؟ دە ڵێن: چونکە ئاووهەوایەکی سازگار و کانی و سەرچاوەی سارد و زەمەند و لەوەڕی چاکی لێ

(1) الكهف :5 .

(2) هەرچەندە لە کاتی توێژینەوەی ئایەتی سێیەم ﴿الرحمن الرحیم﴾دا گەوهەری سێیەمان بۆ ئەم باسە تەرخان کردوە، بەڵام باسەکە هێند گرنگ و بایەخ دارە ئەم گەوهەرە و دەیان گەوهەری تریشی بۆ بکرێنە ملوانکە ئێستا هەر کەمە..

یە، کەواتە چوون بۆ کوێستانەکانی (قەندیل) چەند پاڵنەرێکی هەیە کە وەك کۆڵەکان لەسەریان بەندە.

دە کت و مت مەسەلەی پەرستنی پەروەردگاریش بەم چەشنەیە، بۆیە موسڵمان خوا دەپەرستێ چونکە بەدی هێنەرە و خاوەنی هەموو سیفەتێکی بەرزی خوایەتی یە و سوپاس و ستایش هەر شیاوی وی یە و گەورەی ڕۆژی پاداش و سزایە هەڵبەتە موسڵمان پتر تەمای پاداشتیان هەیە تا سزا جا لە سۆنگەی ئەمانەوە دەی پەرستێ، کەواتە پەرستانی خوای مەزن ئاکامی خۆشەویستی بەندەکانە بەرامبەر بە وی، چونکە هەر کام لەو عامیلانەی ڕابوردن وا لە ئینسان دەکات خوای خۆش بوێ چ جای هەمووشیان خڕوە بن ! ئینجا کەسیش شکی لەوە نیە کە خوای بێ هاوتاش ئەو جۆرە بەندانەی خۆش دەوێ چونکە ئەو هەر بەر لەوەی بەندەکانی بی ناسن و بی پەرستێ چاکەی لەگەڵ دا کردوون و خۆشی ویستوون و ڕێزی لێ گرتوون ! مادام وابێ ئێستا کە بەندەکانی ئەستۆی بۆ کەچ دەکەن و بە تاقە سەردار و گەورە و پەروەردگاری خۆیانی حسێب دەکەن حەوجار حەوجار خۆشی دەوێن.

بەڵێ بنج و بناوانی خواپەرستی خۆشەویستی یە، بەڵام ئایا هەموو کەس بۆی هەیە لاف ئەوە لێ بدات کە خوای خۆش دەوێ و دۆستایەتی لەگەڵ خوادا بەهێز و پتەوە ؟![1].

---

(1) کەرەتێکی لە کۆڕێك دا لەگەڵ یەکێك لە دانیشتوان بوو بە موناقەشەمان ئەو ئیدیعای ئەوەی دەکرد کە هیچ کەس نیە هێندەی وی خوای خۆش بوێ و دۆستایەتی لەگەڵ دا پتەو بێت، ئەمما نوێژ و باقی ئاکارە ئیسلامی‌یەکانی تریشی تێدا نەدەبینران کە پێشم دەگوت: مادام خوات خۆش دەوێ چما پابەندی فەرمانەکانی نابی! ژمارە گەلێك عوزر و بەهانەی بێ جێی دێنانەوە، جا ئەو چەند دێڕەی سەرێ وەڵامی ئەو جۆرە کەسانە دەدەنەوە.

هەڵبەتە نەء بەڵکو پێویستە ئەوانەی خوایـــان خۆش دەوێ و ڕێـــزی لـێ دەگرن دروشم و نیشانە گەلێکیان پێوە بێت کە لەوانەی خوایان خۆش ناوێ جوێیان دەکاتەوە و هەڵیان داوێرێ.

چونکە ئیمان و بڕوا کە ڕیشە و بنەماکەی خۆشەویستی یە هەست و نەست و عاتیفە و سۆزێکی دەروونی یە و لەبەر چاوان پەنهان و شێرراوەیە و هەستی پێ ناکرێت، بەڵام ئەو هەست و نەست و عاتیفە و سۆزە دەرونی یە دیمەن و ڕواڵەتێکی بەرچاوو دیتراویشی هەیە کە دەکرێتە نیشانە و دروشم و بەڵگەی هەبوونی، واتە ئیمان و بڕوا دوو دیوی هەیە دیوێکیان شێرراوە و پەنهانە و خوا نەبێ کەسی پێ شارەزا نیە، دیوەکەی دیشیان دیتراوو ئاشکرایە و هەموو کەس دەی بینێ، ئەویش بریتی یە لەو کردار و ڕەفتار و ڕەوشت و ئاکارەی کە ئینسانی ئیمان دار پێی هەڵدەستێ و دەیکاتە بەڵگە و شایەت و تەرجەمەیەکی واقیعی بۆ ئیمانەکەی.

بەڵێ کەسێك کەسێکی یان شتێکی خۆش بوێ لە پێناوی دا ڕەنج دەدا و تێ دەکۆشێ بۆ وێنە: دەبینین ئەو جحێڵانەی دڵدارن و ئافرەتێکیان خۆش دەوێ هەر شتێکی لە توانا و بڕستیان دابێ لە پێناوی دا بەخت دەکەن، بەڵکو زیاد لەوەش جاری وایە لە پێناوی یار و خۆشەویستەکەیان دا مل دەبەر کاری وا ڕادەکەن کە بە هیچ کێشانە و پێوانەیەکی ژیرانە ماقووڵ نیە، لێرەدا قووڵە نەزیلەیەکم هاتەوە یاد:

دەڵێن کەرەتێکی سلێمان پێغەمبەر (علیه السلام) بە لای مێروولەیەکی دا ڕابورد کە سەرگەرمی گواستنەوەی گردێکی گەورە بوو کە کرابوو بە مارەیی خۆشەویستەکەی سولەیمان لـێی پرسی: جا خۆ ئەگەر هەزارساڵیش بژیەی ئێستا هیچ بە هیچ ناکەی چما بە خۆڕایی خۆت ماندوو دەکەی؟!.

مێرووڵەکە لە وەڵام دا گوتی: کاکی خۆم لە مەزەبی ئاشقان دا لێکدانەوە نیە!! بەڵێ ئەو کەسەی کە گوتوویەتی:

تعصي الاله و تزعـــم حبه	لعمرك هذا في المقال بديع
لو كان حبك صادقا لاطعته	فـان المحب لمن يحب مطيع

وێڕای یاخی بوونت لە خوا گومان دەکـــەی خۆشـت دەوێ

سوێنـدم بە خوا ئەم قسەیەت لەگەڵ واقیع ڕێك ناکەوێ

ئەگەر ڕاستە خۆشەویسـتـتە دەبێ مل کەچ کەی بۆ ئەمری

کەسێك کەسێکی خۆش بوێ گوێ لە بۆ فەرمانی دەگری[1]

زۆر ڕاستی گوتوە!!

بەر لەوەی ئەم گەوهەرە بەجێ بێڵین و پەردە لەسەر گەوهەرێکی تری ئەم ئایەتە هەڵدەینەوە ڕاستی‌یەکی زێدە بایەخ دار ماوە نالوێ لـێ‌ی بێ دەنگ بین.

هەروەك چۆن کەسێك ڕاست بکات لەوەدا کە خوای خۆش دەوێ بە قسەی دەکات و سەرپێچی لە فەرمانەکانی ناکات، دیسان کەسێك بە ڕاستی خوای خۆش بوێ هەموو ئەوانەشی خۆش دەوێ کە خوا خۆشی دەوێن وە هەموو ئەوانەش دەبوغزێنێ کە خوا دەیان بوغزێنی، گومانیش لەوەدا نیە کە بەندە گوێ ڕایەڵ و فەرمانبەرەکانی خوا بە گ شتی و لە ڕ ێزی پێ شەوەیان دا پێغەمبەرمان موحەممەد ﷺ و خزم و هاوەڵانی خۆشەویستی خوان و شەیتان و ئینسانە لە خوا یاخی بووەکانیش ناحەز و دوژمنی خوان، کەواتە موسڵمان پێویستە هەموو بڕواداران بە گشتی و پێغەمبەر و خزم و نزیکانی و هاوەڵانی بە تایبەتی خۆش بوێ و لەو لاشەوە شەیتان و دارودەستەکەی لە ئینسان و جن

---

(1) ئەم دوو دێڕە شیعرە بۆ خۆم تەرجەمەم کردن ئەگەر ناتەواوی یەکی تێدا بێ داوای چاوپۆشی دەکەم.

(پەری) ببوغزێنێ، هەر بۆیەش بە ئەدەب و ڕەوشتێکی ئیسلامی دادەنرێ کە ئینسان لە دەمی ناو هێنانی یەکێك لە پێغەمبەران دا ﷺ [1]داوا لە خوای گەورە بکات کە لە بارانی ڕەحمەت و بەخششی خۆی زیاترمان بەسەردا ببارێنێ بەم جۆرە دەڵێین: ﷺ یان (علیه السلام)، وە لە دەمی ناوهێنانی یارانی پێغەمبەردا بڵێین ﷺ خوا لـێی ڕازی بـێت، وە لە دەمی ناوهێنانی خواپەرستێکی چاك و موسڵمانێکی خزمەت گوزاردا بێژین: (رحمه الله) خوا ڕەحمی پێ بکات.

دیسان هەر بۆیەش بە ئەدەب و ڕەوشتێکی ئیسلامی دادەنرێ کە هانا وەبەر خوا بەرین لەبەر شەیتان و شەیتانیەکان چ نەبینراو بن چ بینراو ﴿من الجنة والناس﴾ ، وە بڵێین: (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) پەنا دەبەمە بەر خوا لە شەیتانی نەفرین لێ کراو.

جا خوا بۆ خاتری گەورەیی و بەخشندەیی خۆی بمان گێڕێ لەوانەی وە دوای شەیتان و شەیتانیەکان ناکەون و بەلایان دا ناچن. ئامین.

(1)هەڵبەتە ئەم سەڵەوات دانە پتر دەربارەی پێغەمبەرمان موحەممەد ﷺ داکۆکی لەسەر کراوە، وەك خوا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ احزاب :56 .

گەوهەری سێیەم

نزیك كەوتنەوە لە خوا بە كتوپڕی نایەتە دی و خۆڕاگری پێویستە

نیزیك كەوتنەوە لە خوا و ڕۆچوون لە دەریای بێ بنی خواناسین دا بە كت و پڕی نایەتە دی و خۆڕاگری و ئارامی و نەسرەوتوویی گەرەكە، كوردانیش لەمێژە گوتوویانە: كەس لە پڕێك نابێتە كوڕێك.

جا وەنەبێ ئەو پلە و پلەیی وردە وردە پێ هەڵاچوونە تەنیا لە بواری خواپەرستی دا هەبێت بەڵكو هەموو كاروبارێكی دنیا بە گوێرەی ئەو یا سا گشتی‌یە بەڕێوە دەچێ، دەبینین بابای وەرزش كار هەوەڵ جا چل پەنجا كیلۆی بۆ بەرز دەكرێ ئەمما پاش چەند مانگ و چەند ساڵێك دەتوانێ سەری پێ بەسەد و دوو سەدی‌یەوە بنێ، بەڵام ئایا ئەگەر هەر هەوەڵ جار هەوڵی دابا كە یەكسەر سەد دوو سەد كیلۆی بەرز كاتەوە بۆی دەچۆ سەرێ؟!

خواپەرستی و سەركەوتنیش بە پەیژەی خواناسی دا هەر بەو گەزوجاوە.

چۆنیەتی فامرانەوەی ئەم مەبەستەش لەم ئایەتە پڕ پیت و پێزە ئاوایە:

لە پلەی یەكەم دا بەندە بەدی هێنەری خۆی ناسی و زانی كە خاوەنی هەموو سیفەتێكی بەرز و جوانە.

لە پلەی دووەم دا ستایش و شوكرانە بژێری بەرامبەر بە پەروەردگاری دەربڕی، واتە ناسینی خوادا وای لێ كرد سوپاس و ستایشی بكات.

لە پلەی سێیەم دا جارێكی دی دووپاتی كردەوە كە خوا خـ یێوی هەموو سیفەتێكی لەبار و چاكە بۆیەش هەر خەسڵەتی بەزەیی و بەخشندەیی باس كراوە چونكە جێ و مەقام وا داخوازی دەكات.

لە پلەی چوارەم دا بڕوا هێنانی خۆی دەربڕی بە ڕۆژی دوایی ڕۆژی سزا و پاداشت، ڕۆژێك لە دادگەری خوای تێدا دەچەسپێ و پاك و پیس لێك هەڵداوێررێن.

ئینجا لە پلەی پێنجەم دا ئینسان پتر هەڵ دەکشێ و دەچێتە قۆناغی دووان (خطاب)لەگەڵ خوادا دوای ئەوەی کە لە پلەکانی پێشوودا بە شێوەیەکی نا ڕاستەوخۆیی لەگەڵی دا دەدوا.

هەڵبەتە ئەم پلەیەش لە بەرنامەی خوادا بە پلەی (احسان) ناسراوە چونکە لە فەرمایشت دا هاتوە: ((الاحسان ان تعبد الله كأنك تراه....))[١] واتە: (احسان) ئەوەیە کە لە دەمی خواپەرستی دا وابزانی خوا دەبینی و تێیەوە ڕادەمێنی.

بێگومان (احسان)یش وەك زانایان دەڵێن بەرزترین پلەی خوا ناسی یە. ئێستاش چەند فەرمایشتێکی پێغەمبەر ﷺ دێنینەوە بۆ پتر ئاوەڵا کردنەوەی مەبەست:

1- (ان الدين يسر ولن يشاد الدين احد الا غلبه....)[2] واتە: دین داری و خواپەرستی ئاسانە و لەگەڵ سرو شتی ئینسان دا دە سازێ هیچ کەسێکیش پێش برکێی لەگەڵ دین دا نەکردوە د ین بە سەری دا زاڵ نەبووبێ، واتە: هیچ کەسێك زیادەڕەوی لە خواپەرستیدا نەکردوە و زیاد لە پێویست پێیدا قووڵ نەبۆتەوە لە حاڵێك دا نەبێ کە دەری نەبردوە و پەکی کەوتوە و فرزەی لێ براوە.

(1) (بخاري و مسلم و ترمذي و نسائي و ابو داود) ڕیوایەتیان کردوە لە (عمر بن الخطاب)ەوە.
(2) (بخاري) لە ابو هريرة وە گێڕاویەتەوە.

2-(سئل رسول الله ﷺ أي العمل احب الى الله؟ قال: ادومه وان قل)[1] یانی: پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ کرا: چ کردەوەیەك خۆشەویست ترە لە کن خوا؟ فەرمووی بەردەوام ترینی ئەگەر کەمیش بێ.

3- وقال ﷺ : (اما والله اني لاخشاكم لله واتقاكم له ولكني اصوم وافطر واصلي وارقد واتزوج النساء فمن رغب عن سنتي فليس مني.)[2] یانی: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بزانن بە خوا لە هەموانتـــان پتر لە خوا دەترسێم و پارێزی لـێ دەکەم ئەمما بە ڕۆژوو دەبم و ڕۆژ بوێریش دە کەم مەبەست لێرەدا ڕۆژووی سوننەتە وە نوێژیش دەکەم و دە شنووم وە دەچمە لای ئافرەتیش هەر کەسێك لە ڕێ و شوێنی مـن لا مل بێ لە میللەتی مـن نیە !!.

4- (عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما قال: قال لي النبي ﷺ : الم اخبر انك تقوم الليل و تصوم النهار قلت: اني افعل ذلك، قال: فأنك اذا فعلت ذلك هجمت عينك و نفهت نفسك وان لنفسك حق ولاهلك حق فصم وافطر و قم و نم)[3].

واتە: (عبدالله بن عمرو بن العاص) خوا لێیان ڕازی بێ گوتو یەتی: پێغەمبەر ﷺ پێی گوتم : هەواڵم پێ دراوە کە تۆ شەوگار[4] بە شەو نوێژان دەبەیە سەر و ڕۆژگاریش بە ڕۆژوو، گوتم: ئەمن وا دە کەم، فەرمووی: ئەگەر وا بکەی چاوت قووڵ دەبن و نەفست ماندوو دەبێت،

(1) (بخاري و مسلم و ترمذي) لە عائشة وە گێڕاویانەتەوە.

(2) (بخاري و مسلم و نسائي) لە انس ە ڕیوایەتیان کردوە.

(3) (بخاری و مسلم) لە عبدالله بن عمرو بن العاص وە گێڕاویانەتەوە.

(4) واتە هەموو شەوگار بە بێ پسانەوە.

بشزانە کە نەفست مافی هەیە و، خێزا نت مافی هە یە، کەوا تە ڕۆژووانیش بگرە یانی ڕۆژووی سوننەت و ڕۆژ بوێریش بکە، وە شەو نوێژانیش بکە و بشنوو.

بەڵێ خوێنەری ئازیز !

بەرنامەی خوا بە پێی سروشتی ئینسان ڕۆنراوە ﴿فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَ طَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لاَ تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ﴾ مادام وابێ دەبێ لە گەڵ وزە و توا نای ئینسان دا بگونجێ و وانەبێ کە ئینسان بۆی بەڕێوە نەچێت ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ﴾[1] واتە: خوا دەیەوێ کارتان بۆ وەسێنایی بخات و نایەوێ لێتان گران بکات.

ئەمما هەر لەگەڵ ئەوەش دا کە ئیسلام لە توانا و وزەی هەموو کەسێك دایە بەهێزترین ئینسانیش مەودای هەیە کە ئەسپی پێش بڕکێ و بەرەو پێش چوونی تاو بدات لە مەیدانی خواپەرستی دا.

بەڵام دووپاتی دەکەینەوە کە نیزیك بوونەوە لە خوا و ژووڕڕا چوون بە پەیژەی خواناسی دا بە پەلەپەل سەرناگرێ و پشوو درێژی و خۆ ڕاگری و ورەی بەرزی گەرەکە، پێشینانیش گوتوویانە: ئەوەی لە بڵیندان بڕوانێ دە نەویان دەکەوێ، بە چاوی خۆشم بابای وام دیوە لە پێش دا ئیسلامی زۆر بە تین و تاوەوە گرتوە و ویستوویەتی بە دوو ڕۆژان لە هەموو ئاوان وەپەڕێ و بچێتە ڕیزی ئەو خواپەرست و خواپێداوانەی دوای هەوڵ و خەبات و تێکۆشانی چەند ساڵە گەیشتوون بەو پلە و پایەیەی پێی گەیون، ئەمما پاش ماوەیەك نەك هەر

(1) البقرة : 186 .

نەیتوانیوە بەردەوام بێت بەڵکو زۆر جاران هەر وازیشی لە خواپەرستی و دین داری هێناوە و پێشێ چەند بە گوڕوتاوەوە بە دەریای خواپەرستیدا چۆتە خوار دوایی هێندە بە تین و گوڕەوە کشیوەتەوە و پاشەکشەی کردوە، بە پێی یاسای (لکل فعل رد فعل يساويه في المقدار و يعاكسه في الاتجاه) بۆ هەر کارێك کاردانەوەیەك هەیە، لە ئەندازەدا بارتەقایەتی و لە ئاراستەدا بە پێچەوانەیەتی.

ڕەنگە هێندێ کەس وا لەم قسانەم حاڵی بن کە هەرچی بە گوڕ و تین ڕووە و خواپەرستی چوو دواییش بە گوڕ و تین دەکشێتەوە و پاشەکشەی دەکات، بەڵام نە مەبەستم ئەوەیە وە نە ئەو فامرانەوەیەش لە جێی خۆیەتی، بۆ ڕوون کردنەوەی مەبەستیش وێنەیەك دێنمەوە:

ئەگەر کوتکێکی لاستیق لە دیوارێکی ڕەق ڕاکێشی، هەتا کوتك لێدانەکە بە تەوژم تر بێت هەڵبەزینەوەکەشی بە تەوژم تر دەبێ، بەڵام هەر هەمان دیوار ئەگەر پاچێکی نووك تیژی لێدەی دەبینین لەباتی هەڵبەزینەوە و کشانەوە دوا پێیدا دەچێتە خوار.

ئێستا بەم وێنەیە مەسەلەکە ئاشکراتر بوو، ئەوانەی زیاد لە بەرەی خۆیان لینگان ڕادەکێشن و لە توانایان بەدەر تێ دەنووسێن، شتێکی سرو شتی و ئاسایی یە کە دەرنابەن و پەکیان دەکەوێ چونکە ئەو بەربەستەی خۆی پێ دادەدەن ڕەق و پتەوترە لە ئیرادە و عەزمی نەرمۆڵەی وان، بەڵێ ئەوانە وەك ئەو کەسە وان کە دەیەوێ لە پەیژەیەکی (10) پێ پیلکەیی بە دو شەقاوان وەسەر کەوێ !!

ئەما ئەوانەی بەشێنەیی و هێدی هێدی دە چنە پێش و لە پۆلای خۆشەویستی خوا و پێغەمبەر ﷺ و ڕێبازەکەیان و شوێن کەوتووانی و ژیانی نەبڕاوەی بەهەشت پاچێکی نووك تیژیان دروست کردوەو بە بوغزاندنی شەیتان و

دارو دەستەکەی و ڕێچکەکانیان و شوێن کەوتووانیان و تر سان ـلە دۆزەخ دمەزەردیان کردۆتەوە ڕۆژ بۆ ڕۆژێ قۆناغێکی نوێ دەبڕن و بە پلەیەکی تردا سەردەکەون هەتا دەگەنە سەربانی کۆشکی ڕازاوەی خواپەر ستی و پـلە و مەقامی (احسان).

گــەوهــەری چــوارەم

ئەرکــی بەندە بەرامبــەر بە خوا و ئی خوا بەرامبــەر بەوی

خوێنەری ئازیز !

بە ڕاستی ئەم ئایەتە مەزنە جوانی و ڕەونەقی هەرە زۆری ئەم سوورەتەی وەخۆ گرتوە و بە بڕبڕەی پشتی لە قەڵەم دەدرێ، چونکە وەك پێشتر گوترا ئەو چوار ئایەتەی پێشی کەوتوون هەموویان چەند پێشەکی یەکن کە ئەم ئایەتەیان لێ وەئەنجام دێ، دیسان ئەو دوو ئایەتەی دواییش دێن واتە: شەشەم و حەوتەم بەهۆی وی یەوە سەریان هەڵداوە، چونکە لە سۆنگەی ئەوەوە کە بە ـندەکان بەتەنێ خوا دەپەرستن شیاوی ئەوەیە داوای لێ بکەن ڕێنمایی یان بکات بۆ ڕێی ڕاست و بیان گێڕێ لەوانەی خوا لێیان ڕازی یە و نیعمەتی ئیمانی پێ داون نەك ئەوانەی خوا گرتوو سەر لێ شێواون.

ئێستا با بێینە سەر چۆنیەتی فامرانەوەی ئەم یاسایە و دەرهێنانی ئەم گەوهەرە لە دەریای پڕ خەزێنەی ئەم ئایەتە:

بەندەکان پاش ئەوەی ئەو ڕاستی یانەیان دیت کە لە چوار ئایەتی پێشوودا هەبوون گەیشتنە ئەو ئەنجامە کە تەنیا خوا شیاوی پەرستن و ئەستۆ بۆ کەچ کردنەوە و کەسی دی ڕێی ناکەوێ بپەرسترێ و ملی بۆ نەوی بکــرێ،

بۆیە گوتیان: ﴿اياك نعبد﴾ بەتەنێ تۆ دەپەرستین !!

بەڵێ بەندەکان دوای ئەوەی زانیان کە خوا بەدی هێنەرە و خاوەنی هەموو سیفەتێکی چاکە ﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾، وە زانیان کە خوا شیاوی سوپاس و ستایش بۆ کردنە چونکە پەروەردگاری جیهانیانە ﴿الحمد لله رب العالمين﴾، وە زانیان کە ئەو پەروەردگارە مەزنە تەنیا بە پاڵنەری سۆز و بەخشندەیی و چاکە لەگەڵ دا کردن کائیناتی خوڵقاندوە ﴿الرحمن الرحيم﴾، وە زانیان کە خوای کاربەجێ سەرپەرشت و خاوەنی ڕۆژی قیامەتێیە ﴿ملك يوم الدين﴾، گوتیان: ﴿اياك نعبد﴾ بەس تۆ دەپەرستین.

ئینجا هەڵبەتە ئەگەر بەندە بە ڕۆیشتن بۆ لای خوای بچێ ئەو بە ڕاکردن بۆ لای دێ بۆیە بەندەکان دوای ئەوەی پەیمانی بەندایەتی‌یان لەگەڵ خودا بەست و گفت یان پێدا کە غەیری وی نەپەرستن ئامادەیی ئەوەیان پەیدا کرد کە خوا بەهانایانەوە بێت ودەستیان بگرێ و لە برینی ڕێی خواپەرستی‌دا پشت گیری‌یان بکات بۆیە گوتیان: ﴿اياك نستعين﴾ وە یارمەتیش هەر لە تۆ دەخوازین.

لێرەدا بە پێویستی دەزانم چەند دێرێك لە ئامۆژگاری‌یەکانی (عبدالقادر الجيلاني)[1] رەحمەتی خوای لێ بێ بخەینە بەر چاوان لەم بارەوە:

دەفەرموێ: (يا غلام أين عبوديتك للحق عز وجل، هات حقيقة العبودية و خذ الكفاية في جميع امورك: انت عبد آبق من مولاك، ارجع اليه و ذل له و تواضع لامره بالامتثال، ولنهيه بالانتهاء، ولقضاءه بالصبر و الموافقة، اذا تم لك هذا تمت عبوديتك لسيدك و جاءتك منه الكفاية قال الله عز وجل ﴿اليس الله بكاف عبده؟﴾.

(1) کتێبی (الفتح الرباني والفيض الرحماني) نووسراوی (عبدالقادر الجيلاني) لاپەڕە (22).

اذا صحت عبوديتك له احبك و قوى حبه في قلبك و آنسك به و قربك منه من غير تعب و لا طلب لك صحبة غيره فتكون راضيا عنه في جميع الاحوال، فلو ضيق عليك الارض برحبها، وسد عليك الابواب بسعتها لم تسخط عليه، ولم تقرب باب غيره ولم تأكل من طعام غيره..الخ).

یانی: ڕۆڵە کوا بەندایەتیی بۆ خوای بەرز و بێ هاوتا؟ بەندایەتی ڕاستەقینە بێنە دی و لەگەڵ بووێتی (کفایە)ی خوا وەرگرە لە هەموو کاروبارێکت دا، تۆ بەندەیەکی زویر بوو و غەزریوی لە گەورەت، بگەڕێوە لای و ملی بۆ کەچ بکە و ئەمرو فەرمانی جێبەجێ بکە و واز لەو شتانە بێنە کە بەرگری لێ کردوون و ئارامی و ڕەزامەندیت دەربڕە لە ئاقار قەزا و قەدەری دا، ئەگەر ئەوەت کرد بەندایەتی ڕاستەقینەت هێناوەتە دی بۆ گەورەکەت وە یارمەتی و پشتیوانی خوات بۆ دێ، خوا فەرموویەتی: ﴿اليس الله بكاف عبده؟﴾ ئایا خوا بەس نیە بۆ بەندەکەی؟!

ئەگەر بەندایەتیش بۆ وی ڕاست بێ خۆشی دەوێ‌ی و خۆشەویستی خۆی لە دڵت دا بەهێز دەکات و دەت کاتە هاودەمی خۆی و لە خۆیت وەنیزیك دەخات بێ ماندوو بوون، وە نایەڵێ هاوڕێ یەتی غەیری وی بکەی، ئینجا لە هەموو حاڵێك دا لـێ‌ی ڕازی دەبی خۆ ئەگەر سەری دنیایەت لـێ وێك بێتەوە بەو پان و پۆڕی‌یەیەوە، وە هەموو دەروانت لـێ داخات بەو فراوانی‌یەیانەوە لێ‌ی تووڕە نابی و لێ‌ی لە دڵی ناگری و لە دەرگای غەیری وی وە نیز یك نا کەوی و خۆراکی غەیری وی ناخۆی..هتد).

بەڵێ بە ڕاستی گرنگ خۆ ساغ کردنەوە و خۆ یەکلاکردنەوە و دڵ ساف کردنەوەیە بۆ خوای بەخشەر چونکە وەکو ئیمام غەزالی دەفەرموێ، "ڕەحمەتی

خوای لێ بێ" : - هەروەك چۆن ڕۆژ هەموو دەمێ تیشکی پڕ پیت و پیزی بلاو دەکاتەوە خوای مەزنیش دایم و دەرەم تیشکی سۆز و بەزەیی و بەخشندەیی پەخش دەکات بەسەر بەندەکانی دا ، بەلام هەروەك چۆن ئاسنی ژەنگ گرتوو و لەتکە گۆزە ناتوانن تیشکی ڕۆژێ لە خۆیان دا بخەنە درەوشانەوە و تەجەللا لەبەر ناساغی و بێ ئامادەیی یان هەر ئاواش ئەوانەی دڵ و دەروونیان بە ژەنگ و ژاری چڵك و چەپەری تاوان کەمرەی بە ستووەو وەك ئاوی پیس لیتە و لالی لێ نیشتوە ، وەك ئاسنە ژەنگ گرتوو و لەتکە گۆزەکان توانای عەکس کردنەوە و سوود وەرگرتنیان نیە لەو تیشکی سۆز و بەزەییە، ئەمما ئەوانەی لە ڕێی خواپەرستی و نوێژ و ڕۆژوو دووعا و زیکر و قورئان خوێندن و ئەمر کردن بە چاکە و نەهی کردن لە خراپە و بەڕێوە چوون بە گوێرەی ڕێ و شوێنی پێغەمبەر ﷺ و .. هتد هەستاون بە پاك کردنەوە و سپی کردنەوەی نەفس و دڵ و دەروونیان ، ئەوانە وەك ئاوێنەیەکی ساف چۆن تیشکی خۆری تێدا دەدرەوشێتەوە ئاوا نوور و تیشکی بەخشندەیی و سۆزی خوایان لە دڵی دا دەدرەوشێتەوە.

کەواتە ئینسان هەتا پتر خۆی ماندوو بکا و زیاتر بەسەر نەفسی دا زاڵ بێ و پاکی کاتەوە لە ژەنگ و ژاری سەرپێچی و تاوان و خۆپەرستی و دنیا پەرستی پتر شیاوی داباریین و هەلڕژانی ڕێژنەی بە تەوژمی بارانی ڕەحمەتی خوا دەبێت.

جا یارەبی خوایە بچینە ریزی ئەوانەی جڵەوی نەفس و ئارەزووەکانیان لە دەست ژێری و دڵ و دەروونی پڕ لە ئیمانیان دایە و هەردەم سەرگەرمی خاوێن کردنەوەی نەفسیانن و خەریکی زاخاو داننی بە دەنگی ساز و خۆش ئاوازی قورئان و سوننەت، ئامین.

گەوهەری پێنجەم

پوختترین شێوەی خوا بەیەکگرتن (التوحید):

لەم ئایەتە پیرۆزەدا خوا بەیەکگرتن یان یەکتاپەرستی (التوحـیـد) بە چاکترین شێوە خراوەتە ڕوو: چونکە ئەو شتانەی ئینسان دەیان کات بە پەرستراوی خۆی و دەیان پەرستێ لە کاتێك دا لە خوا پەرستی وەدوور دەکەوێ لە دوو جۆر بەدەر نین:

1- شتێکە ئەو بابایە بە لەخۆی بەرزتر و بالأتری دەزانێ جا کەیفێ خۆیەتی ئەو شتە بتێکی لە دار و بەرد داتاشراوە، ڕووەکە، ئاژەڵە، ئینسانە، بیردۆزەیەکە، دام و دەزگایەکە...هتد، واتە: ئینسان شتێك بپەرستێ غەیری خوا و غەیری خۆی.

2- هەوا و ئارەزووەکانی خۆی، وەك قورئان فەرموویەتی: ﴿أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ..﴾[1] یانی: ئەو بابایە نابینی کە هەوا و نەفسی خۆی کردۆتە پەرستراوی خۆی؟!

بەڵێ ئینسان هەر لە خواپەرستی لادات دووچاری بت پەرستی دەبێت و دەبێتە کۆیلە، جا یان کۆیلەی یەکێك لە دیاردە سروشتی یەکان، وەك: دار و بەرد و ڕووەك و ئاژەڵ و ئینسان و ڕۆژ و ئاگر و شەیتان و فریشتە و...هتد، یان کۆیلەی نەفسی خۆی.

ئەم ئایەتە پیرۆزەش دڵ و دەروونی ئینسان لەهەر کام لەو دوو چەشنە کۆیلایەتی یە پاك دەکاتەوە، لە بەشی یەکەمی ئەم ئایەتەدا کە خوێنەر دەڵێت:

---

(1) الجاثية : 24 .

(ایاك نعبد) بەس تۆ دەپەرستین ، دەروونی لەهەر چەشنە پەرستراوێك پاك دەبێتەوە و نیشانەیەکی (×) بەسەر گشت تاغووت و بت و صەنەمەکان دا دێنێت و تووڕیان دەدات.

بەڵام ڕەنگە بەعزە کەسێك وابزانن کە بە ئازایەتی و شان و پیلی خۆیان و بێ یارمەتی هیچ کەسێك توانیویانە ئەو کارە جێبەجێ بکەن، هەڵبەتە ئەم جۆرە بیر کردنەوەش لەگەڵ یەکتاپەرستی (توحید)ی بێ توێلك و دەغەڵدا ڕێك ناکەوێ چونکە بت پەرستی هەر بت پەرستی یە جا کەیفێ خۆیەتی بتێ ـکی دوورە دەست بێ، وەك جۆری یەکەم، یان لە بنەو پاڵەوە بێ وەك جۆری دووەم، بۆیە لە بەشی دووەمی ئایەتەکەدا ئەو بتەش (×) یکی لێ دراوە و وەلا نراوە و گوتراوە: ﴿وایاك نستعین﴾ یانی: وە یارمەتیش هەر لە تۆ دەخوازین.

ئەم دوو جۆرە بت پەرستی و شەریك بۆ خوا پەیدا کردنەی قسەمان لێ کردن بۆ مسوڵمانان لە زاراوەی (تصوف)دا بە (الریاء) و (العُجْب) ناسراون.

چونکە (الریاء) ئەوەیە کە ئیشێك بکەی غەیری خوای تێدا ڕەچاو بکەی واتە: وێڕای ڕەچاو کردنی ڕازی کردنی خوا بەرژەوەندییەکی تریشی تێدا ڕەچاو بکەی[1]، هەڵبەتە ئەوەش شەریك بۆ خوا بڕیار دانە.

(عُجْب)یش ئەوەیە کە لە کاتی جێبەجێ کردنی کار ـێك دا خۆت لێ بگۆڕێ و عاجباتیت لە خۆت بێ و شانازی بە خۆتەوە بکەی و بە ئازایەتی خۆتی لە قەڵەم بدەی نەك بە فەزڵی خودا.

یەکتاپەرستی (توحید)ی بێ گەرد و پوختەش ئەوەیە کە نەیەڵی نە خۆت و نە غەیری خۆت ببنە پەردە و خوات لێ وەشێرن.

---

(1) بێگومان جاری واش دەبێ ڕیابازییەکە دەگاتە پلەیەك خوای گەورەی هەر تێدا ڕەچاو ناکرێ.

بەڵام خوێنەری خۆشەویست ئەوەندەش بزانە کە زاڵ بوون و سەرکەوتن بەسەر بتە دەرەکی (خارجی)یەکان دا زۆر بەسێنایی ترە لە زاڵ بوون بەسەر بتی نێوەوەدا !!

هەر بۆیەش پێغەمبەر ﷺ جەنگ کردنی لەگەڵ بتە دەرەکی یەکان دا بە تێکۆشانی گچکە (الجهاد الاصغر) حسێب کردوە و جەنگ کردنی لەگەڵ بتی دەروونی دا بە تێکۆشانی گەورە (الجهاد الاکبر) لە قەڵەم داوە.

خواش هەموو لایەکمان سەربخات بەسەر بتە دەرەکی و نێوەکی یەکان دا.

گەوهەری شەشەم

بڕوا و کردەوە لێك جویٚ نابنەوە

بەڵیٚ لە ڕوانگەی مەکتەبی یەکتاپەرستی یەوە کردەوە و بڕوا شتاقیان بیٚ شتاقیان نابن و هەرگیز لێك ناترازێن، واتە: ناگونجیٚ و مەحاڵە ئیمان و بڕوا لە دڵ و دەروونێك دا نیشتەجیٚ بێت بەڵام کردار و ڕەفتاری لەگەڵ دا نەبێت، دیسان مەحاڵە ڕەفتار و کردەوەی ئیسلامی یانە لە یەکێك دا بەدی بکەی کە ئیمان و بڕوای نیە.

هەڵبەتە لەوەدا ڕاجیایی (اختلاف) نیە کە موسڵمانی سەرپێچی کەر و گوناهبار ئەگەر لە دنیادا پەشێمان نەبوویێتەوە و لە گوناهان پاك نەبوویێتەوە ڕۆژی دوایی بارتەقای تاوانەکانی دەسووتێنرێت، ئەوە شتێکە (ا جماع)ی زانایانی لەسەرە، ئەمما سەبارەت بە کەسێك کە ئیدیعای ئیمان و بڕوا دەکات و خۆی بە موسڵمان لەقەڵەم دەدات بەڵام نە لەو شتانە دەپرینگێتەوە کە خوا حەرامی کردوون وە نە لەو شتانە نزیك دەبێتەوە کە فەرز و پێویستی کردوون زانایان دوو هەڵوێستی جودایان هەیە:

یەکەم: دەڵێین ئەگەر هەزارساڵی بابایەك لافی موسڵمانەتی لێ بدات بەڵام هەر بە زار بێ و هیچی پێوە دیار نەبێ ئەوە فڕی بەسەر ئیسلامەتی‌یەوە نیە و ئیسلامەتی گەلێك گەلێك لەوە بەرزترە کە هەر بە لاف لێدان و ئیدیعایەکی بێ ئەساس ئینسانێك بە شوێن کەوتووی خۆی حسێب بکات.

دووەم: دەڵێین مادام کابرا گوتی ئیمانم هەیە و بڕوای بە خوا و پێغەمبەران و زیندوو بوونەوە و باقی ڕوکنەکانی ئیسلامەتی بوو ئەگەر هیچ ڕەفتار و کرداری ئیسلامی‌یانەشی نەبێت هەر بە موسڵمان حسێب دەکرێ.

هەڵبەتە بە پێی ڕای دەستەی یەکەم نابێ بابای نوێژ نەکەر و زەکات نەدەر و ڕۆژوو نەگر و پارێز نەکەر لە حەرام کراوەکان بچێتە بەهەشت و دەبێ هەتا هەتایە لە دۆزەخ دا بمێنێتەوە ، بەڵام لە سەر ڕای دووەم دوای سزاو جەزرەبەیەکی هاوسەنگ لەگەڵ تاوانەکانی دا لە جەهەندەمێ ڕزگاری دەبێ و دەچێتە نێو بەهەشتێ.

بێ گومان لەم دوو ڕایە هەر یەکێکیان ڕاستە چونکە دوو شتی دژ بەیەك ناگونجێ هەردووکیان راست دەرچن، جا مادام وایە با چاوێك بە دەقە ئیسلامی یەکان دا بخشێنین بزانین هەق بە کام لایەیە:

لە کاتی توێژینەوەی ئایەتی دووەم دا ئیسلامان بە درەختێك شوبهاند کە لایەنی بیروباوەڕ لە جێی ڕەگ و ڕیشان یەتی و لایەنی کردەوە و جێبەجێ کردنیش لە جێی قەد و لق و پۆپ و گەڵایانە، وە لەوێ گفتمان دا کە ئەو باسە زیاتر ڕۆشن بکەینەوە، هەڵبەتە بەجێ هێنانی گفت و پەیمانیش فەرزە ﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولاً﴾[1] ، جا ئەوە لێرەدا گفت (وعد)ەکەمان دەبەینە سەر:

(1) اسراء : 37 .

کەس توانای لاملی کردنی نیە لەوە کە ئەگەر سەلماندمان ئیسلام لە هەموو شتێك دا وەکوو درەختەکە وایە و هیچ جۆرە جیاوازی‌یەکیان لە نێوان‌دا نیە ئەو کاتە چ حوکمێك درەختەکە بگرێتەوە ئیسلامەتیش دەگرێتەوە، دەفەرموو بە دڵ تێ فکرە و ورد ورد سەرنج بدە:

لە سەرەتادا درەختەکە بە شێوەی نەمامێکی ساوا دەنێژرێ و ئەو سەرەی کە لە بارێ بنەوەیە ڕەگ و ڕیشان دەردەکا و ئینجا ئەو تام و چێژ و خواردن و بژیوەی کە پێویستە بۆ دەرکردنی چرۆو گەڵایان بە ڕەگە وردیلەکانی دەی مژێ و بەڕێی دەکات بۆ سەری[1] ، ئینجا بەو خۆراکە بەڕێ کراوە چرۆ و لق و پۆپ و گەڵا پەیدا دەبن و فراژوو دەبن.

ئیسلامیش لە هەوەڵی دا نەمامی نەرم و شلکی عەقیدە و بڕوایە کە لە زەوی دڵ و مێشك دا چەقەرە دەدا و ڕەگان دادەکوتێ ئینجا لەو خۆراك و بژیوەی کە دڵ و مێشك لە ئەنجامی تێوەڕامان و بیر کردنەوە لە کتێبی بوونەوەر و کتێبی قورئان دا وەدەستیان هێناوە پوختەیەکی کە بریتی‌یە لە ناسین و خۆشەویستی خوا و پێغەمبەر و ﷺ هەست کردن بە بەندایەتی ڕەوانە دەکرێ بۆ و ئەندامانەی کە بە سەربازی بیر و زەین و هۆش حسێب دەکرێن لە ئەنجامی ئەو کەین و بەینەش دا لق و پۆپ و قەد و گەڵای کردەوە و ئاکار و ڕەفتاری ئیسلامی‌یانە دروست دەبن.

(1) جێی سەرسوڕمان لێرەدا ئەوەیە کە هێزی کێشندە (جاذبیة)ی زەوی ناتوانێ بەرگری لە پێهەڵاچوونی ئەو ئازووخە و بژیوە بکات هەرچەند سەرپێچی کردنیشە لە فەرمانی وی !! بەڵێ بەڵام خوای باڵادەست ئەمری لەسەرە و دەبێ هێزی کێشندە گەردن کەچ بێت !!

لێرەدا بە بیرم دا نایەت هیچ جۆرە جیاوازی یەکی ئەوتۆ لە نێوان درەختی مەجازی ئیسلام و درەختی ڕاستەقینەدا هەبێت کە زەرەر بە وێ چواندن (تشبیە)ە کە بگەیەنێ.

ئێستا با کەرەتێکی دیکەش سەرنج بدەینە درەختە ڕاستەقینەکە: ئایا کێ ڕەگ و ڕیشە و بنەمای درەختی بەتەنێ دیوە بە بێ قەد و لق و پۆپ و گەڵا ؟!

دڵنیام کە کەس نەی دیوە و کەسیش نای بینێ چونکە نیە، ئەڵلاهومە مەگەر ڕەگ و ڕیشەی وشك و برینگ و بێ گیان ئەویش هەر بە ڕوا ڵەت جیاوازی هەیە لەگەڵ بەردێك یان کەستەکە گلێك دا دەنا لە ڕاستی دا هیچ فەرقیان نیە، چونکە: شتاقیان ئەو ڕۆڵەی ڕەگ و ڕیشە دەی گێڕن پێی هەڵناستن کە بریتی یە لە خۆراك هەڵمژین و دروست کردنی قەد و لق و پۆپ و گەڵا:

ئێستا با بادەینەوە سەر درەختە مەجازییەکە، دەڵێین مادام ئیسپاتمان کرد کە کت و مت وەك درەختی ڕاستەقینە وایە و پێشتریش گوتمان ئە گەر سەلمێنرا وەك یەکن دەبێ چ حوکمێك بەسەر یەکێکیان دا دەدرێ بەسەر ئەوی دیشیان دا بدرێ و سەلماندیشمان کە وەك یەکن دەتوانین بە ڕاشکاوی بڵێین : ڕەگ و ڕیشەی عەقیدەی ئیسلامی و خواپەرستی هەبوونی مەحاڵە بە بێ ی لق و پۆپ و چرۆی کردەوە و ئیلتیزام!!

قسەم لەوەی نیە کە عەقیدە و بنەمایەکی ووشك و ڕەق و تەق و بێ ڕووح بێت! هەڵبەتە ئەو جۆرە کەسانەش کە ئەم چەشنە عەقیدە و بیر و بڕوایەیان هەیە عەقیدە و بیرو بڕواکەیان چ فەرقی نین لەگەڵ ڕەگ و ڕیشە وشك و برینگە بێ گیانەکەی درەختی تاین دا !

بەڵێ خوێنەری ئازیز!

ئەمامی بیر و بڕوا و عەقیدە و ئیمانی ئیسلامی لە زەمینەی هەر دڵێك دا ڕوا و چەقەرەی کرد و ڕەگ و ڕیشەی داکوتان یەکسەر بۆ چەسپاندن وسەلماندنی هەبوونی لەو شوێنەدا لق و پۆپ و چڕۆ و گەڵای ئاکار و ڕەوشت وکردەوەی بڕوا دارانە دەکاتە هەویە و شایەتی بوونی لەوێدا.

کەواتە: هەروەك چۆن لەهەر جێیەك ڕەگ و ڕیشە و بنەمای دارو درەختان دیتران و لە گەڵیان دا قەد و لق و پۆپ و گەڵا نەدیتران بەڵگەی بێ خێری و وشك و برینگی ڕەگ و ڕیشەکانە بەهەمان شێوەش لەهەر ئینسانێك دا ئیدیعا کردنی هەبوونی ئیمان و بڕوا دیتـرا و کردار و ڕەفتاری موسڵمانانە و بڕوادارانە نەدیتـرا بەڵگەیە بۆ قرپۆکی و بێ خێری و بێ گیانی ئەو ئیمان و بڕوایە .

ئێستاش وای بە چاك دەزانم ژمارە گەلێك دەقی ئیسلامی بێنینەوە بۆ پتر ئاوەڵا کردنی مەبەست:

یەکەم: مەگەر چۆنەکایی دەنا لەهەر جێیەك وشەی ﴿الذین آمنوا﴾ هاتبێ وێڕای ویش وشەی ﴿وعملوا الصالحات﴾ هاتوە ئەوەش ئەوە دەگەیەنێ کە بڕوا و ئیمان بە بێ کردار و ڕەفتاری چاك نابێت.

دووەم: خوای زانا دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا انسَلَخَ الأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلاَةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾[1] .

---

(1) التوبة : 6 .

یانی: کاتێك ئەو مانگانەی جەنگیان تێدا قەدەغە کراوە بەسەر چوون، کافرەکان بکوژن لەهەر جێ یەك وەبەر دەست تان کەوتن، وە بیان گرن و دەوریان بدەن و لە هەموو سەنگەران دا بۆیان دانیشن، ئینجا کە تۆبەیان کرد و نوێژیان کرد و زەکاتیان دا وازیان لێ بێنن، خواش لێ بوردە و بە بەزەیی یە.

لێرەدا دەبینین خوای زانا و کاربەجێ فەرمان دەکات بە موسڵمانان کە لە کافران بخەفتێن و بیان کوژن بە هەموو شێوەیەك هەتا دەگەڕێنەوە بۆ ژێر ڕکێفی ئیسلام و نوێژێ دەکەن و زەکاتێ دەدەن.

کەواتە کافرەکان بە (3) مەرجان بە موسڵمان حسێب دەکرێن و دەبنە بڕوادار:

1- گەڕانەوە لای خوا و ئیمان هێنان بە پەروەردگاریەتی خوا ﴿فان تابوا﴾.

2- نوێژ کردن ﴿واقاموا الصلاة..﴾.

3- زەکات دان ﴿وآتوا الزكاة..﴾.

سێیەم : خوای بەرز فەرموویەتی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ(2)الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ..﴾[1] .

یانی: بە ڕاستی بڕواداران تەنیا ئەوانەن کە لە دەمی یاد کردنی خوادا دڵیان ڕادەچڵەکێ و کاتێك ئایەتەکانی ویان بەسەردا خوێندرایەوە ئیمانیان پێ ی زیاد دەبێ، وە پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن، ئەوانەی نوێژێ دەکەن و لەوەی پێمان بەخشیون دەبەخشن.

---

(2) الانفال : 4،3 .

لێرەش دا دیسان دەبینین کە خوای بێ هاوتا کەسانێك بە بڕواداری ڕاستەقینە حسێب دەکات کە لە ترسی خوا دڵیان ڕادەچەنێ و پ شتی پێ دەبەستن و ئیمانیان بە خوێندنی قورئانێ زیاد دەبێ و نوێژێ دەکەن و زەکاتێ دەدەن.

کەواتە کەسێك ئیمان و بڕواکەی ئەم دیاردانەی لەگەڵ دا نەبن بایی پوولێکە و وەك پارەی قەڵب بەسەری دا دەدرێتەوە.

چوارەم: دیسان خوای مەزن فەرموویەتی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾(1).

یانی: بڕواداران تەنیا ئەوانەن کە بڕوایان بە خوا وپێغەمبەرەکەی ﷺ هێناوە و هیچ دوو دڵ نین، وە لە پێناوی ڕێبازی خوادا ماڵ و نەفسیان بەخت دەکەن، تەنیا ئەوانەن ڕاستان.

کەواتە: چەمکی پێچەوانە (مفهوم المخالفة)ی ئەم ئایەتە ئاوای لێ دێتەوە: ئەوانەی بە ماڵ و نەفس لە پێناوی ڕێبازی خوادا خەبات ناکەن ڕاست ناکەن لە بڕوا دارێتی یەکەیان دا.

پێنجەم : پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((ليس الايمان بالتمني ولا بالتحلي ولكن هو ما وقر في القلب و صدّقه العمل..))(2).

واتە: ئیمان خۆزگە خواستن و قسەی شیرین نیە بەڵکو ئەوەیە کە لە دڵدا جێگیر دەبێ و کردەوەش وەڕاستی دەگێڕێ و دەبێتە شایەتی.

---

(1) الحجرات : 16 .

(2) (ابن النجار و دیلمی) ڕیوایەتیان کردوە، تێبینی : فەرمووودەناسان ئەم قسەیان بەهی (الحسن البصري) داناوە .

شەشەم: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((بين الرجل وبين الكفر ترك الصلاة))(1).

واتە: لە نێوان ئینسان و کوفردا واز هێنانە لە نوێژ. کەواتە هەر کەسێك وازی لە نوێژ کردنێ هێنا بە موسڵمان دانانرێ و دەچێتە پێڕی بێ بڕوایانەوە.

حەوتەم: دیسان پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((العهد الذي بيننا و بينكم الصلاة فمن تركها فقد كفر))(2) .

یانی: ئەو پەیمان و سنوورەی لە نێوان مە و گاورەکان دا هەیە نوێژە جا هەر کەسێك وازی لێ هێنا کافرە.

هەشتەم: (ابن حزم الاندلسی) دەڵێت: (3) (کۆمەڵێك لە یارانی پێغەمبەر و ﷺ ئەوانەی دوای وانیش لەسەر ئەوەن کە بابای نوێژ نەکەر کافرە لەوانە: عمر بن الخطاب ، عبدالله بن مسعود، عبدالله بن العباس، معاذ بن الجبل، جابر بن عبدالله، ابو الدرداء، لە غەیری هاوەڵانی پێغەمبەریش ﷺ : احمد بن حنبل، عبدالله بن المبارك، النخعي، ابو أيوب السختياني، ابو داود الطيالسي، ابو بكر بن ابي شيبة، و زهير بن حرب، وە غەیری ئەوانیش(4).

(1) (احمد و مسلم والترمذي وابو داود وابن ماجه) لە جابر بن عبدالله وە ڕیوایەتیان کردوە.

(2) (احمد و ترمذي و نسائي وابن ماجه) لە (بريدة)ەوە گێڕاویانەتەوە.

(3) سەیری کتێبی (فقه السنة)ی (سيد سابق) بەرگی یەکەم لاپەڕە (93) بکە.

(4) ئێمە لە کتێبی (خواپەرستیی مسوڵمان) ، بەرگی یەکەم دا بەدرێژی باسی حوکمی بابای مسوڵمانە نوێژنەکەرمان کردوە و هەمان ڕای کە لێرەدا تۆمارمان کردوە و هەڵمان بژاردوە لەوێش هەڵمان بژاردوە و بەبەڵگەی زۆر ئیسپاتمان کردوە . بەڵام بە چەند مەرجێکەوە ، بۆیە پێویستی سەرنجی ئەوێ بدرێ .

لە کۆتاییدا دەڵێم : ئەم قەڵەمەی ئێستا پێی دەنووسم بۆیە ناوی لێ نراوە قەڵەم چونکە ئەرکی نووسین بەڕێوە دەبا و پێی دەنووسرێ ، بەڵام ئەگەر گریمان لە نووسین کەوت ئایا ڕەوایە پێی بگوترێ قەڵەم ؟!

ئایا جیاوازی ئەم پێنووسە لەگەڵ چیلکە دارێك دا چیە ؟!

خۆ شتاقیان ئەرکی نووسین بەڕێوە نابەن، ئەگەر بگوترێ جیاوازی یان ئەوەیە کە پێنووسە نەنووسەکە هەرچەند لە ڕاستیدا هیچی لە چیلکەکە زیاتر نیە بەڵام هەر چۆنێك بێت لە شێوەی پێنووس دایە !! لە وەڵام دا دەگوترێ کاتی خۆی لەبەر ئەوە پێیان نەگوتوە قەڵەم چونکە لەسەر شێوە و ڕوخساری قەڵەم بووە بەڵکو لە سۆنگەی ئەوەوە ئەو ناوەی بەسەردا براوە کە پێی نووسراوە.

هەر بەم پێ و دانە کابرای موسڵمانیش بۆیە ناونراوە موسڵمان چونکە گەردن کەچی فەرمانەکانی خوایە، بەڵام وەختێك لە فەرمانەکانی خوا لاملی کرد و یاخی بوو هیچ ماقووڵ نیە ئەو ناوەی هەر پێوە بێ چونکە کاتی خۆی ئەو ناوەی بۆیە لێ نراوە چونکە ئەستۆی بۆ ئەمر و فەرمانی خوا و پێغەمبەر ﷺ کەچ کردوە، ئەمما ئێستا کە گەردن کەچ نەماوە و لاڕێ بووە و لای داوە ناوو شۆڕەتی موسڵمانەتیشی پێوە نەماوە و لە ئیسلامەتی‌یە هەڵاوێرراوە.

بەڵێ دەتوانین بڵێین هەم قەڵەمە لە نووسین کەوتوەکەش و هەم موسڵمانە لە خواپەرستی دەرچووەکەش کاتی خۆی کە ئەرکی نووسین و خواپەرستی‌یان بەجێ هێناوە بە قەڵەم و موسڵمان حسێب کراون، بەڵام ئێستا کە هەردووکیان ئەرکی خۆیان واز لێ هێناوە و لێ کەوتوون دروست نیە ناوە پێشووەکەیان هەر بمێنێ.

بەڵێ خوێنەری ئازیز !

ئینسانی بێ کردار و ڕەفتار بە موسڵمان دانانرێ ئە گەر مەر جەکان هاتنەدی و بەربەستەکان لاچون هەر بۆیەش لەم سوورەتە مەزنەدا دەبینین بەندەکان دوای خوێندنی چوار ئایەتی پێشوو کە بڕوا دارێتی تەواوی تێدا دەردەکەوێ یەکسەر گوتوویانە: (اياك نعبد واياك نستعين)، چونکە زانیویانە کە ئیمانی بێ کردەوە و ئیلتیزام هەر قسەی ڕووتە و وەك گوێزێ کوێر نێو قرپۆك و پووچە.

جا خوایە بۆ خاتری گەورەیی و سۆزی خۆت و خۆشەویستمان بۆ پێغەمبەر ﷺ بمان گێڕی لەوانەی کردەوە و ڕەفتارەکانیان شایەتی ئیمان و بڕوای موسڵمانەتی یان دەدەن و بمان پارێزی لەوە کە هەر بە زار لافی خواپەرستی لێدەین ، ئامین.

گەوهەری حەوتەم

بۆچی ئیسلام گرینگی بە یەکیەتی و پێکەوە جۆش درانی کۆمەڵەی موسوڵمانان دەدات ؟

لەبەر تیشکی حەوتەمین گەوهەری گرانبای دەریای ئەم ئایەتە مەزنەدا ئەم ڕاستی‌یە دێتە بەر چاوان:

گرنگی دانی ئیسلامەتی بە یەکیەتی و پێکەوە جۆش دانی کۆمەڵی موسڵمانان:

چۆنیەتی دەرهێنانی ئەم گەوهەرەش ئاوایە: خوێنەری ئەم ئایەتە پیرۆزە لێرەدا ڕاناوی کۆ (جمع) بەکار دێنێ نەك ئی تاك (مفرد) واتە نالێت: ﴿اياك

اعبد﴾ هەر ئەتۆ دەپەرستم، بەڵکو خۆی ڕەگەڵ کۆمەڵی بڕواداران دەخات، کەواتە بیِ بێنە و بەرە لەم ئایەتە دەفامرێتەوە کە ئینسانی موسڵمان بەتەنیِ خوا ناپەرستیِ و بە تەنیا خەریکی بەڕێوە بردنی بەرنامەی خوا نابێت بەڵکو لەگەڵ خوشك و برایانی تری هاو بیر و هاو ئامانجی دا بەو کارە هەڵ دەستیِ.
ئەم ڕاستی‌یەش وەنەبیِ هەر لێرەدا باسی کرابیِ بەڵکو لە دەیان دەقی دیکەی ئیسلامی دا ڕانوێنراوە، بۆ وێنە:

1- ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنيَانٌ مَرْصُوصٌ﴾[1]
یانی: خوا بە ڕاستی ئەوانەی خۆش دەویِ کەبەکۆمەڵ و بەڕیز لە پێناوی دا دەجەنگن هەر دەڵێیِ دیوارێکی پێکەوە جۆش دراون !!

لێرەدا وێڕای فامرانەوەی ئەوە کە پێویستە بڕواداران لە کۆ ـمەڵ دا خۆیان بنوێنن ئەوەش دەفامرێتەوە کە : یەکەم: پێویستە بەڕیز و بە ڕێك و پێکی خەبات بکەن. دووەم: پێویستە وەك چینی دیوار پێکەوە جۆش بدرێن و وەك بەنکە تەسبیحێك لە تەنیشت یەکەوە ڕیز بن و پاڵ وێك دەن و شان لێك بدەن.

2- ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُوا..﴾[2] .
یانی: توند دەست بە بەرنامەی خواوە بگرن و لێك پەرتەوازە مەبن.

3- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((ومن مات وهو مفارق للجماعة فأنه يموت ميتة جاهلية))[3]
یانی: هەر کەسێکی لە کاتێك دا بمریِ کە لە کۆمەڵی موسڵمانان جویِ بۆتەوە مردنێکی نەفامانە مردوە !!.

---

(1) صف : 5 .
(2) آل عمران : 104 .
(3) (مسلم) ڕیوایەتی کردوە لە (عبدالله بن عمر)ەوە.

4- دیسان فەرموویەتی: ((كلكم راع و كلكم مسئول عن رعيته))[1].

واتە: هەر کامێکتان چاودێرە و هەر کامێکتان لە ئاقار میللەتەکەدا بەرپرسیارە.

5- هەروەها فەرموویەتی: ((ولا تباغضوا، ولا تحاسدوا، ولا تدابروا، ولا تقاطعوا و كونوا عباد الله اخواناً، ولا يحل لمسلم ان يهجر اخاه فوق ثلاث..))[2].

واتە: یەکدی مەبوغزێنن، وە ئێرەیی بە یەکتر مەبەن، وە پشت لە یەکتر مەکەن، وە لێك دابڕ دابڕ مەبن، هەمووتان بەندەی خوا و برای یەك بن، وە حەڵاڵ نیە بۆ هیچ موسڵمانێك کە دەنگ لە براکەی دابڕێ پتر لە (3) سێ ڕۆژان.

6- لە جێیەکی دی فەرموویەتی: ((مثل المؤمنين في توادهم و تراحمهم و تعاطفهم مثل الجسد اذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر الجسد بالسهر والحمى))[3].

یانی: وێنەی بڕواداران لە دۆستایەتی و بەزەیی بە یەکتردا هاتنەوەیان و میهرەبانی یان لەگەڵ یەك دا وەك جەستەیەك وایە، کاتێك ئەندامێکی تووشی ئازارێك دەبێ هەموو ئەندامەکانی تری لەش لێ ی دەگێڕنەوە بە شەونخوونی و گرانەتێ.

هەڵبەتە ئەمانە لوێچێك بوون لە تەغارێکی ئەو دەقە ئیسلامی یانەی دەربارەی چۆنیەتی و شێوەی پێك هاتن و بەڕێوە چوونی کۆمەڵگای ئیسلامی

(1) (بخاري و مسلم) ڕیوایەتیان کردوە لە (عبدالله بن عمر)ەوە.

(2) (بخاري و مسلم) ڕیوایەتیان کردوە لە (انس)ەوە.

(3) (بخاري و مسلم) ڕیوایەتیان کردوە لە (أبي موسى الاشعري)یەوە.

دەدوێن کە دەتوانین لە دوو سێ دێڕدا نێوە ڕۆکەکەیان پوخت بکەینەوە: " ئیسلام دەیەوێ موسڵمان بە تەنیا نەبێ و ئەندامێکی چالاك و کاریگەر بێت لە نێو کۆمەڵێك موسڵمانی ڕێك و پێك و ڕیز بوو و پێکەوە جۆش دراوو تێك ترینجاودا.

بێگومان ئەم باسە یەکجار گرنگە و وتوو یژ و توێژینەوە یەکی فرە هەڵدەگرێ، کورد گوتەنی: ئەو هەویرە ئاوی زۆر دەوێ، بەڵام لەبەر چەند هۆیەك کە ڕەنگە لە بابای ژیر و وردبین شێرراوە نەبن بەم ئەندازەیە وازی لێ دێنین، بەڵام دوای ئاڕاستە کردنی پرسیارێك و وەڵام دانەوەی:

هۆی بایەخ دانی ئیسلام بە ڕیز بوونی موسڵمانان و خۆ نواندنیان لە کۆمەڵێکی ڕێك و پێك و جۆش دراودا چیە؟!!

لە وەڵام دا دەڵێین:

لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئیسلام بەرنامە و ڕێبازێکە بۆ سەر لەبەری ژیانی ئینسان بە تاك و کۆمەڵەوە و سەرتاپای لایەنەکانی ژیانی وەبەرخۆ دەدات و هیچ چی لێ نابوێرێ چ مەعنەوی بێت چ سیاسی چ ئابووری چ کۆمەلایەتی...چ...چ...هتد، بەڵێ لە سۆنگەی ئەوەوە، مەحاڵە تاقە ئینسانێك بتوانێ بەتەنێ بەسەریدا بڕوا و بەندایەتی خوای بەرزو مەزن بەجێ بێنێ، نەك هەر تاقە ئینسانێك بەڵکو کۆمەڵە مرۆڤێکی زۆریش مادام پرژو بڵاوو بێ سەرەو بەرەو لێك ترازاو بن ناتوانن ئیسلامەتی بەڕێوە بەرن و لە گشت لایەنەکانی ژیانیان دا دەستوور و یاساکانی خوا بکەنە ڕێباز و ڕاستە شەقامی ژیان، جا لەبەر ئەوە ئاینی ئیسلام ئەو هەموو گرنگی یەی بە ڕێك و پێکی و ڕیز بوونی موسڵمانان داوە.

جا خوای بەبەزەیی ڕێنمایی‌مان بکات بۆ بیر کردنەوەی ڕاست و ئاخاوتنی ڕاست و ئیش کردنی ڕاست، وە بمان گێڕێ لەوانەی لە پێناوی ڕازی کردنی خوا و بەجێ هێنانی ئەرکی بەندایەتی و خزمەت کردنی ڕێبازەکەیدا هەموو بەرژەوەندی یەکی شەخسی دەخەنە ئەولا.

گەوهەری هەشتەم

ئیمان و بڕوا تاقە بنچینەی کۆمەڵگای ئیسلامیە

کۆمەڵگای ئیسلامی تەنیا یەك بنچینە و بنەمای هەیە لە سەری ڕابوەستێ، بە تەعبیرێکی تر ئەو شتەی دەتوانێ هەموو موسڵمانان پێکەوە گرێدا و بیان هۆنێتەوە تەنیا شتێکە ئەویش ئیمان و بڕوایە:

شکی تێدا نیە هەر کۆمەڵ و پێڕو تاقمێك پێویستە بنچینەیەکی هەبێت کە لەسەری ڕابوەستێ و هەموویان کۆ بکاتەوە، جا ئەو بنەما و بنچینەیەی کۆمەڵگای موسڵمانانی لەسەر خڕ دەبێتەوە و لاقانی لەسەر دەچەقێنێ بریتی یە لە ئیسلامەتی و ئیمانداری.

لە مەکتەبی ئیسلام دا هیچ کام لە ڕەنگ و زمان و ڕەگەز و بنەچەکە و سنووری جوگرافیایی و ئاستی ئابووری نەکراونە بناغەی کۆمەڵگای ئیسلامی، با بزانین بۆچی؟!

لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئیسلام پەیڕەوو پرۆگرامی خوایە بۆ گشت ئینسانەکان بە تەعبیرێکی تر ڕێنموونی و نامەی بەدی هێنەرە بۆ وەدی هێنراوەکانی، شتێکی وا کراوە بە جوغز و بازنەی تێدا خڕ بوونەوەی شوێن کەوتووانی بەرنامەی خوا کە بتوانێ هەموو ئینسانەکان لەهەر تیرە و نەتەوە و

ڕەگەزێك بن و هەر ڕەنگ و زمانێکیان هەبێت لە نێو خۆی دا بحەوێنێتەوە و هەموویان بخاتە بن باڵی میهرەبانی خۆیەوە.

بەڵام ئەگەر هاتبا و پەروەردگار سنوورێکی تەسکی کردبا بە جوغزی خڕ کردنەوەی ئینسانەکان وەك:

1- تیرە و هۆز بۆ وێنە : جاف.

2- یان نەتەوە بۆ وێنە : کورد.

3- یان ڕەگەز بۆ وێنە : ئاری.

4- یان ڕەنگ بۆ وێنە : سپی پێست.

5- یان زمان بۆ وێنە : هیندی.

6- یان باری ژیان بۆ وێنە : هەژاری.

7- یان ئاستی بیر و هۆش بۆ وێنە : خوێندەواری.

ئەوە لە حاڵەتی یەکەم دا بێجگە لە عەشیرەتی جاف و،لە حاڵەتی دووەم دا بێجگە لە نەتەوەی کورد و، لە حاڵەتی سێیەم دا بێجگە لە ڕەگەزی ئاریو، لە حاڵەتی چوارەم دا بێجگە لە سپی پێستەکان و، لە حاڵەتی پێنجەم دا بێجگە لە هیندی زمانەکان و، لە حاڵەتی شەشەم دا بێجگە لە هەژارەکان و، لە حاڵەتی حەوتەم دا بێجگە لە خوێندەوارەکانی لە نێو خۆیدا نەدەحەواندەوە، بێگومان ئەوەش شتێکی ڕەوا نیە و لەگەڵ دادگەری و کار بەجێی خوادا ناسازێن.

جا بۆیە پەروەردگار مەودای بەرنامەکەی هێندە لێك کێشاوەتەوە بەراوەژووی ڕێچکە و کوێرە ڕێ دەسکردەکانەوە که هەموو ئینسانەکان بتوانن لە ژێر سێبەری دا بحەوێنەوە و بە یەکێك لە شوێن کەوتووانی حسێب بکرێن.

جا لەبەر ئەوەی ئێرەکانە جێی تەرخان کراوی توێژینەوەی ئەم باسە نیە[1] بە هێنانە بەرچاوی چەند دەقێکی ئیسلامی کۆتایی بە باسەکە دێنین:

1- خوای تاك دەفەرموێ: ﴿لاَ تَتَّخِذُوا آبَاءكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنْ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُوْلَئِكَ هُمْ الظَّالِمُونَ﴾[2] .

واتە: ئەی بڕواداران باب و برایانتان مەگرن بە دۆست کە کافرێتیيان هەڵبژارد بەسەر ئیمان دا هەر کەسێکیش لە ئێوە بە دۆستیان حسێب بکات ئەوانە ستەم کارن.

2- دیسان فەرموویەتی: ﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وحده﴾[3] .

یانی: بە ڕاستی ئەی موسڵمانان پێشڕەوێکی باشتان هەیە لە ئیبڕاهیم و شوێن کەوتوانی دا کە بە نەتەوەی خۆیان گوت: ئێمە لێتان بەریین و لەوەش کە دەی پەرستن لەباتی خوا بڕواتان پێ ناکەین، وە دوژمنایەتی و ڕق و قین لە نێوانمان دا هەیەهەتا هەتایە تاکو بەتەنێ بڕوا بەخوا دێنن.

3- هەروەها دەفەرموێ: ﴿لاَ تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُوْلَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمْ الإِيمَانَ...﴾[4] .

---

(1) ئەڵقەی چوارەمی زنجیرەی (دەبەرێك ڕاچوونی ئیسلام و ڕێچکان مان بۆ لێکۆڵینەوە و چارەسەر کردنی ئەم مەسەلەیە تەرخان کردوە، ئەمما حەیفێ جارێ چاپی بە چاوان نەدیوە، وەك هەموو ئەڵقەکانی دیکەی ئەو زنجیرەیە، تێبینی : بەڵام ئاڵقەکانی (4.3.2.1) چاپ کران .

(2) التوبة : 23 .

(3) الممتحنة : 4 .

(4) المجادلة : 22 .

یانی: میللەتێکت وەدەست ناکەوێ بڕوایان بە خوا و بە ڕۆژی دوایی هەبێ، کەسێکیان خۆش بوێ کە دوژمنایەتی خوا و پێغەمبەرەکەی دەکات، با ئەوانە باییان یان کوڕیان یان برایان یان عەشیرەتیان بن، ئەوانە واتە ئەو موسڵمانانە خوا ئیمان و بڕوای لە دڵیان دا جێ گیر کردوە.

کەواتە: خوێنەری ئازیز ! مادام خۆت بە شوێن کەوتووی ڕێبازی خوا دەزانی و دەتەوێ لە تاقی کردنەوەی ئەم ژیانەت دا دەرچی و لە ئاوری دۆزە خێ سەرفراز بی و بە بەهەشتی بەرین شاد بی بۆت نیە دۆ ستایەتی و برادەرایەتی بگری لەگەڵ بابایەکی بێ دین و نا موسڵمان دا با باب و خزم و خوێشیش بێ، تەنیا لە کاتێك دا نەبێ کە بتەوێ بەرەو سەرچاوەی زوڵاڵ و سازگاری بەرنامەی خوای بەخشندەی بێنی و لە چەنگ گومڕایی و سەرگەردانی ڕزگاری کەی، بەڵێ تەنیا لە حاڵێکی وادا نەبێ بۆت نیە لێ ی نیزیك وەبی و لەگەڵی دا بگەڕێی و تێکەڵاوی لەگەڵ دا بەرقەرار بکەی.

لێرەدا دەمەوێ بە خێرایی نیگایەك بخشێنین بە مەسەلەیەك دا کە لەسەر دڵی زۆر کەس بۆتە گرفت و گرێ کوێرە، ئەویش مەسەلەی نەتەوایەتی یە: هەڵبەتە وەك گوتمان لێرەدا تەنیا سەرنجێکی خێرایی دەدەینە ئەو مەسەلەیە چونکە لەجێیەکی دیکەی تەرخان کراودا تا ڕاددەیەك ئاوەڵامان کردۆتەوە[1]:

خوای مەزن ئیسلامی بە گوێرەی سروشتی ئینسان ناردوە و هیچ جۆرە کەم و کەسری و زیادە ڕەوی یەکی تێدا نایەتە بەرچاو.

مەسەلەی خۆشەویستی گەل و نیشتمانیش یەکێکە لە غەریزە پ ێك هێنەرەکانی سروشتی ئینسان، مادام وایە پێویستە لە ئیسلام دا ئەو

(1) لە کتێبی (سۆزی نەتەوایەتی) دا کە لە نەسڵ دا ئاڵقەی چوارەمی زنجیرەی : (دەبەرێك راچوونی ئیسلام و ریچکان) ە ، بڕوانە چاپی چوارەمی کە نووسینگەی تەفسیر کردوویەتی .

غەریزەیەش ڕەچاو کرابێت، هەروەك چۆن گشت غەریزەکانی تری ئادەمی تێدا ڕەچاو کراون و حیسابیان بۆ کراوە، وەك غەریزەی : خواردن و خواردنەوە ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلاَ تُسْرِفُوا﴾[1] ، بخۆن و بخۆنەوە و زیادە ڕەوی مەکەن. غەریزەی جل و پۆشاك : ﴿يَابَنِي آدَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ..﴾[2] ، ئەی وەچەی ئادەم پۆشاکمان بۆ ناردوون ئەو ئەندامانەتان دادەپۆشێت کە حەز ناکەن بە دەرەوە بن. وە غەریزەی شت هەبوون (التملك): ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ..﴾[3] ئەی بڕواداران ماڵ و دارایی‌تان بێ ئاگاتان نەکات. وە غەریزەی جینسی : ﴿نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ..﴾[4] ژنانتان جێی زاووزێ و بەرهەم هێنانی ئێوەن هەر کاتێکی ویست تان بچنە لای کێڵگەکانتان بچن.

هەروەها هەموو غەریزەکانی دیکەی ئینسان هەر بەم شێوەیە، جا مادام لە سروشتی ئینسانیش دا هەیە کە ئەو میللەتەی خۆش بوێ کە لە نێویان دا پێ گەیوە و ئەو خاك و ئاوەی خۆش بوێ کە تێیدا پێ گەیوە، نابێ ئیسلام ڕێی لە ئینسان گرتبێ کە گەل و هۆز و خاك و نیشتمانەکەی خۆش بوێ، چونکە ئەگەر گریمان ڕێی لێ بگرێ مانای وایە ڕێ لە غەریزەیەکی ئینسانی دەگرێ، ئەمما چونکە چ ئینسانیش و چ ئیسلامیش هەردووکیان لە کارگەی بەدی هێنەرێك دا دروست بوون و ڕەخساون مەحاڵە و چاوەڕوان نەکراوە کە تێك بگیرێن و لە ڕاستێك ڕابێن.

(1) الأعراف : 31 .
(2) الأعراف : 26 .
(3) المنافقون : 9 .
(4) البقرة : 223 .

کەواتە ئیسلامەتی دژی ئەو چەشنە نەتەوایەتی‌یە نیە کە سروشتی ساغی ئینسان دەی خوازێ، بەڵام ئەو چەشنە نەتەوایەتی‌یەی لە ئەندازەی سروشتی خۆی دەچێتە دەرێ و دەبێتە ڕەگەز پەرستایەتی و بت پەرستێتی و بە کورتی دەبێتە (فاشیزم و شۆفینیزم) ئەوە بە هیچ ڕەنگێك لە بەرنامەی خوادا ڕەوا نیە و بە توندی تاوانبار دەکرێ، چونکە ئەو کاتە لەگەڵ بنچینە ئیسلامی یەکەدا تێك دەگیرێن و دژایەتی پەیدا دەکەن، هەڵبەتە هەر شتێکیش لەگەڵ دەستوور و یاساکانی بەرنامەی خوادا دژ بوەستێ ڕەفز دەکرێ و مۆری ناهەقی پێوە دەنرێ، چونکە ئێمە لەسەر ئەو بنچینەیە پەروەردگارمان بە خوای خۆمان زانیوە و دەی پەرستین و گەردن کەچی بەرنامەکەی دەبین کە لە هەموو سیفەتێك دا تەواوە و بێ لەکەیە و هەرچی بی فەرمووی (100 %) ڕاستە و بێ خەوشە.

خوێنەری ئازیز !

ئەوەش کۆمەڵێك بوون لەو گەوهەرانەی کە بە چاوی بێ هێزی بەندە لە دەریای دەوڵەمەندی (اياك نعبد واياك نستعين)دا دیتران، بەڵام نەچی وا بزانی هەموو شتێك گوتراوە و لە بنی کدووی دراوە، چونکە قەت قەت سنووردار (محدود) بۆی نالوێ بێ سنوور (لا محدود) دەورە بدات و دەنێو خۆی بگرێت، ئایا لە پەرداخێك دا ئاوی زەریاکان دەحەوێتەوە و جێی دەکرێتەوە ؟!

ئێستاش نۆرەی ئایەتی شەشەمینە و دەمێکە چاوەڕوان دەکا، ﴿ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ؟﴾(1) یانی: بە ڕاستی قورئانمان سێنا کردوە بۆ حاڵی بوون ئەوە کەس نیە بێ لێی حاڵی بێ؟!

(1) القمر : 15 .

تەفسیری ئایەتی شەشەم

﴿ اهدنا الصراط المستقيم ﴾

ڕێنمایی مان کە بۆ ڕێی ڕاست

مانای وشەکان:

إهدنا: (راغب الاصفهانى) دەڵێت: (الهداية دلالة بلطف) واتە: هیدایەت ڕێنمایی کردنێکی هێدی و نەرم نیانە.

ئینجا دەڵێت : ڕێنمایی کردنی خواش بۆ ئینسان چوار شێوەی هەیە:

یەکەم: ئەو ڕێنموونییەی کە هەموو ئینسانێکی گرتۆتەوە ئەویش بریتییە لە ژیری و فام و تێ گەیشتن، وەك فەرموویەتی: ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾[1] .

دووەم: ئەو ڕێنموونی یەی کە لەسەر زمانی پێغەمبەران (عليهم السلام) و کتێبە خوایی یەکان ناردوویەتی: وەك فەرموویەتی: ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا...﴾[2].

سێیەم: ئەو ڕێنموونی و یارمەتی دانەی تایبەتە بەو کەسەوە کە هیدایەتی دراوە و ڕێبازی خوای گرتوە، خوای گەورەش لەم بارەوە فەرموویەتی: ﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى﴾[3] ، وە فەرموویەتی: ﴿وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ﴾[4] .

---

(1) طه : 50 .
(2) السجدة : 24 .
(3) محمد : 17 .
(4) التغابن : 11 .

چوارەم: ڕێنمایی کردنی ڕۆژی دوایی بۆ چوونە ناو بەهەشتی، وەك فەرموویەتی: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَٰذَا..﴾[1] .

هەڵبەتە ئەو چوار هیدایەتانەش پێکەوە پەیوەستن و هەر کامێکیان ئەنجامی ئەوی پێش خۆیەتی، چونکە کەسێك ئی یەکەمیانی بۆ نەڕەخسابێت ئی دووەمی لێ چاوەڕوان ناکرێ، وە کەسێك ئی دووەمی نەبێت ئی سێیەمی بۆ پەیدا نابێت، وە هیچ کەسێك ئی چوارەمی بۆ نایەتە دی تاکو ئەو سێیانەی پێشەوەی تێدا نەهاتبنە دی..."[2].

دیارە لێرەدا وشەی (هدایة) بە مانای سێیەمیان بەکار هێنراوە واتە: ئەو ڕێنموونییەی کە خوا دەی دات بەو ئینسانەی کە ڕێبازی خوای گرتوە. پێشەوای تویژەرەوانی قورئانیش (ابو جعفر الطبري) هەر لەسەر ئەم ڕایەیە وەك دەڵێت: (و معنى قوله ﴿اهدنا الصراط المستقيم﴾ في هذا الموضع عندنا: وفقنا للثبات عليه).

یانی مانای (اهدنا...) لەم شوێنەدا لە کن مە: یارمەتی مان بدە کە لەسەر ڕێی ڕاست بمێنینەوە[3].

الصراط المستقيم: ابو جعفر الطبري دەڵێ: (اجمعت الامة من اهل التأويل جميعاً ان الصراط المستقيم هو الطريق الواضح الذي لا اعوجاج فيه و كذلك ذلك في جميع لغات العرب..).

[1] الأعراف : 43 .

[2] (معجم مفردات الفاظ القرآن) راغب الاصفهانی پیتی هـ لاپەڕە (536).

[3] جامع البيان بەرگی یەکەم تەفسیری سوورەتی فاتیحە ئایەتی شەشەم.

واتە: گشت توێژەرەوانی قورئان لەسەر ئەوەن کە ﴿الصراط المستقیم﴾ ئەو ڕێیە ئاشکرا و ڕاستەیە کە هیچ پێچ و پەنای تێدا نیە، هەروەها لە هەموو زار دیالێکت ە کانی عەربیش دا هەر وایە.

ئینجا دوای چەند قسەیەکی دیکە دەڵێت: وە ئەوەی کە بەلای م نەوە چاکترە بۆ مانای ئەم ئایەتە واتە: ﴿اهدنا الصراط المستقیم﴾ ئەوە یە کە مەبەست لێرەدا ئەوە بێت: یارمەتیمان بدە کە لەسەر ئەو ڕێبازە بەرقەرار بین کە هەڵت بژاردوە و بەندە خۆشەویستەکانی خۆتت بۆ ڕێنمایی کردوە، کە ئەویش ڕێی ڕاستە.

چونکە هەر کەسێك ڕێنمایی بکرێ و یارمەتی بدرێ بۆ گرتنی ئەو ڕێیەی ئەوانە گرتوویانە کە خوا پێداون لە پێغەمبەران و صدیقان و شەهیدان ئەوە ڕێنمایی کراوە بۆ ئیسلام و باوەڕ بە پێغەمبەران و پابەند بوون بە قورئانەوە و ئیش کردنی بەوە کە خوا ئەمری پێ کردوە و ڕەوینەوە لەوە کە خوا بەرگری لێ کردوە و شوێن کەوتنی ڕێ و شوێنی پێغەمبەر ﷺ و ڕێ و شوێنی ئەبو بەکر و عومەر و عوسمان و عەلی خوایان لێ ڕازی بێ و هەر بەندە یەکی تری خواپەرست، هەموو ئەوانەش لە ﴿الصراط المستقیم﴾دا هەن[1].

کەواتە پوختەی قسان ئەوەیە کە مانای: ﴿اهدنا الصراط المستقیم﴾یانی: خوایە ڕێنمایی مان بکە بۆ ئیسلام و یارمەتی مان بدە کە لەسەری بەردەوام بین.

ئێستاش با بچینە سەروکاری ئەو مرواری و گەوهەرا نەی لە دەر یای دەوڵەمەندی دا هەن و بە پێی توانا و بۆ لوان بڕێکیان لێ دەرێنین و لەسەر سینی زمانی کوردی بۆ خوێنەرانی ئازیزیان ڕانوێنین:-

(1) سەیری (جامع البیان) بکە بەرگی یەکەم تەفسیری سوورەتی فاتیحە.

گەوهەری یەکەم

بەرنامە و ڕێبازی ژیان پێویستە تەنیا لە لایەن خواوە نەخشەی بۆ بکێشرێ و دابنرێ

چونکە ئینسان هەرچەندە زانا و بلیمەت و لێ هاتوو بێ شتی وای لە باران دا نیە و لە ئاقار کاری وادا داماوو دەستەو ستانە. بۆ سەلماندنی ئەم قسەیەش دوو بەڵگان دێنینەوە:

بەڵگەی یەکەم:

بێزاری و نارەزایی دەربڕینی زانا و مشوور خۆرانی وڵاتە ڕۆژئاوایی و ڕۆژ هەڵاتی یەکان سەبارەت بەو بارودۆخەی تێیدا دەژین و بەو ڕێ و ڕەسم و دەستوورانەی حوکمیان بەسەردا دەکەن، وە ئیعتیراف کردنیان بە کەم وکوڕی و ناتەواویی ئەو ڕێچکانەی ئینسان دای ناون :

هەڵبەتە ئێمە ناتوانین هەڵوێستی هەموو ئەو زانا و ڕدێن سپی یانە بخەینە بەرنیگا کە بە دەست شارەستانەتی یە ماددی یە بێ ئەخلاق و بێ رووحەکەیانەوە زاڵەیانە چونکە نەك هەر لە قەرەی چەند لاپەڕەیەك بگرە لە قەرەی چەند کتێبێکیش دا نین، بەڵام لوێچێك نیشانەی تەغارێکی یە و چەند نموونەیەکی دێنینەوە:

1- شایەتی دانی دکتۆر (الکیس کاریل) کە پاداشتی (نۆبل)ی ستاندوە ئەو کابرایە لە کتێبی (ئینسان ئەو نەناسراوە!)دا دەڵێت: [1](...هەرچەندە

---

[1] سەیری کتێبی : (الإنسان ذلك المجهول) بکە ص 29، 30، 31.

پزیشکان و فێرکاران و زانایانی تەندروستی زان بە دڵاواییەوە هەوڵ و تێکۆشانی خۆیان بەخت دەکەن بۆ سوودی ئینسان ئەمما نەگەیونە ئامانج، چونکە ئەوان چەند نەخشـە و پیلانێکیان ڕۆناوە کە تەنیا بەشێك ـلە ڕاستییان لە نێو خۆ گرتوە.

وە دەگونجێ ئەم قسەیە سەبارەت بە وانەش بگوترێ کە ئارەزوو و خەیاڵ و ویستێکی تر دەگۆڕنەوە لە پێناوی هێز و پێزی ئینسانیدا[1]...وە ـئەو خاوەن بیردۆزانە شارەستانەتییەك دروست دەکەن کە هەرچەند بە ئا ـمانجی وەدەست هێنانی بەختەوەری مرۆڤ ڕەخسێنراوە بەڵام تەنیا لەگەڵ ڕواڵەتێکی ناتەواو یان شێوێنراوی ئینسان دا دەگونجێ. (باش سەرنج بدە).

ئەو ڕژێم و بەرنامانەی خاوەن بیردۆزەکان لە بیری خۆیان دا درو ـستیان کردوون هیچیان لە باران دا نیە... ئاخر بەندەکانی شۆڕشی فەڕەنسا و خەیاڵاتی (مارکس) و (لینین) تەنیا بەسەر چەند بابایەکی وشك دا دەچەسپێن.. مادام وابێ پێویستە بە ئاشکرا بزانرێ کە دەستوور و ڕێ و ڕەسمی پەیوەندییەکانی ئینسانەتی تا ئێستا نەناسراون!، چونکە زانیارییەکۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان چەند زانیارییەکی گۆترەکارین.

بەو پێ یە دەردەکەوێ کە ئەو بارودۆخەی زانیاری و تەکنۆلۆجیا تێیدا سەرکەوتوە و بۆ ئینسانی ڕەخساندوە لەگەڵ ئینسان دا ناسازێ، چونکە هەر لە خۆوە و بە گۆترە کاری دروست کراوە و بە بێ ڕەچاو کردنی هیچ چەشنە تێوە ڕامانێك لە سروشتی ڕۆنراوە.

ئینجا درێژە بە قسەکانی دەدا و دەڵێت:

(2) وا دیارە وەرگێڕە عارەبەکە چاك نەی توانیوە چەمکی ئەو یەك دوو دێڕە دەربڕێ، هەڵبەتە ئەمنیش ئەو چی نووسیوە هەر ئەوەم وەرگێڕاوەتەوە.

پوختەی مەبەست، زانیارییە ماددییەکان فرە وەپێش کەوتوون و پەرەیان ستاندوە، ئەمما زانیاری یە ئینسانیەکان لە حاڵەتێکی سەرەتایی دان، هۆی هێواش بەرەو پێش چوونی زانیاری ژیان (علم الحیاة)یش دەگەڕێتەوە بۆ حاڵەتە جۆر بە جۆرەکانی ژیانی ئینسان و باروزرووفەکانی، وە هاڵۆزی دیاردەی ژیان، وە بۆ جۆری پێك هاتنی ژیری‌مان کە زۆر زۆر دڵخۆشە بە نقووم بوون لە دنیای ماددی و میکانیکی دا.

... پێویستە ئینسان پێوەری هەموو شتێك بێت بەڵام واقیع بە بەراوە ژووەوەیە، ئینسان زۆر ڕیز پەڕ و غەریبە لەو دنیایەدا کە دروستی کردوە، ئینسان نەی توانیوە دنیای خۆی ڕێك و پ ێك ب کات چونکە شارەزایی ڕاستەقینەی دەربارەی خۆی نیە...ئەو نێوەندەی کە ژ یری و زان ستی‌مان هێناویەتە دی گونجاو نیە بۆ مە... ئێمە گەلێکی چارە ڕەشین چونکە ژیری و ڕەوشتمان دادەبەزێ و نزم دەبێتەوە..

ئەو دڵە ڕاوکێ و غەم و پەژارەیەی دانیشتووانی شارە هاوچەرخەکان بە دەستی‌یەوە دەناڵێنن زادەی ڕژێمە سیاسی و ئابووری و کۆمەڵا یەتی یە کانیانە.. ئێمە کوشتەی دواکەوتوویی زانیاری‌یە ئینسانی‌یەکانین لە زانیاری‌یە ماددی‌یەکان.

ئینجا دەڵێت: تاقە ڕێی چارەسەر کردنی ئەم گیروگرفتە و لابردنی ئەم کۆسپە پەیدا کردنی زانیاری‌یەکی قووڵ تره بە نەفسی خۆمان... جا مادام شارەستانەتی ماددی هاوچەرخ حاڵەتی سروشتی ژیانی ت ێك شکاندوە و شێواندوویەتی، زانیاری ئینسان ناسی لە هەموو زانیاری یەك پتر بۆ تە پێویست."

بەڵێ لە ڕوانگەی (الکسیس کاریل)ەوە پتر شارەزا بوون دەربارەی ئینسان تاقە ڕێی چارەسەر کردنی گیروگرفتەکانمانە و تاقە ڕێ ی ڕاست کرد نەوەی لاتەڵی و خواری باری ژیانی شارەستانەتی ماددی ئەمڕۆیە، بەڵام لە ڕاستی دا (الکسیس کاریل) پەی بە دەرمانی ڕاستەقینە نەبردوە و زۆریش جێ ی گلەیی نیە چونکە ئەو لە نێوەندێکی وادا ژیاوە کە لە ئیسلام بێ خەبەری تا ڕاددەیەکە کە هەندێکیان هەر ناویشیان نەبیستوە دەنا لە ڕاستی دا ئەو تاکە ڕێ و ئەو تاقە دەرمانەی دکتۆر (کاریل) بە دوای دا وێڵە تەنیا ئیسلامە، بەڵێ تەنیا ئیسلامە کە هەموو لایەنەکانی مرۆڤ ڕەچاو دەکا و هیچیان پشت گوێ ناخات، تەنیا ئیسلامە کە وێڕای گرنگی دانی بە پیشەسازی و ئاوەدانی گرنگی یەکی زۆریش بە لایەنی ڕووحی و ئەخلاقی ئینسان دەدا و نایەڵێ لاتەڵ بێ و خوار و خێچ بێت. دیسان د.کاریل دەڵێت:

(لە ڕاستی دا مرۆڤایەتی هەوڵێکی زۆری داوە خۆی بناسێ، بەڵام لەگەڵ ئەوەش دا ئێمە خەزێنەیەك زانیاری و تێبینی مان هەیە کە زاناو فەیلەسووفو شاعیر و زانا گەورە ڕووحی یەکان کۆیان کردۆتەوە، تا ئێستا تەنیا چەند لایەنێکی دیاری کراومان لە نەفسی خۆمان ناسیوە، ئێمە نازانین ئینسان بە شێوەیەکی گشتی بریتی یە لەچی..ئێمە هەر هێندە دەزانین ئینسان لە چەند پارچەیەکی لێك جوودا پێك هاتوە..هەر کامێکمان پێك هاتوە لە کۆمەڵە تارمایی یەك لە نێوەڕاستی دا ڕاستی یەکی نەناسراو هەیە !!

..لە ڕاستی دا نەزانی یەکەمان هەمە لایەنەیە، چونکە زۆر بەی ئەو پرسیارانەی ئەوانە ئاڕاستەیان دەکەن کە دەربارەی مرۆڤ لێ دەکۆڵنەوە بە بێ وەڵام ماونەوە چونکە چەند لایەنێکی بێ سنوور لە دنیای شێرراوەمان دا هەن کە هەتا ئێستا پەییان پێ نەبراوە.

ئێمە تا ئێستا وەڵامی زۆر پرسیاران نازانین بۆ وێنە:

چۆن مادده کیمایی یەکان پێکەوە دەنووسێن بۆ پێکهاتنی ئەندامەکانی خانە؟!

چۆن (کرۆمۆسۆمەکان)[1] کە لە نێوەڕاستی هێلکۆڵەی پیتێنراو (البويضة الملقحة)دا هەن سیفەتەکانی ئینسان لەو هێلکۆڵە وەردەگرن؟!

چۆن خانەکان سەربەخۆ بەکۆمەڵ ڕیز دەبن و دەبنە هۆی پێکهێنانی شانەو ئەندامەکان؟! ئەو خانانە هەر دەڵێی پۆلە مێروو و مێشەنگوینەن پیشەکی ئەو ئەرکە دەزانن کە بۆیان دیاری کراوە؟

پێکهاتنی سروشتی دەروونی و فسیۆلۆجی مان چۆنە؟!

ئێمە دەزانین کە لە چەند شانە و ئەندام و شلەیەك پێکهاتووین، ئەمما پەیوەندی نێوان شعوور و دەماغ (مێشك) تا ئێستا نهێنی یە.

ئێمە تا ئێستا پێویستی مان بە شارەزایی تەواو هە یە دەربارەی فسیۆلۆجیای خانەکانی مێشك. تا چ ئەندازەیەك ئیرادە کار دەکاتە سەر لەش؟

ژیری چۆن تەئسیری تێ دەکرێ لە لایەن ئەندامەکانەوە...

ئێمە تا ئێستا زۆر دوورین لە ناسینی ماهیەتی پەیوەندی یەکانی نێوان پەیکەری ئێسکی و ماسولکە و ئەندامەکان و جۆرەکانی چالاکی ژیری و گیانی.

---

(1) کرۆمۆسۆم : پێکهاتەی کیمیاویان لە پرۆتین و ترشی ناوکی DNA پێکدێن کە DNA هەڵگری سیفاتە بۆماوەیەکان لە باوانەوە بۆ وەچەکان ، وەك ڕەنگی چاو و درێژی و زیرەکی و .. ، وە ژمارەی کرۆمۆسۆمەکان لە گیانەوەرێکەوە بۆ گیانەوەرێکی تر دەگۆڕێ ، ئەم گۆڕانەش کاری سروشت و رێکەوت و بازدان نیە چونکە ئەندازەی دروستکردنیان زۆر زۆر ووردە .

وە تا ئێستا ئەو عامیلانە ناناسین کە دەبنە هۆی هاوسەنگی مێشك و بەرهەڵستی کردنی ماندوویی و تێکۆشان دژی نەساغی‌یەکان. ئێمە نازانین چۆن هەستی ئەدەبی و هێزی دەربڕین و جورئەت زیاد دەبن.

ئەمانە و چەندین پرسیاری تری نەژمێرراو دەگونجێ بکرێن... بەڵام گشتیان بێ وەڵامن ئاشکرایە کە هەرچی زانایان پێشکەشیان کردوە لەوەدا کە پەیوەندی هەیە بە ئینسانەوە: هەتا ئێستا ناتەواوە، وە زانستی‌مان سەبارەت بە خۆمان هەر لە قۆناغی سەرەتایی دایە[1].

کەواتە بە ئیعترافی یەکێك لە گەورەترین زانایانی ژیان ناسی ئەوروپا زانیاری مان دەربارەی ژیان و ئینسان زۆر کەم و کورتە و هەر لە قۆناغی سەرەتایی دایە، وە ئەو ژیانەی کە تێیدا دەژین و پڕە لە تەنگ و چەڵەمە و گێرە و کێشە زادەی نە شارەزایی و کەم و کورتی و ناتەواوی شارەزایی‌یەکانمانە دەربارەی خۆمان.

هەڵبەتە کەسێکیش هێندە نە شارەزاو نەفام بێت دەربارەی خۆی بۆی نیە و ڕەوا نیە هەستێت بە دانانی بەرنامەی ژیان بۆ خۆی، چونکە شتێك لەسەر نەفامی و نەزانی دابمەزرێ هەر ناتەواو و کەم و کەسر دەردەچێت وەك گوتراوە:

خشت اول چون نهاد معمار کج
تا ثریا میرود بنیان کج[2]

(1) (الانسان ذلك المجهول) ص13، 14. وەرگێڕانی عادل شفیق.

(2) واتە: کە وەستا خشتی یەکەمی بە نارێکی دانا، ئەگەر خانوو تا (ثریّا□کۆ)بڕوا هەر خوار دەبێ.
(کۆ: کۆمەڵە ئەستێرەیەکن).

ئێستاش با بچینە لای یەکێکی تر لە بلیمەت و شارەزایانی شارستانەتی ماددی بزانین چ سکاڵایەکی هەیە سەبارەت بە شارەستانەتی یەکەیان و چەند بێزار و نا ڕازی یە لێ ی:

2- شایەتی دانی (رینیە دوبو) هەڵگری پاداشی نۆبل لە زانیاری یەکان دا: ئەو کابرایە لە کتێبی : (انسانیة الانسان، نقد علمي للحضارة المادیة)دا دەڵێت:

(زانیاری و تەکنۆلۆجیا ئامێرێکن هیچ ڕەو شت و ئەخلاقیان نیە و دەگونجێ بەکاربهێنرێن بۆ خێر یان بۆ شەڕ یان بۆ ئاوەدانی یان بۆ کاول کردنێ).

(ئێمە لافی ئەوە لێ دەدەین کە لە چاخی زانیاری دا دەژیەین، بەڵام لە ڕاستی دا مەیدانی زانیاری ئەمڕۆ هاوسەنگی یەکی وای تێدا نیە. کە مەودا بدات بە زانیاری لە هەڵسووڕانی کاروباری مرۆڤ دا سوود بەخش بێت)[1].

(..بڕوا بوون بەمە کە دنیای هاوچەرخ پووچ و بێ نێوە شتێك نیە هەر کورت کرابێتەوە لەسەر فەیلەسوفەکان و ئەدیبە بەرزەکان، بەڵکو شتێکە لە نێو گشت کۆمەڵە ئابووری و کۆمەڵایەتی یەکان دا باوە و کاردەکاتە سەر هەموو دیاردە و چالاکی یەکانی ژیان).[2]

(..ئینسانی ئەم ڕۆژگارە لە زۆر لاوە وەك ئەو ئاژەڵە کێوی یە دەچێ کە ژیانی خۆی لە باغی گیانداران (حدیقة الحیوانات)دا دەباتە سەر ، ئینسانی ئەمڕۆ وەك ئەو ئاژەڵە خۆراك و پارێزگاری لێ کردنی تەواوی هەیە، بەڵام لەو هاندەرە سروشتی یە بنەڕەتی یانە بێ بەشە کە بنچینەی زۆرلە ئەرکە جەستەیی و

(1) (انسانیە الانسان) ص25.

(2) سەرچاوەی پێشوو ص 33.

ڕووحی یەکاننی، ئینسانی ئەمڕۆ نەك هەر بە برای ئینسانی بێگانەیە و بە سروشت بێگانەیە بەڵکو زۆر لەوە گرنگتر ئەوەیە کە بە خۆشی بێگانەیە)[1].

(..ئەو ڕەش بینی یە نوێیە بە زۆری هەڵقوڵاوی سەرچاوەی دڵنیا نەبوونی گشتی یە بەهۆی دەرك کردنی ئەوە کە زانیاری توانای چارە سەر کردنی گیروگرفتە ئینسانی یەکانی نیە).[2]

(..زانیاری بەوە تاوانبار دەکرێ کە بەکاردەهێنرێ بۆ ڕووخاندنی بنچینە دینی و فەلسەفیەکان بۆ ئەوەی چەند جێگر (بدیل) ێکی وایان لە شوێن دا دابنێت کە ڕەوشت و ڕەفتاری ئینسان ئاراستە بکات و تێڕوانینێکی ماقووڵ و بە قیمەت پێش کەش بکات سەبارەت بە بوونەوەر.)[3]

(..وە ئێمە ناتوانین شێوازی ژیانمان بگۆڕین مادام چەند ڕەو شتێکی کۆمەڵایەتی نوێ نەیەنینە کایە..بەڵکو دینێکی کۆمەڵایەتی نوێ ..جا کەیفێ خۆیەتی شێوەی ئەو دینە نوێیە هەر چۆنێك بێت پێویستە بنچینەکەی پێکەوە هەڵکردن و پێکەوە گونجان و تەبایی بێت لە نێوان ئینسان و سروشت دا لەباتی ئارەزووی شێتانە بۆ چەوساندنەوە و زاڵ بوون)[4].

(..هەوڵدانیش بۆ هێنانە دی هەڵوێستێکی ئینسانی گەردن کەچ نەبوو بۆ فەرمانەکانی تەکنەلۆجیا بەرەو دوا گەڕانەوە و تێ شکان نیە بەڵکو هەڵوێستێکی بەرەو پێش چوونە و کۆششێکی پاڵەوانانەیە.)[5]

---

(1) سەرچاوەی پێشوو ص 33.

(2) سەرچاوەی پێشوو ص 33.

(3) سەرچاوەی پێشوو ص 63.

(4) سەرچاوەی پێشوو ص 63.

(5) سەرچاوەی پێشوو ص 232.

(..زۆر کەس ماندوو بوون لەم ڕاکردنە شێتانەدا بۆ گۆڕینی بەردەوام، وە ئەوانەی بە تەمەنن ماندوو بوون، بەڵام تازە پێ گەیشتووان وایان لێ هاتوە هیچ بایەخێکی تێدا بەدی ناکەن، وە کاتێك ئەوانە هالۆزی ئەم ژیانە سەرگێژکەرە دەبینن و ئەو هەموو تێکۆشانە دەبینن بۆ داهێنانی تەکنۆلۆجیای نوێ تاکو ئەو گیروگرفتانە چارەسەر بکات کە هەر نەفسی تەکنۆلۆجیا خوڵقاندوونی !! هاوار دەکەن:

(ئەم جیهانە بوەستێنن، ئێمە دەمانەوێ بچینە دەرێ[1]

دیسان (رینیەدوبو) دەڵێت:

(...زۆربەی زۆری گیروگرفتەکانی ئینسان لە دنیای هاوچەرخ دا دەگەڕێنەوە بۆ خۆدانە بەر تەئسیری شارەستانیەتی و شارنشـــینی پیشەسازی، وە پیس بوونی دەوروبەری جۆراو جۆر وە تێك چوونی فسیۆلۆجی کە لە گۆڕانە کت و پڕی یەکانی شێوازەکانی ژیان پەیدا دەبێ، وە دوور کەوتنەوە لە مەیدانە سروشتی یەکانی ژیان و دەوروبەر، تەگەرە عاتیفی یەکان، گۆشە گیری دەروونی لە شارە قەڵەبالغەکان دا، وە وشکی و ماندوویی و ڕابواردنی ناچاری بە کورتی هەموو ئەو بارودۆخانەی تەکنۆلۆجیا دروستی کردوون بە بێ یاسا و پرۆگرام و بێ نەخشە کێشان و سنوور بۆ دانان ئەمانە گشتیان تەئسیر دەکەنە سەر هەر کەسێك لە دانیشتووانی وڵاتە دەوڵەمەندەکان بە بێ جیاوازی ، ئەم تەئسیرانەش شتێکی ڕەسەن نین لە سروشتی ئینسان دا بەڵکو کاردانەوەی سروشتی ئینسانن لەبەرامبەر شتە داهێنراوە تەکنۆلۆجی و کۆمەڵایەتی یەکان دا).

(1) سەرچاوەی پێشوو ص(198).

ئەوەش ئیعترافی یەکێکی تر بوو لە کەڵە بلیمەت و زاناکانی دانیشتووی شارەستانەتی ماددی لەسەر پووچی شارەستانەتی یەکەیان و دەستەو ستانی زانیاری لە ئاقار هێنانە دی بەختیاری و خۆشبەختی بۆ ئینسان.

3- ئیعترافی (ڕوجیە گارودی) فەیلەسووفی مارکسی فەرەنسایی: ڕوجیە گارودی کە بە گەورەترین پێشەوای مارکسیزم حسێب دەکرێ لەسەدەی بیستەم دا و تەنانەت مارکسی یەکان بە نوێ کەرەوەی مارکسیزمی لە قەڵەم دەدەن، لە ماوەی پێشوودا بە شێوەیەکی ڕەسمی ئیسلام بوونی خۆی دەربڕی و وازی لە بیردۆزەی مارکسیزم هێنا و لە بیری ماتریالیستی یەوە پەڕییەوە بۆ بیری خواناسی و موسڵمانەتی، جا بە دەردی کوردەکە گوتی: بە سەد حەکیم هێندەی دەردەدارێك نازانن، دەبا بزانین گارودی نوێ موسڵمان و کۆنە مارکسیست ڕای چیە سەبارەت بەو بیردۆزانەی ئینسان دایناون و بەو شارستانەتی یە ماددی یەی لەسەر بنچینەی زانیاری ڕووت و پچڕاو لە ئایین ڕۆنراوە:

دکتۆر (محمد جابر الانصاري) لە چاو پێ کەوتنێك لەگەڵ ڕۆجیە گارودی دا ئەم وتووێژەمان بۆ دەگێڕێتەوە:[1]

دکتۆر محمد جابر: بۆچی لە مارکسیزم هەڵگەڕایەوە و دژی شارستانەتی ڕۆژئاوای سەرمایەداری دەوەستی و دەستت کردوە بە بانگەوازی کردن بۆ بەرنامەیەکی نوێ..کە ئیسلامە؟

ڕۆجیە گارودی: گەورەترین تاوانی شارستانیەتی ڕۆژئاوا ئەوەیە کە تەنیا پشتی بە بەرەو پێش چوونی ماددی بە ستوە..زیادی بەر هەم هێنان و

(1) ئەم چاو پێ کەوتنە لە گۆڤاری (الدوحة)ی قطری ی دا لە ژمارە (84)ی سالی 1982 تۆمار کراوە لاپەڕە (10، 11، 12، 13).

هەڵکشیینی ئاستی ڕابواردن بە تاقە پێوەری پێش کەوتن و بەختیاری دەزانێ، بەڵام ئایا ئەنجام چ بوو.؟ ئەنجام چ بوو پاش بەرهەم هێنانی زۆر لە ترۆمبێلّ و مەکینە و ئامێری کۆمپیۆتەر؟ پاش زۆر لە بانق و سەرمایەی گەورە؟ پاش شار و ڕێ و بان و کارگە و فابریقەخانەی زۆر و زەوەند؟!

دوای ئەم هەموو بەرهەم هێنانە سەرمان بە کوێ دەگات..کوا بەرەو پێش چوون لە لایەنی ڕووحی و ڕەوشت و ئاکاری بەرز و ڕەفتاری ئینسانانە و بەختەوەری ڕاستەقینە؟!

تاقە ئەنجامی ئەو بیردۆزە مادییە ئێستا ئەوەیە کە جیهانی ئەمڕۆ هۆی خۆ لە نێو بردنی نەك جارێك سەدان جار وەدەست هێناوە.. بەڵام بە بێ هەڵکشین و فراژووبوونی هاوسەنگ و بەرامبەر لە ڕەوشت و ئەخلاق و ئاکارە ڕووحیەکان کە دەبنە پەرچ و لەمپەڕ لە ڕێی هێزی وێران کاری مرۆڤ دا.

ئینجا مارکسیزمیش هات تاکو هەمان تاوان دووبارە بکاتەوە بەڵام بە شێوەیەکی تر، مارکسیزمیش بیردۆزەی هەڵکشین و بەرەو پێش چوونی سەرمایە و دارایی کردە سەنگی مەحەك و پێوەری پێش چوونی سەرمایە و لایەنی ماددی کرد بە قانوونێکی حەتمی و بەردەوام بۆ فراژوو بوونی سۆشیالیزم، ئینجا ڕژێمی سەرمایەداری و ڕژێمی مارکسیزمی کەوتنە پێش برکێ لەیەك مەیدان دا، مەیدانی بەرهەم هێنانی ماددی بەردەوام هەتا هەتایە و بە بێ ئامانج.

تاقە جیاوازی یەك کە هەبێت لە نێوان ئەو دوو ڕژێمەدا ئەوە یە کە یەکێکیان تاك (فرد) دەکاتە بنەمای ڕژێمەکەی و یەکێکیشیان (کۆمەڵ)، بەڵام مێژوو بەرەو دوا ناگەڕێتەوە و حەتمەن دەبێ بەرنامە و پەیڕەوێکی دیکە هەبێت بۆ دروست بوونی شارستانیەتی و گەشە کردن.

شتێكی سەلمێنراوە لە ڕوانگەی منەوە كە سۆشیالیزم لەسەر ئەو بنچینە ماددیيەی ئەمڕۆ مەحاڵە، سۆشیالیزم نایەتە دی بە بێ گەشە كردن و فراژوو بوونی ڕووحی و ئەخلاقی لەسەرووی ماددەوە و لە سەرووی گەشە كرد نی ئابووریيەوە، هاتنە دی ئەوەش مەحاڵە چ لە ڕژێمی سەرمایەداری داو چ لە ڕژێمی ماركسیزم دا چونكە هەردووكیان كەوتوونە هەمان هەڵەوە كە بریتی یە لە هەوڵ دان بۆ هێنانە دی شارستانیەتی بە بێ ئیمان و عەقیدە و بە بێ لایەنی ئەخلاقی و ڕووحی).[1]

بەڵێ خوێنەری ئازیز!

ئەوەش ڕای گەورەترین پێشەوای ماركسیزمی سەدەی بیستەمە سەبارەت بە ڕژێم و فەلسەفەی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا بە تەعبیرێكی تر ماركسیزم و كاپتالسیم، وەك دیتمان بڕوای وایە كە هیچ كامیان پێز و بڕستی ئەوەیان نیە بتوانن شارستانەتی ڕاستەقینە بێننە دی و خۆشبەختی و كامەرانی بۆ كۆمەڵی ئادەمیزاد فەراهەم بێنن.

بە پشتیوانی خوا لە گەوهەری دووەم دا دەری دەخەین كە گارودی و هاوبیرانی چ بیروباوەڕ و بەرنامەیەك بە چارەسەر و شیفای زامی ئینسانەتی دەزانن.

4- ئیعترافی (میلۆفان دوجیلاس) ئەندامی لیژنەی مەركەزی حیزبی شیوعی یۆغسلافیای پێشوو:

---

(1) لە گەوهەری دووەم دا دیسان دەگەڕێینەوە سەر گارۆدی قسە بە نرخەكانی.

میلۆفان دوجیلاس کە یەکێك بوو لە ئەندامە هەرە بەرزەکانی حیزبی مارکسیزمی یۆغسلافیایی چۆنیەتی کەوتنە گومان و هەڵگەڕانەوەی خۆی لە بیردۆزەی مارکسیزم دا ئاوا دەگێڕێتەوە:

(..ئەمن هەموو شتێکم لە بیرە بە ڕۆژو سەعاتەوە هەروەك چۆن تۆبەکار وەختی تەجەللا و درەوشانەوەی خوای لە بیر دەمێنێ:

ئەوە هەمووی لە شەوی 7، 8ی کانوونی یەکەمی ساڵی 1953ز دا ڕوویدا، پاش ئەوەی وەك شەوانی تر چوومە سەر جێ و نووستم، کت و پڕ لە نێوە ڕاستی شەوێدا وەخەبەر هاتم، بیرێکی نوێ هاتە مێشکمەوە بەڵام یەکسەر بڕیارم دا کە مەحاڵە واز لە بیروباوەڕەکەم مارکسیزم بێنم، ئەمن لەو سەروحەدیدا چەند وتارێکم لە ڕۆژنامەی حیزب دا نووسی بوو کە بەعزێك بە (کۆنەپەرستی)یان لە قەڵەم دابوو.

دەمزانی کە ڕایەکانم ئەوەندە ناخایەنێ دەبنە هۆی تێکچوونی پەیوەندیم لەگەڵ هاوڕێ یانی لیژنەی مەرکەزیم، ئەوانەی کە هەموو تەمەنی لاوی و زۆربەی تەمەنی (قەیرەیی)م لەگەڵ دا بردبوونە سەر، لە ئاواتێکی هەرە بەرزمان دەکۆڵیەوە و پاش ئەوەی دڵی خۆمان زۆر پێ خۆش کرد و خەفەتمان لێ خوارد و ئارەق و خوێنمان لە ڕێدا ڕشت، بۆمان دەرکەوت کە وڕێنەیەکە و هاتنە دی مەحاڵە.

خێزانەکەم (ستیفانا) بە ئارامی نووستبوو لەولای ژوورەکەوە، بەڵام هەستم بە هەبوونی دەکرد لە نێو تاریکی و ئارامی شەوگاری بێ بڕانەوەدا.

ویستم زەینم لەسەر ئەو جۆرە شتە مەترسی لێ کراوانە هەڵنەگێوم ئەما فایدێ ی نەبوو بڕیارێکی کۆتایی لە نەفسم دا دراوە، شتێك کە ناچارم ژیانم و ئاواتەکانم و لە هەمووشی گرنگتر خاوو خێزانمی لە پێناودا دانێم، ، دەمزانی کە هیچ هیوام نیە لەم جەنگەدا، لەو دەمەیدا چارەنووسی (تروتسکی)م وەبیر

دەهاتەوە و لە دڵی خۆم دا دەمگوت: وا چاکترە پیاو وەك (ترۆتسکی) بێت نەك (ستالین)، وا چاکترە کە تێ شکێ و بهاڕێ نەك خیانەت و ناپاکی لە گەڵ ویژدان و هەست و نەستی ئینسانانەی دا بکات.

تەنانەت بیرم لەو ساڵە درێژانەی گرتووخانەش دەکردەوە، کە دیاری کرابوو بۆ یەکێك کە حوکم درێت بە سزای خیانەت !! یان سزای پڕۆپاگەندەی دژانە (الدعاية المعادية) کە بریتی بوو لە (7، 9) ساڵ ئەوانەم بەزەین دا دەهات وەکو حوکمەکە دەرچوو بێت.

ئاوا به خەیاڵ خۆم بەتەنێ و بە سووك سەیر کراو دەهاتە بەرچاو پاش ئەوەی هاوڕێیانم خیانەتیان لەگەڵ دا کردم و سزای تۆقێنەر خاوو خێزا نی گرتەوە.

ئەما ئەو مل ملانێ سەختەی لە دەروونم دا دەگەڕا بە زوویی کۆتایی پێ هات تەنانەت پتر لە چەند دەقیقەیەکی نەبرد، یەکسەر هاتمەوە سەرخۆم و زەینم کۆ بۆوە دوای ئەوەی بەهۆی خەواڵوویی یەوە پەرت بوو بوو.[1]

چونکە دەمزانی بەڵێ دەمزانی کە حەقیقەتی من لێرەدایە و مەحاڵە وازی لێ بێنم، هەر چەند بەڵایەکی ئەستەمیش چاوەڕێم کات کە پێ ی دا تێپەڕ ببم.

ئینجا ڕۆیشتم بۆ ژوورەکەم چەند دێڕێکم نووسی کە ئەما نەم ڕە گەڵ خستبوون:

ناکۆکیم لەگەڵ سەرۆکانی حیزب دا پێهەلا چووە و پێویستە خۆمیان لێ بپچڕێنم ..هەڵبەتە پاش ئەوە بە سێ هەفتان بە شێوەیەکی ڕەسمی هەواڵی هەڵوێستی دەوڵەتم پێ ڕاگەیەنرا لە دژی من .[2]

(1) مجتمع غير كامل الشيوعية المتفككة، ميلوفان دوجيلاس ص28.

(2) سەرچاوەی پێشوو ميلوفان وجيلاس ص29.

بەڵام مادام خۆبەخت کردنم بە ژیانم لە پێناوی ویژدانم دا، وە زاڵ کردن و هەڵبژاردنی ڕایەکانم بەسەر واقیع دا بە ئیمان دابنرێ، کەواتە ئیمانی خۆمم لەو شەوەوە دیتۆتەوە و گیانی هیوا و بڕوا بەخۆ بوویی هێزی پێدا کردووم تاکو ڕووداوەکانی ڕۆژگار و کۆسپەکانی پێ ڕووبەڕوو بم، هەروەك چۆن ئەو ئیمانە درابوو بە هاوڕێ پیرە گیراوەکانم[1].

لە شوێنێکی تردا دەڵێت:

(...سۆز و پەرۆشی ئینسان بە پەروەردگاری ئاسمانەکان ناگونجێ لە دڵی ئینسان داڕنرێ..)

هەروەها دەڵێت:

(... نوســـراوەکانی مارکس وەك نووسراوی باقی نووسەرە بلیمەتەکانی بریتی‌یە لە پێکەوە جۆش دانی بیردۆزە جوێ جوێ کان، چونکە ئەو بیردۆزەکەی لێك داوە لە ئابووری سیاسی ئینگلیزی (الاقتصاد السياسي الانكليزي) ی (آدم سميث وريكاردو) وە سۆشیالیستی فەڕەنسایی (سان سيمون فورييه)وە فەلسەفەی ئەڵمانی کلاسیکی (کانت و هیگل و فیورباخ)[2] .

لە جێیەکی تردا دەڵێت:

(... وە ئەوەی کە پێویستە کەڕەتێکی تر زۆر بە ڕوونی باس بکر ـێت ئەوەیە کە ئەم کتێبە (کتێبی ناوبراو) نایەوێ مارکسیزم شی بکا ـتەوە و تەفسیری بکات بەڵکو دەیەوێ دەری خات کە بەکارهێنانی تو ـند و ت ـیژی خراپەکاری لە ژیانی ئینسان دا تاك و کۆمەڵ شتێکی حەتمی و فەڕزە لە

(1) سەرچاوەی پێشوو میلۆفان وجیتس ص31.

(2) سەرچاوەی پێشوو ص 41.

کاتێك دا مارکسیزم بە شێوەیەکی گشتی بەسەر کۆمەڵگایەك دا بچەسپێنرێ یان باشتر بڵێین بسەپێنرێ).[1]

لە شوێنێکی تردا دەڵێت:

(... ئەمن بۆیە هێندە دەگەڕێمەوە لای (ئاینشتاین) و فیزیایەکەی، تاکو ئاماژە بکەم بۆ ئەو مەیدانە پان و بەرینەی زانیاری نوێ داگیری کردوە دوای ئەو چاخەی لینین و ستالین یاسا (دیالکتیکییەکانیان) تێدا داڕشت، کەواتە زۆر گرنگە کە بۆ یەکەم نیگا هەست بەو جیاوازییە بکەین لە نێوان شێوەی ئەو دنیایەی فەلسەفەی مارکسیزم دروستی کردوە و ئەو شێوەیەی ئانیشتاین یان زانیاری نوێ هێناویەتە دی..).[2]

دیسان دەڵێت:

(... زانستی هاوچەرخ نەك هەر جوێیە لەو بیردۆزانەی لینین و ئەنگلز داکۆکی یان لەسەر دەکردن بەڵکو زانستی هاوچەرخ ئەو بیردۆزانە پووچ دەکاتەوە.

ناسرانی مادده و هەرچی ئێمە دەربارەی دەیزانین گەردن کە چە بۆ گۆڕانکاری و بە هیچ کلۆجێك ڕەوا نیە کورتی بکەینەوە لەسەر ئەو ئەندازەیەی هەستەکانمان دەیزانن، ناسینی مادده (ماتەر) بەشێکە لە ناسینی تەواوی جیهان، ناسینی جیهانیش لە چاخێکەوە بۆ چاخێکی تر و لە بلیمەتێکەوە بۆ یەکێکی تر کە سەرگەرمی ناسیننی فەرقی هەیە).[3]

هەروەها دەڵێت:

---

(1) سەرچاوەی پێشوو ص 64.

(2) سەرچاوەی پێشوو ص 69.

(3) سەرچاوەی پێشوو ص 76.

(ئەو ئەنجامەی کە دەگونجێ بیگەیەنێ لە ئەنجامی توێژینەوەمان دەربارەی کۆمۆنیزم و هەر ئیدۆلوژییەکی تر ئەوەیە کە: ئیدولوژی کۆمۆنیزم لە چەند هۆیەکی عیلمی پەیدا نەبووە، بەڵکو چەنـد عامیلێکی سیاسی دا خوازی کردوە ئەویش داخوازی‌یەکانی حیـزبـن، ئینجا لە دوایی‌دا بۆیەیەکی عیلمی لـێ دراوە و پێش کەشی جیهان کراوە وەك زانیاری‌یەك و وەك بیروباوەڕێکی عیلمیانە کە تەفسیری جیهان دەکات).[1]

خوێنەری ئازیز و بەڕێزم:

ئەوە ئیعتیرافـی چوار کەس بوو لە کەڵە زانایانی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دوویان (ئەلیکسیس کاریل و رینیە دوبو) نوێنەی شارستانەتی ڕۆژ ئاوان دووشیان (روجیە گارودی و میلۆڤان دوجیلاس) نوێنەری شار ستانەتی ڕۆژ هەڵاتی مارکسیزمی، وەك دیتمان هیچ کامیان لە ڕوانگەیەکی ئیسلامی و ئاینی‌یەوە ڕەخنە لە ڕژێمەکانیان ناگرن تا بڵێین: ئەوانە عاتیفەی دینی پاڵی پێوە ناون ئەو قسانە بکەن، بەڵکو هەموویان لەسەر بنچینەیەکی زانسیتیانە و واقیعی یانە قسە دەکەن، بەڵێ ئەوانە کەڵە زانا و چاوساغی شار ستانەتی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوان کە سەدان نموونەی تری وەك وانیش هەن ئیفلاس و مایە پووچی شارستانەتی ماددی و دوور لە خوایی دەخەنە ڕوو بەو پەڕی بێ پەردەیی‌یەوە دەری دەبڕن کە ڕێچکە دەسکردەکان و بیردۆزە ئینسان کردەکان زۆر لەوە کەمترن کە بتوانن خۆش بەختی و کامەرانی و ئاوەدانی ڕاستەقینە بۆ ئینسان دابین بکەن.

---

(1) سەرچاوەی پێشوو ص 84.

بەڵێ هەموویان بە یەك دەنگ ئەو ڕاستی‌یە دەڵێین کە قورئانی مەزن و قسە لەجێ بەر لە (1400) ساڵ رای گەیاندوە: ﴿فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلاَّ الضَّلاَلُ﴾، لە دوای هەق (ئیسلام) بێجگە لەسەر لێ شێواوی چیدی هەیە؟! کەواتە ڕاستە دەبێ بەرنامەی ژیان تەنیا لە لایەن خواوە دابنرێ و بەس.

ئێستاش با بێینە سەر بەڵگەی دووەمی ڕاستیەتی گەوهەری یەکەم:

بەڵگەی دووەم:

ناخۆشی و پڕ تەنگ و چەڵەمەیی و سەر لێ شێواوی ژیانی دانیشتووانی شارستانەتی ماددی دوور لە خوا و نا ئیسلامی ئەو ڕۆژگارە:

زۆر کەسی بیر کورت و ساویلکە پێیان وایە دانیشتووانی دەوڵەتە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوایی‌یە بێ دین و نا ئیسلامی‌یەکان لەو پەڕی بەختەوەری دا دەژین و لە هیچیان کەم نیە و بەهەشتیان لە دنیایەدا بە نسیب بووە !!

بەڵام لە ڕاستی‌دا خراپ حاڵی بوون و بە هەڵەدا چوون ئێستاش بۆ خاتری وەی ئەو خراپ حاڵی بوون و بەهەڵەدا چوونەمان بۆ دەرکەوێ با سەرنجێکی خێرایی ئەو وڵاتانە بدەین:

1- پێش برکێ کردن لە زیاتر دروست کردن و داهێنانی چەکی کوشندە و قڕکەر:

لە ساڵی (1977ز) ڕێکخراوی یۆنسکۆ کۆنگرەیەکی بەست کە (33) کەس لە زانایان و هونەرمەندان و فەیلەسوفان و سیاسەت مەداران بەشداریان تێدا کرد کە تێیان دا هەبوو پاداشی (نۆبل)ی وەرگرتبوو، کارەکانی ئەو کۆڕە لە چوار سوڕگەدا دەسووڕان:

أ. ئایا ئینسان سەرپەرشتی کەرە یان بوو کە شو شەیە بەدە ست بەرهەمەکانی یەوە؟

ب. ئینسان لە بەرامبەر هێزەکان دا.

پ. گریّ کوێرەیەکی کۆمەلاّیەتی تر.

ت. جەنگی بەردەوامی ڕۆشنبیری.

هەڵبەتە ئێمە نامانەویّ هەموو وتووێژەکانی ئەو کۆڕە لێرەدا تۆ مار بکەین و تەنیا ئەو باسەی (شین ماکبراید) دەنووسین لە ژێر ناوونیشانی (شتنی زەین بە بۆمبایەکی باش و خاوێن!) لەگەڵ دوو کورتە باسی (فیلیب نویل) و (فیلی برانت) دا، شین ماکبراید دەڵێت:

(...لەگەڵ دان پێدانانی سەرۆکانی ئەمریکا و ڕووسیا کە پێویستە چەکی ئەتۆمی کەم بکرێتەوە یان نەهێڵرێ، بەلاّم چەکی ئەتۆمی هەر لە زیاد بوون دایە، تەنانەت قسە کردن دەربارەی کەم کردنەوەی چەکی ئەتۆمی هەر لە بیر چووە، تا ئێستا واتە ساڵی (1977) چەکی کۆکراوەی ئەتۆمی بایی ئەوە دەکات (20) کەرەتان هەموو کۆمەڵگای مرۆڤایەتی لە نێو بەرێ!!

ئینجا ماکبراید دەربارەی بۆمبای نیوترۆنی دەڵێت:

(...ئێستا جۆرە چەکێکی کاریگەرتر و هەرزانتریان دیتۆ تەوە کە ژمارەیەکی زۆر دەکوژیّ بەهۆی تیشك دانەوە (اشعاع)ەوە، ئەویش بۆمبای (نیوترۆنی)یە، ئەم بۆمبایە زۆر زیاتر لە بۆمبای کۆن کار دەکات وێڕای ئەوەش هیچ کارناکاتە سەر خانووبەرە و شمەك !!

بێگومان ئەوە یەکێکە لە شێوازەکانی نەهێشتنی ئینسان، بەلاّم لە چەند هەفتەی پێشوودا هەندێك لە شارەزایانی چەك و تەقەمەنی هەواڵیان پیّ دام کە ئێستا کۆششێکی زۆر سەرف دەکریّ بۆ دروست کردنی بۆمبایەکی سەروی

دەنگ (القنبلة فوق الصوتیة) کە دەتوانێ مێ شکی ئینـ سان بـ هەژێنێ و دانیشتووانی ناوچەیەك بکاتە شێت و شوور، ئەوەش بەهۆی لەنێو برد نی خانەکانی مێشك بەتایبەتی...ئەم بۆمبایەش وەك دەڵێین: لە هەموو ئەوانی پێشوو مرۆڤانەترە چونکە ئینسان ناکوژێ، تاقە شتێك کە دەیکات ئەوەیە کە ئینسانەکان دەکاتە ئاژەڵ یان ڕووەك..!!).

دوای ئەوە ماکبراید وێنەیەکی ترمان دێنێتە بەرنیگا لەو کارا نەی کاربەدەست و بلیمەتانی سەدەی بیستەم پێیانەوە خەریکن:

(...چەند مانگێك لەمەوبەر هەواڵێك بڵاو کرایەوە کە سەرنجی کەسی ڕانەکێشا لە خەڵکی ئەوروپا ئەو هەواڵە دەیگوت:

وەزارەتی جەنگی ئەمریکا (45.000) چل و پێنج هەزار کۆر پەی بەستراو (مجمد)ی لە کۆماری کۆریاوە هێناوە کە بە هۆی لە بار چواندن (الاجهاض)ەوە دەسگیر کراون، هۆی ئەوەش ئەوەیە کە ئەم کۆرپانە پێویست بوون بۆ تاقی کردنەوەی تەئسیری تیشکی بۆمبایی لەسەر پێستی ئینسانی تازە بەستراو..)!!

ئینجا دەڵێت:

(ئەوەی باسم کرد بەڵگەیەکی نوێ ترە لەسەر ڕووخانی ڕەوشت و خوو لە دنیادا، ئەو بەرەو پێش چوونەی مرۆڤایەتی بەخۆیەوەدی لە شەڕی دووەمی جیهانی بەم لاوە، وێڕای ویش ڕەوشت و خوو وهەست کردن بە لێ پرسراوی پەرەی نەستاندوە .. لەم (30) سی ساڵەی دواییدا ڕووخانێکی تەواو ڕووی دا لە ئەخلاق و ڕەوشت داو زانیاری دین و ڕەوشتی لەگەڵ دا نەبوو بۆیە بۆتە جێی مەترسی بۆ مرۆڤایەتی و هەڕەشەی لەنێو بردنی لێ دەکات).

لە هەمان کۆنگرەدا (فیلیب نویل بیکر) لە ژێر ناوونیشانی : (دڕندەی چەکە نێوکیەکان)دا گوتی:

هیتلەر شەش ساڵان جەنگی کرد و دنیای پڕ کرد لە جەنجاڵ لەگەڵ ئەوەش دا بۆمبای ئەتۆمی لەبەر دەست دانەبوو، جەنگی وی هەر بە چەکە کۆنەکان بوو، بەڵام تا ئێستا دکتۆر (هربرت یورك) لە ساڵی (1973)دا نووسیویەتی کە چەکی هەڵگیراوی ئەتۆمی ئەمریکا دەگاتە (15.000) میـ گا ـتەن (میگاتەن یەك ملیۆن تەنە).

لە ماوەی ئەو شەش ساڵەدا (1939–1945) هاوپەیمانەکان (الحلفاء) (1.2) ملیۆن تەن تەقەمەنی یان خستە خوار لەسەر ئەڵمانیا کە بوو بەهۆی کاول کردنی ئەڵمانیا لەسەرێوە بۆ خوارێ و لە ڕۆژهەڵاتەوە بۆ ڕۆژئاوای، بەڵام ئەو ئەندازەیەی کە لە ماوەی شەش ساڵان دا لەسەر ئەڵمانیا خرایە خوارێ ئێستا هەر یەك بۆمبا هاوێژ دەتوانێ لە ماوەی یەك چرکەدا لە یەك جێدا فڕێی داتە خوارێ !!. هەڵبەتە ئەوە لە ساڵی (1973)زدا بووە !![1]

بەڵێ شێتی چەك دروست کردن گەیوەتە ڕاددەیەك کە بە پێی هەواڵی ئەمریکا کە لە ساڵی (1980) بڵاوی کردەوە ئەمڕۆ قیمەتی چەك سازی لە جیهان دا لەهەر دەقێقەیەك دا گەیوەتە یەك ملیۆن دۆلار کە ئەگەر لەگەڵ ساڵی (1900)دا بەرامبەری پێ بکەین (30) بەرامبەرە، بە پێی هەمان هەواڵ (400.000) زانای پلە یەکەم سەرگەرمی دروست کردنی چەکی ـنوێی ئەتۆمی ترن، ئەوە لە کاتێك دا دەکرێ کە دەتوانرێ بە دوو هەزار بۆمبا لە یەکەمین سەعاتی جەنگ دا (175) ملیۆن ئینسان لە دانیشتووانی شوێنە قەڵەباڵغەکان بکوژرێ، وە لە ئەمریکا (240.000) بۆمبای (مگانتی) هەیە

(1) سەیری گۆڤاری (العربي) کوێتی بکە ژمارە 287ی ساڵی 1982 لاپەڕە (14، 16، 17، 18).

کە دەڵێین دەتوانێ (12) جاران هەموو گۆی زەوی تەخت کات!! وە لە رووسیادا (80.000) و لە بەریتانیا (15000) بێگومان چین و فەرەنساش لەم جۆرەیان هەیە!!

(فیلی برانت) لە باسێکی دا لە هەمان کۆنگرەی ناوبراودا دەڵێت:

(...ئەو ماڵ و دارایی یەی کە لە چەك و تەقەمەنی ئەمڕۆدا خەرج دەکرێ هەر ئی دانە رۆژێکی بایی بەڕێوە بردنی هەموو ئەو رێکخراوە تەندروستی یانەی جیهان دەکات کە تەرخانن بۆ لەنێو بردنی مەلاریا (لەرزوتا)، وە نرخی یەك فڕۆکەی (نفاثة) (20ملیۆن دۆلار) بە شی درو ست کرد نی (40.000) دەرمانخانەی لادێ یی یانە دەکات!![1]

تاقی کرانەوەی بۆمبای ئەتۆمی لەیەك شاری یابانی دا[2] :

شەشەم رۆژی مانگی ئابی (1945) سەر لەبەیانی عاسمانی (هیرۆشیما) بێ گەردو دڵگیر بوو، خەڵکی تازە لە ماڵی وەدەر دەکەوتن و رووە و کەسابەت دەچوون، بەڵێ لەو رۆژەدا سێ فڕۆکەی دوژمن بەرەو هێرۆشیما ملیان لێ نا یەکێك لەو فڕۆکانە تەنیا یەك بۆمبای لەسەر شاری هێرۆشیما خستە خوارێ و لە بەرزایی (570) مەتر تەقی یەوە و هەورێکی زەبەلاحی لەسەر شاری ناوبراو دروست کرد.

هەر بە کەوتنە خوارەوەی بۆمبای تاین زیاتر لە (200.000) کەس کوژران و باقی دانیشتووانیش خراپ بریندار بوون.

---

(1) گۆڤاری (العربي) ژمارە 277 ساڵی 1982 لاپەڕە 19.

(2) سەیری (مفاسد تمدن غرب) بکە لاپەڕە 41 مهرداد مهرین.

(20) دەققە پاش تەقینەوەی بۆمبای گۆڕین ـئاورێکی هەمەلایەـنە سەرتاپای شاری گرتەوە و لەگەڵ باران بارینیش دا هەتا سەعات (10)ی ڕۆژی دوایی بەردەوام بوو.

تاوێك دوای تەقینەوەی بۆمبای تاین بایەکی بەهێز هەڵی کرد کە بوو بە هۆی هەڵقەندنی چەندەها دار و درەخت و فڕێدا ـنی چەندەها ئینـ سان و ڕووخاندنی سەدان خانووبەرە و شوشەی پەنجەرە و دەرگاکانی شار وەك خەنجەری تیژ و بڕندە بەم لاولادا بڵاو بوونەوە.

ئەندازەیەکی کەم لە دانیشتووانی شار کە نەمردبوون زۆر بە پیسی بریندار بوو بوون و هەندێکیان پاش ماوەیەك مردن و هەندێکیشیان تووشی نەخۆشی شێرپەنجە (سرطان) بوون و بە دەردەداری گیانیان سپارد.

ئیجا بەراوردێك بکە لە نێوان ئەنجامی ـئەو بۆمبا ـیەدا و ـئەنجامی تەقێنرانی ملیۆنەها بۆمبای ئەتۆمی نوێ بزانە دنیا چی لێ بەسەر دێت ؟!!

1- هێندێك قڕن و هێندێك پڕن:

(مصطفى لطفي المنفلوطي) لە یەکێك لە نوسراوەکانی دا دەڵێت:[1]

دوێ شەو بە کن پیاوێکی نەداردا ڕابوردم، دیتم دەستی لەسەر زگی دانا بوو وا دیار بوو ئازاری هەبوو، بەزەییم پێ یدا هاتەوە و لێم پرسی چیتە؟ گوتی ئازاری برسیەتی تینی بۆ هێناوم، بەوەندەی کە لە دەسەڵاتم دابوو یارمەتیم دا، ئینجا ئەوم بەجێ هێشت و چوومە لای هاوڕێیەکی دەوڵەمەند و پارەدارم، سەرم سوڕما کە دیتم ئەویش دەستی لەسەر زگی داناوە و هەژارە برسی یەکە چەندی زگ دێشا ئەویش هێندە، لێم پرسی چیتە؟! گوتی: زگم دێشێ، گوتم: بەخوا سەیرە: ئەگەر ئەو دەوڵەمەندە

(1) سەیری (تاریخ الادب العربي) احمد حسن الزيات بکە لاپەڕە (463).

ئەوەندەی کە لێی زیاد دەبوو دابای بە هەژارەکە شتاقیان لەبەر زگیان وە ئازار نەدەکەوتن، خۆ دەبوایە بابای هەبوو هەر هێندەی خواردبا کە پێویستی پێیەتی، بەڵام لەبەر خۆپەرستی زیادەڕەوی تێداکردوە و بەشی نەدارەکەشی ڕاکێشاوەتە پێش خۆی، خواش لە تۆڵەدا تووشی زگ زلی کردوە، تاکو بابای ستەمکار خۆشیان لە خۆی نەبینێ، ئاوا ئەو پەنـــدە وەڕاستدەگەڕێکە دەڵێت: زگزلیی دەوڵەمەند تۆڵەی برسیەتی هەژارە!!.

بە ڕاستی خوێنەری بەڕێز ئەو قوڵە نەزیلەیەی (منفلوطي) گیڕایەوە بەسەر گشت دەوڵەتە ڕۆژئاوایی و ڕۆژهەڵاتی یەکانی ئەمڕۆدا دەچەسپێ،[1] دەبا بڕێك سەرنجی ژیانی ئابووری ئەو وڵاتانە بدەین، بزانین لە چ حاڵێك دا دەژین:

2- (جورج یـخت) ڕاوێژ پێ کراوی زانیاری پێشووی ئەڵمانیا (المستشار العلمي السابق في المانيا) لە کتێبێکیدا بە ناوی (افكار على حافة الهاوية) دەڵێ: برسیەتی بەرپرسیارە لە ئاقار مردنی (55) ملیۆن کەس هەر لە (20) مانگ دا، واتە لە هەر (20) مانگێك دا برسیەتی هێندەی کوژراوانی جەنگی جیهانی دووەم لە نێو دەبات !!

شارەزایان دەڵێین ئێستا لە جیهان دا (500) ملیۆن ئینسان هەیە کە خۆراکی تەواوی دەست ناکەوێ و لە نەبوونی دا دەژ ـیەت کەوا ـتە (8/1) هەشتیەکی جیهان لە برسیەتیدا دەژین، وە دەڵێین: ساڵانە 40 ٪ ی منداڵانی ئەفریقیا لە برسان دەمرن، هەروەها ساڵانە تەنیا لە (برازیل) (250.000) دووسەد و پەنجا هەزار (4/1) یەك لەسەر چواری ملیۆنێك منداڵ دەمرن لە

(1) هەڵبەتە دەوڵەتانی جیهانی سێ یەمیش هەر وان بەڵام ئێمە مەبەستمان هەیە کە تەنیا ناوی وڵاتە ڕۆژهەڵاتی و ڕۆژئاوایی یەکان دێنین، مەبەستەکەشی شێرراوە نیە !!

برسیەتی و نەداری دا، ئەوە هەمووی لە حالێك دا کە ئەمریکا سالّی بایی (40) ملیار دولار گەنم دەسووتێنێ بۆ خاتری وەی نرخی گەنم دانە بەزێ و تووشی زەرەرێ نەبێت !!

پێم وایە چ کەسێك گومانی نیە لە هەبوونی چەوساندنەوە و چینایەتی لە ژێر سایەی ڕژێمی سەرمایەداری دا بۆیە بە پێویستی نازانم زۆر لەو بارەوە بدوێم بەڵام ڕەنگە هێندێك کەسی ساویلکە هەبن ئەوەی کە بە خەیاڵیان دا نەیەت هەبوونی دەوڵەمەندی و هەژاری و ڕژێمی چینایەتی بێت لە ولاتە سۆشیالیستەکان دا لە ژێر سایەی ڕژێمی مارکسیزم دا بۆیە بە پێویستی دەزانم نیگایەك بە بارودۆخی ئابووری برێك لە ولاتە کۆمۆنیستەکان دا بخشێنین:

ئەندرەژید [1] نووسەری بەناوبانگی فەڕەنسایی دەڵێت:

(...هەردەم باس و خواسی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا (چینی کرێکار) یان بە گوێدا دەدەین، بەڵام ئێمە زۆر لە واقیعەوە دوور بووین چونکە لە ڕاستی دا دیکتاتۆری بۆروکراتی یە کە دەستی بەسەر پرۆلیتاریادا گرتوە، پرۆلیتاریا تەنانەت توانای هەڵبژاردنی نوێنەرە پارێزگارەکانی خۆشیان نیە کە بەرگری مافە خوراوەکانیان بکەن..!!). [2]

(ئەلکساندر سولژنیتسن) نووسەری ڕووسی بەناوبانگ کە بە هۆی ڕەخنە گرتنیەوە لە ڕژێمی ڕووسیای مارکسیزم گیرا و دوایی لە ڕووسیا وەدەرێ نرا دەڵێت:

---

(1) ئەندرەژیدا یەکێك بوو لە مارکسیەکانی فەرەنسا، بەڵام دوای ئەوەی لە هاوینی سالّی (1936) یەکیەتی نووسەرانی ڕووسیا دەعوەتیان کرد و چاوی بە ڕووسیا کەوت و هەموو شتێکی بە چاوی خۆی دیت کتێبێکی دانا بە ناوی (گەڕانەوە لە ڕووسیا) و لەوێدا پەردەی لەسەر واقیع لابرد و واقیعی ڕوسیای دەرخست.

(2) سەیری (بەزمامدارانی شووروی) بکە نووسراوی : الکساندر سولژ نیتسن) لاپەڕە (96).

(..لە ڕاستیدا ئەوەی چینی کرێکاری وڵاتی مە وەدەستی دێنێ جگە لە سواڵ چیدی نیە، کرێکاری مە تەنانەت دەسەڵاتی نیە دیفاع لەسادەترین مافی ژیانی خۆشی بکات، چینی کرێکاری ڕووسیا مافی کەمترین مان گرتن (اعتصاب)ی نیە بە مەبەستی زیاد کردنی کرێ یان چاك کردنی هەل و مەرجەکانی ژیان.

هەر چەشنە مان گرتنێکی کرێکاران بە کارێکی دژ شۆڕشانە لە قەڵەم دەدرێ: ئێوە هەرگیز ناتوانن لەمان گرتنەکانی کرێکاری ڕووسیا کەمترین زانیاری وەدەست بێنن.[1]

هەروەها دەڵێت: (واتە الکساندر سولژ نیتسن):

(..ئەم بیروباوەڕە یانی مارکسیزم که بە میرات بۆمان جێماوە نەك هەر کاتی بەسەرچووە و باوی نەماوە و جێی دڵ پێ خۆش کردن نیە، بەڵکو لە چاخی زێڕینیدا لە هەموو پێش بینییەکانیدا وەدرۆ کەوتۆتەوە و هیچ کاتێك واقیعی نەبووە.

ئەو پێشبینییەی دەڵێت: گوایە چینی کرێکار هەموو کاتێك لەبەر تەوژم و تینی برژوایی قەرار دەگرێ لە وڵاتە سەرمایەدارەکان دا و هیچ شتێك وەدەست نایەنێ، سەرتاپا هەڵە و ناتەواو بوو، خۆزگە ئێمەش دەمان توانی وەك ڕژێمی سەرمایەداری کرێکارانمان لە لایەنی خۆراك و پۆشاك و پێداویستییەکانی ژیانەوە دڵنیا بکەین !![2]

---

(1) سەیری (باز گشت از شوروی) بکە نوسراوی ئەندرەژید لاپەڕە (12).

(2) سەرچاوەی پێشوو ص(75).

ئەو بیردۆزەیە دەیگوت: شۆڕشی مارکسیزم بە خێرایی دنیا دادەگرێ و دەوڵەت و دەسەڵاتی فەرمانڕەوا (حاكم) نامێنێ، بەڵام دەرکەوت کە ئەم قسانە گشتیان پووچ و بێ خەبەری بوون لە ئینسان و سروشت.

ئەو بیـردۆزەیە دەیگوت: جەنـگ دیاردەیەکە پەیوەســتە بە سەرمایەداری یەوە، خوا بکا ڕۆژێك نەیە کە بێ ڕەحمانەترین و خوێناوی ترین جەنگی دنیا لە نێوان دوو دەوڵەتی مارکسیزم دا بەرپا نەبێ !!

(...تێ شکانی مارکسیزم ئەنجامی هەڵە و کەمتەر خەمی سەرۆك و ژەنەڕاڵەکانمان نیە بەڵکو بە وردی ئەنجامی دەستوور و بنەماکانی مارکسیزم لینینیزمە).[1]

(...ڕابەرانی کۆمۆنیزم بەهۆی پابەندی یان بە دەستوورە کۆنە وشکەکانیانەوە وایان بە خەیاڵ دا دەهات کە گشت دنیا بێجگە لە دنیای کۆمونیزم بەهۆی ناکۆکی نێو خۆ دووچاری بەجێمان و شپرزەیی دەبێ، بەڵام وا نەبوو ڕۆژئاوا چ لە لایەنی ئابووری و چ لە لایەنی فیکری لە ئێمە پێشکەوتوو ترە).

(اندرو سوخاروف) زانای گەورەی گەردیلەناسی ڕووسیایی کە بە تاوانی ڕەخنە گرتنی لە سیاسەتی ڕژێمی مارکسیزمی لە ڕووسیا دەرکرا دەڵێت:

(...ئینسان مادام ژیانی لە نێو ژوورێکی داخراودا بێت هەست بەوە دەکات کە لە گرتووخانە (سجن)دایە، با هیچ جۆرە پێویستی یەکیشی بەوە نەبێت کە لە ژوورەکەی بچێتە دەرێ، هەتا ئەگەر شەو و ڕۆژ سەری خۆشی لە شیپانەی ئەو ژوورەوە نەدات، دە ئێمە ئێستا لەو چەشنە گیراوانەین !!)[2].

---

(1) بە زمامدارانی شووری: لاپەڕە (76).

(2) سەیری کتێبی (کشورمن و جهان) بکە نووسراوی سوخاروف لاپەڕە (63).

(اندرەژید) دەڵێ:

(...ئەگەر لە ڕووبارێکی گ چکە ب پەڕیوە کە لە تەنی شت ئەو (سووخوز)ەیە[3] دەگەیە چەند خانوویەکی نزم و پیس کە لە هەر یەکێکیان دا چوار کەس دەژین، هەرکام لەو خانوانە دوو مەتر و نیو بە دوو مەترە (2×2.5)، هەر نەفەرێك پێویستە دوو ڕۆبل کرێی ئەو خانووە بدات، هەر خواردنێکی چێشتخانەی (سووخوز) دوو ڕۆبل ی گەرەکە، بەڵام ئەم جۆرە خواردنە بۆ کەسانێك کە مانگانەیان لە (75) ڕۆبل پتر نیە نالوێ، بۆ یە پێویستە هەموویان بێجگە لە نان بە یەك ماسی نیو قوتوو قەناعەت بکەن و ڕازی بن.[1]

لە جێیەکی تردا دەڵێت:

(..چۆن دەگونجێ لەبەرامبەر بە سووك سەیر کردن یان لانی کەم ئەمیەت پێدانی خۆشبەختان و پارە دارانی ڕووسیا سەبارەت بە ژێر دە ستان وا تە خزمەت کاران و کرێکاران و ژنان و پیاوانی کرێ گرتە چاکتر بڵێم سەبارەت بە نەداران تووڕە نەبم و هەست بە ئازاردانی دەروون نەکەم؟! لە ڕوو سیا چینایەتی نیە، بەڵام هەژار و نەدار زۆرە ، زۆر زۆرە، لەگەڵ ئەوەشدا ئەمن بۆیە گەشتم کرد بۆ ڕووسیا کە هەژاران نەبینم یان لانی کەم چەند سبەینەیەك هەژاران نەبینم.

پێویستە ئەوەش بڵێم کە لە ڕووسیا هیچ جۆرە خێرخوایی و چاکە کردنێك نیە، چونکە لە پرۆگرامی دەوڵەت دا هەیە کە دەوڵەت ئەو کارە تێر کردنی

---

(3) (سووخوز) کێلگەیەکی ئیشتراکی یە کە بە پێچەوانەی کولخۆزەوە هیچ جۆرە خاوەنایەتی یەکی سەڵتی تێدا نابینرێ.

(1) سەیری کتێبی (کشورمن و جهان) بکە نوسراوی سوخاروف لاپەڕە (63).

دانیشتووان به ئەستۆوه بگرێ، بۆیه هیچ پێویست ناكات خەڵكی هەندێكیان دەسگرۆیی هەندێكیان بكەن !!

لەوەوه جۆره وشكی و ساردی یەك ـله پەیوه ـندی ن ـێوان ـخەڵكی دا دەردەكەوێ، هەرچەند به ڕواڵەت هاوڕێی یەكترن). [2]

میلۆفان دوجیلاس دەڵێت: [1]

(هەموو ئەو لایەنه سەلبی یانەی ماركسیزم گومانی وابو له داهاتوودا نایان هێڵێ له نێو خودی ئەویش دا پەیدا بوون و بوونه بەشێكی پێك هێنەری، ماركسیزم جووڵانەوەیەكی جەماوەری بوو به ناوی زانیاری یەوه وای ڕاگەیاند كه ئەو خەڵكەی له ژێر نیری زوڵم و زۆر و چەوساندنەوەدا دەناڵێنن بەهەشتیان لەسەر زەوی بۆ دروست دەكات، له سۆنگەی ئەوەوه ملیۆ ـنەها ئینـ ـسانی بەكوشت دا له پێناوی هێنانەدی ئەو خەونەی له هەوڵی مێژووەوه خوتخوتەی دڵی مرۆڤایەتی دەدات، بەڵام هەر هێندە زانرا بوو به چەند دەو ـڵەتێكی بیروقراتیانه كه لەسەر دەسەڵات و گەورایەتی و سەر چاوەكانی دارا ـیی و بازاڕەكانی جیهان و هەر شتێكی تر كه دەوڵەت و سیاسی یەكانی جی ـهان یەكتری لەسەر دەكوژن، یەكدی دەكوژن و بەردەوامیش یەكدی دەهاڕن.

...شیوعیایەتی به لەبەر كردنی كاڵای نیشتیمان پەروەری و به گرتنه بەری چەند ڕێیەكی تایبەتی كەمەندكێش كرا بۆ چەند ڕێیەكی نەزانراو كه بوون بەهۆی چەندین گیروگرفت و بەڵا، له ڕاستی دا ماركسیزم تۆوێكه به زەوی نیشتیمان پەروەری وەركراوه و بۆته هۆی هێنانه بەرهەمی گێرەوكێ شه و

(2) سەیری (باز گشت از شوروی) بكه لاپەڕه 44.

(1) سەرچاوەی پێشوو ص 46.

چەرمەسەری، ڕەنگە ئەوەش شتێکی چاوەڕوان کراو بووبێ بۆ بیردۆزەیەك لافی تەفسیر کردنێکی تەواوی بوونەوەر لێ دەدا و چارەنووسێکی دیکتاتۆرانە لەسەر ئینسان فەرز دەکات.

ئەو یاسا و دەستووره ئابووری‌یانەی کە شیوعی‌یەکان پێیان وابوو بە پێی نەخشەیەك دەبێتە هۆی لابرانی بەرهەم هێنانی بازاڕ و دەبێتە هۆی ئەوە کە هەر ئینسانێك بە پێی پێویست سەرف بکات، یان لینین گوتەنی: دەبێتە هۆی گۆڕینی زێڕ بۆ کانزایەك کە تەنیا بۆ دروست کردنی ئاودەستان بەکەڵك بێت، ئەو دەستووره ئابووری یە ئەمڕۆ بە دوای چارەسەرێك دا دەگەڕێت لە بازاڕی ئازاد دا، لە جێی لابردنی جەنگ وەك شیوعی یەکان بیریان لێ دە کردەوە دەوڵەتە شیوعی یەکان دەوڵەتە گچکەکانیان کردە کۆیلە، ئەوەتا مرۆڤایەتی ئێستا لە ژێر مەترسی ناکۆکی نێوان دوو دەوڵەتە زلە شیوعی‌یەکان دا دەژیەت واتە ڕووسیا و چـیـن، ناکۆکی یەك کە کەمتر نیە لە ناکۆکی ئەو دەوڵە تە شیوعی‌یانە لەگەڵ دەوڵەتی ڕژێمە کۆنەکان دا.

بەم شێوەیە (ڕزگار کەرانی مرۆڤایەتی) بە پەلە بەرەو جەنگی نێو خۆیی دەچن و (بەدی هێنەرانی بەختیاری) ناچار دەبن بە خەم ڕزگار کردنی خۆیانەوە بن.

مارکسی‌یەکان بۆیان نیە جگە لە خۆیان گلەیی لە کەس بکەن لەسەر ئەو نەگبەتی و ڕۆژ ڕەشی‌یەی بەسەریان هات، چونکە سووربوونیان لەسەر بڕوا بەوە کە لە توانایان دا هەیە سروشتی ئینسان بگۆڕن و هەوڵیان بۆ هێنا نە دی خەونەکەیان بە ڕسقاندنی کۆمەڵگایەکی خەیاڵی، تەنیا یەك ئەنجامی لێ هاتە دی ئەویش ئەوەیە کە پیرەکانیان و خۆشیان بوونە نێچیری ئەو توند و تیژی‌یەی هەڵیان ئایساند.

ئینسان لە ژێر سایەی مارکسیزم دا سەلماندی کە بە زەحمەت ڕام دەکرێ هەروەك لە گشت قۆناغە مێژوویی یەکانی تردا سەلماندوویەتی.

دیسان سەلماندنی کە ناتوانێ خۆی بگونجێنێ لەگەڵ چەند بیردۆزەیەکی میسالیانەدا بە تایبەتی ئەو بیرە میسالی یەی کە خۆی خڕ هەڵداوە لە تەسك کردنەوەی سنووری ئازادی و دیاری کردنی چارەنووسی دا). [1]

لە جێیەکی دیکەدا دەڵێت: [1]

(... ئێ ستا شیوعی یەکان خەون بە بەهە شتە زەمی نی یە خەیاڵی یە بەزایەچووەکەیانەوە نابینن واتە بەهەشتی برایەتی جی هانی مەگەر بە قسە نەبێ !

گیروگرفتی مارکسیزم و ئەو گەلانەی لە ژێر ڕکێفی دا دەژین هێندە پان و بەرین و هاڵۆزە هیچ ژیری یەك ناتوانێ دەخۆیدا وەحەوێنێ یان گرێیەکانی بکاتەوە.

... ئەگەر بێت و وشەی (سەرمایە) بگۆڕینەوە بە و شەی (حـ یزب)، دەتوانین بەچاوی خۆمان چارەنووسی شـیوعیایەتی ببینیـن لە هەمان چارەنووس دا کە مارکس بۆ سەرمایەداری دیاری کردوە: (دەس بەسەرداگرتنی سەرمایە (حیزب) دەبێتە کۆسپ و لەمپەر لە ڕێی ئەو بەرهەم هێنانەدا کە لە گەڵی دا و لە ژێری دا گەشەی کردوە !!

(..هەر خوا دەزانێ داهاتوو چۆن دەبێ، بەڵام ئێمەی ئینسانی ئاساییش دەتوانین تێبینی بکەین کە مارکسیزم دوو هەڵەی پشت شکێنی کردوون:

(1) (مجتمع غير كامل الشيوعية المتفككة. ميلوفان دوجيلاس. لاپەڕە (19، 20، 21).
(1) سەرچاوەی پێشوو ص (156، 157).

1- ئەو ئەنجامە كۆتاییيەی ڕەچاوی كردبوو بۆ ڕژێمە سەرمایەدارییەكانی ڕۆژئاوا نەهاتە دی، چونكە ئەو ڕژێمانە نەك هەر نەمردن بەڵكو زانیشیان چۆن ڕێ دەپێون لە پێش كەوتنی تەكنۆلۆجیادا.

2- ڕێكاری ژیان لە وڵاتە ماركسییەكان دا زۆر نزمتر بۆتەوە لەو ئاستەی بۆیان دانابوو)[2]

خوێنەری بەرێز !

زۆر جاران كە لەگەڵ ماركسی یەكان دا دەكەویە گفت و گۆو بەهێنانەوەی چەندەها بەڵگەی واقیعی لەسەر پووچی ماركسیزم لە واقیعی ژیانی ئەو كۆمەڵگایانەدا كە بیردۆزەی ماركسیزمیان تێدا چەسپێنراوە، پێت دەڵێن ئاخر بابە تا ئێستا ئەو بیردۆزە یە بە چاكی جێ بەجێ نەكراوە و خەتای بیروباوەڕەكە نیە !!

بەڵام با بزانین (میلۆڤان دوجیلاس) چ دەڵێت لەو بارەوە:

(...ئەو تێ شكان و سەرنەكەوتنەش دەگەڕێتەوە بۆ زاتی ماركسیزم، بۆیە وەك دەردەكەوێ چارەكردنی ئەستەمە...ماركسیزم لە مل ملانێ دایە لەگەڵ ژیان دا، وە ئەوانەی گۆڕی بۆ هەڵ دەقەنن هەر ئەو كەسانەن كە بە پێ ی ڕێنموونی یەكانی كار دەكەن، لە ماوەی پشت (جیل) یێك دا سەركردەكان لە شۆڕش گێڕی یەوە گۆڕان بۆ چەوسێنەرەوە و لە چەوسێنەرەوەیی یەوە بۆ بێ

(2) سەرچاوەی پێشوو ص (162).

بەند و باری و جارێکی دی بیرەکانی مارکسیزمیان بەکارنەهێنا مەگەر وەك دروشمێکی بازرگانی.

وە ئەو هەموو دەسکاری کردنەی سەرکردەکان و بەرهەڵستی نەفامانەیان لە ئاقار واقیعی ژیان و بیردۆزەی نەگونجاوو پێکەوە دژدا شێوەی مارکسیزمی گۆڕی و دزێوی کرد، ئەو مارکسیزمەی کە لە ڕا بوردوودا جێی هیوا و تروسکەی ئاواتی ملیۆنەها زەحمەت کێش بوو وای لێ هات بوو بە ناقۆلا ترین و نالەبارترین ڕژێم !!)[1].

3- ئەوە کورتەیەك بوو دەربارەی واقیعی پڕ گێرە و کێشە و (قڕی و پڕی) هەردوو جیهانی ڕۆژهەلات و ڕۆژئاوا، ئێستاش با سەرێك لە ژیانی ئەو ولاتانە بدەین لە لایەنی کۆمەلایەتی و ئەخلاقی یەوە:

أ- ڕەگەز پەرستی:

(..لە شارستانەتی ڕۆژئاوا ئینسانی سپی پێست لە هەموو شتێك دا جوێیە لە ئینسانی ڕەش پێست، ئەو ڕێیەی سپی پێیدا دەڕوات بە هیچ کلۆجێك ڕەش بۆی نیە توخنی کەوێ، وە کاتێك (سپی) ناچار دەبێ ئیش بە بابای (ڕەش) بکات لەبەر هەرزانی کرێکەیان لەسەری پێویستە هەر پاش دەست هەڵگرتنی لە کار یەکسەر لە کێڵگەی سپی یەکان بچێتە خوار بۆ کۆڵێتەکانیان، کە زۆر لە خانووبەرەی سپی یەکانەوە دوورن !!

(1) مجتمع غير كامل الشيوعية المتفككة، ميلوفان دوجيلاس ص(167).

هەروەها سپی یەکان دەرگا و ڕێ و بانی تایبەتی یان هەیە لە وەزارەت و دایرەکانی دەوڵەت دا، وە شوێنی دانیشتنی تایبەتی یان هەیە لە نێو پاسی هاتووچۆدا ؟!)[1] .

(..لە چاخانە و باغی گشتی و گۆمی مە لەکردنیش دا سپی یەکان ئیمتیازی تایبەتی و قانوونی خۆیان هەیە!

بۆ وێنە لە (جوهانسبورغ)دا کە بە دەوڵەمەندترین شاری دنیا دادەنرێ، لێك جوێ کردنەوەی ڕەگەز پەرستانەی ڕەش و سپی تەنیا لە ترومبێلە گشتی یەکان و چێشخانە و شانۆ و خەستەخانەکان دا بەڕێوە نابرێ، بەڵکو لە بینا گشتی یەکانیش دا دەرگا و ئەسانسۆر (مصعدة)ی تایبەتی هەیە بۆ سپی یەکان و جۆرێکی تریش بۆ ڕەشەکان !!

لە قەراغ دەریاکان دا هەموو کاتێك ئەندازەی (500) مەتر هەیە کە ڕەش پێستەکان لە سپی یەکان جوێ دەکاتەوە و بۆیان نیە تێکەڵ بن!![1].

.. هەڵبەتە خانوو بەری سپی یەکان و ژن و ژن خوازی یان جوێ یە لە ڕەش پێستەکان بەڵام ئایا تەنیا ئەوەندە هەیە لە هەگبەی شارستانەتی ماددی دا و هیچی سەبارەت بە ڕەگەز پەرستی؟ دیارە نەء !

لە خوارووی ئەفریقادا پێویستە هەر ئەفریقایی یەك ئیجازەی هاتوو چۆ (اجازة مرور)ی پێ بێ کە تێ یدا نوسرا بێ ئەو کەسە بۆی هەیە لە گەڕەکی سپی پێستەکان دا دانیشێ لە نیزیك شاری (جوهانسبورغ) وە تێ ی دا نوسرابێ

(1) سەیری (صور متقابلة من حضارتين متقابلتين) بکە (هادي المدرسي) لاپەڕە (29).

(1) سەرچاوەی پێشوو ص (33).

بۆی هەیە بچێتە نێو شار بۆ ئیش کردنێ وە تێیدا بێت کە بۆی هەیە ـ بە شەوێ لە نێو شاردا بمێنێتەوە !)[2].

... وە لە ڕۆدیسیا کە (90) هەزار سپی دەستیان بەسەر چارەنووسی (16) ملیۆن ڕەش دا گرتوە، هەر بە هەمان پێ و دان حیساب لەگەڵ ڕەش پێستەکان دا دەکرێ، بۆ وێنە:

(جوردون وود) ئەفسەرێکی پێشووی سوپای سپی پێست لە لەندەن ـ بە ڕۆژنامە نووسەکانی گوت: بە فەرمانی (أيان سميث) سەرۆك وەزیری سپی دوو ئەفریقایی مەدەنی بێ چەك و بێ تاوانم کوشت.

هەروەها گوتی: لە ڕۆدیسیا یاسای هەڵس و کەوت لە نێو سپی و ڕەش دا ئەوەیە: ئەی سپی ڕەش بکوژە، ئینجا بپرسە بۆچی بێرەدا دەڕۆیی، یان لێرەدا ڕاوەستابوو؟!

دیسان گوتی: زۆر جاران لەگەڵ برادەرانم دا ئەفریقایی یەکانم کوشتوون و ئینجا پارچە پارچەم کردوون و دەرخواردی کەر گەدێنانم داون، هەرچەندە هیچ کام لەوانەش چەکیان هەڵنە گرتوە.

هەروەها (جوردون وود) چەند وێنەیەکی پێشان داوە لە کۆمەڵە قامك و گوێ و لووت و ئەندام جینسی بڕاوی ڕەش پێستەکان..)[1].

(...لە ئەمریکاش تا ئێستا دیاردەی چەوسێنرانەوەی ڕەش پێستەکان هەر ماوە بۆ وێنە:

لە بیست ویلایەتی ئەمریکیدا ڕێگە بە ڕەشەکان نادرێ کە لەگەڵ سپی یەکان لە یەك قوتابخانەدا بخوێنن.

---

(2) سەرچاوەی پێشوو ص (36).

(1) سەرچاوەی پێشوو ص (37، 39).

دیسان لە زۆربەی ویلایەتەکانی ئەمریکادا ڕێگە نادرێ کە پیاوێکی ڕەش ژنێکی سپی بێنێ یان بە بەراوە ژووەوە.

لە مەیدانی ئیش کردنیش دا قانوونی هەندێك لە ویلایەتەکان ڕێ بە کرێکارە ڕەشەکان نادات کە لەگەڵ کرێکارە سپی یەکان لە یەك شوێن دا بن، هەروەها کرێکارە ڕەشەکان بۆیان نیە لەو دەرگایەوە هاتووچۆ بکەن کە تایبەتە بە سپی یەکانەوە!).

لە مەیدانی کۆمەڵایەتیش دا قانوونی (14) ویلایەت حوکم دەکات بە جوێ کردنەوەی نەفەرە سپییەکان لە ڕەشەکان لە شەمەندەفەران دا ، وە لە ژووری تەلەفۆن کردن و لە خەستەخانەدا، تەنانەت لە خەستەخانەی نەخۆشی یە مێشکی یەکانیش دا، جیاوازی لە نێوان شێتی سپی شێتی ڕەش دا دەکەن !!

وە تەنانەت لە کەنیسەکانیش دا جیاوازی ڕەگەز پەرستانە هەیە !!

ئەوە هەمووی لە کاتێك دا کە (10%)ی دانیشتووانی ئەمریکا ڕەشن واتە (23) ملیۆن!!

جێی سەرنجە کە ڕێژەی خۆکوشتن (انتحار) لە ڕیزی ئەو گەنجە ڕەشانەدا کە تەمەنیان لە نێوان (15-24) دایە زۆر زۆر بووە، خۆ لە نێو ئافرەتان دا ڕێژەکە (3) چەندانە بووە!

دیسان تەمەنی ئینسانی ڕەشی ئەمریکایی بە (6) ساڵ کەمترە لە ئی سپی، وە ڕێژەی مردووانی دایك و شیرە خۆرە ڕەشەکان دەگاتە (3) سێ ئەوەندەی ئی سپی پێستەکان.[1]

ب- بێ ئەخلاقی و ڕەوشت پیسی:

(1) سەرچاوەی پێشوو ص (44، 55، 49).

(...هەر لە پێنج کچی ئینگلیزی کە دەچن بۆ کەنیسە یەکێکیان زگ پڕە، وە لە لەندەن هەموو ساڵێك زیاتر لە (500.000) بیژوو (زۆڵ) لە دایك دەبن، وە لە هەر (20) منداڵێك یەکێکیان زۆڵە !!

لە ئەنجامی ئەو هەموو بەرهەڵدایی یە یە کە لە ویلایەتی (کالیفۆرنیا) لە ساڵی (1956)دا لە (87452) ژن هێنان (4471) تەڵاق دان ڕووی دا، هەروەها لە بەریتانیا: ژنان لە تەعدا لێ کردنی جینسی مەترسی یان هەیە، وە باوکان مەترسی ژنان و کچانیان هەیە.

تەنانەت ماوەیەك لەمەوبەر پیرەژنێکی (90) ساڵە کەوتە بەر ڕکێفی تەعدا و کوتەك لێدانی (3) کەسی لاو کە تەمەنیان لە (17) ساڵ پتر نەبوو، پیرەژنەکە سەرەڕای شکانی دەم و چاوو شەویلاگەی سێ پەراسووشی شکابوون !!

لەهەر (15) ئافرەتی پیر یەکێکیان مەترسی تەعدای جینسی لێ دەکرێ، ژنان لەم تەمەنی پیری دا لە هەموو کەسێکی دیکە زیاتر جێی مەتر سی تەعدان.

لە (50%) ژنانی (65) ساڵە و زیاتر مەترسی هێرش بردنە سەر و تاڵان کردن و گیرفان بڕینیان هەیە !

لە هەر (15) ژن (7) یان مەترسی یان لێ دەکرێ کە شەوێ بە سەر شەقامەکان دا بڕۆن.

گرنگترین سەرژمێر (ئامار) کە بە دەست گەیوە ئەوەیە کە نیوەی خەڵکی بەریتانیا چ ژن و چ پیاو چ گەنج و چ پیر لە هێرشی شەوانەی سەر کۆڵان و جادەکان دەترسێن.

لەهەر (10) کەسێك چوار لە دایك و باوکان مەترسی منداڵەکانیان هەیە کە لە دەمی یاری کردن دا بێگانە زیانیان لێ بدەن.

لەهەر (10) دایك و باب (3) یان مەترسی زیان گەیاندنیان هەیە بە منداڵەکانیان لە دەمی چوون و هاتنەوە لە مەکتەب.

زۆربەی زۆری ئەو تاوانەی کە لە ئەمریکا و ڕووسیا و ئەوروپادا ڕوو دەدەن بەهۆی خوو پێوە گرتنی خەڵکی ئەو شوێنانەوەیە بە ئارەق (مەی) خواردنەوەوە.

یەکێك لە سەرکردەکانی ئەمریکا گوتی: ئەمریکا لە ماوەی (10) ساڵ دا (18) هەزار بیلیۆن دۆلاری لە مەی خواردنەوەدا سەرف کردوە، لە ئەنجامی ئەوەدا پتر لە (100.000) سەد هەزار گەنج براو نە (دار المساكین) و[٭] (2000) دوو هەزار خۆیان کوشتوەو (150.000) سەد و پەنجا هەزار ئافرەت براونە بەندیخانە و (1500) هەزار و پێنج سەد کەس کوژراوە و (200.000) دوو سەد هەزار ژن بێوە ژن بووە و یەك ملیۆن (1000.000) منداڵ بێ باب بەجێ ماوە.

دیسان بەهۆی ئەو مەی خواردنەوەوە لە ئەمریکا لە هەر (25) دەقەدا یەك تاوانی گەورە و لە هەر (24)سەعات دا (3)قەتڵ و پێنج زینای بە زۆرە ملی و سێ دزی گەورە و سێ هەزار دزی گچکە ڕوو دەدات.

ڕۆژنامەی (پراڤدا)ی ڕووسی نوسیویەتی: (خواردنەوەی مەی لە ڕووسیادا بۆتە هۆی زیاد بوونی ژمارەی تاوان و غایب بوون و کەم و کەسری لە کاری کارخانەکان دا)[1].

سولژنیتسن دەڵێت:

---

(1) خانووی پەك کەوتان.

(1) مفاسد تمدن غرب لاپەڕە (32، 33، 34) از مهرداد مهرین.

(..مەترسی مەی خواردنەوە لەكۆمەڵگای ڕووسیایی‌دا شتێك نیە گومانی لێ بكرێ، تازە ڕۆژنامەی (ژن مین ژیبائو) چاپی پكین نووسیویەتی:

(..كۆمەڵگای ڕووسیا دووچاری خراپەكاری ، دزی ، سوود خۆری، داوێن پیسی و مەی خواردنەوە و مادده بێ هۆش كەرەكان بووە، بڵاو بوونەوەی ئەو خراپی و ناتەواوی یانە ماهیەتی كۆنەپەرستانە و مە شەخۆری كۆ مەڵگای ڕووسیایی‌مان بۆ دەردەخات.

كرێكارانی ڕووسیا زۆربەیان چونكە ناتوانن هەست و نە ستی دژ بە دەوڵەتی خۆیان سەبارەت بە كاربەدەستانی خۆیان دەربڕن پەنا دەبەنە بەر (مەی)، شەخسی مام نێوەندی ڕووسیایی دوو هێندەی شەخسی مام نێوەندی ئەمریكی مەی بەكاردێنێ، وە هەر ساڵێك (7–6) ملیۆن نەفەر لە خەڵكی ڕووسیا بە مەبەستی تەرك كردنی مەی دەبرێنە دەزگا ووریا كەرەوەكانەوە، سەرەڕای ئەوەش مادده بێ هۆش كەرەكان زیادیان كردوە و لە بارتەقای ویش دا سزا و جەزرەبەی ئەو مادده بێ‌هۆش كەرانەش هەڵكشیوە.

چونكە پلەی بڕوانامە (الشهادة) یەكێكە لەو ڕێ‌یانەی لێیانەوە دەگەی بە ناوو شۆڕەت و سامان لە ڕووسیادا، زۆربەی خەڵكی وێ دەستیان داوەتە دزین یان كڕینی بڕوانامە.

...داوێن پیسی دیسان وردە وردە لە ڕووسیا تەشەنە دە كات و ئەو نەخۆشی‌یانەش كە ئەنجامی سروشتی وین پەرە دەستێنن..)[1]

---

(1) بەزمامدارانی شوروی (سولژنیتسن) لاپەڕە (22، 23).

(...پزیشکانی ستۆکهۆڵم لە کتێبۆلکەیەك دا کە لە پاریس بلاَو کرایەوە دەریان بڕی کە منداڵێك بە سەرخۆشی لە دایك بووە بەهۆی بەردەوامی دایکی لەسەر مەی خواردنەوە !!

لە ئەڵمانیا سێ پزیشك وتوێژێکیان کرد لەگەڵ قوتابیانی زانکۆی (بۆن) بۆ زانینی ئەندازەی بلاَوبوونەوەی خواردنی ماددە بێ هۆش کەرەکان لە نێو قوتابییان دا، وە دەرکەوت کە 5/1ی قوتابییان جۆرێك لەو ماددە بێ هۆش کەرانە دەخۆن، قوتابیانی کولێجی (پزیشکی گەری) لە پێش هەمووا نەوە دێن..)[2].

(...بەلاَم ئەگەر ئەنجامی ئەو پشکنینە کە لە زانکۆی (بۆن)دا بەڕێوە برا بەرامبەری پێ بکرێ لەگەڵ ئەوەی بەڕێوە برا بۆ قوتابییانی زانکۆی (سوربون) لە ساڵی (1976) دەبینرێ کە ڕێژەی زانکۆی سوربون زیاترە لەو بارەوە چونکە لە زانکۆی سوربون دا ڕێژەی قوتابییانی مەی خۆر گەیوەتە (63%).

(...پۆلیسی فەڕەنسی ڕای گەیاند کە نیوەی تاوانەکانی پاریس بەهۆی ماددە بێ هۆشکەرەکانەوە دێنە دی، چونکە بابای مەی خۆر دەبێتە دز و ڕێ گر و پیاو کوژ، بۆ هێنانە دی ماڵ و دارایی بۆ کڕینی پێویستی یەکانی.

(...لە ئەمریکا (35) ملیۆن کەس ماددە سەرخۆش کەرەکان بەکار دێنن...لە نێویان دا هەرسێك کوڕەکەی (کارتەر) هەن، هەروەها هەر بە شەش سەعات لە ئەمریکا نەفەرێك دەمرێ تەنیا بە هۆی (هیرۆیین)ەوە!!

(...وە لە ئیتاڵیا یەکێك لە دەزگا کۆمەلاَیەتی یەکان ڕای گەیاند کە بەردەوامی لەسەر مەی خۆری پڕ مەترسی ترین نەخۆشی کۆمەلاَیەتی یە کە

(2) (صور متقابلة من حضارتين متقابلتين) هادي المدرسي. لاپەڕە (63، 65).

تووشی گەل هاتوه، وە ڕاپۆرتەکان ئاماژە دەکەن کە ژمارەی مەی خۆران گەیوەتە (4) ملیۆن کەس، مەی خواردنەوە لە ئیتالیا سێیەمین هۆیە بۆ مردن لە دوای شێر پەنجە و نەخۆشی یەکانی دڵ.

بەڵام ئایا هۆی ئەو هەموو مەی خواردنەوە چیە؟!

یەکێك لە پزیشکە فەرەنسایی یەکان دەڵێت: (ئێمە لە کۆمەڵگای خۆمان دا بەختیاری نابینین، مادده سەرخۆش کەرەکان تاقە هۆی وەدەست هێنانی بەختیاری زایە بوو و لە دەست چوومانن)[1].

هەڵبەتە هۆی نەبوونی بەختیاری و کامەرانیش: نەبوونی ئیمان و عەقیدە و هەبوونی خەفەت و دڵەڕاوکێ و بێ ئیشی و بڵاو بوونەوەی داوێن پیسی و بەسێنایی وەدەست هێنانی مادده بێ هۆش کەرەکانە.

ج. هەبوونی مەترسی و هەست نە کردن بە ئاسایش:

(... بە شێوەیەکی گشتی لە ئەمریکا لە هەر چرکەیەك دا تاوانێك و دزی یەك دەقەومێ !

وە لە هەر (30)چرکەدا دزییەکی چەکدارانە:

وە لە هەر (60) چرکەدا دزینی کچێك !

وە لە هەر (5) دەقەدا دزینی ترومبێلێك !

وە تەنیا لە ساڵی ی(1974) دا (10) هەزار ئەمریکی کوژران[1].

---

(1) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (65و67).

(1) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (89).

(.. وە لەگەڵ ئەوەش دا دەوڵەت هەر ساڵێك (91) ملیار دۆلار خەرج دەكات بۆ نەهێشتنی تاوان، وە لە بەندیخانەكان دا (35) هەزار تاوانباری مەترسی لێ كراو هەن!

(... سەرژمێری یەكانی ئەڵمانیای ڕۆژئاوا دەڵێن:

1. (3) ملیۆن تاوان لە ئەڵمانیا ڕوو دەدات لەهەر ساڵێك دا.
2. لە (20٪)ی ئەڵمانیەكان حەوجێی پزیشكی نەفسین واتە لە (60) ملیۆن (12) ملیۆن سەر لە خەستەخانە ژیری و دەروونی یەكان دەدەن.
3. لە ئەلمانیا هەموو شتێك قابیلی دزرانە هەر لە پێڵاوو خانوو و بەرەوە بیگرە هەتا شەمەندەفەر و بەنزین خانە و چەك.
4. چینایەتی (قڕی و پڕی) لە كۆمەڵگای ئەڵمانی دا بە پیسی بلاَو بۆتەوە چونكە لەگەڵ دەوڵەمەندی ئەو دەوڵەتەدا 4/1ی دانیشتووان لە هەژاری دا دەژین، (5) ملیۆن خێزان [2] سەرمایەی مانگێكیان ناگا تە (500) مارك، واتە (60) دینار، بەڵام 12 هەزار خ ێزان سەرمایەی هەر ساڵێكیان پترە لە (1) ملیۆن مارك !![1]

هەڵبەتە باقی دەوڵەتەكانی تریش وەك : سوید و نەرویج و ئیتاڵ یا و ئەرجەنتین و بەریتانیا و هتد لە هەمان بارودۆخ دا دەژین.

د.كپ كردنی ئازادی ئینسان و تواندنەوەی ئیرادە و پلێ شاندنەوەی كەسایەتی لە كۆمەڵگا ماركسیزمی یەكان دا:-

---

(2) واتە هەر خێزانێك لەو (5) ملیۆنە.

(1) باز گشت از شوروی لاپەڕە (36).

(ئەندرەژید) دەڵێت: (لە ڕووسیا هەمیشە و لە پێش هەموو شتێك دا پێویستە ئەوە لە بەرچاو بگیرێ کە سەبارەت بە هەر مەسەلەیەك و بە هەر شتێك پێویستە تەنیا یەك بیر و باوەڕ و هەڵوێست هەبێت و بەس...)[2].
هەروەها دەڵێت:

(..دام و دەزگای خوێندن و فێر کردن لە ڕووسیا تەنیا ئەو شتانە باس دەکات کە بتوانێ بیروهۆشی خەڵك ئامادە بکات کە درووود و سڵاو بۆ دیداری دەوڵەت بنێرن، وە نووکی پەروەردە و فێرکردنی ڕووسیایی تەنیا بەم مەبەستە تیژ کراوە.

...دەزانین کە بە ڕواڵەت لە ڕووسیا ڕەخنە لەخۆ گرتن (النقد الذاتي) زۆر بە گرنگ سەیری دەکرێ و دایمە لەسەر زاریانە، ئەمن کە لە دووڕا شتێکم لەو بارەوە دەبیست زۆر دڵم پێ خۆش دەبوو بیرم دەکردەوە کە ئەگەر بە دڵسۆزی بەکار بێنرێ ئاکامی زۆر چاکی دەبێ، بەڵام زۆر زوو زانیم کە ئەو ڕەخنە لە خۆ گرتنە هیچ شوێنەوارێکی نیە، بێجگە لە چەند ڕەخنە یەکی جوزئی و گچکەلۆکە، وەك: بۆچی گۆشتاوی نیوەڕۆ ناخۆش بوو؟!

بێجگە لەم چەشنە ڕەخنە گچکانە ڕەخنە لەخۆ گرتن تەنیا لەو جوغزەدا خڕ هەڵدراوە کە خۆیان یان لە یەکێکی تر بپرسن: ئایا فلان و فیسارە مەسەلە بە پێی دەستووری ڕژێم بوو یان نا؟ ئەمما دەربارەی خودی دەستوور و بەرنامەی دەوڵەت هەرگیز باسێك یان ڕەخنەیەك نایەتە دی، ئەوەی کە باسی لێ بکرێ تەنیا ئەوەیە کە ئایا فلانە ئیش و فلانە قسە وەکو پەیرەوو پرۆگرامی پیرۆزە

(2) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (98، 99).

یان نا؟ وە هاوار بە حاڵی کەسێك کە نەختێك لا قی لەو بەڕە یە تێ پەڕێنێ...!!)[1] .

(... ڕژێمی شیوعی پێشتگری لە دانیشتووانی خۆی دەکات لە زانینی هەواڵ و ڕووداوەکانی دنیا، وە هیچ هەواڵێك بە ئینسانی نێو وڵاتە شیوعی یەکان ناگات مەگەر ئەو هەواڵانە نەبێ کە ڕژێم دانیان پێدا دەنێ، بۆ وێنە ئامێری ڕادیۆ نیە غەیری ئەو جۆرانە کە توانای وەرگرتنی شەپۆلی ئیسگاکانی تریان نیە.

دیسان ئامێرەکانی شێواندن (تشويش)یش کاری خۆیان دەکەن لە ئیستگاکان دا تاکو ئەوانەی ئامێری گەورە شك دەبەن نەتوانن لە دەرەوەی ڕووسیا بەڵەد بن!

وە ئەندازەی ئەو ئامێرانەی بۆ شێواندنی شەپۆڵی ئیستگاکانی دەرەوە دانراون لە وڵاتە مارکسیزمی یەکان دا بە دەور و بەری (2500) ئامێر دەگەن.

وە ئەو پارەیەی لە دروست کردنیان چووە بە (100) ملیۆن دۆلار دەگات.

هەروەها ساڵانە نزیکەی (35) ملیۆن دۆلار خەرج دەکەن، واتە چوار ئەوەندی کە سەرف دەکرێ لە هەموو ئیستگا غەیرە شیوعیەکان دا کە شەپۆڵەکانیان دەنێرن بۆ وڵاتە شیوعی یەکان.

سەربارەی ئەوەش ڕژێمە شیوعی یەکان بەرگری هاتنە ژوورەوەی هەر جۆرە کتێبێك دەکەن کە لەگەڵ باوەڕی پیرۆز (مـ قدس)ی ڕژ یم دا نالوێ و

(1) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (38)

کاربەدەستانی دەوڵەت لیستەی ئەو کتێبانە ئامادە دەکەن کە میللەت بۆی هەیە بیان خوێنێتەوە.

شتێکی سروشتیشە کە لە بارودۆخێکی وادا گەل تا ئەندازەیەك ڕازی دەبێت لە ڕژێم، چونکە هیچ شتێکی تر شك نابات لەجێی دا دای نێت.[1]

خوێنەری ئازیز !

پێم وایە بە خستنە ڕووی چەند نموونەیەکی دزێوو ڕەش و تاڵ لە ژیانی کۆمەڵگا ڕۆژهەڵاتی و ڕۆژئاوایی‌یە لاڕێ بووەکان لە ڕاستە شەقامی ژیان، لە بەرنامەی خوا، ماندووم کردی و دەروونم ئازار دای، بەڵام داوای لێ بوردنت لێ‌دەکەم چونکە ناچار بووم، بۆ خاتری وەی چاکتر قەدری ڕۆژی ڕووناکی ئیسلامەتی بزانی چەند تابلۆیەکت لە شەوگاری ئەنگوستە چاوی ڕێ چکە دەسکردەکان بخەمە بەر نیگا، ئێستاش بۆ ئەوەی برێك دڵ و مێشکت مشت وماڵ بکرێ و تیف تیفە بدرێ، چەند قسەیەکی خۆشت بۆ دەگێڕمەوە کە دانیشتووانی هەژار و برسی ڕووسیای بێ بەش لە ئازادی دەربڕینی بیروڕا کردوویانە بە شێوازی دەربڕینی هەست و نەستیان:

یەکەم :

- : پەیکەری ئیسقان چیە؟!

+ : بابای جوتیارە دوای ئەوەی بەروبوومەکەی تەسلیمی دەوڵەت دەکات هەروەها بەر لە تەسلیم کردنیشی !!

---

(1) سەیری کتێبی (لا للرأسمالية لا للماركسية نعم للاسلام) بکە نوسراوی هادی المدرسی لاپەڕە (193، 194).

دووەم :

- : ئادەم و حەووا چ ڕەگەزێکیان هەبوو ؟

+ : بێ گومان ڕووسیایی بوون.

-: بۆچی؟

+: چونکە بە ڕووت و قووتی دەژیان و بڕواشیان وابوو لە بەهەشتیدان!

سێیەم :

- : سەرمایەداریەتی چیە؟

+ : بریتی‌یە لە چەوساندنەوەی ئینسان بۆ ئینسان.

- : ئەدی شیوعیایەتی چیە؟!

+ : ئەو ڕاست بە بەراوە ژووەوەیە: چەوساندنەوەی ئینسانە بۆ ئینسان !!

چوارەم :

- : هۆیە سەرەکی‌یەکانی بەرەو پێش نەچوونی کشت و کاڵی ڕووسیا چین؟!

+ : ئەو هۆیانە بەڕێز ئەمانەن: زستان، بەهار، هاوین و لە کۆتایی دا پاییز !!

پێنجەم:

- : ئایا ڕێ دەکەوێ فیل تووشی (قۆڕی) ببێ؟!

+ : بەڵێ ، ئەگەر بیەوێ باری ئابووری‌مان بەرزکاتەوە !!

شەشەم :

- : ئەگەر ئینسان مرد چی لێ دەکەن ؟!

+ : ئەگەر ئینسانی چاك بووبێ هیچ، ئەمما ئەگەر خراپ بووبێ ڕژێمی شیوعیایەتی بۆ دروست دەکەن و دەیخەنە نێوی !!

حەوتەم :

- : ئایا دەگونجێ خوا بپەرسترێ؟!

+ : هەتا بەڕێزان سەرکردەکانی حیزب هەبن...نەخێر !!

هەشتەم :

- : پاش ئەوەی ڕژێمی مارکسیزمی دەڕووخێ چ دەقەومێ ؟!

+: کۆتایی بەسەردەمی دەوڵەت دێ و چاخی مرۆڤ دەست پێ دەکات !

نۆیــەم :

- : لە کۆنگرەی حیزبە شیوعی‌یەکان دا چ دەڵێین ؟

+ : دەڵێین: ئاوا کار دەکەین، ئاوا دروست دەکەین، وە ئاوا میدالەتان دەخۆین !

دەیـەم :

- : چەند کات پێویستە بۆ رووخانی شارستانەتی مارکسیزم؟

+ : هیچ.

-: بۆچی؟

+: چونکە هەر دروست نەبووە تا پێویست بە ڕووخانێ بکا !

یازدەم:

- : منداڵێك لە بابی پرسی:

8+8.. چەند دەکات ؟!

بابی گوتی: پێش هاتنە کایەی ڕژێمی شیوعی دەی کردە (16)، ئەمما ئێستا نازانم، چونکە پێوەرەکان زۆر گۆڕراون و نازانم بە تەواوی ئەنجام چیە ![1]

---

(1) سەیری کتێبی (لا للرأسمالية لا للماركسية نعم للاسلام) بکە نوسراوی هادی المدر سی لا پەڕە (162-145).

لێرەدا کۆتایی بە گەوهەری [2] یەکەمی ئەم ئایەتە مەزنە دێنین و دەچینە خزمەت گەوهەری دووەمی.

بەڵام بەر لەوەی دەست بکەین بە تێوەڕامانی گەوهەری دووەم وای بە چاك دەزانم پوختەی گەوهەری یەکەم لە چەند دێڕێك دا بخەمەوە بەرچاو:

لە لاپەڕەکانی پێشوودا دوو بەڵگەمان هێنایەوە بۆ سەلماندنی ڕاستییەك ئەویش ئەوەیە کە بەرنامە و دەستووری ژیان بەتەنێ خوا دەتوانێ نەخشەی بکێشێ و دیاری بکات، چۆنیەتی فامرانەوەی ئەو ڕاستییەش لە ئا ـیەتی ﴿اهدنا الصراط المستقيم﴾ ئاوایە:

بەندەکان پاش ئەوەی گوتیان: ئەی خوایە بەس تۆ دەپەرستین و هەر هاواری تۆ دەکەین، زانیان کە پەرستنی خوا بە بێ بەرنامە و پەیڕەوێك ناچێتە سەر، ئینجا گوتیان: ﴿اهدنا الصراط المستقيم﴾ ڕێی ڕاستمان پێشان بدە، چونکە زانیان کە ڕێی ڕاستی ژیانی ئینسان هەر خوای ئینسان دەتوانێ دیاری بکات.

---

(2) هەڵبەتە پێویستە خوێنەری خۆشەویست بزانێ کە ئەوەی لێرەدا باس کرا سەبارەت بە ڕژێ ـمی سەرمایەداری و مارکسیزمی لوێچێك بوو لە تەغارێك و بە پشتیوانی خوای گەورە لە داهاتوودا نوسراوێکی سەربەخۆ تەرخان دەکەین بۆو مەبەستە.

ئێستاش کە (2006/3/8) ە دەڵێم :

بلووکی ڕۆژهەڵات بنیات نراو لەسەر فەلسەفەی مارکیستی لە ساڵی (1991) ەوە لەبەریەك هەڵوەشاوە و بلووکی ڕۆژئاواش بەقیادەی ئەمریکا دەردونەخۆشی نەهامەتییەکانی سەدقات زیاد بوونە ، بە تایبەتی ئەمریکا کە لە ژێر باری کوێخایەتی کردن بەسەر دنیادا پشتی چەمیوەتەوە ـ پێم وایە ـ زۆری نەماوە بە دەردی یەکێتی سۆڤیەت بچێ!!

ئەو دوو بەڵگەیەش کە هێنامانەوە بۆ سەلماندنی ئەو ڕاستەیە بریتی بوون لە :

یەکەم: خستنە ڕووی دان پێداهێنان و ئیعتیراف کردنی چەند کەسێك لە زانا و پسپۆڕانی شارستانەتی ماددی بە هەردوو بەشی ڕۆژ هەڵات و ڕۆژئاوایەوە، سەبارەت بە نەگونجان و بە کەڵك نەهاتنی ئەو بیردۆزە و ڕێچکانەی کە ئینسان دای ناون و شارستانەتی ماددیيان لەسەر بەندە.

دووەم: خستنە ڕووی ژیانی ناقۆڵا و دزێوی کۆمەڵگای ئەو شارستانەتی‌یە لە چەند لایەنێکەوە، کە بێ سەرەو بەرەیی و پەشێوی و بێ ئەخلاقی و بەد ڕەفتاری و دڕندەیی و دڵە ڕاوکێ و تاوان و خراپەکاری و بێ نرخ کردنی ئینسان چەند دیمەنێکی زەقی ئەو شارستانەتی‌یە بوون.

لە ئەنجامی ئەوەش دا بۆمان دەرکەوت: کە ڕاستە غەیری خوا لە بارانی‌دا نیە ڕێباز و دەستوور بۆ ئینسان دانێ و خۆ ئەگەر داشی نا بێجگە لە خراپەکاری و بێ سەرە و بەرەیی و کوێرەوەری هیچی دی بۆ مرۆڤایەتی نایەنێتە دی چونکە بڕکە گوژاڵك هەر ئەوەندەی لێ دەوەشێتەوە قەلەفسان بگرێ !!

گەوهەری دووەم

تەنیا بەرنامە و ڕێبازی خوا ڕاست و دروستە و هەر بیروباوەڕ و ڕێچکەیەکی دیکە خوار و خێچ و ناتەواوە

چۆنیەتی دەلالەت کردنی ئەو ئایەتە لەسەر ئەم ڕاستی‌یە ئاوایە:

پەروەردگار ئیسلامی شوبهاندوە بە ڕێ و بانێکی ڕاست و بێ گرێ و قۆرت، جا هەروەك چۆن کۆی : 2+2 دەکاتە (4) و هەر ژمارەیەکی تر غەیری (4) دابنێین هەڵەیە . ئەو بەرنامەیەش کە دەبێتە هۆی بەختەوەریی ئینسان لە دنیادا و سەرفرازی لە پاشەڕۆژدا تەنیا ئەو ڕێبازەیە کە لەگەڵ سرو شت و واقیعی مرۆڤایەتی دا دەگونجێ ئەویش تەنیا ئیسلامە، چونکە تەنیا ئیسلام بەرنامە و پەیڕەوی خوایە (ان الدين عندالله الاسلام) ، هەڵبەتە هەر خواش ئاگا و شارەزایە بە سروشتی ئینسان چونکە بەدی هێنراوی خۆیەتی بەڵام غەیری خوا یان هاوتای مرۆڤە کە باقی ئینسانەکانن، یان کەمترە لە مرۆڤ کە ئاژەڵ و ڕووەك و ماددەی ڕەق و تەقە.

بێ گومان ئێمە لێرەدا مەودامان نیە یەك یەکی ڕێ چکە و بیردۆزە دەسکردەکان بدەینە بەر نشتەری توێژینەوە و یەکالا کردنەوە، چونکە ئەم نوسراوە بۆو مەبەستە تەرخان نەکراوە[1]، بەڵام لێرەدا دوو کاران ئەنجام دەدەین:

1- خستنە ڕووی چەند تابلۆیەکی دڵ بزوێن لە شارستانەتی ئیسلامی، کە لە ژێر سایەی غەیری ئەو شارستانەتی‌یەدا بە خەونیش نەدیتراون.

---

(1) لە نووسراوەکانی تردا هەر کام لە مارکسیزم و فرۆیدیسم و داریۆنیسم و اگزیستانسیالیزم بە کورتی دراونە بەر نشتەری ئاوەڵا کردنەوەوە و ڕەخنەیان لێ گیراوە بۆ وێنە سەیری ئەڵقەی (یەکەم و دووم و سێیەم) زنجیرەی (دەبەرێك ڕاچوونی ئیسلام و ڕێچکان) بکە.

2- خستنە ڕووی ئیعتڕاف پێ کردن و گەواهی دانی بێگانەکان سەبارەت بە بێ هاوتایی و نموونەیی ئیسلام.

1- چەند تابلۆیەکی دڵ بزوێن لە شارستانەتی ئیسلامی

یەکەم :

پاش ئەوەی (سعد بن ابی وقاص) دەستی بەسەر خەزنەکانی کیسرا دا گرت، ئەو خەزنانەی کە پاشاکانی فارس بە درێژایی چەند سەدە خەریکی کۆکردنەوەی بوبوون، هەمووی نارد بۆ کن (عمر بن الخطاب) خەلیفەی دووەمی ئیسلام، وەختێك (عمر) چاوی پێ کەوتن فەرمووی: ئەو میللەتەی ئەوەی بەسەلامەتی گەیاندوە بە ڕاستی دەست پاکن ! (علی بن ابي طالب) گوتی: ئەتۆ دەست پاکیت کردوە بە پیشە میللەتەکەشت چاوی لە تۆ کردوە، ئەگەرنا، ئەگەر، ئەتۆ تێ‌ی‌دا راتبواردبایە میللەتەکەشت تێ‌ی‌دا رایدە بوارد !

دووەم:

(هرقل) گەورەی ڕۆم لە (قسطنطينية) پرسیاری لە یەکێك لە پیاوەکانی کرد کە موسڵمانەکان بە دیل گرتبوویان و پاشان بەرهەڵدا بوو بوو ڕای کردبوو، پێ‌ی گوت: دەربارەی ئەو میللەتە هەواڵم بدەیە، ئەویش پێ‌ی گوت: وات هەواڵ دەدەمێ وەك تێیانەوە ڕامێنی، ئەوان بە ڕۆژێ سوارچاکن و بەشەوێ خواپەرست و گۆشەنشین، بە پارە و هەق نەبێ شتی کەس ناخۆن، بەبێ سلاو کردن وەژووری ناکەون، هەر کەسێکی دەگەڵی‌دا بجەنگێن لە بنی دێنن.

هرقل گوتی: ئەگەر لەم قسانەت دا راست بکەی بن پێی من بە میرات دەگرن !!

سێیەم:

(عمر بن عبدالعزیز) دوای هەڵبژێررانی بە خەلیفە چۆ سەر مینبەر و دوای ئەوەی سوپاس و ستایشی خوای کرد، ئینجا گوتی:

(أما بعد)، لە دوای پێغەمبەرتان چ پێغەمبەری دی نین، وە لە دوای ئەو کتێبەی بۆی نێرراوە چ کتێبی دی نین.

بزانن هەرچی خوا حەڵاڵی کردوە حەڵاڵە تا ڕۆژی دوایی، بزانن ئەمن یاسادانەر نیم و شوێن کەوتووی یاسای خوام.

ئاگادار بن هیچ کەس بۆی نیە گوێ ڕایەڵی بکرێ لەسەرپێچی فەرمانی خوادا، وە ئاگادار بن ئەمن لەوە چاکتر نیم و یەکێکم لە ئێوە ، ئەوەندە هەیە خوا باری منی لە هەمووانتان گرانتر کردوە !!

چوارەم:

نێرراوەکانی (مقوقس) ئاوا باسی سەربازە موسڵمانەکانی (عمرو بن العاص) یان کرد: میللەتێکمان دیت مردنیان لە کن خۆشەویست تر بوو لە ژیان، وە خۆ بە گچکە حسێب کردنیان پێ چاکتر بوو لە پا یە و پ لە، هیچیان دڵیان بە دنیاوە نەبوو، بەڵکو هەر لەسەر عەرزێ دادەنیـ شتن، سەرکردەکەیان وەك یەکێك لە خۆیان بوو، خاوەن پایە و پلە لە بێ پایە و پلەکان جوێ نەدەکرانەوە، وە کاتێك نو یێژ دە بوو هیـ چیان وە پاش نەدەکەوتن، دەست و دەم و چاوو لاقی خۆیان دەشت و بە گەردن کەچی نوێژیان دەکرد.

پێنجەم:

(عمر بن الخطاب) بۆ شارەکانی (شام) هەواڵی نارد کە ناوی هەر کام لە کوێر و بێ دەست و پێ و شەپلە لێ دراوو پیر و کەنەفت لە (دیوان)دا بنووسرێ و هەر کوێرێك ئینسانێکی بۆ تەرخان بکرێ بۆ دەست ڕاکێشانی و هەر بەدوو پیر خزمەت چەییەکیان بۆ دابنرێ ، وە فەرمانیدا کە ناوی هەموو هەتیوێکی بۆ بنووسن، وە ژیانی ئەو ئافرەتە هەژارانەی (تأمین) کرد کە مێردیان نەکردوە و بێ سەرپەرشتی کەرن، وە چێشتخانەیەکی دروست کرد بۆ هەژار و نەدار و ڕێبواران !!

شەشەم:

(عمر بن عبدالعزیز) نامەی نارد بۆ (والی) یەکەی لە (مصر) گوتی: بیستوومە لە (مصر) کۆمەڵە حوشترێکی بارهەڵگر هەن و هەر حوشترێك (1000) (رطل) ی لێ بار دەکرێ، جا ئەگەر ئەم نامەیەی منت پێ گەیشت نەبیستمەوە هیچ حوشترێك لە (400) (رطل) زیاتری لێ بنرێ !!

حەوتەم:

(یونس بن عبید) چەند کاڵا و بەرگێکی جوێ جوێی لە کن بوون، هێندێکیان نرخیان (400) درەم بوو، هەندێکی شیان (200) درەم ، ڕۆژێکی بۆ خۆی چوو بۆ نوێژێ و برازاکەی لە دوکانێ دانا، دەشتەکی یەك هات یەکێك لەو دەستە جلانەی سەوداکرد کە (400) بایی بوون، بەڵام برازاکەی یەکێکی (200) بایی نیشان دا و ئەویش پێی قایل بوو کڕی، کابرای دەشتەکی دەستە جلەکەی بە دەستەوە گرت و ڕۆیی، (یونس) لە

ڕێیە تووشی بوو و دەستە جلەکەی ناسی‌یەوە و لیّ‌ی پرسی بە چەندت کڕی؟ گوتی بە (400) درەم، یونس گوتی: تەنیا (200) ی دێنێ بڕۆ بیدەوە بە خاوەنەکەی ، دەشتەکی‌یەکە گوتی ئەوە لە کن ئێمە (500)یش دەکات: (یونس) گوتی بڕۆ بیدەوە چونکە ئامۆژگاری موسڵمانان چاکترە لە دنیاو لەوەی تیّ‌ی دایە!! دوایی نارد یەوە بۆ دوکانە کەی و (200) درەمەکەی دایەوە، وە لەگەڵ برازاکەی بوو بە دمە قاڵی‌یان و پیّ‌ی گوت ئەوە بۆ شەرمت نەکرد؟ بۆ لە خوای نەترسای؟! نیوە لە نیوە قازانج بکەی؟ گوتی: من کە پێم فرۆت ئەو ڕازی بوو! ئەویش گوتی: بریا ئەوەی بۆ خۆت پێت خۆشە بۆ ویشت پیێ خۆش بایە !!

هەشتەم:

(وفد)ی (بنی تمیم) هاتە کن (عمر بن الخطاب) کە دە ناێو وا ندا گەورەکەیان (احنف بن قیس) هەبوو کە ئەگەر تووڕە بووبا (100.000) شمشێر بۆی تووڕە دەبوو بێ وەی بپرسن بۆچی تووڕە بووی، تەماشایان کرد (عمر) حوشتری زەکاتێ دەرمان دەکات بە (قەتران)، (عمر) گوتی: وەرە (احنف) جلەکانت دانێ و ئەو حوشترانەم لەگەڵ دەرمان کە چونکە هەقی هەتیوو هەژار و بێوەژنان و ڕێبوارانی تێدایە، پیاوێك گوتی: ئەی گەورەی موسڵمانان کۆیلەیەك ڕاسپێرە ئەو ئیشەتان لەباتی بکات (عمر) گوتی: دایکت سینگت بۆ بکوتێ، جا کێ لە من و لە (احنف) کۆیلە ترە؟ هەر کەسێك ئیشی موسڵمانان بە ئەستۆوە گرێ کۆیلەی موسڵمانانە !!

نۆیەم:

گرانی یەك ڕووی کردە موسڵمانان لەسەردەمی (عمر بن الخطاب) دا (خوای لێ ڕازی بێت) ، (عمر) ڕۆن و سپیایی لە خۆی حەرام کرد و هێندەی (زەیت) خوارد تا ڕەنگی تێك چوو، دوای ئەوەی لەو بارەوە دواندیان گوتی: بە خوای ڕۆنم ناچێتە سەر زاری هەتا موسڵمانە هەژارەکان نەیخۆن.

وە یەکێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ گوتی: ئەگەر ئەو برسیەتی یە لە نێو نەچووبایە پێم وایە (عمر) لە خەفەتان دەمرد.

دەیەم:

شاری (قرطبة) لە سەردەمی (عبدالرحمن الثالث الاموي)دا کە پایتەختی (اندلس) بوو شەوێ بە چرایان ڕۆشن دەکرایەوە، وە بابای پیادە تا ماوەی (10) میلان لەبەر تیشکی چراخانەی شاردا دەڕۆیی، وە ژمارەی دانیشتووانی پتر لە (ملیۆنێك) بوون، بەڵام گەورەترین شاری ئەورووپا ژمارەی دانیشتووانی لە (25000) تێ نەدەپەڕی.

هەروەها (900) گەرماوی لێ بوو (170) ئافرەتی لێ بوو کە بە خەتی کوفی قورئانیان دەنووسی، وە (50) خەستەخانەی لێ بوو !!

یازدەم:

(فضل بن الربیع) وەزیری (هارون الرشید) لە کن (ابي یوسف القاضي) شایەتی دا بەڵام (قاضي) شایەتی یەکەی قبووڵ نەکرد: خەلیفە لەو بارەو گلەیی لێ کرد و پێی گوت: بۆچی شایەتی یەکەت وەرنەگرت ؟!

(ابو یوسف) گوتی: چونکە گوێم لێ بوو ڕۆژێکی پێی گوتی: ئەمن کۆیلەی تۆم، جا ئەگەر ڕاست بکات کۆیلە بە شایەد ناشێ و ئەگەر درۆشی کردبێ درۆزن بۆی نیە شایەتی‌یە بدات ، ئەگەر لە کۆڕی تۆدا گوێ نەداتە درۆیە لە کۆڕی منیش دا گوێی ناداتێ، هەڵبەتە (هارون الر شید) ڕەزامەندی پیشان دا !!

دوازدەم:

(يحيى بن سعيد) دەڵێ: (عمر بن عبدالعزيز) ناردمی بۆ کۆکردنەوەی زەکاتی ئەفریقیا کۆم کردەوە و بە دوای فەقیران دا گەڕام کە بیان دەمێ کەسم وەچەنگ نەکەوت و کەسیش لێی وەرنەگرتم ، ناچار چەند کۆیلەیەکم پێ کڕی و ئازادم کردن !!

سێزدەم:

لە تابلۆ دڵ بزوێنەکانی شارستانەتی‌یە ئیسلامی‌یەکەمان ئەوەیە: کە موسڵمانان چەند شتێکیان (وقف) کردوە کە قازانجەکەی خەرج بکرێ بۆ تێر کردنی ئەو سەگە برسی‌یانەی خاوەنیان نیە، تاکو برسی نەبن و یان بە مردن یان بە ڕاگرتن بحەسێنەوە.

هەروەها چەندەها شتی تریان (وقف) کردوە کە بە قازانجە کەی کۆمەڵێك ئینسانی دەنگ خۆشیان پێ بە کرێ گرتوە کە بە درێژایی شەوگار بە دەنگی ناسك و دڵتەزێن گۆرانی و سروودی ئایینی بڵێن بەشکم بابای نەخۆش و ڕێبواری ئاوارە و بێ هاودەم فەرامۆشیان بێت !!

چـواردەم :

(عبدالملك بن مروان) لە دەمی حەج دا ئەمری دەکرد بانگەواز بکرێ کە هیچ کەس فتوا نەدات بێجگە لە (عطاء بن رباح) پێشەوا و زانای خەڵکی مەککە.

بەڵام دەزانن ئەو (عطاء) چۆن بووە ؟!

ڕەش و یەك چاوو کونە لووت فش و شەل و پرچ لوول و شەپلە لێدرا و بووە لە کاتێك دا لە جوغزی دەرس گوتنەوەیدا دادەنیشت لە نێو هەزاران لە قوتابییانیدا وەك قەڵە ڕەشەیەکی هەڵنیشتوو لە کێڵگەی لۆکەدا خۆی دەنواند!!

پـازدەم :

تەنیا لە یەك کتێبخانەدا لە (اندلس) (600.000) بەرگ کتـێب هەبووە کە تەنیا لیستەی ناوەکانیان (44) بەرگ بووە.

وە لە (اندلس) دا (70) کتێبخانەی گشتی هەبووە بێجـگە لـە کتێبخانە تایبەتی‌یەکان[1].

شـازدەم :

(ابو بکر الصدیق) بەر لە هەڵبژێررانی بە خەلیفە چەند بێوەژنێك کە مێردەکانیان لە ڕێی خوادا شەهید کرابوون و چەند هەتیوێك کە باییان نەمابوو لە ژێر باڵی دا حەوابوونەوە و بۆ هێندێکیان شیری دەدۆشی و بۆ هەندێکیشیان چێشتی لێ دەنا.

(1) ئەو پازدە تابلۆیەم لە کتێبی (روائع اسلامیة) ی ابراهیم نعمە وەرگرتوە.

ئینجا کاتێك بوو بە خەلیفە بیستی یەوە کە بێوەژنەکان خەفەتیان خواردوە چونکە لەمەودوا لەو خزمەتە گەورەیە بێ بەش دەبن کە ئەو پیاوە باشە پێش کەشیانی دەکرد، بەڵام بەهەڵەدا چووبوون.

ڕۆژێکی لە یەکێك لە دەرگاکانی دا و کچۆڵێك بە پەلە دەرگا کەی کردەوە و دەسبەجێ قیژاندی : ئەوە شیردۆشەکەیە هۆی دایە !!

دایکەکەش کە دێت دەبینێ لەگەڵ خەلیفەی گەورەدا ڕوو بە ڕوو دەبێت، بەشەرمەوە بە کچۆڵەکەی دەڵێت:

بابان وێران بۆ ناڵێی خەلیفەی پێغەمبەری خوا ؟!

ئەبو بەکریش سەر نەوی دەکا و لەبەرخۆیەوە چەند قسەیەکی دەکات.

ڕەنگە گوتبێتی: لێ ی گەڕێ، بە خۆشەویست ترین ڕەفتارم وەسفی کردوم، ئینجا شیردۆشەکە وەك جاران دەست دەکاتەوە بە پیشەکەی خۆی و دەست دەکات بە شیر دۆشین بۆ بێوە ژنان و هەویر شێلان بۆ هەتیوان !![1].

حەڤدەهەم:

لە سەردەمی خەلیفایەتی (عمر بن الخطاب) دا (محمد)ی کوڕی (عمرو بن العاص) کە هاوڕێی پێغەمبەر و والی (میسر) بووە، قەمچی لە کوڕێکی هەژار دەدات چونکە لە ڕمبازێن دا ئەسپی وی وەپێش ئەسپەکەی کەوتۆتەوە و پێی دەڵێت بیگرە لە دەستی باب گەوران (ابن الاکرمین) ! کوڕەش دەچێتە شکات بۆ لای (عمر) !

(1) سەیری (خلفاء الرسول) ی خالد محمد خالد بکە لاپەڕە (132، 133) چاپی دووەم.

گەورەی موسڵمانان فەرمان دەنێرێ بۆ (عمرو بن العاص) و کوڕەکەی (محمد) کە بێن بۆ مەدینە، جا ئێستا با لە (انس بن مالك) گەڕێین بۆ خۆی چۆنی ڕووداوەکە دیوە ئاوا بۆمان بگێڕێتەوە:

.. بە خوا ئێمە لە کن (عمر)ی دانیشتبووین، کە دیتمان (عمرو بن العاص) بە کراس و دەرپێیەکەوە دێ، (عمر) کەوتە چاو گێڕان لە (محمد)ی کوڕی (عمرو) ئینجا پرسی کوا میسری‌یەکە ؟!

گوتی ئەوەتام گەورەی موسڵمانان.

(عمر) گوتی ئەم قامچی‌یە بگرە و پێی لە کوڕی باب گەورە بدە !

ئینجا میسری‌یەکە هێندەی لێدا هەتا کوڵ و دۆیە خۆی لێ گرت و ئێمەش زۆرمان پێ خۆش بوو کە لێی دات، ئینجا هێندەی لێدا هەتا پێمان خۆش بوو کە وازی لێ بێنێ (عمر) یش لێکدالێکدا دەیگوت: لێدە لە کوڕی باب گەوران !!

ئینجا (عمر) گوتی: ئەوجا وەرسووڕێ بۆ سەری ڕووتاوەی (عمرو)ی، سوێند بە خوای بە پشت و قەوەتێ بابی نەبا لێی نەدەدای !

کابرا گوتی: ئەی گەورەی موسڵمانان مافی خۆم وەرگرتەوە و دڵم سێبووری هات و لەو کەسەم دا کە لێی دابووم.

ئینجا (عمر) ئاوڕی وە (عمرو)ی دا و گوتی: ئەی (عمرو) کەنگێ خەڵکتان کردوە بە کۆیلە (عبد) ئەدی بە ئازادی لە دایك نەبوون ؟!!

(متى استعبدتم الناس وقد ولدتهم امهاتهم احرارا ؟!)

ئینجا ئاوڕی وە میسری‌یەکەی داو گوتی بڕۆ خوات لە گەڵ، ئەگەر نیگەرانی‌یەکیشت بوو نامەم بۆ ڕەوان بکە!![1]

(1) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (219، 220).

خوێنەرانی بەڕێز!

ئەوانە چەند تابلۆیەك بوون لە شارستانەتی دەوڵەمەندی ئیسلام کە وەك لوێچێك وان لە تەغارێك لە چاو هەزارەها تابلۆی دیکەدا کە ئایینی بەرزی ئیسلام لە واقیعی ژیان دا هێناونیە دی لە کاتێك دا حوکمی پێ کراوە و بەڕێوە براوە !!

2- خستنە ڕووی ئیعتیڕاف پێ کردن و گەواهی دانی شارەزایان و لێکۆڵەرەوانی بێگانە سەبارەت بە بێ هاوتایی ئیسلام

یەکەم: لەو دوایی یەدا کتێبێك دەرچووە بە ناوی (گەورەکانی مێژوو)(1) بە زمانی ئینگلیزی بە قەڵەمی زانای گەردون گەری ئەمریکایی (مایکل اج.هارت) ناوی (100) کەسی تێدا نووسیوە کە بە گەورەترین پیاوی مێژوو حسێب دەکرێن.

بەڵام لە پێش هەمووانەوە ناوی (محمد) پێغەمبەرمان ﷺ ی نووسیوە لەگەڵ ئەوەش دا نووسەر بابایەکی نەصرانی یە !

دووەم: پزیشکی ئەمریکایی (فکتۆر رۆبنصون) بەراوردی کردوە لە نێوان ژیانی موسڵمانی (اندلس) و ژیانی ئەوروپایی یەکان دا لە یەك قۆناغی مێژوویی دا گوتوویەتی:

ئەوروپا دوای خۆرئاوا دەبوو بە تاریکە شەوێکی ئەنگوستە چاو، بەڵام لە (قرطبة) دا (1000) گەرماو دروست کرابوو، وە ئەوروپا لە قوڕێدا قم بوو بوو بەڵام (قرطبة) شەقامەکانی بەرد ڕێژ کرابوون !! وە

(1) ئەو کتێبە وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عارەبی بە ناونیشانی (المأة الاوائل) سەدە یەکەمەکان.

سەربانی کۆشکەکانی ئەوروپا پڕ بوون لە کونی لوولە سۆپان، بەڵام کۆشکەکانی (قرطبة) بە نەخش و نیگار ڕازێنرابوونەوە ! وە ئاغا و زلە زلەکانی ئەوروپا ئیمزای خۆیان نەدەزانی بەڵام مـنداڵانی (قرطـبة) دەچوونە قوتابخانان[1].

سێیەم: (الکس لوزان) فەیلەسووفی فەڕەنسایی دەڵێت:

(هیچ کتێبێك نیە کە بیردۆزە زانیاریەکانی تێدا بن، هەتا ئەگەر بیردۆزە ڕیازی یەکانیش بن، زانیاری بەشێکیان لێ وەدرۆ نەخا ـتەوە، تەنانەت ئەو کتێبانەش کە لە سەدەی بیستەم دا نوسراون، بێجگە لە قورئانی بەخشندە !![2].

چوارەم: (ڤۆڵتێر) مێژووزانی فەڕەنسایی دەڵێت:

هەوەڵ کات ژمێر کە لە ئەوروپا ناسرا ئەوە بوو کە (هارون الرشید) بۆ (شارلمان) پاشای فەڕەنسای نارد لە ساڵی (807)ز، بێگومان لەو دەمی دا زۆر سەرسـووڕهێنەر بوو، تەنانەت دانیشتووانی کۆڕی پاشا تێ ی دا گێژ بوو بوون.

پێنجەم: (پرتراندراسل)ی فەیلەسووف دەڵێت:

.. بەڵکو لەوڕۆژەی دا کە ئەوروپا لە بنی نەفامی دا دەژیا، زانیاری یە جۆر بە جۆرەکان، فەلسەفە، هونەرە جوانەکانی شیعر لە چین و لە وڵاتە ئیسلامی یەکان دا لاقیان چەقاندبوو !

ئەوروپایی یەکان بە بێ شەرمی یەکی تەواوەوە ئەو چاخە بە چاخی تاریك دادەنێن، لەگەڵ ئەوەش دا تاریکی تەنیا ئەوروپای گرتبۆوە، ڕاست

(1) سەیری کتێبی (روائع اسلامیة) بکە لاپەڕە (52).

(2) (اعترافات دانشمندان بزرگ جهان) لاپەڕە (102، 103).

تر بلێین : ئەوروپای مەسیحی چونکە (اسپانیا) اندلس کە لە ژێر دەسەڵاتی موسڵمانان دا بوو، خاوەنی شارستانەتی و ڕۆشنبیری یەکی فراوان بوو[1].

شەشەم: ڕۆجیە گارودی فەیلەسووفی مارکسی فەڕەنسایی کە ماوەیەك لەمەوبەر بە شێوەیەکی ڕەسمی موسڵمانەتی خۆی خستە ڕوو، پاش ئەوەی هەر کام لە ڕژێمی سەرمایەداری و ڕژێمی مارکسیزمی دەداتە بەر نشتەری ڕەخنە و هەڵسەنگاندن و دەری دەخات کە شتاقیان ئەوەیان لە باران دا نیە بەختیاری و کامەرانی بۆ ئینسانەتی وەدەست بێنن چونکە تەنیا پشت بە بەرهەمی ماددی و تەکنۆلۆجیا دەبەستن و ئاوڕ وەلایەنی گیانی و ڕەوشت و ئەخلاق نادەن، دەڵێت:

"...لە شارستانەتی ئیسلامی دا ئەو لێك پچڕاندنە و ئەو پارچە پارچە کردنە ڕووی نەدا، لە ئیسلام دا زانیاری پەیوەستە بە دینەوە و کردەوە پەیوەستە بە باوەڕەوە، فەلسەفە لە پێغەمبەرایەتی سەرچاوەی گرتوە و پێغەمبەرایەتی بە ژیری یەوە بەستراوەتەوە، زەوی لە ئاسمانی‌ەوە دوور نیە و ئاسمان بە زەوی‌یەوە نووساوە، پێش کەوتنی شارستانەتیش بەرەو خوا دەڕوات...ئەم یەکتایی یە لە چەمکی شارستانەتی و لە چەمکی کۆمەڵگادا، دنیای پەرتەوازە و لێك پچڕێنراوی ئەمڕۆ زۆری حەوجێیە...ئەوەش بوو کە کەمەند کێشی کردم بەرەو تێڕوانینێکی ئیسلامی یانە لە بوونەوەر[2].

(1) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (58).

(2) سەیری گۆڤاری (الدوحة) بکە ژمارە (84)ی ساڵی (1982) لاپەڕە (13).

حەوتەم: (ژۆلٚ لابوم) ڕۆژهەلاٚتناسی فەڕەنسی دەلێت:

ڕێنموونی یەکانی قورئان و ئامۆژگاری یەکانی بەتەنێ بۆ سەرۆک تیرەکان نەبوون، بەلٚکو هەمە لایەنەیە و، خەلٚکی لە هەر ڕەگەز و نەتەوەیەك بن پێویستە دادگەرانە پلە و پایەی ئینسانەتی لە لایەنی زانیاری و فێر کردن بە مانای بەرفراوانی بەهۆی موسلٚمانانەوە بە جیهان گەیەنرا، وە موسلٚمانان زانیاری خۆیان لە قورئان دەرهێنا کە وەك دەریایەك بوو چەند ڕووبارێکی لێ هەلٚبگیرێ.

قورئان هەمیشە زیندووە و هەر کەسە لە خەلٚکی دنیا بە ئەندازەی بۆچوون و توانای خۆی بەهرەی لێ وەردەگرێت[1].

هەشتەم: (جرجی زیدان) مێژوونووسی بەناوبانگی نەصرانی نووسیویەتی:

(...لەهەر جێیەك ئیسلام حوکمی گێڕابا زانیاری و ئەدەب ـبە خێرایی هەنگاوی بەرەو پێشەوە دەنا!)[2] .

نۆیەم: (درایبـر) مامۆستای زانکۆی نیویۆرك دەلێت:

زانکۆکانی موسلٚمانان پڕ بوون لە خوێندکارانی ئەورووپایی، کە بە ئومێدی وەدەست هێنانی زانست بەرەو ئەو ولاٚتانە ملیان لێ نابوو، نەك تەنیا هەر خوێندکاران بۆ فێر بوونی زانست دەچوونە ولاٚتی موسلٚمانان بەلٚکو پاشا و سەرکردەکانی ئەورووپا و ڕۆژئاوا دیسان بە مەبەستی تیمار کردنی نەخۆشی یەکانیان بەرەو ولاٚتی موسلٚمانان دەکەوتنە ڕێ[3].

---

(1) (اعترافات دانشمندان بزرگ جهان) لاپەڕە (57، 58).

(2) (تأريخ تمدن اسلامي) ج1ص263، لە سەرچاوەی پێشووەوە

(3) اعترافات دانشمندان بزرگ جهان لاپەڕە (125).

دەیەم: (سیدلو) مێژوو نووسی بەناوبانگی فەڕەنسی دەنووسێ:

موسڵمانان لە سەدەکانی نێوەڕاست دا لە زانیاری و فەلسەفە و هونەرەکان دا تاقە مەردی ڕۆژگار بوون و بۆ هەر جێیەك چووبان زانیاری خۆیان بڵاو دەکردەوە، تاکو زانیاری‌یەکانیان گەیشتە ئەورووپا و بوو بە هۆی شۆڕشی زانستی ئەورووپا)[1].

یازدەم: (همبلت) زانای گەورەی ئەورووپایی دەڵێت:

پێویستە موسڵمانان بە دامەزرێنەری ڕاستەقینەی زانیاری یە سروشتی‌یەکان (العلوم الطبيعية) بژمێررێن![2]

دوازدەم: پرۆفیسۆر (هاكنج) زانای بەناوبانگی ئەمریکایی و مامۆستای زانکۆی (هاروارد) دەڵێت:

ڕێی پێش کەوتنی وڵاتە ئیسلامی‌یەکان ئەوە نیە کە لاسایی ڕژێم و بیردۆزەکانی ڕۆژئاوا بکەنەوە و بکەونە شوێنیان.

هەندێ کەس دەپرسن ئایا لە ئیسلام دا ئەو تین و گوڕە هەیە کە بتوانێ بیروڕای نوێ نوێ بخاتە بەرچاوو یاسا و دەستووری جودا و بێ لایەن بخاتە بەر نیگای ئینسانەتی کە بە تەواوی لەگەڵ پێویستی و داخوازی‌یەکانی ژیانی نوێدا بگونجێن؟!

وەڵامی ئەو پرسیارە ئەوەیە کە نەك هەر لە ڕێبازی ئیسلام دا هەموو چەشنە وزە و ئامادەیی‌یەك هەیە بۆ بەرەو پێش چوون و بەرز کردنەوەی ئاستی ژیان بەڵکو توانا و دەسەڵاتی ئیسلام لەو بارەوە لە هەموو ڕژێمەکانی تر زیاترە.

---

(1) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (132).

(2) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (132).

گیروگرفتی ولاتە ئیسلامی یەکان ئەوە نیە کە لە ئاینی ئیسلامدا هۆیەکانی پێش کەوتن چەنگ ناکەون، بەڵکو مەسەلە نەبوونی ئیرادە و ویستی پێویستە بۆ سوود وەرگرتن لەو هۆو ئامرازانە.

ئەمن بە تەواوی واقیع بینی یەوە دەزانم کە شەریعەتی ئیسلام هەموو بنچینە و بنەڕەتە پێویستەکانی تێدان بۆ بەرەو پێش چوون و فراژوو بوونی ئینسانەتی)[1].

خوێنەی ئازیز !

ئەوەچەند دان پێدا هێنانێکی زانا وشارەزایە بێگانەکان بوون بەگەورەیی و بێ هاوتایی بەرنامەی خوا ڕێبازی ئیسلام دا، هەڵبەتە ئێمە نامانەوێ لێرەدا بە هێنانەوەی دان پێدانانی ئەو زانایانە ڕاستی و تەواویەتی ئیسلام بچەسپێنین، چونکە ئیسلام پێویستی بە شایەتی دانی کەس ناکا و وەك زێڕی سوور وایە زێڕی سووریش کورد گوتەنی: لە ئاوری ناترسێ. بەڵکو مەبەستمان لێرەدا ئەوە بوو کە دەری خەین:

قسەی ناحەزانی ساویلکە و لە دنیا بێ خەبەری ئیسلام سەبارەت بە دژایەتی نێوان ئیسلام و زانیاری و پێش کەوتن و ... هتد فڕی بە سەر ڕاستی یەوە نیە و دەعوایەکی بێ شایەدە.

ئێستاش خوێنەری خۆشەویست ! لەمە زیاتر ناتوانین چیدی وە دوای گەوهەری دووەم بکەوین و ڕوونی کەینەوە کە بێجگە لە ئیسلام گشت بیردۆزەو ڕێچکەکان قەڵب و ناتەواوو کەم و کەسرن و ناچارین پەردە لەسەر گەوهەرێکی دیکەی ئەم ئایەتە مەزنە هەڵدەدەینەوە.

---

[1] سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (136).

گەوهەری سێیەم

بۆچی ئیسلامەتی بە ﴿ الصراط المستقيم ﴾ ناو براوە ؟!

خوای گەورە و کاربەجێ لە کۆتایی سوورەتی (التكوير)دا دەفەرموێ: ﴿ إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ (27) لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ (28)﴾ واتە: ئەم قورئانە بێجگە لە ئامۆژگاری بۆ گشت مرۆڤایەتی چی تر نیە، بۆ هەر کامێکتان بیەوێ ڕاست بێ.

بەڵێ ئیسلام بۆیە ناوبراوە بە ڕێی ڕاست چونکە بەرنامە و ڕێبازێ کە لەگەڵ سروشت و ماهیەتی ئینسان دا پێکەڵ پێکە و بەرنامەو ڕێبازێکە داوا لە ئینسان دەکات کە ڕاست بێت.

1) ڕاست بێت بەرامبەر بە پەروەردگاری و بەندایەتی و فەرمانبەری بۆ بکات.

2) ڕاست بێت بەرامبەر بە پێغەمبەر و ﷺ بە گوێرەی ڕێنموونی و ڕێ و شوێنەکەی بەڕێوە بچێ و بیکاتە نموونە و پێشەوای بەرزی خۆی لە هەموو بوارەکانی ژیانیدا.

3) ڕاست بێت بەرامبەر بە کۆمەڵی موسڵمانان و ڕێز یان لێ بگرێ و بەزەیی بەرامبەریان پێشان داو زەرەر و قازانجیان بەئی خۆی بزانێ و خەمخۆر و مشوور خۆریان بێت.

4) ڕاست بێت بەرامبەر بە ناحەزانی ئیسلام و موسڵمانان و سەری بەرزی ئیسلامی یانەی بە هیچ کلۆجێك نەوی نەکات لە ئاقاریان دا و لە ژێر باری دوژمنایەتی و هەوڵ و تەقەللای دژ بە خوا و خەڵکیان دا هەرگیز پشتی نەچەمێ و دوولا نەیەتەوە.

5) ڕاست بێت بەرامبەربە ناز و نیعمەتەکانی ژیان ولە بەرژەوەندی خۆی و خەڵکی و ڕەزامەندی خوادا بەکاریان بێنێ و سوودیان لێ وەرگرێ، نەك خۆشی و لەزەتەکانی ژیان بکاتە بتێك و کڕنووشی بەندایەتی بۆ بەرێ و لەبەر تێر کردنی غەریزە و ئارەزووە شەخسی یەکانی ئاگای لە خوا و خەڵك ببڕێ.

6) ڕاست بێت بەرامبەر بە بوونەوەر و بزانێت کە پەنجەی نیگار کێشی خوا نیگاری کێشاوەو هەر گەردیلە و مۆلەکۆل و[1] خانە و داروبەرد و تەڕو ئیشك و ئەستێرە و خڕۆکە و ڕووبار و دەریا و گرد و نشێو و ئاگر و باو... هتدێکی بە زانستی بێ سنووری خوا خوڵقاوە و سۆز و بەزەیی و کاربەجێ یی و توانا و ئیرادەی خوا سەرپەرشتی دەکا و بەڕێوەی دەبات.

7) ڕاست بێت لەگەڵ خەڵکی دەوروبەری دا بە دەر و دراوسێ و ماڵ و منداڵ و دایك و باب و خزم و خوێشەوە و ئەرکی سەر شانی خۆی بەرامبەر بەهەر کامێکیان بزانێ و جێبەجێی بکات.

8) وە ڕاست بێت لەگەڵ نەفسی خۆی دا و نەیەڵێ هێزی شەیتان و دار و دەستەکەی بە پەردەی ڕەشی تاوان و سەرپێچی و بە ژەنگ و ژاری دوور لە خوایی دای پۆشێ و کون بڕی بکات و تروسکایی ئیمانی تێدا بکوژێنێتەوە.

9) لە کۆتایی دا ڕاست بێت لەگەڵ ڕێبازو بەرنامەکەی دا و تا دوا هەناسەی ژیان و دوا تنۆکی خوێنی گەشی لە پێناوی دا سەرگەرمی هەوڵ و کۆشش و ڕەنج دان بێ.

(1) مۆلە کۆل، واتە: گەرد (الجزيء).

بەڵێ بۆیە خوا ناوی لە ئیسلام ناوە ﴿الـ صراط المـ ستقیم﴾ چونکە هەڵوێستێکی ڕاستە لە ئاقار خوا و بوونەوەر و خەڵك و ژیان دا، ئەو کەسەش کە بە پێی وی بەڕێوە دەچێ هەڵوێستێکی بیری و کردەوەیی ڕاستی دەبێت لە ڕاست خوا و بوونەوەر و خەڵك و ژیان دا.

بەڵێ ئینسانی موسڵمان لە باتی بێ نمەکی و سپڵەیی و پێ نەزانی لە ئاقار خوادا سوپاس و ستایش و بەندایەتی و ڕێز و فەرمانبەری پێشان دەدات.

وە لە باتی گەڕاندنەوەی خولقانی بوونەوەر بۆ چەند وشەیەکی داتاشراوی بێ نێوی وەك ڕێکەوت و سروشت و ئەزەلیەتی ماددە، دان بە پەروەردگاری زانا و توانا و کاربەجێ و بە بەزەییدا دێنێ.

وە لە باتی خۆپەرستی و خەڵك نەویستی و زیان گەیاندنی بە خەڵك، خۆنەویستی و خەڵك دۆستی و سوود گەیاندن بە خەڵك هەڵدەبژێرێ.

وە لە باتی پەرستنی ژیانی دنیا و بە هیچ سەیر کردنی ژیانی دوا ڕۆژ، دنیا بە وەسیلە و جێی تاقی کردنەوە حسێب دەکا و ژیانی نەبڕاوەی دواڕۆژ و ڕەزامەندی خوا دەکاتە ئامانج و لوتکەی هیوا و ئاواتی.

وە لە باتی ئەوەی تەنیا لە گۆشە نیگایەکی تەسکەوە سەیری ئینســـان بکا و بی نرخێنێ وەك مارکسیزم کە ژیانی ئینسانی دەگەڕێنێتەوە بۆ تاقە عامیلێك کە ئەویش ئابووری یە، بە واتایەکی دی ئینسان لە گۆشە نیگای گەدە (معدة) یەوە هەڵدەسەنگێنێ و داروێنیسم کە ئینسان بە ئاژەڵێکی ڕووت سەیر دەکا و لەگەڵ کارو گایان دا حەشری دەکا و ، فرۆیدیسم کە ئینسان لە جلێتاوی جینس هەڵدەکێشێ و جگە لە پاڵنەری جینس هیچ شتێکی تر لە ئینسان دا نابینێ و (اگزیستانسیالیزم) (بوێتی) کە تەنیا بڕوای بە تاك هەیە و (دورکایم) کە بە پێچەوانەی سارتەری (وجودی) یەوە تەنیا بڕوای بە کۆمەڵ

هەیە و نیتشەی ئەڵمانی کە جگە لە کوتەك و هێز بڕوای بە هیچی دی نیە و... هتد.

بەڵێ ئیسلام لە جیاتی ئەو تێڕوانینە لاسەنگ و لاتەڵانە بە شێوەیەکی هەمە لایەنە سەیری ئینسان دەکا و لەیەك کات دا دان دێنێ بەلایەنی گیانی و مەعنەوی ئینسان دا و بە لایەنی ئابووریشی و بە لایەنی جینسیشی و بەلایەنی ئاژەڵیشی و بەلایەنی کۆمەڵایەتیشی و بەلایەنی تاکیشی دا بێ ئەوەی هیچیان لەسەر حیسابی هیچیان دابنێت.

ئیسلام دەڵێت: ئینسان کائینێکی هاڵۆز و پڕ وردەکاری‌یەوە و هەر لە لایەنێك و دوان پێك نەهاتوە و ناشتوانرێ تەنیا لە گۆشەنیگای لایەنێکی‌یەوە بنرخێنرێ، بەڵکو تەفسیر کردنی ئینسان تێروانینێکی گشتی و هەمە لایەنەی گەرەکە، ئەو جۆرە تێڕوانینەش بێجگە لە خوای ئینسان لە ژێر ڕکێفی کەس دا نیە.

کەواتە بێجگە لە ئیسلام لەهیچ بەرنامە و مەکتەبێکی تردا ناتوانرێ هەڵوێستێکی ئینسانانە لە ئاقار ئینسان دا پێشان بدرێ.

هەڵبەتە کەسێکیش ئاوا بە پێی بەرنامەی خوا بژیەت ژیانێکی ڕاست و دروست و بێ قۆرت و گرێ دەژیەت و جووڵان و بزووتنی لە گەڵ ڕێڕەوی سروشتی خۆی و بوونەوەردا ڕێك دەکەوێ.

چــەند ڕازێکی ســەرنج ڕاکێش لەم ئایەتە مەزنەدا

ڕازی یەکەم: لەبەکارهێنانی وشەی (الصراط)دا شێرراوەتەوە:

وشەی (صراط) یانی ڕێی پێدا ڕۆیشتن، پەروەردگار بۆیە بەرنامەی ئیسلامی وە (ڕێ) یە چواندووە تا بزانین کە هەروەك چۆن مرۆڤ ناتوانێ بە بیروباوەڕ یان بە قسەی ڕووت بە (ڕێ) یەدا بڕوات بەڵکو پێویستی بە هەوڵ و تەقەللا وتێکۆشانێکی جەستەیی و کردەوەیی دەکات، بەهەمان پێ و دانیش پابەندی بە بەرنامە و پەیڕەوی خواوە بە بیروباوەڕ و قسەی بەتەنێ نایەتە دی و ئارەق ڕشتن و ڕەکارخستنی ئەندامەکانی گەرەکە.

بەڵێ بۆ وەی ئینسان بتوانێ ڕێی خواپەرستی بگرێتە پێش پێویستی بە ڕەکارخستنی هەموو توانا و وزەیەکی ژیری و عاتیفی و جەستەیی هەیە، پێویستە بە هەموو کیانی بەسەریدا بڕوات هەروەك چۆن کە بە (ڕێ) یەك دا دەڕوات بە هەموو کیانی پێیدا دەڕوات.

ڕازی دووەم: لە وشەی (مستقیم)دا شێرراوەتەوە:

چونکە هەروەك چۆن ئەگەر بتەوێ (ڕێ) یەکی ڕاست درێژ بکەیەوە و قۆرت و پێچانی پێ نەکەی ناچار دەبی سەدان ئاستەنگ و کۆسپ و دۆڵ و شیوان ببڕی بە هەمان شێوەش ئەگەر بتەوێ ڕێگای ژیانت بە بێ قۆرت و قولاب و فیسق و گرێ ببڕێ کە بریتی‌یە لە خواپەرستی و موسڵمانەتی ناچاری سەدان گیروگرفت و کەند و کۆسپ ببڕی و لەگەڵ سەدان کوێرەوەری و دەردە سەری و کێشە و بەرەدا ڕوو بەڕوو بی، بەڵێ مادام بتەوێ پابەندی

بەرنامەی خوا بێ و لـێی لانەدەی ناچاری سەدان کەڕەت لەگەڵ بەرژەوەندی شەخسی و هەوا و نەفس و شەیتان و دوژمـن و ناحەزانی خوا و خەڵك و ناهەمواری و دەردەسەری دا بە شەڕ بێ‌ی و تێك هەڵپڕژێن.

سێیەم ڕاز لە بەکارهێنانی وشەی (اهدنا)دا حەشار دراوە:

چونکە بە ڕواڵەت نابێ موسڵمان بڵێ (اهدنا) (ڕێنمایی‌مان بکە) لە سۆنگەی ئەوەوە کە موسڵمان بە کەسێك دەگوترێ کە ڕێنمایی کردنی بۆ هاتبێتە دی، کەواتە، بە بەکارهێنانی (اهدنا) (تحصيل الحاصل) دێتە دی، بەڵام ئەگەر قووڵتر لە ئایەتەکە ورد بینەوە دەزانین کە چ (تحصيل الحاصل) لە گۆڕێ‌دا نین و وشەکە پڕ بە پێستی ئەو شوێنەیە کە تێ‌ی‌دا بەکارهاتوە، چونکە ژیانی ئینسان بریتی‌یە لە کۆمەڵێك هەڵوێست، ئینسان لە ماوەی ژیانی‌دا لەهەر ڕۆژ و ساتێك دا چەند جار تووشی ڕووداوی جۆراو جۆر دەبێ و هەر ڕووداوەش هەڵوێستێکی تایبەتی گەرەکە، ئەمما دیتنەوەی هەڵوێستی ڕاست لە نێو کۆمەڵە هەڵوێستێکی هەڵەدا شتێکی ئەستەم و دژوارە لە بەر ئەوە پێویستە مرۆڤ لە هەر ڕۆژێك دا چەند جار داوا لە خوای گەورە بکات کە ڕێنمایی بکات.

جا خوا ڕێنمایی هەموانمان بکات لە هەموو هەڵس و کەوت و بزووتن و جم و جۆڵێکی ژیانمان دا ، ڕێنمایی‌یەك کە ببێتە هۆی هێنانە دی ژیانێکی موسڵمانانەی خۆش و بەلەزەت لە دنیادا و هێنانە دی ڕەزامەندی (الله) و بەهەشتی بەرین لە پاشەڕۆژدا، جا ئەی خوایە ﴿اهدنا الصراط المستقيم﴾.

ئەلێرەش دا کۆتایی بە تێوەڕامانمان دێنین لە دەریای دەوڵەمەندی ئایەتی شەشەمین دا و دەچینە خزمەت ئایەتی حەوتەم و کۆتایی.

تەفسیری ئایەتی حەوتەم

﴿ صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين ﴾ آمين

(ڕێی ئەوانەی چاکەت لەگەڵ دا کردوون نەک لێ تووڕە بوان وە نەک گومڕا بوان).

مانای وشەکان:

الذين انعمت عليهم : ئەوانەی چاکەت لەگەڵدا کردوون و ئیمانت پێ بەخشیون کە بریتین لە پێغەمبەران و صدیقان و شەهیدان و چاکان.

وەك دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا﴾[1] یانی: هەر کەس فەرمانبەرتی خوا و پێغەمبەرەکەی بکات ئەوانە لەگەڵ کەسانێك دان کە خوا چاکەی لەگەڵ دا کردوون ، لە پێغەمبەران و سیددیقان و شەهیدان و چاکان ئەوانەش چاکترین هاوەڵ و برادەرن.

جا ئێستا بۆ خاتری وەی چاکتر مانای ﴿الذين انعمت عليهم﴾ بزانین وا باشە لە هەرکام لەو چوار دەستەیە ورد بینەوە:

1) النبيين: پێغەمبەران (عليه الصلاة و السلام) : کە سانێکن خوای کاربەجێ هەڵی بژاردوون و کردوونی بە ڕێنمایی کەری خەڵکی بۆ ڕێبازی خوا.

(1) النساء : 69 .

2) الصديقين: (راغب الاصفهانی)[1] دەڵێت: (صدیقون) تاقمێکن برێك دەبەر پێغەمبەران دان.. وە (صدِّیق) بابایە کەزۆر ڕا ستی لێ دەردەکەوێ، وە گوتراوە بە کەسێك دەگوترێ (صدیق) کە قەت درۆی بەزاری دا نەیەت، وە گوتراوە بە کەسێك دەگوترێ کە نەتوانێ درۆ بکات لەبەر خووگرتنی بە ڕاستگۆیی‌یەوە، وە گوتراوە بە کە سێك دەگوترێ کە قسەو نێو دەروونی وەك یەك بن و بە کردەوە ڕاستی خۆی بسەلمێنێ.

3) الشهداء: دیسان (راغب) دەڵێت: شەهید ئەو کەسەیە کە خەریکی گیانەڵایە (هەڵبەتە لە ڕێی خوادا)[2] بۆیەش وا ناونراوە چونکە فریشتەی دێنە لا، ئاماژەیە بۆ ئایەتە کە دەڵێت: ﴿ تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلاَئِكَةُ أَلاَّ تَخَافُوا ﴾[3] ، یان بۆیە وا ناونراوە کە چونکە لەو دەمەی‌دا بەهەشتێ بە چاوان دەبینێ[4].

4) الصالحین: کۆی (صالح)ە، (صالح)یش دژی (مفسد و فاسد)ە، کەواتە (صالح) ئەو کەسەیە لەهەر کارێکی‌دا چاکە و خێر و بەرژەوەندی مەردوم ڕەچاو کات.

المغضوب علیهم و لاالضالین: (ابو جعفر الطبري) لە تەفسیرە مەزنەکەی‌دا لە کاتی تەفسیر کردنی سوورەتی فاتیحەدا لە شەش حەوت ڕێگەوە نەقڵ دەکات کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((المغضـــوب علیهم: الیهود، الضالین: النصاری)).

---

(1) (معجم مفردات القرآن) راغب الاصفهانی ص(285، 286).

(2) ئەوەی نێو دوو کەوانەکەم زیاد کرد چونکە وانەبێ قسەکە تەواو نابێ.

(3) فصلت: 30 .

(4) (معجم مفردات القرآن) راغب الاصفهانی ص(286).

ئێستاش کە مانای یەك یەکی وشەکانمان زانی با بچینە سەروکاری مانا گشتی فەرموویەتی: ((المغضوب یەکەی:

گەوهەری یەکەم

ئاشکرایە کە ڕستەی ﴿صراط الذین انعمت علیهم﴾ بریتی (بدل)ە بۆ ڕستەی پێشوو ﴿أهدنا الصراط المستقیم﴾، کەواتە ئەگەر مەسەلەکە بکەینە موعادەلەیەکی ماتماتیکی ئاوای لێ دێ:

الصراط المستقیم = صراط الذین انعمت علیهم.

دەزانی ئەوەش چ دەگەیەنێ خوێنەری ئازیز و بەڕێز ؟!

ئەوەی لێ دەفامرێتەوە کە بەرنامەی خوا ﴿صراط المستقیم﴾ بوونی مەحاڵە بە بێ هەبوونی کۆمەڵی موسڵمان ﴿الذین انعمت علیهم﴾.

بەڵێ ڕێبازی خوا وەهەر ڕێباز و بەرنامەیەکی تریش حەوجێی بە هەبوونی کۆمەڵە ئینسانێك هەیە کە دەبنە بوون و کیانێکی واقیعی و کردەوەیی بەرنامەکە.

ئیسلامەتی بەهیچ کلۆجێك بیروباوەڕ و بەرنامەیەکی تیۆری وبیری ڕووت و قووت نیە و نابێ، بەڵکو ئیسلام بریتیە لەو بیروباوەڕە واقیعی و زیندووەی کە کۆمەڵە ئینسانێك دەبنە تەرجەمەیەکی واقیعی و کردەوەیی بۆی، وە لە هەر کات و جێیەك دا ئیسلام بە شێوەیەکی کرداری ڕەنگ نەداتەوە لە کردەوە و ڕەوشت و خوو و هەڵس و کەوتی ڕۆژانەی کۆمەڵە ئینسانێك دا، ناتوانین بڵێین لەو کات و شوێنەدا ئیسلام هەیە، هەڵبەتە ئەو جۆرە هەبوونەی ئیسلامیش شتێکی حەتمی و پێویستە لە هەموو چاخێك دا، وەك خۆشەویست ﷺ فەرموویەتی ((لا تزال طائفة من امتي ظاهرين على الحق حتى يأتي امر

الله..))[1] واتە: بەردەوام تاقمێك لە ئۆممەتم لەسەر هەق دەمێننەوە هەتا ڕۆژی دوایی دێت بە فەرمانی خوا.

گــەوهــەری دووەم

زانرا کە ئەو خوا پێداوانەی قورئانی مەزن فەرمانمان پێ دەکات شوێن پێیان هەڵگرین پێغەمبەران و صدیقان و شەهیدان و چاکانن.

گومانیشی تێدا نیە کە لە پێش هەموو ئەوانەوە پێغەمبەرمان (محمد) ﷺ هاورێکانی دێن، کەواتە پێویستە لەسەر ئینسانی مو سڵمان کە ئەوپەڕی ڕێز و حورمەت دانێ بۆ پێغەمبەر و هاورێکانی چونکە ئەوان پێشەوای مەن و هۆی گەیاندن و بەستنەوەمانن بە خواوە.

جا لێرەدا یاسایەکی فرە بایەخ دار دەسگیر دەبێت ئەویش ئەوەیە کە ئەوانەی تانە و تەشەر و توانج و پلار دەگرنە هاوڕێیانی پێغەمبەرمان و بە خراپە باسیان دەکەن، ئەوانە تاوانێکی یەکجار گەورە لە دەفتەری کردوەکانیادا تۆمار دەکەن.

موسڵمان دەبێ موسڵمانانی برا و خوشکی دڵنیا بن لە دەست و زمانی وەك پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : ((المسلم من سلم المسلمون من لسانه و يده))[2]، جا بە تایبەتی کە ئەو موسڵمانانە هاوەڵ و برادەری پێغەمبەری پێشەوا و بناغە دارێژی یەکەمین دەوڵەتی ئیسلامی بوو بن.

جا خوایە بۆ خاتری گەورەیی خۆت بمان گێڕی لەوانەی دەکەونە شوێن هاوەڵ و یارانی پێغەمبەر و بە زمانی حاڵ و گوتار ڕێز و حورمەتیان دەپارێزن. ئامین.

---

(1) مسلم ڕیوایەتی کردوە.

(2) (بخاری) و (مسلم) ڕیوایەتیان کردوە.

گەوهەری سێیەم

مەبەست لە وشەی (أنعمت) لەم ئایەتەدا نیعمەتی موسڵمانەتی و بڕوا دارێتی‌یە، واتە هەرچەند بە ڕواڵەت وشەی نیعمەت چەمکێکی گشتی هەیە و هەموو ناز و نیعمەتێک دەگرێتەوە بەڵام لێرەدا تایبەتە بە نیعمەتی موسڵمانەتی‌یەوە، چونکە ﴿الذين انعمت عليهم﴾ لەگەڵ ﴿غير المغضوب عليهم ولا الضالين﴾دا ڕوو بە ڕوو دەبێت، جا ئەگەر بێت و وشەی نیعمەت بە ناز و نیعمەتی ماددی لێك بدەینەوە ناچارین ﴿ المغضوب عليهم ولا الضالين ﴾یش بەو کەسانە لێك بدەینەوە کە لە بەهرە و نیعمەتەکانی خوا بێ بەشن بێگومان ئەم مانایەش لێرەدا ناگونجێ، چونکە خوای کاربەجێ لە سوورەتی (فجر)دا فەرموویەتی: ﴿ فأما الانسان اذا ما ابتلاه ربّه فاكرمه ونعمه فيقول رب اكرمني، واما اذا ابتلاه فقدر عليه رزقه فيقول رب اهانني، كلا... ﴾[1].

لێرەدا دەبینین کە خوای مەزن ئینکاری ئەوە دەکات کە پێ بەخشینی دارایی و نیعمەتی دنیایی بەڵگەی ڕەزامەندی خوا بێت لە بابای پێ بەخشراو، وە کەم کردنەوەی ڕۆزی نیشانەی ناڕەزامەندی بێت و دەڵێت نەخێر وا نیە.

گەوهەری چوارەم

بێگومان کەسێك وەبەر دەستەی ﴿الذين انعمت عليهم﴾ بکەوێ تازە مەحاڵە بچێتە پێڕی ﴿المغضوب عليهم ولا الضالين﴾ بەڵام بە هۆی باسکرانی ئەو دوو تاقمە لێرەدا چەند شتێکە:

---

(1) فجر 16، 17 .

1) ئیمان و بڕوای ئینسان تەواو نابێ هەتا ئومێد و مەترسی هەردووك تێدا نەیەنە دی، ئومێد و هیوای گەیشتن بە ڕەزامەندی خوا و بەهەشتی بەرین، وە مەترسی سزای خوا و چوونە دۆزەخ.

بۆیە پێویست بوو بابای موسڵمان وێڕای باسکرانی پێڕی بەهەشتیان لە لای، هەواڵی پێڕی دۆزەخیانیشی بکەوێتە بەر گوێ بۆ خاتری وەی لە باتی تاقە پاڵنەرێك دوو پاڵنەر پاڵی پێوە نێن، پاڵنەری بە هەویا بوونی بەهەشتێ و گەیین بە ڕەزامەندی خوا، وە پاڵنەری ترسان لە جەهەندەمێ و ڕزگار بوون لە قەهر و سزای خوا.

بەڵێ ئینسان پێویستە بە دوو باڵی ترس و هیوا (الخوف و الرجاء) بەرەو خوا بکەوێتە ڕێ.

2) مرۆڤی موسڵمان پێویستە وێڕای هەبوونی خۆشەویستی بەرامبەر بە پێڕی خواپەرستان و بڕواداران بوغزاندن و ڕق و قینیش شك بەرێ سەبارەت بە پێڕی خوا نەناسان و بێ باوەڕان، بۆیە پەروەردگار لە وەسفی هاوڕێیانی پێغەمبەردا ﷺ دەفەرموێ: ﴿أشداء على الكفار رحماء بينهم﴾[1] یانی: لە ئاقار کافر و خوانەناسان دا توند و تیژن و لە نێو خۆشیان دا میهرەبان و بە بەزەییــن.

3) ئینسانی بڕوادار پێویستە هەروەك چۆن تاقمی خواپەرستان دەناسێ و دەزانێ کێن و مەبەستیان چیە پێویستە تاقمی ناحەزانیشی بناسێ و سەروبەریان لێك بکاتەوە.

(1) الفتح : 29 .

گـەوهـەری پێـنجـەم

ڕاز و نهێنی باسکرانی پێڕی بڕواداران بە یەك سیفەت و باسکرانی تاقمی دوور لە خوایان بە دوو سیفەت چیە؟

بۆ ئەو پرسیارە دەتوانین دوو وەڵامان بخەینە ڕوو:

یەکەم: خوای بێ هاوتا دەیەوێ تێمان بگەیەنێ کە هەق یەکێکە و جۆراو جۆر نیە، بەڵام ناهەق (باطل) بە پێچەوانەوە، وەك لە جێیەکی دیکەدا فەرموویەتی: ﴿وان هذا صراطي مستقيما فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله...﴾[1] یانی: ئەوە ڕاستە شەقامی منە پێیدا بڕۆن و بە ڕێچکەکان دا مەڕۆن لە ڕێی خوا هەتڵەتان دەکەن.

بەڵێ هەق تەنیا یەکێکە ئەویش بەرنامە و پەیڕەوی خوایە و بەس، بەڵام ناهەق زۆرە و زۆر چەشنی هەیە، هۆی ئەو دیاردەیەش ئەوەیە کە سەرچاوەی هەق یەکێکە ، کە خوای باڵا دەست و زانایە، بەڵام سەرچاوەی ناهەق زۆرن، چونکە سەرچاوەی ڕێچکە دەسکردەکان بریتێیە لە هەوا و ئارەزوو و بۆچوونی ئینسانەکان، ئاشکراشە هەرئینسانێك هەوا وئارەزووو بۆچوونێکی تایبەتی وسەربەخۆی هەیە.

دووەم : ئینسانەکان بە شێوەیەکی گشتی دەکرێن بە دوو بەشەوە.

1) موسڵمانانی ڕێنمایی کراو.
2) لارێ بووانی سەر لێ شێواو.

---

[1] الأنعام : 153 .

لە ئایەتی ﴿اهدنا الصراط المستقيم﴾دا بەشی یەکەمی ئینسانەکان باسکراوە.

لەم ئایەتەش دا بەشی دووەمیان چونکە ﴿المغضوب عليهم﴾ ئەوانەن کە بیروباوەڕێکی ڕاستیان هەیە بەڵام بە پێی ئەو بیروباوەڕە بەڕێوە ناچن و کردەوە و ڕەفتاری ناڕاستیان هەیە.

﴿الضالين﴾ یش ئەوانەن کە ڕێ و ڕەسم و بەرنامەیەکی هەڵەیان هەڵبژاردوە، واتە بیروباوەڕ و ئیدۆلۆژییەکی چەوت و بێ خێریان هەیە، هەڵبەتە کورد گوتەنی: نەکاریتە لە کفری هەڵدەکەوێ وە نە گۆزەی پڕ لە ژەهریش ئاوی لێ دەڕژێ، بابایەکیش بیروباوەڕێکی هەڵە و بێ خێری هەبێ کردار و ڕەفتاری ڕاستی لێ چاوەڕوان ناکرێ[1].

گــەوهــەری شــەشــەم

لە دەمی تەفسیر کردنی وشەکانی ئەم ئایەتەدا گوتمان (طبري) توێژەوەی بەناوبانگی قورئان لە تەفسیرە مەزنەکەی دا لە شەش حەوت ڕێگەوە نەقڵ دەکات کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((المغضوب عليهم : اليهود، الضالين: النصارى)) .

ئێستا با بزانین ئەم فەرمایشتە چۆن لەگەڵ مانای گشتی ئایەتە کەدا دەسازێ، ..لەهەموان ڕوونە کە ئینسان لە دوو بەشان پێك هاتوە:

یەکەم: گیان (روح) .

دووەم: لەش (مادده).

---

(1) لێرەدا ووشەی ﴿غير المغضوب عليهم ولا الضالين﴾ بە مانایەکی تر لێك دراونەوە جیا لەوێ پێشوو.

مەبەستی بنەڕەتی ئایین ئەوەیە کە هاوئاهەنگی و هاوسەنگی (تعادل) بێنێتە دی لە نێوان گیان و لەش دا، چونکە هەموو جۆرەکانی لەڕێ لادان و سەرگەردانی و گومڕایی دەگەڕێنەوە بۆ تێك چوونی هاوسەنگی نێوان گیان و لەش.

جا لەبەرئەوەی جووەکان چاکترین نوێنەری ئەو ڕێڕەوەن کە هاوسەنگی نێوان ڕووح و ماددە دەشێوێنێ لە ئینسان دا بە زیادەڕەوی کردن لە لایەنی ماددی دا لەسەر حیسابی ڕووح خوای زانا باسی کردوون بە و شەی ﴿ غير المغضوب عليهم﴾ .

وە چونکە نەصرانی یەکان ڕاست ترین نوێنەری ئەو ڕێڕەوەن کە هاوسەنگی ئینسان تێك دەدات بە زیادەڕەوی کردن لە لایەنی ڕووحی دا لەسەر حیسابی لایەنی ماددی، خوای کاربەجێ ئەوانیشی باس کردوە بە ﴿الضالين﴾.

کەواتە ئێمە لەبەر ڕۆشنایی ئەم فەرمایشتەدا دەتوانین ئاوا تەفسیری ئەم ئایەتە بکەین:

ئینسانەکان دەکرێن بە دوو بەشەوە:

بەشێکیان کە موسڵمانن ئەوانەن کە هاوسەنگی و ڕێك و پێ کی یان هێناوەتە دی لە نێوان ئەو ڕووح و ماددەیەدا کە لێ ی پێك هاتوون.بەشەکەی دیشیان کە ناموسڵمانن ئەوانەن کە هاوئاهەنگی ڕێك و پێکی یان تێك داوە لە نێوان لەش و ڕووح دا ، جا یان بە زیادەڕەوی کردن لە لایەنی ماددیدا لەسەر حیسابی ڕووح کە جووەکانن، یان بە زیادە ڕەوی لە لایەنی ڕووحی دا لەسەر حیسابی لەش کە نەصرانی یەکانن .

گـەوهـەری حەوتـەم

شکی تێدا نیە کە هەر پیت و بڕگە و وشەیەکی ئەم قورئانە مەزنە بە تەرازوو و کێشان و پێوان لەجێی خۆی دا ڕۆنراوە و لە هیچی دا گوترەکاری بەکارنەهێنراوە، (سبحان الله).

لەم ئایەتەش دا کە جوو و مەسیحی یەکان لە ئاقار مو سڵمانەکان دا ڕادەگیرێن و قەرار دەگرن نابێ بە خرت و خۆڕایی و بە هەوەنتە بێ، دەبا بزانین چ ڕاز و نهێنی یەك لەوەدا پەنهان کراوە و حەشار دراوە !

1- ئەگەر چاوێك بە سووڕەتەکانی قورئانی قسە لەجێدا بگێڕین دەبینین لە چەندین جێگەدا باسی فێڵ و تەڵەکە و دوژمنایەتی جوولەکە و دیانەکان دەکات سەبارەت بە میللەتی ئیسلام بۆ وێنە:

لە سووڕەتی (البقرة)دا فەرموویەتی: ﴿ ولن ترضى عنك اليهود ولا النصارى حتى تتبع ملتهم﴾ ، (120).

واتە: جوولەکە و دیانەکان بە هیچ ڕەنگێك لێتان ڕازی نابن و واز نایەنن هەتا نەکەویە شوێن ئایینەکەیان.

هەروەها لە هەمان سووڕەت دا دەفەرموێ: ﴿ وقالوا لن يدخل الجنة الا من كان هوداً او نصارى﴾، (111).

وە گوتیان هیچ کەس ناچێتە بەهەشتێ جگە لە جوو و دیانەکان .

لە سوورەتی (المائدة)ش دا دەفەرموێ: ﴿ وقالت اليهود والنصارى نحن ابناء الله واحباؤه قل فلم يعذبكم بذنوبكم﴾، (18).

واتە: جوو و دیانەکان گوتیان ئێمە کوڕانی خوا و خۆشەویستانی وین، بڵێ ئەدی بۆ بەهۆی تاوانەکانتانەوە سزاتان دەدات.

لە هەمان سوورەت دا دیسان دەفەرموێ: ﴿ یا أیها الذین آمنوا لا تتخذوا الیهود والنصاری اولیاء...﴾ (51).

یانی: ئەی بڕواداران جوو و دیانەکان مەگرن بە دۆست.

2- ئەگەر سەیرێکی واقیعی مێژووش بکەین دەبینین کە هیچ گەل و نەتەوەیەك هێندەی جوو و دیانەکان ئازاری مسوڵمانانیان نەداوە و زیانیان پێ نەگەیاندوون.

فێڵ و تەڵەکە و هەوڵی ڕۆژ و شەوی جووەکانی هەرسێك تیرەی (بني النضير) و (بني قنيقاع) و (بني قريظة و جووەکانی (خيبر) و (فلسطين) دیمەنێکی زەقن لە مێژووی ئیسلامی دا.

هەروەها جەنگی ڕۆمەکان و شەڕی درێژ خایەنی خاچ پەرستەکان و فێڵ و تەڵەکەی لە ژمارە نەهاتووی دیانەکانیش لە کەس پەنهان نین.

3- بۆ خاتری وەی چاکتریش لە دوژمنایەتی جوو و دیانەکان حاڵی بین سەبارەت بە موسڵمانان پتر قسە لەجێیی قورئانمان بۆ ڕوون بێتەوە وای بە چاك دەزانم دەستی خوێنەری بەڕێزم بگرم و گەشتێکی چەند دەقەیی پێ بکەم لە نێو بیشەڵانی فێڵ و تەڵەکە و پیلانی جوو و دیانەکان دا، بۆ و مەبەستەش تەنیا دوو سەرچاوەی ئەو دوو نەتەوەیە هەڵدەبژێرم لە نێو دەیان سەرچاوەیان دا:

یەکەم: کتێبی : (بروتوکولات حکماء صهیون) یان (الخطر الیهودي)

ئەم کتێبە بریتی‌یە لە کۆمەڵێك نەخشە و پیلانی جووەکان بۆ ژێر دەست کردنی هەموو گەلە غەیرە جووەکان، کە لە (24) کۆڕدا گوتراون و ڕ ێك خراون. هەڵبەتە پڕ بە دڵ حەزم دەکرد کە بۆ خۆم یان یەکێکی دی بۆی لوابا

هەموو کتێبەکەی وەرگێڕابایە سەر زمانی کوردی بۆ خاتری وەی گەلی کوردی خۆشەویستمان بە زمانەکەی خۆی ئا گاداری فێڵ و تەڵە کە و پلا نی سەهیۆنیزمی جیهانی بووبایە، بەڵام هەرچۆنێك بێ چەند وێنە یەکی لێ دەخەینە بەرچاوی خوێنەران، کەمیش نیشانەی زۆری‌یە :

گوڵبــژێرێکــی کتێــبی (برۆتۆکــۆلات)

1- لە (برۆتۆکۆل)ی یەکەم دا دەڵێین:-

(... سیاسەت بە هیچ شێوەیەك لەگەڵ ڕەوشت و ئەخلاق دا ناگونجێ، ئەو سەرکردەی پابەندە بە ڕەوشتەوە سیاسی‌یەکی هەڵکەوتوو و لێزان نیە، لەبەر ئەوە لەسەر کورسی حوکم چەسپاو نیە.

بابای حوکم خواز ناچارە پەنا بەرێتە بەر فێڵ و ریابازی، چونکە ڕەوشتە بەرزەکانی مرۆڤایەتی وەك دڵسۆزی و دەست پاکی لە سیاسەت دا دەبنە ڕەوشتی نزم و نالەبار.

... پێویستە ئەوانە خەسڵەتی ولاتە غەیرە جووەکان بن، بەڵام ئێمە ناچارین هیچ کاتێك بەو ڕەوشتانە پابەند نەبین...

هەروەها لەهەمان پرۆتۆکۆل هاتوە:[1]

(... وە لە نێو نەصرانی‌یەکان دا کەسانێك هەن کە شەڕاب گومڕای کردوون، وە گەنجەکانیان وەك شێتیان لێ بەسەر هاتوە بەهۆی ئەو داوێن پیسی و خراپە کاری‌یەی کە مامۆستایانی ئێمەو خزمەت کارەکانمان و کارەکەرەکانمان لە ماڵە دەوڵەمەندەکان داو ئافرەتانمان بۆیان هێناونە کایەوە..).

(1) سەیری سەرچاوەی ناوبراو بکە (بروتوکول) ی یەکەم، لاپەڕە (106-109).

2- لە (برۆتۆکۆل)ی دووەمیش دا هاتوە:[1]

(...وا مەزانن کە قسەکانمان چەند وشەیەکی بێ نێون، دیقەت بگرن: سەرکەوتنی داروین و مارکس و نیتشە، هەر لەبەرایی‌دا نەخشەمان بۆ کێشا بوو، هەڵبەتە شوێنەواری بێ ئەخلاقیانەی ئەو چەشنە بیردۆزانە (بیردۆزەی مارکسیزم و داریونیسم و نیتشە) لە بیر و باوەڕی گەلە ساویلکەکان (غەیرە جووەکان) دا زۆر ئاشکرا دەبێت).

3- لە (بروتوکۆل)ی سێیەمیش گوتراوە:[2]

(... ئێمە گەلەکان دەخەینە ژێر ڕکێفی خۆمانەوە بەهۆی سوود وەرگرتن لە هەستی حەسوودی و بوغزو قین، کە لە ئەنجامی هەژاری و تەنگ و چەڵەمەدا لە دایك دەبن، وە سوود وەرگرتن لە هەمان هەست و نەست شێوازی مە دەبن بۆ ڕامالینی هەموو ئەوانەی لە ڕێمان دا دەبنە پەرچ!).

واتە لە ڕێی پەیدا کردنی حەسوودی و دووبەرەکی و یەکتر بوغزاندن لە نێوان گەلان دا و بەهۆی خولقاندنی هەژاری و کوێرەوەری ئەو گەلانە دەخەینە ژێر ڕکێفی خۆمانەوە.

4- لە (بروتوکول)ی چوارەم دا دەڵێن:

(..لە سۆنگەی ئەوەوە پێویستە لەسەرمان کە هەموو جۆرە کانی ئیمان و بڕوا بڕووخێنین، جا هەرچەندە ئەنجامی کاتی‌ی ئەو هەڵوێستەش پێ گەیاندنی کۆمەڵێك لامەزەب و بێ بڕوا یە، ئێ مە زۆر گوێ نادەینێ..)[3].

(1) سەرچاوەی پێشوو (بروتوکول)ی دووەم، لاپەڕە (113).

(2) سەرچاوەی پێشوو (بروتوکول)ی سێیەم، لاپەڕە (116).

(3) سەرچاوەی پێشوو (بروتوکول)ی چوارەم، لاپەڕە (152).

5- لە (بروتوکول)ی پازدەمیش دا گوتراوە:

(ئێمە لە کاتێك دا دەبینین هەموو جیهان دووچاری دڵە ڕاوکێ و پەژارە بووە ئەوە ئەوەی لێ دەفامرێتەوە کە پێویست بوو ئاوا توو شی دڵەڕاوکێ و خەم و خەفەتی بکەین.. بۆ وەی پتەوی و خۆڕاگری یەکەی بشکێنین.)[1].

6- لە (بروتوکۆل)ی حەڤدەم دا دەڵێین:[2]

(ئێمە گرنگی یەکی زۆرمان تەرخان کردوە بۆ کەم کردنەوەی ڕێزی پیاوانی ئایینی لە گەلە غەیرە جووەکان دا لەبەر چاوی خەڵکی، بەوەش سەرکەوتنمان وەدەست هێناوە کە زیان بگەیەنین بە ئایینەکەیان، ئەو ئایینانەی کە کۆسپێکی سەختن لە ڕێگەمان دا..).

خوێنەری ئازیز !

ئەوانە چەند نموونەیەك بوون لە فێڵ و تەڵەکە و پیلانی (سەهیونیزم)ی جیهانی نەك هەر دژ بە ئیسلام و موسڵمانان، بەڵکو دژ بەهەموو مرۆڤایەتی .

ئێستاش با بچینە سەروکاری فێڵ و تەڵەکە و پیلانی مەسیحی‌یەکان دژ بە ئیسلام و موسڵمانان :

---

(1) سەرچاوەی پێشوو (بروتوکول)ی پازدەم، لاپەڕە (157).

(2) سەرچاوەی پێشوو (بروتوکول)ی حەڤدەم، لاپەڕە (167).

دووەم : کتێبی (الغارة على العالم الاسلامي)(هێرش بردنە سەر جیهانی ئیسلامی) :

کە بریتی یە لە باسێکی دوور و درێژ سەبارەت بە چالاکی و هەوڵ و تەقەللای جووڵانەوەی (تبشير) (بە مەسیحی کردن) لە جیهانی ئیسلامی دا، کە گۆڤاری (مجلة العالم الاسلامي) فەرەنسایی بڵاوی کردەوە لە ساڵی (1930)ی زایینی دا.

هەڵبەتە لەو کتێبەدا نەخشە و پیلانی مەسیحی یەکان خراوەتە ڕوو سەبارەت بە چۆنیەتی تێکۆشان و چالاکی مەسیحی یەکان لە جیهانی ئیسلامی دا، بێ گومان زۆرم حەز دەکرد کە ئەو کتێبە بە دەست و پەنجەیەکی ئیسلامی کورد زمان وەرگێڕرابایە سەر زمانی کوردی، بۆ خاتری وەی گەلی کوردی خۆشەویستمان بە زمانەکەی خۆی نەخشە و تەڵەکە و پیلانی مەسیحی یەتی جیهانی دیبایە دژ بە ئیسلام و موسڵمانان.

گوڵبژێرێکی کتێبی (الغارة على العالم الاسلامي)

ئێستاش لەم دەرفەتە تەسکەدا گوڵبژێرێکی ئەو کتێبە دەکەین و چەند نموونەیەکی لێ دەخەینە ڕوو:

1- لە ژێر سەردێڕی بڵاو کردنەوەی مەسیحایەتی لە (ئەفریقیا)دا گوتراوە: [1]

مستر (بولس) گوتوویەتی: ئایینی ئیسلام تاقە کۆسپی سەر ڕێگەی بڵاو کردنەوەی مەسیحایەتی یە لە (ئەفریقیا)، وە مرۆڤی موسڵمان تاقە دوژمنی سەرسەختی مەیە چونکە بڵاو بوونەوەی (ئینجیل) نە نەفامی

(1) (الغارة على العالم الاسلامي) لاپەڕە (15).

دانیشتووان نە بت پەرستییان نە تێکۆشانی گەلە مەسیحی‌یەکان و غەیرە مەسیحی‌یەکان بەرهەڵستی بۆ پەیدا ناکەن.

2- لە ژێر ناوونیشانی : کۆنگرەی قاهیرەی ساڵی (1906)دا گوتراوە: [1]

(..لە (4)ی (ابریل)ی ساڵی (1906) گۆنگرەکە دەست پێ کرا لە ماڵی (عرابی باشا) وە ژمارەی نوێنەرانی (تبشیر)ی ئەمریکایی لە هیند و سوریا و وڵاتە عوسمانی‌یەکان و فارس و میسرەوە هاتبوون (21) بوون، وە نوێنەرانی (تبشیر)ی ئینگلیزی (5) بوون، وە لەو گۆنگرەیەدا نوێنەرانی ئیسکت لەندا و ئەڵمانیا و هولندا و سوید و دانمارك بەشداریان کردبوو، وە (زویمر) سەرۆکی کۆنگرەکە بوو.

بەرنامەی کۆنگرەکەش بەم جۆرە بوو:

کورتەیەك دەربارەی سەرژمێری موسڵمانان لە دنیادا، ئیسلام لە ئەفریقیادا، ئیسلام لە ژێر ڕکێفی عوسمانی‌دا ، ئیسلام لە هینددا، ئیسلام لە ئێران دا، ئیسلام لە ئەفغانستان دا، ئیسلام لە چین دا، ئەو بڵاو کراوانەی کە پێویستە لە نێو موسڵمانان دا بڵاو بکرێنەوە چ موسڵمانانی ڕۆشنبیر و چ عەوام، ئینسان کردن بە مەسیحی، هەڵگەڕانەوە لە ئایین، شێوازەکانی فریاکەوتنی ئەوانەی بوونە مەسیحی، کاروباری ئافرەتانی ئیسلامی، چەند باسێك کە پەیوەستن بە پەروەردە کردنی (مبشر)ەکان و پەیوەندی نێوانیان و چۆنیەتی فێرکردن لە ئیسلام دا.

هەموو ئەم باسانەش لە کتێبێك دا کۆکراونەوە بە ناوی (و سائل التبشیر بالنصرانیة بین المسلمین) شێوازەکانی بە مەسیحی کردن لە نێو موسڵمانان دا .

---

(1) سەرچاوەی پێشوو لاپەڕە (19).

3- (..دوایی (زویر)ی قەشە کتێبێکی دەربارەی بڵاو کردنەوەی مەسیحایەتی بڵاو کردەوە بە ناوی (جیهانی ئیسلامی هاوچەرخ).

لە بەشی یەکەمی ئەو کتێبەدا باسی ئەو ڕێگەیە کراوە کە پێویستە بگیرێتە بەر لە مەیدانی بە مەسیحی کردن (تبشیر)دا.
لە بەشی دووەم و سێیەم دا باسی ئەو کۆسپانە کراوە کە دەبنە پەرچ و تانە لە ڕێی مەسیحی کردنی عەوامەکان داو چەند شێواز و ئامرازێك باس کراون کە دەبنە هۆی سەرنج ڕاکێشانی موسڵمانان و خۆشەویستکردنی (مبشرٍّ)ەکان لە کن موسڵمانان.

گرنگترین ئەو ئامراز و هۆیانەش ئەمانەن:

1) مۆسیقا لێدان چونکە ڕۆژهەڵاتیەکان زۆریان مەیل لێیە.
2) دامەزراندنی دام و دەزگا پزیشکی یەکان لە نێو موسڵمانان دا.
3) فێر بوونی (دیالێکت) و زاراوەکانی عەوام.
4) خوێندرانی قورئان تا بزانن چی تێدایە.
5) گفتو گۆ کردن لەگەڵ عەوامی موسڵمانان بە پێی ئاستی ژیری یان.
6) خوێندنەوەی وتارەکان بە دەنگێکی نەرم و فەسیح.
7) نابێ وشەی بێگانە لە ووتارەکان دا بەکار بهێنرێ.
8) پێویستە زۆر گرنگی بە هەڵبژاردنی باسەکان بدرێ.
9) پێویستە شارەزایی نەفسیەتی ڕۆژهەڵاتی یەکان بن.

نووسەر ئەم دوو بەشەی کتێبەکەی بەوە کۆتایی پێ هێناوە کە زۆربەی ئەوانەی بوونە مەسیحی عەوام و نەخوێندەوارەکانن.

لە بەشی چوارەم دا باسی ئەو کۆسپ و تەگەرانە کراوە کە لە ڕێی بە مەسیحی کردنی موسڵمانە ڕۆشنبیرەکان دا هەن.

لە بەشی پێنجەم دا نووسەر باسی ئەوەی کردوە کە لە کۆنگەدا باس کراوە سەبارەت بەو بڵاو کراوانەی پێویستە لە نێو موسڵمانان دا بڵاو بکرێنەوە بۆ وەی بیان کەی بە مەسیحی.

نووسەر دەڵێت: دکتۆر (اراهاس) کە پزیشکی (تبشیر)ە لە شام دەڵێت: (32) ساڵم بەسەردا تێپەڕیوە خەریکی ئەو پیشەیەم (پیشەی بە مە سیحی کردن) هەتا ئێستا بێ هیوا نەبووم تەنیا دوو جاران نەبێ، ئەویش لە کاتی بەرگری کردنی دەوڵەتی عوسمانی یان یەکێك لە شێخەکان لە دووان لەوانەی دەهاتنە لام.

وە ئەو دکتۆرە سەرژمێرێکی هێناوە سەبارەت بە وانەی دەچنە لای گوتوویەتی: 68 % یان موسڵمانن و نیوەی ئەوا نەش ئافرەتن، وە یەکەمین ساڵی هاتنی هاموشۆکەرانی گەیشتە (175) و لە کۆ تایی ساڵی ئیش کردنی دا گەیشتوونە (2500).

ئینجا دکتۆر ئاوا کۆتایی بە قسەکانی هێناوە:

(پێویستە لەسەر پزیشکی (تبشیر) هیچ کاتێك فەرامۆش نەکات کە ئەو (مبشر)ە بەر لەوەی پزیشك بێ !!).[1]

4- کاروباری ئافرەتان لە (تبشیر)دا:[2]

ئەم باسە بایەخێکی تەواوی پێ درابوو لە نێو ئەندامانی کۆنگرەی ناوبراودا چونکە تایبەتە بە نیوەی موسڵماناتی دنیا، (المس ولسون) گوتی:

---

(1) کتێبی ناوبراو، لاپەڕە (19، 20، 21، 22، 23، 24).

(2) سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە (24).

ژنانی (مبشرە) پەنا دەبەنە بەر قوتابخانە و عیادە پزیشکی یەکان و سەردانی دێیە جووتیاری یەکان تاکو مەسیحایەتی بلاوکەنەوە.

5- کۆنگرەی ادنبرج سالی (1910)[1].

ئەم کۆنگرەیە لە مانگی سبتمبری سالی (1910) بە سترا ..... ئیشەکانی ئەو کۆنگرەیە لە (9) بەرگ دا بلاو کرانەوە.

لەو کۆنگرەیەدا (1200) نوێنەر بەشداریان کرد، کە لەنێو وان دا (502) یان ئینگلیز بوون و (505) یان ئەمریکایی بوون تەنا نەت (مستر روزفلت) سەرۆك کۆماری ولاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکایی پێشوو یەکێك بووە لە نوێنەرە ئەمریکایی یەکان بەلام نامەیەکی ناردوە و عوزری هێناوەتەوە لەبەر ئامادە نەبوونی.

وە گۆڤاری (الشرق المسيحي) دەلێت:

(تبشیر)ی ئینگلیزی و ئیرلەندی سالێ (2.100.000) جونیە لە رێی (تبـ شیر)دا خەرج دە کەن، ئەمریکا و کە نەداش سالی (2.000.000) جونیە خەرج دەکەن.

استرالیا و ئەفریقا و ئاسیا و هۆلەندا (300.000) (جنیە) خەرج دەکەن، وە باقی دام و دەزگاکانی (تبشیر) لە باقی کەرتی ئەورووپادا (700.000) (جنیە) خەرج دەکەن.

لە هەمان گۆڤاردا هاتوە:

کە سوپای (تبشیر) دەگاتە (98.388) مبشر، چەند لیژنە یەك پالپشتیان دەکەن ئەندامەکانیان دەگەنە (5.500.000) کەس، وە ئەو

---

(1) سەرچاوەی پێشوو، لاپەرە (40).

ژن و پیاوانەی تەورات بلاو دەکەنەوە و بەشداری دەکەن لە بە مەسیحی کردن و ئامۆژگاری‌دا دەگەنە (92.913) کەس، وە پەیمانگا کلێسایی یەکان دەگەنە (16.671)...وە ژمارەی ئەو مامۆستا و قوتابیانەی لە ژێر چاودێری (مبـ شرین) دان دەگەنە (1.110.602) ، وە (81) قوتابخانە و زانکۆیان لە ژێر دەست دا هەیە و (7.991) قوتابی تێدایە و (489) قوتابخانەی دینیان هەیە بۆ فێر کردنی مە سیحایەتی و دەرچواندنی مامۆستایان لە (مبشر)ان کە (12.543) قوتابیان تێدایە.

دیسان (1.594) قوتابخانەی ئامادەیی‌یان هەیە (155.420) قوتابی‌یان تێدایە، وە (28.901) قوتابخانەی سەرەتایی یان هەیە ژمارەی قوتابی‌یەکانی (1.165.212) دەبێ، جگە لە (مبشر)ەکان (113) قوتابخانەی باخچەی ساوایانیان هەیە کە (4.703) مندالی تێدایە. دیسان (550) خەستەخانەیان دروست کردوە لەگەڵ (1024) دەرمانخانە (4.000.000) کەس هاموشۆیان دەکەن...وە (265) پەناگایان دروست کردوە بۆ هەتیوان و (88) بۆ ئەوانەی بەڵەکن و (21) بۆ مندالانی بەڵەك، وە سەرپەرشتی (25) قوتابخانەی کوێران و (11) پەیمانگای فریاکەوتن و (103) پەناگا بۆ تریاکی‌یەکان و (15) پەناگا بۆ بێوەژنان دەکەن.

ئەوە هەمووی سالی (1902) بووە. خۆ ئەگەر بەراوردی پێ بکرێ لەگەڵ سەرژمێری سالی (1911)دا هەلکشینێکی زەبەلاح دەبینرێ لە هەموو شتێك دا.

6- کۆنگرەی (لكنو) ساڵی (1911)ی ز.

(مبشر)انی وڵاتە ئیسلامی یەکان دووەمین کۆنگرەی گشتی یان لە (لكنو الهند) بەست لە (21)ی ینایری ساڵی (1918) واتە (5) ساڵ پاش بەسترانی کۆنگرەی قاهیرە، هەڵبەتە سەرۆکی ئەم کۆنگرە یەش (زویمر) ی قەشە بوو.

لەو کۆنگرەیەدا (168) نوێنەر و (13) میوان بانگ کرابوون.

1) توێژینەوە و گفتوگۆ کردن سەبارەت بە بارودۆخی ئەمڕۆ.
2) هاندان بۆ فراوان کردنی مەیدانی فێر کردنی (مبشر)ەکان و فێر کردنی ئافرەت.
3) ئامادە کردنی هێز و ئامرازی تەواو و بەرز کردنەوەی ئاستی خەبات کردن.

خوێنەری ئازیز ئەوە مشتێك بوو لە جەواڵێك لە فێڵ و تەڵكە و پیلانی مەسیحیەتی جیهانی دژی ئیسلام و موسڵمانان !!

لە کۆتـــایی دا

خوێنەرانی ئازیز و بەڕێزم :

سوپاس بۆ خوای خاوەن بەخشش و چاکە کە یارمەتی داین کاتێکی خۆش پێکەوە بەسەربەرین لەبن سێبەری یەکێك لە درەختە پڕ پیت و پیڕۆزەکانی باخی قورئانی مەزن دا، یارمەتی داین گەشتێکی خۆش بکەین بە نێو دەریای دەوڵەمەندی پڕ گەوهەری یەکێك لە سوورەتەکانی قورئان دا.

سوپاس بۆ خوا کە توانیمان (33) دانە گەوهەری بە نرخ و گرانبایی بە دەسمایەی زانیاری کەم و هیچ بە بەرەوە نەبوومان لە کۆگای ئاوەدانی سورەتی فاتیحە بکڕێن !

ئێستاش کاتی ئەوە هاتوە تا لە گۆشەیەکی دیکەی بەرنامەی خوادا بە دیدارتان شاد دەبمەوە، خوا حافیزیتان لێ دەکەم بتان سپێرم بە باوەشی پڕ سۆزو بەزەیی پەروەردگاری مەزن و باڵا دەست .

ئەمما بەر ئەوەی لێك جوێ بینەوە با وێکڕا ئەو فەرمایشتە پیرۆزەی پێغەمبەرمان ﷺ بەزار بڵێین و بە دڵ سەرنج بدەین:

((اللهم اني اعوذ بك من قلب لا يخشع ، ومن دعاء لا يسمع ، ومن نفس لا تشبع، ومن علم لا ينفع، اعوذ بك من هؤلاء الاربع))[1].

(1) ترمذی و نسائی لە (ابن عمر)ەوە ڕیوایەتیان کردوە.

ئەی خوایە پەنات دێنمە بەر، لە دڵێك كە لێت نەترسێ و ڕاناچڵەكێ، وە لە پاڕانەوە و سكاڵایەك كە نابیسترێ و قبووڵ نابێ، وە لە نەفسێك كە تێر نابێ، وە لە زانیاری یەك كە سوود بەخش نیە واتە ڕەفتاری پێ ناكرێ، پەنا بۆ تۆ دەگرم لەم چوارانە.

خوای مەزن و بێ هاوتا پشتیوانی هەموان بێ و دڵمان بە لای خۆیدا كەمەند كێش بكا و بە تیشكی ناسین و خۆشەویستی خۆی و پێغەمبەر و هاوەڵانی و شوێن كەوتوانی ڕووناكی بكاتەوە.ئامین.

والحمد لله رب العالمين، و الصلاة والسلام على محمد وعلى اله و صحبه اجمعين و من اهتدى بهديه الى يوم الدين.

ڕۆژی شەممە ڕێكەوتی 1983/6/18ی زاینی.

(7) ڕەمەزانی (1403)ی كۆچی

سەعات (3.10)پاش نیوەڕۆ

ڕانیە، گەڕەكی قوڵە

فەرهەنگیلەی پوختەیەك دەربارەی ئیسلام

پیتی (ئـ)

ئاوەزژیری : بیروهۆش

ئاقار: ئاقاست ڕاست بە ڕاست، بەرامبەر

ئاوابەم شێوەیە : بەم جۆرە

ئاستەنگ : لەمپەر تەگەرە، كۆسپ

ئاوروچكە : ئاگرێكی بچووك

ئاماژە : ئیشارە

ئێرەیی : حەسوودی

ئێرەكانە : ئێرە ، ئەم شوێنە ئەنگوستە چاوتاریك و تەڵەم، تاریكی‌یەكی‌دا ئەگەر پەنجەت بە چاوان دا بكەن نەی بینی .

ئەنگاوتن : پێكان لێدان

ئەبڵەق بوون : چاو زەق بوون لە ترس و حەژمەتان

پیتی (ب)

بەرهەست : هەست پێ كراو ، (محسوس)

بە هەڵێم : زەبر بە دەست ،گورج و گۆڵ

به هەویا: بەتەما ، بە ئومێد

بێ خەوش: بێ گەرد ، بێ لەکە

بڕێك : تۆزێك، هەندێك، نەختێك

بۆ خاتری وەی : بۆ ئەوەی

بێ ئەمیەت : بێ بایەخ، بێ نرخ.

بڕست : هێز و توانا، وزە

بارتەقا : ئەندازە

بەراوە ژوو : پێچەوانە

بێ ڕەزا : زەبەلاح، گەورە، بێ ئامان

بەتەنێ : بە تەنیا، بە تەنها

بەربینگ پێ گرتن : یەخە پێگرتن، بەرۆك پێگرتن، دەگژ ڕاچوون .

بەو پێودانە : بەو شێوەیە، بەو دەستوورە

بۆ دەتانێ خستن : بۆ سەلماندن، قەناعەت پێ هێنان

بارێ بنەوە : لای بنەوە، لای ژێرەوە

بریکار : بریتی، جێگر، (بدیل).

بەچاو ئەنگاوتن : بینین، دیتن.

بۆوە : بۆ ئێوە.

بزر بوون : وون بوون، گوم بوون.

بوغزاندن : ڕق لێ هەستان ، دزان.

بەرلەوەی پێش ئەوەی.

بیور تەور.

بە شێنەیی : بە هێواشی، بە ئارامی

پیتــی (پ)

پشك: بەش ، پارچە ، پارچە گۆشتی گچکە.

پاتاڵ : ماڵات، ئاژەڵ، وڵسات.

بەزمەندە کردن : کۆکردنەوە، وەسەرێك نان.

پاڵەپەستۆدان : وەپێش خۆ دانی یەکێك بە پاڵ، پاڵ پێوە نان بەرەو پێشەوە.

پەرەم پەرەم : پارە پارە، لەت لەت ، پارچە پارچە.

پێڕۆ : پیادە، سەڵتەزەلام.

پەسلان : دوا ڕۆژ ، قیامەت.

پراکتیك کردن : جێبەجێ کردن، (تطبيق).

پێ پیلکە : پلیکانە

پەرتەوازە : پرژو بڵاو، بێ سەرەوبەرە.

پێڕۆچکە : تازە پێ هەڵگرتوو،منداڵی تازە فێرە رۆ یشتن بوو.

پێهەڵا چوون : بەرز بوونەوە، باڵا چوون.

پێکەڵ پێك : هاوسەنگ، هاوئەندازە، پێکاوپێك.

پتر : زیاتر .

پیتــی (ت)

تێك ترینجاو : تێك پەستێوراو، پێکەوە چەسپ کراو.

تێکەوە ڕاشەقاندن : هەژاندن، ڕاوەشاندن.

تێك هەڵپڕژان : تێك هەڵقژان، لە گژیەك ڕاچوون.

ترومبێل : ئۆتۆمۆبیل، سەیارە ، ماشین.

تێڕادیتن : تیراپەڕموون.

تێکەوە پێچران : کۆکرانەوە پێچرانەوە.

تێك گیران : تێك ئاڵقان.

تێوەڕامان : سەرنج دان، وردبوونەوە.

تەبایی : ئاشنایی، برایەتی، ڕێك و پێکی، پێکەوە هەڵکردن.

تاف : دەم، کات ، هەڕەت.

تفنك : کونە لووت.

پیتـــی (ج)

جوێ کردنەوە : جیاکردنەوە، جودا کردنەوە.

جحێڵ : گەنج ، لاو ، هەرزەکار.

جلێتاو : لێزماو، باتلاغ.

پیتـــی (چ)

چاو لە قووچ نان : چاو نووقاندن.

چۆرتم : گیروگرفت، تەنگ و چەڵەمە.

چێرە گرتوو : موچیڕ، سوور بوو لەسەر شتێك.

چەپلەك : ناشێ، نەزان، ناکارامە.

چما : بۆچی، لەبەرچی، لۆ.

چەمك : واتا، مەبەست، (مفهوم).

چیدی بڕناکا : چی‌تری لە تواناد نیە، بڕ کردن: توانا بەسەرداشکان.

پیتــی (ح)

حەوجێ : ئاتاج، پێویست.

خەفە بوون : کوژانەوە، خامۆش بوون.

خوتخوتە : وەسوەسە، دنەدان بە لای خراپەدا.

بەخرت و خۆڕایی : لەخێش و پێشەوە، بێ سوچ و بەهانە.

خۆی خڕ هەڵداوە : خۆی ئامادە کردوە قمی لێ خۆش کردوون

خڕ لەسەر ئەوەن : تێکڕا لەسەر ئەوەن.

پیتــی (د)

دزێو : ناقۆلا، ناشیرین، ناجوان.

داکۆکی : (تأکید).

دایم و دەرەم : بەردەوام، هەموو کاتێك.

دەمە زەرد کردنەوە : تیژ کردنەوە.

دەرنەبردن : وەستان، نەتوانین، بڕست لێ بڕان.

دەسەریەوە ناچێ : لێ‌ی قبووڵ ناکرێ، وازی لێ ناهێنرێ.

دانوویان پێکەوە ناکوڵن: پێکەوە مەدار ناکەن، پێکەوە هەڵناکــــەن، پێکەوە ناسازێن.

دەتانێ خستن : سەلماندن، ئیقناع بوون.

دەی ئاژوێ : لێ‌ی دەخوڕێ.

دەبەرڕا چوون : بەگژدا چوون، مل ملانێ لەگەڵ دا کردن، خـــۆ دەبەرڕا کردن.

دەمە دمێ : مشت و مڕ، وتوویژ، شەڕە قسە.

دڕدۆنگ : گوماندار، دڵ کرمێ، دوو دڵ.

دەلاقە : پەنجەرە.

پیتـی (ز)

زراو چوون : تۆقین، ترسانێکی زۆر.

زەڕەبین : وردبین، میکرۆسکۆب.

زیز بوون : تووڕە بوون، قەڵس بوون، پۆز بوون.

زەین : ژیری، بیروهۆش .

زەوت نەبوون : مەرزەم نەبوون، کۆڵ نەدان، واز نەهێنان.

زەبەلاح : زۆر گەورە، بێ ڕەزا.

پیتـــی (ژ)

ژیار : شارستانەتی ، (الحضارة).

ژیکەڵە : جوانکیلە ، قشت و لەبار.

ژار : ژەهر.

پیتـــی (ڕ)

ڕۆهێشتن : قووت دان، شت ئەودیو کردن لە گەروو.

ڕەچاو کردن : لەبەرچاو گرتن.

ڕاپازنەراو : گوشراو.

ڕاز : نهێنی.

ڕەكار خستن : خستنە ئیش.

ڕێشمە : جڵەو ، ئەوسار.

لە ڕاستێك ڕا هاتن : دەگژیەك ڕاچوون، مل دەبەر ملی یەك نان

ڕێی ناكەوێ : لێی ناوەشێتەوە، بۆی نیە، حەددی نیە.

ڕۆنان : دانان.

ڕەوینەوە : پرینگانەوە، دووركەوتنەوە.

ڕیز پەڕ : دەگمەن، بیژۆك، (شاز).

ڕێكار : ئاست (مستوی).

پیتی (س)

سامەرەستویی : موچیڕی، سووری لەسەر شت.

ساتمە بردن : هەڵەنگوتن، لێرەدا مەبەست بەهەڵەدا چوونە.

سكە : پارە (عملة)، دراو.

سەرە پیتكە : سەرەپەنجە.

سەرەخەری : عینادی، نەسەلماندن، بۆ دەتانێ نەخستن.

سەرانگوێلك : سەرنوێلك، زبڵدان، گوفەك.

سێنایی : ئاسان.

لە سۆنگەی ئەوەوە : بەهۆی ئەوەوە، لە ئەنجامی ئەوەوە.

سپیایی : شیر و بەرهەمەكانی شیر.

سەری دنیایەی لێ وێك دێتەوە: دنیای لێ تەنگ دەبێ،کینایەیە بۆ خەم و پەژارەی زۆر.

سەرتاپا : سەر لەبەر، تێکڕا.

سەنگەر : سپێر.

پیتــی (ش)

شتاقیان : هیچ کامیان (زیاتر بۆ دوو شت بەکاردێ).

شەقاو : هەنگاو، لۆقاو.

شمەك : کەل و پەل.

شۆق : تیشك، ڕووناکی.

شێوێ شێتەی : چێشتی بابای شێت، کینایەیە بۆ شتی تێکــەڵ و پێکەڵ و بێ سەرەوبەرە.

پیتــی (ق)

قوچکە : نیشانەی سەر ڕێگا .

قایل بوون : ڕازی بوون.

قەلەفسە : بەری ڕووەکی گوژاڵك، (حنظلة).

قامك : پەنجە.

قەڵس : توورە، ناڕازی، ناسەرسەنگ.

قوتار بوون : ڕزگار بوون، دەرباز بوون.

قم بوون : نقووم بوون، وون بوونی تەنێك لە نێو تەنێکی تردا.

قاورمە : گۆشتی سوور کراوە.

پیتـــی (ف)

فامرانەوە : وەرگران، لیّ ی دەفامریّتەوە: لیّ ی وەردەگیریّ.

فیسق کردن : قۆرت کردن، پیّچ کردنەوە.

فیتی ویە : سووچی ویە، خەتای ویە، هۆی ویە.

فیتوو : فیتە، فیکە.

فابریقە : کارخانە، کارگە.

گۆڕین : تاین، فلاّنەشتی نەزانراو.

فرچکیان پیّوە گرتوە : خوویان پیّوە گرتوە، بە ساوایی باریان پیّوە گرتوە

فرووزایییە نابینیّ : هیچ نابینیّ، حەشتەبای نابینیّ.

پیتـــی (ك)

کەڕەت : جار.

کولّ و دۆیە خۆی لیّ گرت : تۆڵەی خۆی لیّ کردەوە، لیّ ی وەڕەز بوو.

کیّهە : کامە

کوان : دومەڵ.

پیتـــی (گ)

گوژاڵك : جۆرە ڕووەکیّکە بەرەکەی وەك شەمامە وایە، بەلاّم تا بلیّ ی تاڵ و ناخۆشە، بەری ئەو ڕووەکە پـــیّ ی دەگوتریّ (قەلەسەفە) بە عارەبی (حنظلة).

گۆڕین: تاین ، فلاّنەشتی نەزانراو.

گاڵە دراو : داخراو، قفڵ دراو.

گەرەکە : پێویستە.

گەواهی : شایەتی.

گچکە : چووکەڵە، بچووك، چووك.

پیتـــی (ل)

لاتەڵ : لاسەنگ .

لەباتی : لەجیاتی، لەبری، لەجیێ.

لێکدا لیکدا : خێرا خێرا، جار لە دوای جار، بەردەوام.

لەمەڕ من : ئی من، هی من.

لەکن وی : لە لای وی، لە نزیك وی.

لینگان : لاقان، قاچان.

لە بنەو پاڵەوە : لە نزیکەوە.

لێ خەفتان : هەوڵ بۆ دان، بە دوادا گەڕان.

لێی دەدڵێ : ناگرێ گوێی ناداتێ ،فەرامۆشی دەکا و لـــە دڵ دا ڕق و قینـــی لێدا ناگرێ.

لێکدی : لەیەکتر

لێوەشاوە : لە باران دا هەبوو، شایستە.

لوێچێك : چەنگێك، لوێچ ئەو ئەندازەیەیە کە لە نێوان لەپـی دەست و پەنجەکانیدا جێی دەبێتەوە.

لاموجوومی : سەرەخەری، ئینکاری.

لێی دەگێڕنەوە : بەشداری دەکەن، لێ گێرانەوە: بەشداری کردنی ی

یەکێك لە خۆشی یان ناخۆشی یەکێکی تردا.

لێزمە : ڕێژنە، لێشاو، لوزەو.

لام سە للایی : سەرسەرەکی، هاکەزایی، گرنگی نەدان بە شت .

پیتـــی (م)

مەلاو مەل : پڕاوپڕ، دارماڵ، قەڵا پچنە، لێواولێو.

مشوور لێ خواردن : خەم لێ خواردن، بە تەنگەوە بوون.

پیتـــی (ن)

نامۆ : غەریب، نەناسراو.

نالوێ : ناگونجێ، ناسازێ.

نەختێك : تۆزێك، هەندێك، کەمێك.

پیتـــی (و)

وەرسووڕێ : بگەڕێوە، ڕوو وەرگێڕە، بادەوە.

وێڕای ئەوەش : لەگەڵ ئەوەش دا.

وێ چواندن : پێ چواندن، (تشبیه).

وێکڕا : پێکەوە.

وەبەرخۆدان : گرتنە نێو خۆ.

وەسەر خۆنایەنێ: گوێی ناداتێ، ئەمیەتی پێ نادات.

وێ چووتر : لەبارتر، گونجاوتر.

وەپاڵ دریَ : بدریَتە پاڵ.

وەڕیَ کەوتن : کەوتنە ڕیَ.

پیتــی (هـ)

هەڵکشین : بەرز بوونەوە، زیاد بوون.

هەڵاواردن : جیاکردنەوە.

هەڵ کوتانە سەر: ڕاکردنە سەر، هیَرش بردنە سەر

هەتلە بوون: لە ڕیَ لادان، ڕیَ ون کردن.

هەڵەنگاوتن: لابردن، لادان، ڕوو پیَ وەرگیَڕان.

هەڵوەداسەر: گەردان.

هەڵتریزان: هەڵ خلیسکان.

هەڵکردن: مەدار کردن، گونجان.

پیتــی (ی)

یەکەباریَ خۆم: بەش بە حاڵی خۆم.

نێـوەرۆك



لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي
MediaAmeerOffice
AliBapir/عەلی باپیر
AliBapirw/عەلی باپیر
AliBapir1
archive.org/details/@alibapir
PDF
AliBapir/عەلی باپیر
AliBapir
Google Play
App Store
AliBapir / عەلی باپیر
www.alibapir.net
English - عربي - کوردی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی ئەمیر





نوسینگەی تەفسیر

بۆ بڵاوکردنەوەو ڕاگەیاندن

هەولێر - شەقامی دادگا - ژێر هوتێلی شیرین پالاس

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com

/TafseerOffice

